

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE EĞİTİM ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN SİVİL
TOPLUM KURULUŞLARININ HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Nilüfer Pınar KILIÇ

Ankara-2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE EĞİTİM ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN SİVİL
TOPLUM KURULUŞLARININ HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Nilüfer Pınar KILIÇ

Tez Danışmanı
Doç.Dr. Sema YILDIRIM BECERİKLİ

Ankara-2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE EĞİTİM ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN SİVİL
TOPLUM KURULUŞLARININ HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Sema YILDIRIM BECERİKLİ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Sema BECERİKLİ

Doç. Dr. Gökhan ATILGAN

Yrd. Doç. Dr. B. Pınar ÖZDEMİR

İmzası

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi.....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Nilüfer Pınar KILIÇ

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
Araştırmanın Amacı	3
Araştırma Soruları	4
Araştırmanın Önemi	5
Araştırma Yöntemi	9
Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	11
Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	11
Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri	12
Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi	15
BİRİNCİ BÖLÜM	17
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	17
1.1.Sivil Toplum Kuruluşlarını Anlamak: Sivil Toplum Kavramı.....	17
1.2.Türkiye Tarihinde Sivil Toplumun Gelişimi	22
1.3.Sivil Toplum Kuruluşlarını Tanımlamak	32
1.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Çeşitleri ve Özellikleri	35
1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri	39
1.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorunları.....	42

İKİNCİ BÖLÜM.....	48
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ve HALKLA İLİŞKİLER.....	48
2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarında Halkla İlişkilerin Yeri ve Önemi.....	48
2.2. Sivil Toplum Kuruluşları İçin Bir Halkla İlişkiler Modeli: İlişki Yönetimi Yaklaşımı.....	52
2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarında İletişim: Diyalojik İletişim Yaklaşımı.....	60
2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Kaynak Oluşturma Yöntemleri.....	68
2.4.1. Üye Aidatları	69
2.4.2. Bağışlar– Fonlar	69
2.4.3. Sponsorluk	73
2.4.4. Kurumsal Sosyal Sorumluluk.....	74
2.4.5. Kültürel Sermaye, Sosyal Sermaye ve Lobicilik.....	77
2.4.6. Diğer Yöntemler	79
2.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Hedef Kamu Kategorileri.....	80
2.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Halkla İlişkiler Alanında Kullandığı Araçlar....	89
2.6.1. Basılı araçlar	90
2.6.2. Görsel - İşitsel Araçlar.....	93
2.6.3. Sosyal Araçlar.....	95
2.6.4. Sosyal Medya	95
2.6.5. Kişilerarası İletişim.....	99
2.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının Halkla İlişkiler Alanında Yaşadıkları Sorunlar.....	
.....	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	110
TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARI: EĞİTİM ALANI.....	110
3.1. Türkiye’de Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Konumları ve İşlevleri.....	111
3.2. Türkiye’de Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorunları	116
3.3. Türkiye’de Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Halkla İlişkiler Uygulamalarına ve Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma	118
SONUÇ	169
KAYNAKÇA	179
EKLER.....	198
ÖZET	210
ABSTRACT	211

GİRİŞ

Kökeni Aristoteles'in siyaset teorisine kadar uzanan sivil toplum kavramı, farklı tarihsel dönemlerde farklı şekillerde formüle edilmiştir. Günümüzde ise sivil toplum kavramı toplumsal sorunlara çözüm bulma sürecinde, devlet denetimi dışında yer alan örgütlenmelerin yer aldığı ortak alana işaret etmektedir. Sivil toplum alanının aktörleri ya da sözcüleri olarak tanımlanan sivil toplum kuruluşları (STK) sivil toplum alanındaki önemli örgütlenmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980'lerden günümüze Türkiye'de, akademik ve kamusal söylem içinde sivil toplum kavramının öneminin arttığı bununla birlikte ülke genelinde sivil toplum faaliyetlerinin yaygınlaştığı ve sivil toplum kuruluşu sayısının arttığı gözlemlenmektedir (Keyman, 2006: 9). İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi verilerine göre Türkiye'de 90339¹ aktif dernek faal olarak etkinliklerini yürütmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü verilerine göre ise 4599² yeni vakıf bulunmaktadır. Türkiye nüfusu, aktif sivil toplum kuruluşu sayısı ile söz konusu kuruluşların bilinirlik ve faaliyetlerine katılım oranları arasındaki fark belirgin derecede fazladır. Bu durum sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler faaliyetlerini ne derecede kullandığı, siyasal ve yasal sistemin halkla ilişkiler faaliyetlerini etkileyip etkilemediği ve bu kuruluşlar arasında tanıtım ve bilinirlik farklılıklarının

---

¹ T.C. İçişleri Bakanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı, http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=51&Itemid=66&lang=tr (Erişim Tarihi 14.03.2012)

² T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>, (Erişim tarihi 18.11.2011)

nasıl ortaya çıktığı sorularını gündeme getirmekte ve söz konusu kuruluşların halkla ilişkiler uygulamalarının analizini gerektirmektedir.

Sivil toplum kuruluşları her ne kadar kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak anılsalar da faaliyetlerini yürütmek için gelir elde etmek bununla birlikte bağışçıların ve gönüllülerin desteğini almak durumundadırlar. Kamuoyu yaratma özelliklerinin yanında toplum için ortak iyiye ulaşma çabalarını hedef kamularına anlatmak ve anlaşılacak ihtiyacı hissetmektedirler. Bu nedenlerle üyeler, bağışçılar, gönüllüler, devlet, medya gibi hedef kamularıyla iletişime geçmek zorunda olan sivil toplum kuruluşları halkla ilişkilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaçla yola çıkıldığında sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler kavrayışlarının ortaya konulması ve halkla ilişkiler faaliyetlerini ne kadar uygulayabildikleri sorunlu ve araştırmaya muhtaç bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tez çalışması eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamalarını konu edinmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının meşruiyetlerinin ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması amacıyla başvurdukları halkla ilişkiler uygulamaları ve yaşadıkları sorunlar çalışmanın odaklandığı alanı oluşturmaktadır. Bununla birlikte ilişki yönetimi yaklaşımı ve diyalogik iletişim modellerinin sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler alanında kullanmaları açısından uygun olduğu belirtilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Tezin temel amacı, tarihsel süreç içerisinde kavramsal olarak değişime uğrayan sivil toplum kavramının bu değişim sonucunda konumlandığı yeri belirleyebilmek, sivil toplum kuruluşları ile halkla ilişkiler arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek; sivil toplum kuruluşları tarafından halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetlerinin kullanımını gösterebilmek ve uygulamalardaki olumlu ve olumsuz yönleri tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda alanda var olan ilişki yönetimi modelinin ve diyalojik iletişim modelinin sivil toplum kuruluşlarının uygulamalarında kullanabilecekleri uygun bir model olduğu belirtilmektedir. Çalışmada eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları analiz edilmiş ve belirlenen araştırma sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler ihtiyacı bağlamında, halkla ilişkiler faaliyetlerini kullanıp kullanmadıkları, kullanıyorlarsa hangi araçları kullandıkları ve uygulamalarda ne gibi sorunlar yaşadıkları sorularına cevap aramak üzere tasarlanan çalışmada çeşitli varsayımlar kabul edilmiştir. Varsayımların *ilki*; sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamalarında geri kaldığı ve yeterince uygulama gerçekleştiremedikleri yönündedir. *İkinci* varsayım sivil toplum kuruluşlarının tek yönlü iletişim gerçekleştirdikleri ve diyalojik iletişim yapmadıkları yönündedir.

Araştırma Soruları

- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, eğitim alanında en çok hangi uygulamalarla öne çıkmaktadırlar?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamalarına bakışları nasıldır?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları halkla ilişkiler uygulamalarında halkla ilişkiler uzmanı ya da ajansıyla çalışmakta mıdırlar?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarında yürütülen halkla ilişkiler faaliyetlerinde öne çıkan araçlar hangileridir?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları hedef kamuları olarak kimleri görmektedirler?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, halkla ilişkiler uygulamalarını nasıl finanse etmektedirler?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları yeni iletişim teknolojilerini kullanmakta mıdırlar?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları arasında yeni iletişim teknolojilerini kullananların web siteleri etkileşimli ve etkin bir şekilde kullanılmakta mıdır?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarında halkla ilişkiler faaliyetlerinde gönüllü çalışanlar yer almakta mıdır? Gönüllü çalışanların yer aldığı sivil toplum kuruluşları, gönüllülere yönelik çalışma yapmakta mıdırlar?

- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarında kriz yönetimi yapılmakta mıdır?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği faaliyetleri yürütmekte midirler?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları arasında diğer kurumlarla işbirliği faaliyetleri yürütenlerin, işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşları seçerken kullandıkları belirli kriterler var mıdır?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının medya algıları nasıldır?
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamalarında yaşadıkları sorunlar nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Sivil toplum kuruluşları varlıklarını devam ettirebilmek için çevreleriyle iletişim kurmak durumundadırlar. Program ve hizmetlerini devam ettirebilmek için finansal desteğe dolayısıyla bağışçılara, üyelere, gönüllülere ihtiyaç duymaktadırlar. Bir araya geldikleri sorunlar bağlamındaki mücadelelerini sürdürmek, meşruiyetlerini kazanmak ve toplumsal bilinç yaratmak durumundadırlar. Bu ihtiyaçlarla yola çıkıldığında sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler kavrayışlarının ortaya konulması ve sözü edilen faaliyetleri ne kadar uygulayabildikleri sorunlu ve araştırmaya muhtaç bir alan olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Diğer taraftan bu çalışma sivil toplum kuruluşları ve halkla ilişkiler uygulamalarını inceleyen literatürdeki çalışmalardan farklı olarak, Türkiye'deki genel durumu analiz etmeye çalışmakta ve sivil toplum kuruluşları için ilişkisel modelin kullanımının uygun olduğunu öne sürmektedir.

Sivil toplum kavramının ve sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'de önemli ölçüde yer almaya başladığı 1980'li yıllardan bu güne kadar yapılan akademik çalışmalarda; sivil toplumun kuramsal tartışmaları, düşünsel temelleri, devlet-siyaset, demokratikleşme, insan hakları ile ilişkileri, Avrupa Birliği sürecinde sivil toplum gibi konularda çalışmalar yapılmıştır. Sivil toplum kuruluşları ve halkla ilişkileri birlikte ele alan çalışmalara genel olarak bakıldığında ise, çalışmaların sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamalarını nasıl kullanmaları gerektiğine odaklandıkları ya da sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen projelerin tartışıldığı örnek olay analizleri olduğu görülmektedir. Özellikle son on yıldaki literatürde, yeni iletişim teknolojilerinin öneminin ve kullanımının tartışıldığı çalışmalardaki sayısal artış göze çarpmaktadır.

Biber'in (2006) "*Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler*" çalışması ve Hülya Baykal'ın (1999) "*Halkla İlişkiler ve Sivil Toplum Kuruluşları*" adlı çalışmaları literatürde yer alan çalışmalar arasındadır. Biber (2006) çalışmasında sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları hakkında kuramsal bilgi verdikten sonra, sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler alanında yaşadıkları sorunları ve halkla ilişkiler alanında kullanılacak araçları açıklamaktadır. Baykal (1999), sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler alanıyla ilişkisini kurmakta, kullanılacak araçları sıralamakta ve son olarak bir kuruluşu örnek olay olarak inceleyerek çalışmasını tamamlamaktadır. Dursun ve Becerikli'nin (2008), "*Kadın Odaklı Sivil Toplum*

Kuruluşları ve Medya: Olanaklar, Sorunlar ve Çözümler” adlı çalışması özellikle kadın odaklı sivil toplum kuruluşlarının medya alanında yaşadıkları/yaşayabilecekleri sorunlara odaklanarak çözüm önerileri sunmaktadır. Kinzey’in (2000) “*Using Public Relations Strategies To Promote Your Nonprofit Organization*” adlı çalışması kuruluşların halkla ilişkiler uygulamalarında kullanabilecekleri yöntemleri (basın bültenleri, faaliyet raporları, konuşma büroları vb.) ayrıntılı olarak ele almaktadır.

Bu çalışmaların yanı sıra, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi arşivinde yapılan tarama sonucunda³; sivil toplum ve halkla ilişkileri beraber konu alan akademik çalışmaların 1990’lı yılların sonlarında başladığı görülmektedir. Arşivde bulunan tezler de dahil olmak üzere bu konuyla ilgili çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde;

- Sivil toplum kuruluşlarının ve halkla ilişkilerin sosyal sorumluluk açısından ele alındığı (Biber, 2002; Bıçakçı, 2008; Çabuk, 2009; Deren Van Het Hof, 2009),
- Yazılı ve görsel medyada yer alan kuruluşlarla ilgili haberlerin incelendiği (Pehlivan, 2002; Ustaoglu, 2002; Erdoğan, 2007),
- Kuruluşların medya ile ilişkilerinin ve medya kullanımlarının analiz edildiği (Göze Orhon, 2007; Dursun & Becerikli, 2008;),

---

³ Arşiv taraması, Yükseköğretim Kurulu’nun internet sitesi (www.yok.gov.tr) aracılığıyla ulaşılan Ulusal Tez Merkezi’ndeki veri tabanında, arama kriteri olarak “sivil toplum”, “halkla ilişkiler”, “sivil toplum kuruluşları”, “eğitim” sözcükleri kullanılarak yapılmıştır. Ulusal Tez Merkezi arşivinde 1970 yılından sonra yapılan çalışmalar elektronik olarak taranabilmekte olduğundan, 1970 öncesi çalışmalar inceleme dışı kalmıştır.

- Kuruluşlarda halkla ilişkilerin gerekliliği, etkisi ve rolünün analiz edildiği (Yavuz, 1996; Çelebi, 2005; Akbulut, 2011, Yavuz & Yavuz, 2010, Şentürk, 2005; Gale, 2007),
- Kuruluşlarda yeni iletişim teknolojilerinin kullanımının ve web sitelerinin kapasitelerinin ele alındığı ve/veya yeni iletişim teknolojilerinin olanaklarının açıklandığı (Dalyan, 2004; Kang & Norton, 2004; Naude, 2004; Onat, 2010; Özdemir & Aktaş Yamanoğlu; Seo vd., 2009; Walker, 2009; Yetkin Cılızoğlu, 2010; Binark & Löker, 2011)
- Kuruluşların bağışçılarla ve gönüllülerle olan ilişkilerinin ele alındığı (Waters, 2009; Bortee & Waters, 2008; Göker, 2009; Hovey, 2010),
- Kuruluşların iletişim örüntüleri ve modellerinin (Salmanoğlu, 2004; Cılızoğlu, 2004; Özmutaf, 2010) incelendiği görülmektedir.

“*Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler*” başlıklı çalışmada literatür taraması yapılarak, bazı sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan uygulamalar incelenmiştir (Sülüs, 2009). Nurluoğlu’nun (2005) “*Halkla İlişkiler ve Reklam Faaliyetlerinin Sivil Toplum Kuruluşlarının Tanıtımındaki Rolü*” başlıklı çalışması alanda hem yazılı basın taramasıyla hem de anket ile elde edilen verilerle geniş kapsamlı bir çalışmadır. Ancak çalışma daha çok reklam üzerine odaklılığı ve incelenen sivil toplum kuruluşlarının basında yer alan faaliyetlerinin analizi ile bu çalışmadan ayrılmaktadır. Dyer vd., “*Managing Public Relations In Nonprofit Organizations*” (2002) adlı çalışmada Orta Batı Amerika’daki 21 sivil toplum kuruluşunun halkla ilişkiler kavrayış ve uygulamalarını analiz etmişlerdir. Bu

çalışma Türkiye’de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarını ele almasıyla ve analiz yöntemindeki farklılığıyla Dyer vd.’nin çalışmasından ayrılmaktadır.

Bu tez çalışmasının yukarıda belirtilen çalışmalardan temel farkı; örnek olay çalışmasının dışına çıkarak bir örnekleme çerçevesinde, eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamalarını incelemeyi amaçlamasıdır. Türkiye’de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları tarafından halkla ilişkiler ve tanıtım uygulamalarının kullanılıp kullanılmadığı, eğer kullanılıyorsa hangi motiflere daha çok ağırlık verildiği, yasal düzenlemelerin uygulamaları etkileyip etkilemediği ve uygulamalarda yaşanan sorunları incelemeyi hedeflemektedir.

Araştırma Yöntemi

Araştırmada literatür taramasına yer verilmiş, bunun yanı sıra sivil toplum kuruluşları yöneticileri ve çalışanları ile anket ve yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Ayrıca örnekleme alınan kuruluşların web siteleri anket soruları temel alınarak incelenmiş ve interaktif bir yapı taşıyıp taşımadıklarına bakılmıştır. Araştırma evreni olarak eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının alınmasının nedenlerinden ilki; eğitimin egemenin ideolojisinin yayılması için bir araç olarak kullanılageldiği bir ortamda eğitim alanında yapılan faaliyetlerin önemli görülmesidir. İkinci neden ise; Türkiye’de yapılan araştırmalarda (Gönel, 1998: 23-24) eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının nicelik olarak fazla

olduğunun, sıralamada ilk sıralarda yer aldığının belirlenmesidir. Eğitim alanındaki niceliksel fazlalığın diğer sivil toplum kuruluşlarının uygulamaları hakkında da fikir verebileceği düşünölmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen ve evren olarak kabul edilen sivil toplum kuruluşlarına ulaşmak için; T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi'nden bilgi edinme talebinde bulunulmuş; T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi ve Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı'nın veri tabanları incelenmiştir. Ayrıca www.devletana.com ve www.e-devlet.com web sitelerinde bulunan veritabanından sivil toplum kuruluşlarına ulaşılmıştır. Bütün taramalar sonucunda elde edilen 1349 sivil toplum kuruluşu araştırmanın evreni olarak kabul edilmiş; tesadüfi örnekleme metodu ile seçilen 150 sivil toplum kuruluşu örneklem olarak kabul edilmiştir.

Araştırmada veri tabanlarından elde edilen iletişim adreslerinin bazılarının güncel ya da geçerli olmadığı görölmüştür. Elektronik posta yoluyla gönderilen anketlerden yeterli dönüş olmadığı gözlenmiş ve kuruluşlara telefon yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında niceliksel veri aranmadığından Ankara'da olan kuruluşlardan bazıları ile anket soruları temel alınarak yarı yapılandırılmış mülakat yapılmıştır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma kapsamını Türkiye'deki yasal mevzuata göre kurulmuş, eğitim alanında faaliyet gösteren sendikalar, konfederasyonlar ve meslek odaları haricindeki sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır. Dolayısıyla araştırma Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarından sadece dernekler ve vakıflarla yapılması ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmada uygulanan elektronik posta yoluyla anketin geri dönüşüm oranı, elektronik posta üzerinden gerçekleştirilen anket çalışmalarının dezavantajlı yönlerinden ötürü beklentilerin altında olmuştur.

Araştırmadaki zaman ve ekonomik sınırlılıklar nedeniyle yarı yapılandırılmış mülakatlar Ankara ilindeki sivil toplum kuruluşlarıyla sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırma evrenini tespit edebilmek için İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi'nden iki defa bilgi edinme talebinde bulunulmuştur. Dernekler Dairesi'ne yapılan ilk başvuruda Türkiye genelinde eğitim alanında faaliyet gösteren derneklerin adları ve iletişim bilgileri istenmiştir. Dernekler Dairesi isteğin çok geniş kapsamlı olduğunu belirterek bilgi vermemiştir. Dernekler Dairesi'ne yapılan ikinci başvuruda hem farklı bölgelerde olması sebebiyle hem de nüfuslarının fazla olması sebebiyle İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun, Adana, Malatya, Antalya, Gaziantep ve

Diyarbakır şehirleri belirtilerek eğitim alanında faaliyet gösteren derneklerin adları ve iletişim bilgileri istenmiştir. Dernekler dairesi başvurunun yine çok geniş kapsamlı olduğunu belirtmiş ve Ankara ilindeki derneklerin listesini göndermiştir. Dernekler Dairesi'ne yapılan bilgi edinme talebinin yanı sıra; T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin ve Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı'nın web sitelerindeki veri tabanları incelenmiş, www.devletana.com ve www.e-devlet.com web sitelerinde bulunan sivil toplum kuruluşlarına ulaşılmıştır. Taramalar sonucunda ulaşılan sivil toplum kuruluşlarından konfederasyonlar, sendikalar ve meslek odaları kuruluş amaçları, üye olma koşulları ve faaliyet alanlarının farklılığı nedeniyle evrene dâhil edilmemişlerdir. Ayrıca okul yaptırma ve yaşatma dernekleri, okul aile birlikleri gibi küçük ölçekli olarak faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları da kısıtlı faaliyetleri nedeniyle araştırma evrenine dâhil edilmemişlerdir. Eğitim alanında faaliyet gösteren vakıf ve derneklerden oluşan 1349 sivil toplum kuruluşu araştırmanın evreni olarak kabul edilmiştir. Kabul edilen evren içerisinde tesadüfî örneklem yoluyla belirlenen 150 sivil toplum kuruluşu örneklem olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada örneklem dâhilindeki kuruluşların Türkiye genelini kapsamaması, nicelik olarak fazla olması nedeniyle öncelikle anket tekniği kullanılmıştır. Bununla birlikte betimleyici bir çalışma hedeflendiğinden ve anketlere geri dönüş az olduğundan on sekiz sivil toplum kuruluşuyla anket soruları temel alınarak yarı

yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Ayrıca örneklem kapsamındaki sivil toplum kuruluşlarının web siteleri, anketin yirmi altıncı sorusu temelinde incelenmiş ve interaktif olup olmadığına bakılmıştır.

Örneklem dâhilindeki sivil toplum kuruluşlarına ulaşılarak yapılan anket ve mülakat çalışması üç aşamada tamamlanmıştır. Birinci aşamada örneklem dâhilinde belirlenen sivil toplum kuruluşundan elektronik posta hesaplarına ulaşılabilen 128 tanesine, halkla ilişkiler uygulamaları ile ilgili olarak hazırlanan anket formu 29.09.2011 tarihinde elektronik posta olarak gönderilmiştir. Elektronik posta yoluyla ulaşılmaya çalışılan sivil toplum kuruluşlarının bazılarında elektronik posta adresi güncel-geçerli olmadığından, posta kutuları dolu olduğundan ya da sunucu hatası nedeniyle gönderilen elektronik postaların ulaşmadığı gözlenmiştir. Gönderilen elektronik postalara beklenenin altında cevap geldiği için, 17.11.2011 ve 22.03.2012 tarihinde cevap alınamayan sivil toplum kuruluşlarına tekrar elektronik posta ile anket soruları gönderilmiştir. Elektronik posta yoluyla sivil toplum kuruluşlarından toplam yirmi cevap alınabilmiştir.

İkinci aşamada elektronik posta yoluyla gönderilen anketlerden yeterli dönüş olmadığı gerekçesiyle kuruluşlara 18 Kasım – 25 Kasım 2011 tarihleri arasında telefon yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu aşamada veri tabanlarından alınan telefon numaralarının beş tanesinin güncel-geçerli olmadığı görülmüştür. Öte yandan birçok sivil toplum kuruluşunda telefonlara bakan olmamış, zamanlarının olmadığı gerekçesiyle sorular cevaplanmamış ya da anket yapılacak yetkililere ulaşamamıştır. Bu aşamada sivil toplum kuruluşlarından dört cevap alınabilmiştir.

Üçüncü aşamada Ankara'da bulunan sivil toplum kuruluşlarının adreslerine gidilerek, anket soruları temelinde 18 sivil toplum kuruluşu ile yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar kuruluşların kendi adreslerinde yapılmış ve 30-70 dakika arası sürmüştür. Sivil toplum kuruluşlarına randevu ya da mülakat için gidildiğinde, bazı sivil toplum kuruluşlarının adreslerinin güncel/geçerli olmadığı, bazılarının başka kurum ve kuruluşlarla ortak adres kullandıkları ve bazılarında da düzenli çalışan personelin olmadığı tespit edilmiştir.

Anket aşaması tamamlandıktan sonra, araştırmada örneklem olarak kabul edilen sivil toplum kuruluşlarının web sitelerinde, anketin yirmi altıncı sorusu temel alınarak aşağıda sıralanan öğelerin yer alıp almadığına bakılmıştır.

- Basın bültenleri / basın duyuruları
- İletişim bilgileri
- Üye, gönüllü ve şube sayısı
- Kuruluş ile ilgili bilgiler (amaç, dernek tüzüğü, vakıf senedi vb.)
- Kuruluş çalışma alanları
- Kuruluşa verilebilecek katkı türleri
- Sık sorulan sorular
- Güncel web bloğu/haber forumu
- Sosyal ağlarda takip olanağı (facebook, twitter vb.)
- Diğer web sitelerine link
- e-mail grubu/mobil iletişim grubu
- İçeriğe yorum ekleme seçeneği
- Çevirim içi yardım/destek seçeneği

- Kolay üyelik imkânı
- Kuruluş etkinliklerine davet

Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen bulgular, ilki anket ve mülakat bulguları, ikincisi web sitelerinden elde edilen bulgular olmak üzere ikili bir ayrımla değerlendirilmiştir. Anket soruları ve mülakatlardan elde edilen bulgular 13 kategoriye ayrılmıştır. Web sitelerinin incelenmesinden elde edilen bulgular halkla ilişkiler uygulamalarında kullanılan araçların içerisinde tablo halinde verilmiştir. Bulgular sonucunda oluşturulan kategoriler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

- Eğitim alanında gerçekleştirilen faaliyetler
- Mevcut yasal mevzuat ve işbirliği çalışmaları
- Halkla ilişkiler uygulamalarının amacına ve algısına yönelik açıklamalar
- Hedef kamulara yönelik açıklamalar
- Halkla ilişkiler uygulamalarının yürütücüsü
- Halkla ilişkiler uygulamalarında şubelerin faaliyetleri
- Faaliyetlerde gönüllülerin yer alması
- Halkla ilişkiler uygulamalarının finansmanı
- Halkla ilişkiler uygulamalarında kanaat önderlerinin kullanımı
- Halkla ilişkiler uygulamalarının ya da projelerin başarısının değerlendirilmesi
- Halkla ilişkiler uygulamalarında kullanılan araçlar

- Medya hakkındaki düşünceler
- Halkla ilişkiler alanında yaşanan sorunlar

Araştırmanın bulguları değerlendirilirken, örnekleme yer alan sivil toplum kuruluşları üçlü bir ayırım içinde ele alınmıştır. Örnekleme sivil toplum kuruluşları ayırım içine yerleştirilmemiş, ayırım analizi kolaylaştırmak ve elde edilen sonuçları işlevselleştirmek amacıyla yapılmıştır. Araştırma bulgularının tasnifinde kullanılan bu ayırım, sivil toplum kuruluşlarının tasniflenmesinde kullanılmamış, faaliyetlerin kuruluşlarla ilişkilendirilmesinde kullanılmıştır.

Araştırma süreci ve elde edilen bulgular genel olarak ele alındığında, eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları arasında, sınırları kesin olmamakla birlikte kullanılan üçlü ayırımın *birinci grubunda*, kurumsal yapıya ulaşmış, ulusal ve/ya uluslararası düzlemde faaliyet gösteren kuruluşlar yer almaktadır. Bu kuruluşlarda halkla ilişkiler uygulamaları daha profesyonel yürütülmekte, halkla ilişkiler ajansı ile çalışılmakta ya da halkla ilişkiler uzmanı istihdam edilmektedir. *İkinci grupta* bulunan özel şirketlerin kurduğu ve mali kaynak sağladıkları kuruluşlarda, halkla ilişkiler alanında yapılan çalışmalar genel olarak şirketin halkla ilişkiler birimi tarafından yürütülmektedir. *Üçüncü grup*, hemşeri dernekleri, inanç temelli dernekler ya da daha küçük vakıfların yer aldığı geniş bir yelpazeden oluşmaktadır. Üçüncü grupta yer alan kuruluşlarda halkla ilişkiler uygulamalarını daha çok kuruluş içerisindeki yöneticiler, üyeler ve gönüllüler yürütmektedirler.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Sivil toplum kavramı günümüzde kazandığı anlamla, toplumsal sorunlara çözüm bulmak için aktif katılım gösteren bireylerin gönüllü örgütlenmelerinin, yani devlet denetimi dışındaki alanda konumlanan kuruluşların yer aldığı ortak alana (Keyman, 2004a: 12) işaret etmektedir. Sivil toplum kavramı dar anlamıyla sivil toplum kuruluşları sayılmasalar da, *sivil toplum sözcüleri* (Caniklioğlu, 2007: 76) diyebileceğimiz sivil toplum kuruluşlarını anlayabilmek için sivil toplum kavramının irdelenmesi gerekmektedir.

1.1. Sivil Toplum Kuruluşlarını Anlamak: Sivil Toplum Kavramı

Sivil toplum kavramı, Batı toplumlarının gelişim süreci içinde doğup gelişen ve kökeni Aristoteles'in siyaset teorisine kadar uzanan bir kavramdır. Binlerce yıllık tarihsel-felsefî geleneğe dayanan kavram, farklı tarihsel dönemlerde farklı felsefî ve siyasal kaygılarla formüle edilmiştir (Yeğen vd. 2010: 9). Sivil toplum terimine ilk defa Aristoteles'in insanların güven içinde yaşayabileceği şehir devletini imleyen siyasal toplumu belirtmek için kullandığı *politike koinonia* (veya koinonia politike) ifadesinde rastlanmaktadır (Biber, 2006: 11). Roma Hukukçularından Çiçero'nun

(M.Ö. 106-M.Ö. 43) *politike koinonia* kavramını Latinceye *civilis societas* olarak çevirmesi sayesinde, Atina Polisi için kurgulanan politik toplum kavramsallaştırması, Ortaçağ'daki kent devleti için Roma hukukçularının paralel söyleminde yer almıştır (Cengiz, vd. 2005: 223; Yeğen, vd. 2010: 11). Ortaçağ döneminde yaşanan gelişmeler sivil toplumun modern anlamını kazanması sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Ortaçağ'ın sonlarına doğru biçimlenmeye başlayan sivil toplum kavramı, Batı toplumlarında orta sınıf kentsel unsurların, ekonomik özerkliklerini elde ederek feodalizmin kurallarından özgürleşmeleri ile sağladıkları sivil özgürlükler sonucunda ortaya çıkan ve merkezi otoriteden bağımsız olan toplumsal alanı (özerk kentleri) belirtmektedir (Erdoğan Tosun, 2001: 31).

On dokuzuncu yüzyıl döneminde farklı sivil toplum tanımları yapılarak; farklı sivil toplum modelleri diyebileceğimiz kavramsallaştırmalarda sivil toplum ve devlet kavramları değişik şekillerde konumlandırılmıştır. Bodin, Hobbes, Rousseau, vd. tarafından yapılan tanımlamada devlet doğal durumun olumsuzlanması olarak ifade edilmiştir. Buradaki devlet; meşruluğunu veya vekâletini sözleşme sürecinden almakta ve sivil toplumla eşdeğer görülmektedir (Keane, 1988: 61). Tüm sivil toplum unsurlarının devletin çatısı altında toplandığı bu durumda mutlak siyasal bir iktidar söz konusudur ve bu iktidarın kapsamının sınırlanması görünüştedir. Çünkü yasa ile sınırlama söz konusudur ve yasalar devlet tarafından düzenlenmekte ve uygulanmaktadır (Keane, 1988: 65-66). Locke, Ferguson, Kant, vd. göre, toplum doğal kabul edilmekte, devlet doğal durumun yerine geçmek yerine onu koruyan, gözeten, toplumun özgürlük ve eşitliğini gerçekleştiren ve tamamlayan bir araç olarak tanımlanmaktadır (Keane, 1988: 61). Kısaca bu kavramsallaştırmada bireyler doğa yasalarının geçerli olduğu doğa durumundan pozitif hukuk kurallarının geçerli

olduğu duruma geçerek sivil toplumu oluşturmaktadırlar. Bireylerin rasyonel tercihlerinin uzantısı olarak gelişen sivil toplum, bireylerin etik tercihlerinin bir sonucu olarak kamusal alanda politik bir boyut kazanarak modern toplumdaki tanımına uygun bir argüman olarak gelişmektedir (Çaha, 2000: 44-45).

Sivil toplum kavramını devletle özdeş olmaktan ayırarak kullanan Hegel, sivil toplumun ihtiyaç ve özel çıkarlar dünyası olarak ortaya çıktığını belirtirken, genel çıkarların temsil edildiği devletin karşısına koymaktadır (Yetiş, 2003: 36). Bu haliyle sivil toplum aile ile devlet⁴ arasında önemli bir geçiş aşaması olarak konumlandırılan, devletten sonra tarihsel dönüşüm içerisinde üretilmiş ahlâki bir yaşam alanına işaret etmektedir (Doğan, 2002: 114; Kuçuradi, 1998: 29; Yel, 2008: 149). Marx, sivil toplumu maddi üretim ilişkilerinin gelişimiyle yakından ilişkilendirmiş; devletle sivil toplum arasındaki ilişkilerde, sivil toplumun belirleyici olduğunu belirtmiştir (Yetiş, 2003: 62,64). Sivil toplum ve devlet (ya da politik toplum) arasında dikotomik yaklaşım sergileyen Gramsci’de “sivil toplum karşılıklı maddi ilişkilerin tümünü; ticari ve sınaî (endüstriyel) yaşamın tümünü değil, tinsel ve düşünsel yaşamın tümünü içermektedir” (Texier, 1982: 19).

Sivil toplum kavramının tarihsel geçmişine genel olarak bakıldığında, kavramın üç ana ekseninde anlam değişikliğine uğradığı gözlenmektedir. Birinci dönem olarak betimlenebilecek ve tarihi Eski Yunan’a kadar giden dönemde sivil toplum kavramı, geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi açıklamak için

---

⁴ Hegel etik yaşamı, aile, sivil toplum ve devlet olarak üç alana ayırmakta ve her alanın farklı değerlere sahip olduğunu belirtmektedir. Aile yaşamı içerisinde, karşılıklı sevgi, saygı, fedakarlık, itaat, birliktelik hâkim temel normlardır ve ortak duygu ve düşünceler etrafında oluşmaktadır. Sivil toplumda ise, çatışma, rekabet, hırs gibi bireysel çıkarlara özgü normlar ön plandadır. Sivil toplum, aile bireylerini bağlarından kopararak aralarındaki uyumun bozulmasına ve bireylerin hısım olmasına neden olmaktadır. Üçüncü alan olan devlet ise aile ve sivil toplumun sentezi olarak gelişerek, tebaasının menfaati adına onlara görev ve sorumluluklar yüklemektedir (Çaha, 2000: 29-31).

kullanılmıştır (Doğan, 2002: 224). Bu dönemde sivil toplum modern toplumun özgünlüğünü ve geleneksel toplumdaki farkı simgeleyen bir ölçüt olarak ele alınmış ve modern toplumla eş anlamlı olarak kavramsallaştırılmıştır. İkinci dönem, totaliter, despotik siyasi rejimlerden demokratik rejime geçiş sürecinde ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki kavramsallaştırmalarda sivil toplum, katı bir devlet-sivil toplum ayrımı ile devletten bağımsız, hatta devlete karşı (Doğan, 2002: 256) bir yaşam alanı olarak tanımlanmış; sivil toplum tartışmaları, sivil toplum ile demokratikleşme arasında bağ kurarak özgünlük kazanmışlardır. Günümüzü de kapsayan üçüncü dönemde ise sivil toplum katılımcı demokrasi kavramı ile birlikte anılmaktadır. Bu dönemde sivil toplum, bireysel hak ve özgürlüklerin yaşama geçirilerek güvence altına alınması ve siyasal sistemin demokratikleştirilmesinin yanında devlet-toplum ilişkilerinin katılımcı demokrasi temelinde kurulmasının önemli aktörü olarak görülmektedir. Sosyolojik düzeydeki “toplum” kavramını, siyasal toplum, ekonomik toplum ve sivil toplum olarak bir bütünlük içinde ele almak gerekliliği ile birlikte aktif vatandaşlık anlayışıyla, toplumsal sorunların çözümü için hareket eden birey ön plana çıkmaktadır. Kısaca üçüncü dönemde⁵ sivil toplum; toplumsal sorunlara çözüm bulma sürecine aktif katılım gösteren ve bu nedenle siyasi aktörleri politika üretmeye

---

⁵ Üçüncü dönem sivil toplum tartışmalarının yaşandığı süreçte Batı siyaset literatüründe üç farklı sivil toplum kuramı ortaya çıkmıştır. Söz konusu üç kuramın ortak amacı, merkezi devlet otoritesinin toplumsal alana müdahalesini asgari duruma getirerek özgürlükleri korumak olarak belirtilmektedir. Liberal sağ düşüncenin ürünü olan çoğulcu sivil toplum kuramında, kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan devlet çoğulculuğunun yetersiz kaldığı belirtilmekte, içerisinde sivil toplum örgütlerinin de yer aldığı toplumsal çoğulculuğun yaratılması gerektiği ileri sürülmektedir. Devletin ayrı bir toplum alanının varlığı tanınarak, sivil toplumun kurumsal faaliyetleri etkilemesi ve devletin faaliyetlerini yönlendirmesi gerekliliği savunulmaktadır. Liberal sağ düşüncenin geliştirdiği asgari devletçi sivil toplum kuramında devlet toplumun tamamını dikkate almadığı için yapay olarak kabul edilmektedir. Devlet düzenleyici kurallarıyla toplumun doğal düzenine müdahale etmektedir. Sivil toplumun oluşup güçlenmesi için, toplumdaki birçok örgütten biri olarak kabul edilen devletin yasama yetkisi daraltılarak topluma müdahale gücü en aza indirilmelidir. Neo-Marksist düşüncenin ürünü olan katılımcı sivil toplum yaklaşımı devletle sivil toplumun iç içeliğini vurgulamakta, devletin sınırlandırılmasını değil sivilleştirilmesini savunmaktadır. Devlet ile toplum arasındaki ilişkinin demokratikleşmesi gerekliliği belirtilmekte ve halkın siyasal faaliyetlerinde daha katılımcı olması istenmektedir (Biber, 2006: 20-21, Yıldırım, 2004: 48-49; Güneş & Güneş, 2003: 121).

yönlendirmek için çalışan gönüllü örgütlerin, devlet denetimi dışında yer aldıkları ortak alan olarak tanımlanmaktadır (Keyman, 2004a: 8-12)⁶.

Sivil toplum alanının kendi içerisinde özerk bir alan olduğu ve kendi ilke ve kurallarının işlediği düşünülse de, Türkiye’de hukuki ve ekonomik çerçeveyi devlet çizmektedir. Dolayısıyla devlet ile sivil toplum arasında birbirlerini denetleyen bir ortaklık ilişkisi bulunmakta, “devlet tarafından denetlenemeyen haneleri, kitle iletişim araçlarını, piyasayı, gönüllü kuruluşları ve toplumsal hareketleri kapsayan sosyal ilişkiler ağına gönderme yaparak sivil toplum kavramı” kullanılmaktadır (Dursun & Becerikli, 2008: 27). Modern sivil toplum kavramı ile ilgili farklı bakış açıları ile çeşitli tanımlar⁷ yapıldığı bilinmektedir. Bu tez çalışmasında sivil toplum

---

⁶ Üçüncü dönem sivil toplum tartışmaları, daha çok Batı Avrupa ve Kuzey Amerika demokratik toplumlarında gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Bu durumun nedenlerinden en önemlisi, Batı’da başlayan modernite krizinin ve postmodernizasyon sürecinin söz konusu toplumlarda yaşanması olarak gösterilmektedir. Modernite krizi, siyasi partilerinin toplumla bağlarının zayıflamasını, temsili demokrasinin toplum yönetiminde yetersiz kalmasını, sanayi toplumundan bilgiye dayalı sanayi-sonrası topluma geçiş sürecini ve kültürel düzeyde ise farklı toplumsal kesimlerin kimlik taleplerini kapsamaktadır. Modernite kriziyle eş zamanlı çıkarak toplumsal sorunlara çözüm arayan postmodernizasyon sürecinde, sosyal hareketler ve yurttaş etkinlikleri ortaya çıkmış, kültürel farklılığa dayalı kimlik siyasetini farklı toplumsal kesimlerce desteklenmesine yol açmıştır. Söz konusu yeni oluşumlar ile üçüncü dönemde sivil toplum tartışmaları, sosyal hareketler, yurttaş etkinlikleri ve kimlik siyasetleri temelinde olmuştur. Bununla birlikte küreselleşme sürecinden kaynaklanan değişim ve dönüşüm sürecinin yarattığı; çevre sorunları, fakirlik, eşitsiz gelişme ve savaş gibi ulus-devletlerin kendi başlarına yanıt vermelerinin zor olduğu olumsuz etkiler için sivil toplum, önemli ve etkin bir aktör olarak görülmüştür. Üçüncü dönem sivil toplum tartışmalarının gelişimine katkıda bulunan bir diğer unsur refah devleti krizidir. Bugün neoliberalizm olarak bilinen serbest pazar, küçültülmüş devlet ve bireye dayalı yönetim ideolojisinin yaşanması ile toplumsal sorunlar bireyselleştirilmiş, devletin sosyal niteliği ortadan kalkmış, girişimci ve rekabetçi birey anlayışı içerisinde refah devletine sahip olamayan toplum kendi sorunlarını çözmek için örgütlenme yoluna gitmiştir. Bu durum sivil toplumun daha da güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Son olarak, “üçüncü yol” olarak bilinen Batı Avrupa ve Amerika’da güçlenen sosyal demokrasinin yeniden yapılanma süreci sivil toplumun güçlenmesine etki etmiştir (Keyman, 2004a: 11-15; Çaha, 2000: 74-76).

⁷ Modern sivil toplum ile ilgili farklı bakış açılarıyla yapılan tanımlamalar çeşitlilik göstermektedir. Diamond, sivil toplumu “kendi kendini yaratan ve kendi ayakları üzerinde duran, devletten özerk örgütlü bir yaşam alanı” olarak açıklamaktadır (Akt. Biber, 2006: 15). Özüerman, devlet dışı alanda bireylerin kendi özgür iradeleriyle oluşturdukları, etkili katılım biçimlerinin kitlesel alanda yoğunlaştırıldığı süreçte ortaya çıkan, baskıcı devleti sınırlandıran ve denetim altına alan etkin bir sosyal güç olarak ifade etmektedir (Özüerman, 1998: 93). White sivil toplumun devlet ile aile arasında, devletten ayrı ve özerk bir yapıda, toplumun üyelerinin kendi çıkarlarını ve değerlerini korumak ve/ya yaymak için gönüllü olarak kurulan birliktelik alanı olduğunu belirtmektedir (Akt. Doğan, 2002: 264). Devlet karşıtlığı okumalarının yetersiz olduğunu belirten Beckman, devlet vesayetinde olmayan, kendisini yapılandırabilen ve eylemlerini koordine edebilen özerk kuruluşları sivil toplum olarak tanımlamaktadır. Walzer, zora tabi olmayan insan kuruluşlarını ve söz konusu

kavramı, devlet dışındaki alanda, özerk, kâr amacı gütmeyen gönüllü olarak oluşturulan dernek, vakıf, kültürel birlikler, spor kulüpleri, kadın örgütlenmeleri, meslek kuruluşları, siyasi partiler, sendikalar ve çeşitli baskı gruplarına kadar geniş bir çerçevede ele alınmıştır.

1.2. Türkiye Tarihinde Sivil Toplumun Gelişimi

Türkiye’de sivil toplumla ilgili yapılacak sorgulamalar Osmanlı-Türk siyasal yaşamının etkilerinin ve tarihsel arka planının göz önüne alınmasını gerektirmektedir (Yeğen, vd. 2010: 25). Osmanlı toplumunda güçlü devlet geleneği ve sultanların güçlü otoriteleri nedeniyle batıdaki gibi tarihsel, toplumsal içeriğe sahip sivil toplum unsurları gelişmemiş, özerk sosyal sınıflar oluşmamıştır. Osmanlı’da siyasal iktidarın merkezi örgütleniş biçimi nedeniyle devlete bağımlı olmalarına rağmen sivil toplum niteliğinde sayılabilecek kurumlar bulunmaktadır. Osmanlı toplum yapısı

---

kuruluşların ilişkiler ağı setini sivil toplum olarak ifade etmektedir (Akt. Cengiz, vd. 2005: 219). Di Palma, “modern sivil toplumu, bürokratik bir mutlakiyetçiliğe karşı siyasal bir tepki olarak” görmektedir (Akt. Doğan, 2002: 265). Chatterjee, sivil toplumun kamusalına vurgu yapmaktadır. Habermas devlet ve ekonomi dışında kalan ve gönüllü olarak oluşturulan birlikleri “kilise, kültürel birlikler, spor kulüpleri ve tartışma topluluklarından bağımsız medya, üniversite, ilgili yurttaş grupları, halk inisiyatifleri ve kadın örgütlenmelerine, hatta meslek kuruluşları, siyasi partiler ve sendikalara” kadar genişletmektedir. Tester sivil toplumun kişinin aileden ayrıldığında kendi yaşamını sürdürürken yaşadığı ilişkiler bütünü olarak ifade ederek gündelik yaşama ilişkin bir tanım getirmektedir (Akt. Yeğen, vd. 2010: 14-15). Keane tanımlamasında gönüllü kuruluşların yanında baskı gruplarına da yer vermekte, devlet dışı faaliyetlerle uğraşan ve söz konusu faaliyetler aracılığıyla, devlet kurumları üzerinde baskı ve denetim uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren kurumlar bütününe sivil toplum demektedir (Akt. Doğan, 2002: 265). Mardin, sivil kavramının Türkiye’de askeri olanın karşıtı olarak algılanmasının yanlışlığını belirtmekte, sivil toplum kavramının medeni ve şehirli olan ile ilişkisini açıklayarak sivil toplumun şehir yaşamının beraberinde getirdiği yükümlülüklerle bağlantılı olduğunu ifade etmektedir (Akt. Aslan, 2010: 262, Cengiz vd. 2005: 219). Thernborn ise kavramsallaştırmaların bir eşitlik varsayımını içerdiğini; etnisite, sınıf, ırk, yurttaşlık ve cinsiyet üzerine yaşanan eşitsizlikleri örtme eğiliminde olduğunu belirtmekte; tarihsel kurumlarla ve süreklilikle ilgilenmeyerek tarih dışı görünen kavramın sorunları olduğunu açıklamaktadır (Akt. Yeğen, vd. 2010: 15; Cengiz vd. 2005: 219-220).

incelendiğinde sivil toplum unsurları niteliğinde kabul edilen, dini yaşayışın örgütlenişi olan medrese ve ulema, farklı dinlere dayalı gelişen millet sistemi, taşra eşrafının yerel değerlerle pekişerek kurumlaşan lonca türü örgütlenmeler ve ayanlar görülmektedir. (Aslan, 2010: 261, 266; Çaha, 2000: 185). Her ne kadar Osmanlı devletinde bir sivil toplum alt yapısı oluştursalar da bu gruplar sanayileşme dönemindeki gibi sınıf ilişkilerini geliştirerek devlet üzerinde frenleyici güç, denetim mekanizması kuramamışlar; devlete bağımlı olarak devletle ilişkilerinde devleti önceleyen bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Öte yandan bu gruplar kendi zihniyetlerini yansıtmaları, özgün değerleri ve halk içindeki konumları bakımından sivil topluma zengin bir dayanak oluşturmuşlardır. Son sanayi atılımları ve modernleşme çabalarıyla (özellikle II. Meşrutiyet) Osmanlı devleti sivil toplum açısından zenginleşmiş, Marksistler, liberaller, milliyetçiler, İslamcılar, Ermeniler, Araplar, Rumlar, yerli ve yabancı serbest müteşebbisler, sendikalar, masonlar, kadın grupları⁸ gibi gruplar ortaya çıkmıştır (Çaha, 2000: 185-186). Diğer taraftan günümüzde sivil toplumun yaşadığı sorunların temelinde Osmanlı-Türk siyasal yaşamında toplumsal dinamiklerden bağımsız, güçlü ve otoriter devlet geleneğinin karşısında örgütsüz bulunan toplumun yarattığı dengesizlik yatmaktadır (Yeğen vd. 2010: 18).

Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumsal grupların siyasete katılımlarını artıracak ya da devletten bağımsız sivil hak ve özgürlüklerin korunmasını talep edecek bir sivil toplum anlayışı görülmemektedir. Ancak Türkiye'nin modernleşme sürecinde, toplumun ilerici-modern bir sosyal oluşuma dönüşümünü hızlandıran,

---

⁸İkinci Meşrutiyet sonrasında kabul edilen Dernekler Kanunuyla birlikte farklı alanlarda çok sayıda dernek ortaya çıkmıştır. 1920 yılına kadar 40 kadar kadın derneği kurulmuştur. Söz konusu kanunla birlikte sendikacılık gelişmiştir. 1925 Tahrir-i Sükun Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikler ve 1938 Sayılı İş Kanunu ile sendikacılık hareketi 1946 yılına kadar gerileyerek durma noktasına gelmiştir (Çaha, 2000: 202).

kamu çalışanları organizasyonlarını, vakıfları, dernekleri ve kooperatifleri kapsayan bir örgütsel yaşam bulunmaktadır (Keyman: 2006: 26). “Sivil toplum yapısı gereği devlet eliyle oluşturulabilecek bir şey değildir. Devlet ne kadar güçlü olursa olsun demokratik değerler yukarıdan aşağıya enjekte edilemez (Erdoğan Tosun, 2005: 138).” Buna rağmen söz konusu dönemde devlet modernleşme çabası içinde, kendi devşirdiği aydınlarla bir sivil toplum inşa etmeye ve burjuva sınıfı yaratmaya çalışmış, tersten işleyen süreçle farklı sınıflar oluşmuştur. Batı’da toplumun taleplerini devlete ileten ve onu sınırlayan bir sivil toplum oluşmuşken, Türkiye’de oluşturulmak istenen sivil toplumla devletin talepleri topluma iletmeye çalışılmıştır (Biber, 2006: 27; Erdoğan Tosun, 2005: 138). Yeni kurulan Cumhuriyet ile birlikte ön plana çıkan ulus-devlet kurma anlayışı toplumu modern topluma dönüştürme projesini içermiştir. Projenin egemen aktörü olan devlet elinde az gelişmiş eğitimsiz fakir bir toplumdaki hızlı bir şekilde her anlamda kalkınarak modern bir topluma geçilmeye çalışılmıştır (Jan Aart & Keyman, 2005: 20; Turan, 1994: 11). Bu bağlamda Türkiye’deki herkesin devlete, topluma ve çağdaşlaşmaya karşı olan görevleri bireysel hak ve özgürlüklerden önce gelmiş; ulus kimliğine engel teşkil eden bütün unsurlar bir kenara bırakılmış, bireyler haklardan çok sorumlulukları olan vatandaş kimliğine dönüşmüştür (Çaha, 2000: 192).

Tek parti döneminde (1923-1946) uygulanan tek tipleştirme ve homojenleştirme politikaları Osmanlı’dan devralınan sivil toplum unsurlarını da işlevsiz bırakmıştır. Modernleşme sürecinde yönetici elitin merkezîyetçi bir ideolojiyle, *halka rağmen halk için* sloganıyla, toplum sınıfsız, imtiyazsız ve kaynaşmış bir hale getirilmiş, sivil toplumun önemli bir ayağı olan farklılıklar yok

edilmiştir. Yani “politik toplum, halkı medenileştirmek adına sivil toplumun yerel, dinsel, kültürel ve politik farklılıklarını” ortadan kaldırmıştır⁹ (Aslan, 2010: 267).

1923-1950 döneminde varlık gösteren tek dernek, CHP'nin ilkelerini yaymakla görevli olan Halk Evleri¹⁰ olmuştur. 1950'de çok partili döneme geçişle birlikte yasaklanan çok sayıda sivil toplum unsuru tekrar ortaya çıkmıştır. İşçi örgütleri güçlenmeye başlayarak sendikalar birlik ve federasyon gibi üst örgütlenmelere gitmişlerdir. Demokrat Parti iktidarı döneminde demokrasi kısmen de olsa gelişmeye başlamış ve toplumdaki farklı kesimler örgütlenmeye başlamışlardır. Ancak 1950'li yıllardan sonra meydana gelen toplumsal farklılaşmalar ve beraberinde gelen sivil örgütlenmeler devlete hâkim olma düşüncesiyle devletten ayrışan bir çıkara yönelememişlerdir (Aslan, 2010: 268). “Meslek odaları, sendikalar, üniversiteler 1950'li yıllarda farklı partilerin insan kaynaklarını geliştirmek ve uzmanların siyasete atılmak için kullandıkları yan kuruluşlar” gibi çalışmışlardır (Gümüş, 2004: 6). Çok partili düzende çok sayıda siyasal parti olmasına rağmen, uygulamada tek partinin fiili hâkimiyeti söz konusu olmuştur (Özüerman, 1998: 87).

1960'lı yıllarda gönüllü üyeliğe dayalı girişimci dernekler kurulmaya başlamış ve 1961 Anayasası ile birlikte sivil toplum örgütlenmeleri artmıştır. 1961 Anayasası sendikalara, derneklere ve basına en fazla özgürlük tanıyan belge olmuştur (Özüerman, 1998: 84). 1960'lı yıllarda ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler eşitlik,

---

⁹ Türk Ocakları 1931 yılında kapatılmış, 1933-1938 arasındaki yasal düzenlemelerle sendikalaşma ve grev haklarına yasaklar getirilmiş, 1935'te Türk Kadınlar Birliği kendisini lağvetmiş, 1935'te Mason Derneği kapatılmıştır (Aslan, 2010: 267-268).

¹⁰ 1923-1950 arasında varlık gösteren tek dernek, resmi ideoloji haline gelen CHP'nin ilkelerini yaymakla görevli Halk Evleridir. Söz konusu dönemde, Osmanlı'dan beri süregelen ülke çapında 300'e yakın şubesi bulunan Türk Ocakları, Türk Kadınlar Birliği ve Mason Derneği gibi oluşumlar kapatılarak kaynakları ve insan güçleri Halk Evlerine transfer edilmiştir. 1932-1950 arasında ülke çapındaki Halk Evi sayısı 478'e ulaşmış ve köylerde faaliyet gösteren 4322 Halk Odası açılmıştır (Çaha, 2000: 202-203).

farklılık ve otonomi gibi söylemleriyle sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunmuşlardır (Bayhan, 2005: 154; İnal, 2005: 40). Öte yandan 1970'lerde ortaya çıkan sağ-sol kutuplaşması sonrasında sivil toplum kuruluşları siyasi partiler tarafından ele geçirilmiştir. Aşırı siyasallaşmanın yaşandığı bu süreç ideolojik kutuplaşmalara (Bayhan, 2005: 157; Cengiz vd. 2005: 235) yol açmış; bu durum 1971 Muhtırasında ideolojik kamplaşmaların sorumluları arasına derneklerin girmesine neden olmuş ve dernek kurma hakkı sınırlandırılmıştır (Aslan, 2010: 268).

Türk modernitesinin organik toplum görüşünü ve görevlerini temel alan devlet merkezci örgütsel yaşamın 1980'lere kadar devam ettiği düşünüldüğünde, çok partili parlamenter sisteme geçişin, var olan örgütsel yaşamda bir değişikliğe yol açmadığı görülmektedir. Sivil toplumun demokratikleşme için önemli bir alan olarak ortaya çıkması ve sivil toplum kuruluşlarının yeni örgütsel yaşamın aktörleri olarak ortaya çıkması 1980'lerdeki köklü ekonomik ve kültürel değişiklikler sonrasında gerçekleşmiştir (Keyman, 2006: 27).

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında yapılan 1982 Anayasası, derneklerin ve kooperatiflerin siyasi faaliyetleri, toplantı ve gösteri yürüyüşleri gibi alanlara kısıtlamalar getirmiş, kuruluşlar arasında işbirliği ve ilişki kurma yollarını kapatmıştır (Özüerman, 1998: 93). Siyasi Partiler Kanunu ve seçim yasasıyla devlet sivil toplum karşısında kendini siyasal yönden güçlendirmiştir. 12 Eylül rejiminin temel felsefesi, klasik anlamının ötesinde devletin her alana yayılması ve bu alanları resmileştirmesidir. Sivil toplum unsurlarını ortadan kaldırmayı amaçlayan 1980 askeri darbesi ironik bir şekilde sivil halklara ve örgütlenme faaliyetlerine bağlılığı

perçinlemiştir¹¹. Sağda ve solda yer alan ana politik akımlar güçlü devlet geleneğinin dönüştürülmesi ve demokratik olarak denetlenmesi gerektiğini belirtmeye başlamışlar, ortak bir tutum olarak devletin sınırlandırılması gerekliliğini ifade etmişlerdir (Aslan, 2010: 268; Yeğen vd. 2010: 26; Sarıbay, 1994: 119).

1983 genel seçimlerinin ardından devletin toplumdaki yerinin ne olduğu konusundaki tartışmaların ortak vurgusu Doğu toplumlarında devletin neden toplumun üstünde baskıcı bir konumda olduğu şeklinde olmuştur. Tartışmaların sonucunda ise temel sorun olarak bireyi devletin karşısında koruyacak mekanizmaların yani sivil toplumun olmayışına işaret edilmiş ve hemen hemen bütün ana siyasal akımlar tarafından demokrasinin yeniden tesisi için sivil toplum gerekliliği savunulmuştur. Bu durum o kadar heyecanla ve aceleyle yapılmıştır ki sivil toplumun günlük dilde askeri olanın karşıtı olarak algılanmasına yol açmıştır. Diğer taraftan kavrama bağlananlar sivil toplumun getirdiği toplumsal ve siyasal gerçeklikten çok kendisine önem vererek “sivil toplumculuk” denilen siyasal tutuma yol açmışlardır (Sarıbay, 1994: 119-120).

Öte yandan 1980’lerde Özal izlediği liberal politikalarla devletin amaç değil araç olduğunu belirtmiş, nihai değer olarak toplumu göstermiştir. Dünya ekonomisindeki gelişmelerle birlikte küreselleşmenin etkisiyle ulusal kalkınmacılık yerini neo-liberlizmin bireysellik, serbest piyasa ve minimal devlet söylemlerine bırakmıştır. Bu durum hem toplumun devlete bakışının değişmesini getirmiş, hem de sivil toplum alanına büyük kazanımlar sağlamıştır (Aslan, 2010: 269; Keyman, 2006: 27). Diğer taraftan bu dönemde belli başlı grupları ilgilendiren sağlık, turizm, çevre,

---

¹¹ Söz konusu dönemde E-5 yolundaki binaların hepsinin tek renk boyanması emrinin verilmesi örneğinde olduğu gibi merkezi karar verme yetkisini kendisinde bulan bir zihniyete tepki olarak sivil toplum kavramının benimsenmesi gerçekleşmiştir (İnsel, 2004: 40).

insan hakları, dinsel haklar, etnik haklar ve kadın hakları gibi spesifik konular gündeme gelmeye başlamıştır (Gümüş, 2004: 11; Aslan, 2010: 269; İnal, 2005: 40)¹². Sivil toplum devlete karşı birey ve cemaatlerin ihtiyaç ve özlemlerini ifade etmenin bir yolu olmuş, solun ve İslamcılığın gündeminde yer tutmaya başlamıştır (Aktay, 2005: 21,) İslam'ın¹³ ve Kürt sorunun yeniden canlanmasıyla, güçlü devlet geleneğinin temelleri sarsılmış politik kültürün parçalanması sürecini başlatmıştır. İslami söylem devlet geleneğinin laik temelini, Kürt sorunu ise devlet ile millet arasındaki birliği sarsmıştır (Yeğen, vd. 2010: 29; Keyman, 2006: 28).

Sivil toplum kuruluşlarının gelişmesiyle birlikte devlet-toplum ilişkilerinin demokratikleştirilmesine yönelik çabaların arttığı, bireyselcilik ve katılımcı demokrasi fikrinin toplumla tanıştırılarak tartışılmaya başlandığı, özerklik ve çoğulculuk taleplerini de beraberinde getiren aktif vatandaşlık kavramının belirginleştiği görülmektedir. Bu bağlamda sivil toplumun kendini, modern anlamının içerdiği şekliyle devletten bağımsız bir alanda ve demokrasi için gerekli bir unsur olarak var etmesi 1980'li ve 1990'lı yıllarda gerçekleşmiştir. “Ne var ki bu süre içerisinde, sivil toplum örgütlerinin örgütsel ve finansal kapasite sorunları, kısmen de olsa, niceliksel olarak gelişen sivil toplumun aynı zamanda niteliksel olarak gelişmesini¹⁴ engellemiştir (Keyman, 2006: 28).” Keyman bu durumun ana

---

¹² Öne çıkan topluluklardan biri olan Yeşil Dayanışma, eylemlere göre katılımcıları değişen esnek bir yapıyla, eylem bazında örgütlenen bir iletişim ağı olarak faaliyetlerini yürütmüştür. 1987 yılında Galata'da Büyük Hendek Caddesi'ndeki yıkımlara karşı olarak yürüttüğü eylemlerde, siyasal referanslarla hareket etmemiş, evleri temizlemek, boyamak, semt şenliği düzenlemek, reklam ajansı tarafından hazırlanmış afişler ve broşürler dağıtmak gibi uygulamalarla gazetelerde birinci sayfada yer almıştır. Siyasal gruplar gibi, olayların arkasındaki siyasal nedenle uğraşmak yerine görünen sorunla uğraşan Yeşil Dayanışma başarılı bir halkla ilişkiler faaliyeti yürütmüş ve ses getirmiştir (Gümüş, 2004: 11).

¹³ Mardin'e göre, İslamiyet yalnız bir din olarak değil, aynı zamanda bir sosyal kimlik aracı olarak çalışmaktadır (Akt. Özüerman, 1998:67).

¹⁴ Tosun'a göre sivil toplumun niteliksel olarak gelişmesinin önündeki engellerden en önemlisi sivil toplumun kendisidir. *Balkanlaşma eğilimi* olarak değerlendirdiği durumda sivil toplum kuruluşları güç ve inisiyatiflerini parçalamaktadırlar. Tosun bu duruma İzmir'deki bir çalışmasından örnek vererek

nedeni olarak Türk modernitesinin dönüşümünün demokratikleşmeyle sonuçlanmamış olmasını göstermektedir (Keyman, 2006: 29).

1980'lerden itibaren devleti temsil eden siyasi unsurların yozlaşmasıyla gelen hoşnutsuzluk ve güvensizliğin yanı sıra ülke dışındaki siyasi gelişmeler de sivil toplumun gündeme gelmesinde etkili olmuştur. Batı ve Latin Avrupa'nın askeri cunta yönetiminden demokrasiye geçişi ve Sovyetler Birliğinde yaşanan gelişmeler sivil toplum kavramının öne çıkmasına sebep olmuştur (Aslan, 2010: 269). 1990'lı yıllarda yaşanan, siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeler sivil toplumun gündelik alanda vazgeçilmez olmasına yol açmıştır¹⁵. "1993'te özel radyo ve televizyon yayınları ve 1995'te siyasal partiler, sendikalar, dernekler, vakıflar, meslek odaları ve kooperatifler arasında organik ilişkileri ve işbirliğini yasaklayan anayasa maddelerinin kaldırılması (Aslan, 2010: 270)", 1996 yılında Türkiye'de düzenlenen Habitat konferansı¹⁶, 1996 Kasımında meydana gelen Susurluk kazası¹⁷ ve 1999 Ağustosunda meydana gelen Marmara depremi sivil toplum kavramını yoğun bir şekilde gündeme getirmiş ve sivil toplum-devlet algısında dönüşüme yol açmıştır. Bütün bunların yanında Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde attığı adımlar sivil toplum üzerinde olumlu etkilere neden olmuştur. Bu dönemde yaşanan reform süreci sivil toplumun gelişmesinde rol oynamış ve bununla birlikte sivil toplum da

---

aynı alanda faaliyet gösteren dernekleri sıralamıştır; Mardinliler Dayanışma Derneği, Ege Bölgesi Mardinliler Dayanışma Derneği, Mardin Beyti'den Gelenler Dayanışma Derneği, Mardin Beyti Yiğitler Köyü Dayanışma Derneği (Erdoğan Tosun, 2008a: 131-132).

¹⁵ 1990'lı yıllarda sivil toplum tartışmalarına yönelik ilgi, merkezine sivil toplum kuruluşlarını da alarak devam etmiştir. Tartışmalarda; sivil topluma yönelik soyut ya da teorik tartışmalar yerine, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının yapıları, işlevleri ve amaçları üzerinde yoğunlaşmış ve tartışmalara STK'ların kendileri de dâhil olmuşlardır. STK'lar işlevlerini, yaşadıkları sorunları ve çözüm önerilerini belirlemeye çalışmışlardır (Zabcı, 2000: 100).

¹⁶ 1996 yılında düzenlenen Habitat Konferansı Türkiye'deki yüzlerce STK'nın küresel sivil toplum hareketlerine katılmalarına ve gündemlerini genişletmelerine sebep olmuştur. (Yeğen, vd. 2010:26)

¹⁷ Susurluk kazası sonrasında derin devlet tartışması gündeme oturmuş, sürekli aydınlık için bir dakika karanlık eylemi gibi geniş katılımlı eylemler sivil toplumun gelişimi sürecinde önemli rol oynamıştır (Yeğen, vd. 2010: 26).

eşanlı olarak sürecin işleyişinde önemli rol oynamıştır (Yeğen, vd. 2010: 26, 29; Keyman, 2006: 12). Avrupa Birliği tarafından 6 Ekim 2004 tarihinde yayımlanan *Türkiye İlerleme Raporu*'nda, Türkiye ve Avrupa Birliği üye ülkeleri arasındaki sosyal ve kültürel diyalogun geliştirilmesi yönündeki rolünün yanında Türkiye'nin Avrupa'ya entegrasyonu için sivil toplumun gerekli toplumsal aktör olduğu belirtilmiştir (Keyman, 2006: 34).

Sivil toplum kavramı toplumun tüm kesimleri tarafından olumlu kabul edilip uygulanmaya başlayınca, devletçi refleks harekete geçerek kavrama el atmıştır. 28 Şubat 1997 müdahalesi ile siyasal ve ekonomik süreç daralmış, devletçi bir sivil toplum anlayışı gelişmiştir. 28 Şubat deneyimi, Türkiye'de sivil toplum eksenli bir söylemin nasıl devletin ideolojisinin aracı haline gelebileceğini ve nasıl bir alternatif siyaset alanı olabileceğini göstermiş, sivil toplum kuruluşlarının demokrasiyi içselleştiremediklerine, kutsal devlet anlayışından kopamadıklarına işaret etmiştir. Medya grupları ve sendikalar devletten rant bekleyen, toplumsal inisiyatife karşı merkeziyetçi eğilimlerin yanında yer almışlardır (Aslan, 2010: 271). 28 Şubat süreci her ne kadar sivil toplum alanını daraltmış olsa da dünyadaki gelişmeler ve Avrupa Birliğine katılım süreci sivil toplum alanının genişleyeceğini gösteren olumlu işaretler olarak kabul edilmektedir (Aslan, 2010: 272; Özürman, 1998: 94).

Bayhan'a göre (2005: 162), %65'i kentlerde yaşayan ama kentleşemeyen yani kentli kültürünü edinemeyen¹⁸ Türk toplumunun her şeyi devletten bekleme kültürü, değişen dünya şartlarını algılamadaki geri kalışı, sanayi devrimini kaçırmaması,

---

¹⁸ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Araştırma Planlama Koordinasyon Daire Başkanlığı tarafından yapılan bir araştırmaya göre İstanbul'daki derneklerin %69'u birlik içinde hareket etmek ve sosyal dayanışmayı kurmak amacıyla tesis edilen hemşeri derneği şeklindedir. Topluma hizmet amacıyla kurulan derneklerin oranının %14 olduğu İstanbul'da hemşeri dernekleri, büyük şehre gelip kenti benimseyemeyen insanlarda biz duygusu yaratmak amacıyla kurulmuşlardır (Bayhan, 2005: 162).

ekonomik ve kültürel yapı dönüşümünde gecikmesi çağdaş anlamda Türkiye’de sivil toplumun gelişmesine ket vurmuştur. Türkiye’de zaman zaman sivil toplumun demokratikleşme sorununa çözüm olarak gösterilmesi Özüerman’a (1998: 94-95) göre rasyonel olmaktan çok uzaktır. Çünkü sivil toplum demokrasinin sorgulandığı bir sürecin yerine, belli bir olgunluk düzeyine ulaştığı sürecin çıktısıdır. Ayrıca “sivil toplum programlanarak oluşturulmaz, kendiliğinden oluşur” bir yapıdadır. Öte yandan Türkiye’de 1983’ten bu yana en çok kullanılan kavramlardan bir olmasına karşın en az anlaşılana olan (Sarıbay, 1994: 135) sivil toplumun, açmazdaki demokrasinin boşluklarını görmek ve toplumun baskın değerlerine karşın bir şeylerin talep edilebileceğini gösterebilmek açısından önemi vurgulanmaktadır.

Türkiye’deki sivil toplum alanı Osmanlı’dan günümüze kadar gelen güçlü devlet geleneğinin etkisinde kalmış bir yapıdadır. Bu tez çalışmasında incelenen eğitim alanında faaliyet gösteren kuruluşların yaşadığı sorunlar incelenirken yaşanan tarihi gelişmeler göz ardı edilemez. Toplumsal örgütlenme modeli olarak önünde devletin bürokratik-merkeziyetçi yapılanmasından başka model bulamayan sivil toplum kuruluşlarında (Erdoğan Tosun, 2000: 59-60), merkeziyetçi bir yönetim hâkim olmakta ve hiyerarşik karar verme süreçleri işlemektedir. Sivil toplum kuruluşlarının kendi içerisinde diyalog ve müzakere ortamı oluşturamamaları, kamularıyla ilişkilerinde, kuruluşun kendi yapısından kaynaklanan ve halkla ilişkiler uygulamalarını etkileyen olgulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte toplumun sivil toplum algısı da yaşanan tarihsel süreçten etkilenmekte ve halkla ilişkiler uygulamalarını etkilemektedir.

1.3. Sivil Toplum Kuruluşlarını Tanımlamak

Devlet ve ekonomi dışındaki alanda yani sivil toplum alanında faaliyet gösteren örgütlenmeler sivil toplum kuruluşları¹⁹ olarak ifade edilmektedir. Sivil toplum kuruluşları, kamu sektörü ile özel sektör arasında, özerk kuruluşlar olarak bulunan bu ara sektör niteliğiyle sivil toplumun vazgeçilmez unsuru olarak kabul edilen yapılardır (Yıldırım, 2004: 52). Ancak sivil toplumun dar anlamda sadece sivil toplum kuruluşları olmadığı ve sivil toplum kuruluşlarının da tek başına sivil toplum alanını kuşatmasının mümkün olmadığı unutulmamalıdır. Sivil toplum kavramı sosyal grupları aşan bir anlama sahip olmakla beraber sivil toplumu sadece resmi ya da resmi olmayan gruplarla sınırlı tutmak, toplumsal yaşamın tümünün göz ardı edilmesine yol açmaktadır (Çaha, 2005: 20).

Sivil toplum kuruluşları, sosyal hizmetler, savunuculuk, demokrasi inşası, çatışmaları çözme, insan hakları çalışmaları, kültürel muhafaza, çevresel aktivizm, politika analizi, araştırma ve bilgi verme gibi alanlarda aktiftirler (Anheier & Toepler, 2010: 1057; Darity, 2008: 520). Yüzyıllardan beri farklı şekillerde var olan sivil toplum kuruluşlarının uluslararası gelişimleri ve sayılarının artışı 1980'lerden sonra olmuştur. Resmi ve resmi olmayan yapılarda çeşitli kuruluşlar olduğu için dünyada kaç tane sivil toplum kuruluşu olduğunu söylemek zordur. Sivil toplum kuruluşlarının farklı şekillerde ifade edilmesinin altında, ülke yapısı ve farklı bakış

---

¹⁹ İngilizce'de kullanılan non-governmental organizations (NGO) kavramının Türkçe karşılığı olarak, hükümet dışı kuruluşlar, gayr-i resmi kuruluşlar, devlet dışı kuruluşlar, üçüncü sektör, gönüllü kuruluşlar, demokratik kitle örgütleri, kar amacı olmayan kuruluşlar, yurttaş örgütleri, özel gönüllü kuruluşlar, yönetim dışı kuruluşlar, gönüllü kalkınma kuruluşları gibi kavramlar kullanılsa da en yaygın olarak kabul göreni 1996 yılında yapılan Habitat konferansı öncesinde NGO kavramına karşılık olarak bulunan "sivil toplum kuruluşları" kavramıdır (Yıldırım, 2004: 52-53; Gümüş, 2004: 13).

açıları yatmaktadır²⁰. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde *non-profit* yani *kâr amacı gütmeyen* terimi kullanılmaktadır. *Pazar* odaklı anlayışın hâkim olduğu ülkede sivil toplum kuruluşları kamu yararı için çalıştıklarını, ticari olmadıklarını belirtmek durumundadırlar. İngiltere'de, Hıristiyan değerleri ve hayırseverlik anlayışları dolayısıyla *voluntary organizations* terimi daha hâkim konumdadır (Anheier & Toepler, 2010: 1057). Türkiye'de de farklı bakış açılarıyla farklı terimler kullanılmaktadır. “Tanımlamadaki farklılıklar, sivil toplum kuruluşlarının niteliklerini belirleyen ölçütlere ilişkin farklı yaklaşımlardan” kaynaklandığı için tartışmalar genellikle ölçütlerin nasıl yorumlanması gerektiği üzerine odaklanmaktadır (Zabcı, 2000: 101). Örneğin ‘örgüt’ kavramı Türkiye’de olumsuz olarak algılanabilmekte ya da ‘üçüncü sektör’ terimi ekonomiyle ilgili çağrışım yapmaktadır (Okay, 2008: 123). Genel olarak kullanılan ‘Sivil Toplum Kuruluşu’ ifadesi ise resmi bir çağrışım yaparak sivil toplum alanının resmi kuruluşlarla sınırlı olduğu algısını yaratmaktadır. Bu çalışmada, bu algının dışında kalınarak, yaygın kullanımı nedeniyle ‘Sivil Toplum Kuruluşu’ ifadesi kullanılmıştır.

---

²⁰ Kuruluşlar için ayrıca, GONGO, QUANGO, CONGO, PONGO gibi ifadeler de kullanılmaktadır. “GONGO (government-organized nongovernmental organizations – hükümet tarafından organize edilen hükümet dışı kuruluş) adı verilen kuruluşlar genellikle 3. dünya ülkelerinde yardım faaliyetlerini kontrol etmek amacıyla kurulmuş kuruluşlardır. İkinci tür QUANGO’dur (quasi-nongovernmental organizations – sözde hükümetdışı organizasyonlar). QUANGO’lar genellikle sanayileşmiş ülkelerde kamu hazinesi kaynaklarından istifade etmek amacıyla kurulan kuruluşlardır. DONGO’lar (donor-organized NGOs – donörler tarafından organize edilen kuruluşlar) donör kuruluşların fonlama kanallarını oluşturmak için kurdukları kuruluşlardır. CONGO’lar (corporate organized NGOs – şirketler tarafından organize edilen hükümet dışı kuruluşlar) önceleri daha ziyade bir sermayedarın hayır işleri yaparak itibar toplama misyonu ile kurulurlar ve genellikle sermayedar aile tarafından yönetilir ve şirket ile doğrudan bir faaliyet ilişkisi içine girmezler iken, günümüzde daha ziyade şirketin itibar yönetimi ekseninde kurumsal sosyal sorumluluk ve hatta kimi sponsorluk faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla kurulmakta ve bizzat mevcut şirket yöneticileri tarafından yönetilmektedirler. PONGO’lar ise (public sector organized Gönüllü Kuruluş – kamu sektörünün organize ettiği hükümet dışı kuruluşlar) genellikle kamu sektöründeki yöneticilerin ya da öncü kadroların girişimi ile bir kamu görevini yerine getirmek ya da kuruluşa itibar kazandırmak amacıyla kamu kuruluşu ile ilintili olarak meydana getirilmektedirler (Yeğen, vd. 2010: 57).”

Farklı toplumlarda farklı rol ve yapılara sahip olan sivil toplum kuruluşlarını tanımlamak ve analitik bir kategorileştirme yapmak zordur. Devlete bağlı olmasalar da devlet fonlarından yararlanmaları ve oto finansmanları nedeniyle kâr getirici işler yapmaları nedeniyle sınırlar bulanıklaşmaktadır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları tanımlanırken genelde *ne oldukları* yerine *ne olmadıkları* ifade edilmektedir (Anheier & Toepler, 2010: 1058). Örneğin Vakıf tanımlamasında “kendi kendini yöneten, özel, kâr amacı gütmeyen ve insanların yaşam kalitelerini artıran kuruluşlardan söz etmektedir (Akt. Anheier & Toepler, 2010: 1059). Kentel tanımlamasında “sivil toplum kuruluşlarını sadece sivil toplum içinde belli çıkarları savunan, bunları genişleten dernekler veya örgütler olarak ele almak yerine, onları yurttaş kesimlerinin, farklı bireylerin ifade ve söz hakkını geliştirdikleri, özgür olmayı öğrendikleri ve özgürlük söylemini kazandıkları alanlar” olarak tanımlamaktadır (Akt. Anđ, 2003:33). Kuçuradi’ye (2003: 9) göre sivil toplum kuruluşları, “devlet ya da kamu kuruluşu olamayan, belirli koşullarda insan haklarının gerektirdiklerini gerçekleştirmeye katkıda bulunmak için gönüllü olarak kurulan, farklı mesleklerden kişilerin gönüllü olarak katıldığı, üyelerinin çok yönlü bilgileriyle çalışan ve kamu hizmeti yapan tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.” Akatay’a göre ise;

“En geniş anlamda sivil toplum kuruluşları; yurttaşların ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep temelinde gönüllü olarak bir araya gelmek suretiyle, devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirdikleri dernek, vakıf, sivil girişim, platform, ilişki ağı ve benzerlerinden oluşan formel, informel, geçici, esnek örgütlenmeler ya da yapılar ve etkinlikler olarak tanımlanabilir. Ortak çıkarlar, düşünceler ve hedefler çerçevesinde bir araya gelerek birlikte mücadele eden insanların oluşturdukları birliktelikler, sivil toplum kuruluşlarının özünü, temelini oluşturmaktadır. Toplumsal bir amaç etrafında bir araya gelen gönüllü bireylerin oluşturduğu, dinamik, toplumsal duyarlılıkları dile getiren bu kuruluşların en önemli özelliklerinin sivilcilikleri ve tabandan gelmeleri ya da tabanı da kapsayan bir yapılanmaya gitmeleri olduğu söylenebilir (Akatay, 2008: 120).”

Bu tez çalışmasında sivil toplum kuruluşları, toplum içerisinde yaşayan insanların ortak bakış, duyarlılık ve talepleri temelinde, devletin dışında kalan alanda, özerk ve gönüllü olarak oluşturdukları, kâr amacı gütmeyen, formel ve informel yapıdaki örgütlenmeler (dernek, vakıf, sendika, siyasi parti, inisiyatif ve girişimler gibi) olarak kabul edilmiştir.

1.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Çeşitleri ve Özellikleri

Türkiye’de mevcut yasalar çerçevesinde zorunlu ya da ihtiyari olarak kurulan sivil örgütlenmeler dört ana grupta incelenmektedir. Bunlar, demokratik rejimin işlemesi gereğiyle gönüllü olarak kurulan siyasi partiler, temsilcisi olduğu kesimin ekonomik ve sosyal çıkarlarını savunmak amaçlı kurulan barolar, meslek kuruluşları, kooperatifler, vb. yasal olarak kuruluşu zorunlu olmasa da temsilcisi olduğu kesimlerin hak ve çıkarlarını koruma amaçlı kurulan işçi ve işveren sendikaları, çeşitli sorunlar, haklar ve öncelikler çerçevesinde etkinlik gösteren dernek ve vakıf gibi gönüllü kuruluşlar olarak sıralanmaktadır (Yıldırım, 2004: 42)²¹.

---

²¹ Hangi gönüllü örgütlenmelerin sivil toplum kuruluşu sayılacağı ya da sayılmayacağı konusunda çeşitli tartışmalar yaşanmaktadır. Meslek kuruluşlarının bazıları yarı resmi nitelikte olduğu için, bu kuruluşları STK olarak kabul etmeyen görüşler bulunmaktadır. Köker’e göre Odalar ve Borsalar Birliği veya Barolar gibi meslek örgütleri, sivil toplum kavramına ters düşmektedirler. Mesleğin yapılabilmesi için mecburi üyelik gerektiğinden ve aidat ödeme şartı bulunduğundan meslek örgütleri sivil toplum kuruluşu sayılmayacaklardır (Köker, 2008: 166; Kuçuradi, 2003: 9; Tunçay, 2003: 13). Kuçuradi’ye göre STK’lar gönüllü olarak kurulan kuruluşlar olsalar bile her gönüllü kuruluşta STK denilmemektedir. Kuçuradi, kamu yaşamında, toplumu ilgilendiren konularda, değerli amaçların gerçekleştirilmesi için kamu hizmeti yapan kuruluşlara STK demektedir. Bu özellikleri ile STK’lar ortak ilgileri olan insanların bir araya gelerek kurulan derneklerden –Tangoseverler Derneği gibi- ya da yardım amaçlı kurulan hayırsever kuruluşlardan ayrılmaktadır (Kuçuradi, 2003: 9). Tunçay’da (2003: 13) siyasi partilerin demokrasinin vazgeçilmez unsurları olmalarına karşın, iktidarda iken devletle özdeşleşmeleri nedeniyle sivil toplum kuruluşu sayılmayacağını belirtmektedir. İktidara

Çoğulcu toplumun gereği olarak, her bireyin çeşitli çıkar ve ilgisine göre çok sayıda örgüte girmesi demokratik dengeler ve kamu yararı açısından gerekli olarak görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerini sürekli hale getirebilmeleri için iç ve dış desteklere ihtiyaç duydukları bilinen bir gerçekliktir. Bununla birlikte kamuoyunun bilinçlenmesi ile birlikte sorumluluklarını da sağlamış olacaklardır. Üyelerinin katılımına imkân veren, toplum yararı konusunda merkezden ayrı niteliklere sahip, sosyal amaç taşıyan sivil kuruluşların çeşitli ortak özellikleri²² bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının temel özellikleri;

• **Gönüllülük:** Gönüllülük, aktörlerin özgür iradeleriyle eylemde bulunmalarına karşılık gelmektedir (Zabcı, 2000: 107). Hiç kimse sivil toplum kuruluşu içerisinde olmaya zorlanmamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının yapılarına göre üye-gönüllü ayrımı yapılmaktadır. Gönüllü,

---

gelme şansları yüksek olan partilerin de devletle aralarına mesafe koymakta zorlanacaklarını açıklarken, iktidarda olmayan, devletle aralarına mesafe koyabilmiş partilerin sivil toplum kuruluşu sayılabileceğini ifade etmektedir. Öte yandan STK'ların kitlesel üyeliğe dayalı kuruluşlar olup olmadığı tartışması yaşanmaktadır. Örneğin Fenerbahçe ya da Galatasaray Spor kulüplerinin nicelik olarak fazla üyesi olduğu ve üyelerine yönelik faaliyetler yürüttüğü bilinmektedir. Aynı bakış açısıyla ODTÜ Mezunlar Cemiyeti Derneği gibi kendilerini STK olarak gören kuruluşların nerede konumlandırılması gerektiği tartışmasını yürüten İnsel'e göre STK olunabilmesi için kuruluşun üyelere yönelik bir menfaat, yarar üretmek yerine topluma, üyelere dışarıya bir yarar üretmek gerekliliği vardır (İnsel, 2004: 41). Ancak bu tartışmalara yönelik olarak, bu tez çalışmasında, sivil toplum alanı içinde olan STK'ların sadece topluma değil üyelere yönelik menfaat yürütebileceği varsayımıyla meslek kuruluşları, hayırsever kuruluşlar, siyasi partiler ve kitlesel üyeliğe dayalı kuruluşlar sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilmiştir.

²² Drucker, işçi sendikaları, okullar, üniversiteler, sağlık hizmetleri, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar gibi işlevleri, boyutları ve güçleri artan çoğulcu kuruluşların özelliklerini önceki çoğulculuk biçimleriyle kıyaslayarak açıklamaktadır. Daha önceki çoğulculuk biçimlerinin güce dayandığını belirtirken şimdiki çoğulculuk biçimlerinin işleve dayandığını ifade etmektedir. Toprak üzerindeki denetim üzerinden güç alan kral, dük, kont gibi eski çoğulculuk biçimlerinin yerini alan günümüzdeki yeni çoğulcu kuruluşların devlet ve yönetim konularına ilgi duymadıklarını ve toplumun bir organı olarak işlev gördüklerini belirtmektedir. Siyasi güce el uzatmayan yeni çoğulcu kuruluşların, eskilerinden farklı olarak, dünyayı aynı gözlerle görmediklerini ve farklı şeylere ilgi duyduklarını ifade etmektedir. Dar ilgi odağı ile işleve dayalı çalışmaktadırlar (Drucker, 1992: 84-85). Ancak, Drucker tarafından açıklanan ve sivil toplum kuruluşlarına özgülenen bu nitelikler, demokratikleşmenin kurulması ve geliştirilmesi için araç olarak kullanılan sivil toplumcu düşüncenin özüne uymamaktadır (Caniklioğlu, 2007: 81). Sivil toplumun demokratikliğinin temel belirleyicisi çoğulluktur. Kamusal alanda farklılıkları bir arada yaşatabilen, birbirleri üzerinde hegemonya kurmayan sivil örgütlenmeler ne kadar artarsa sivil toplum o kadar demokratik olmaktadır (Erdoğan Tosun, 2005: 132).

kuruluşa üye olmadan etkinliklerin üretiminde yer alan kişi olarak belirtilmektedir. Üye ise sivil toplum kuruluşlarının yapılarına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin dernek ve vakıflarda üyelik isteğe bağlı iken, meslek odalarına üyelik zorunludur (Yıldırım, 2004: 61-62)²³.

• **Kâr amacı gütmeme:** Sivil toplum kuruluşları gelir getirici faaliyetlerde bulunabilmekte ancak kâr amacı gütmemektedirler. Amaçları doğrultusunda kullanılmak üzere elde edilen gelirler üyelere dağıtılmazlar. Bu bağlamda sivil olmayan, üyelerin finansman ve faaliyetlerinin bilinmediği, paravan özel şirket uzantısı ya da kâr amaçlı örgütlenmelerden ayrılmak için sivil toplum kuruluşları şeffaf olmak durumundadırlar.

• **Kendi kendini yönetme ya da özerklik:** Sivil toplum kuruluşları yönetim ve denetim işlevlerini kendi oluşturdukları kurallar ile sağlayan özerk kuruluşlardır. Toplum kuralları ve kanunlar genel bir çerçeve çizmektedir. Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarının devlet ya da başka bir kurum tarafından kaynak temin ettiklerinde, özerkliklerini yitirdikleri ve bağımlı oldukları konusunda tartışmalar yapılmaktadır (Yıldırım, 2004: 61, 60-65).

P. Ryfman (2006: 40) sivil toplum kuruluşlarını karakterize eden beş özellikten söz etmektedir. Bunlardan *ilki* örgüt kavramıdır. Sivil toplum kuruluşları bir ideali ya da inançları savunmak amacıyla, ticari kaygı gütmeyen özgür bireylerin bir araya getirdiği, süreklilik karakteri içeren ve üyeleri dışındaki bireylere de yarar

---

²³ Bu nedenle meslek odalarının STK sayılıp sayılmayacağı tartışılmaktadır. Bu tartışmanın eksenlerinden bir diğeri meslek odalarının kamuya bağlı ve/veya kamu yetkisi kullanmaları olarak gösterilmektedir. Kamu yetkisi kullanan, hak belirleyici durumda bulunan odaların STK olamayacağı görüşü hâkimdir (İnsel, 2004: 43). Bu çalışmada, meslek odaları uygulamadaki farklılıklarına rağmen STK olarak kabul edilmektedir.

sağlama potansiyeline sahip projeleri olan örgütler olmalıdır. *İkinci* olarak, ulusal hukuka göre çıkar amacı gütmeyen örgüt ya da dernek ifadelerinin sembolleri olan özel hukuksal biçime sahip olmalıdırlar. *Üçüncü* özellik olarak sivil toplum kuruluşları kamusal ve özel güçlerle ulusal ya da uluslararası düzlemde ilişki kurmalıdırlar. Söz konusu ilişkinin bağımlılık ilişkisi olmaması gerekmektedir. *Dördüncü* olarak sivil toplum kuruluşları bireyin özgür iradesiyle kabullendiği değerlere dayanmalıdır. Örgüt etkinlikleri, iç işleyiş, eylem ya da siyaset ilişkisi bağlamında demokratik bir çerçeve içerisinde yer alan yurttaşlık alanı içine dâhil edilmelidir. Son olarak sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin devlet aşırı karakterde olması gerekmektedir. Ryfman'ın ifade ettiği özelliklerin Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları için geçerli olmadığı ya da bu tez çalışmasında kabul edilen geniş kabule uymadığı görülmektedir. İformel örgütlenmelerin de sivil toplum kuruluşu olarak kabul edildiği bakış açısına göre, her sivil toplum kuruluşu hukuksal biçime sahip değildir. Bununla birlikte Türkiye'de, sivil toplum kuruluşlarının tümünün kamusal ya da özel güçlerle ulusal ya da uluslararası düzlemde ilişki kurabildiklerini söylemek iddialı bir yaklaşım olacaktır.

Sivil toplum kuruluşları sahip oldukları özellikler nedeniyle kamu kuruluşları ya da özel sektörden ayrılmaktadırlar. Bu bağlamda halkla ilişkiler uygulamaları ve iletişim stratejileri farklı olacaktır. Farklı yapılarda örgütlenmelerine (dernek, sendika, vakıf, vb.) rağmen sivil toplum kuruluşları seçtikleri amacı gerçekleştirmek için sahip oldukları program, insan kaynakları, gönüllü çalışanları, maddi kaynaklar

ve sundukları hizmetle birlikte toplumda başarıları açısından değerlendirilmektedirler²⁴ (Yıldırım, 2004: 60-65).

1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri

Bütün sosyal kurumların üstlendikleri işlevler, değişen şartlar gereği olarak gelişmekte ve değişmektedir. Sivil toplum kuruluşları da içinde yer aldıkları sistemin ekonomik ve siyasal gelişmişliğine göre farklı işlevler üstlenmektedirler (Biber, 2006: 30). Söz konusu kuruluşlar, kimi ülkelerde kamusal boşluğu doldurmaya çalışırken kimi ülkelerde ise hegemonyaya tepki olarak doğmaktadırlar. Türkiye'deki işlevlerinde tam olarak bir netlik söz konusu olmamakla birlikte işlevsel bir çeşitlilik göze çarpmaktadır (Yıldırım, 2004: 72).

Sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini veya üstlendikleri rolleri üç ana başlık altında incelemek mümkündür (Anheier & Toepler, 2010: 1057);

- **Uygulayıcı Rolü / Uygulama İşlevi:** Bu işlev daha çok kaynakların el değiştirmesini kapsamakta, gıda ve diğer sosyal hizmetlerin, ihtiyacı olanlara ulaştırılmasını içermektedir. Sağlık, eğitim, insan hakları, küçük çaplı maddi yardımlar (burs verme, gıda yardımı vb.), afet durumları gibi geniş bir alana

---

²⁴ Sivil toplum kuruluşları ve diğer toplumsal örgütlenmeler arasındaki farklılık nedeniyle yapılan sınıflandırma çalışmalarında genel olarak ikili bir ayrım kabul edilmektedir. Halk örgütlenmeleri ya da topluluk temelli örgütlenmeler olarak adlandırılan ilk grubun temel özelliği; kooperatifler, hemşeri dernekleri, sendikalar ve meslek birlikleri gibi üyelerin çıkarlarını temsil etmesi ve üyelerine karşı hesap verebilmesidir. İkinci grup olan devlet dışı örgütlerin temel tanımlayıcı özelliği ise gönüllü olarak kendi üyelerinin çıkarları yerine, başkalarının yararına çalışmalarınıdır. Değer temelli olan devlet dışı örgütler kendi içerisinde yönelimleri açısından, operasyon alanları açısından ve devletle ilişkileri açısından değerlendirilerek sınıflandırılmaktadırlar (Daha geniş bilgi için Zabcı, 2000: 108-116).

yayılan bu faaliyetler sosyal dayanışma ya da hayırseverlik olarak da ifade edilmektedir²⁵.

• **Katalizör Rolü / Katalizör İşlevi:** Taban örgütlenmelerini, savunuculuk ve lobicilik²⁶ faaliyetlerini içeren bu işlevde sivil toplum kuruluşları değişim gerçekleştirmeye, toplumsal farkındalık yaratmaya çabalamaktadırlar. Sivil toplum kuruluşları pazar ekonomisi içinde yaşanan rekabetin neden olduğu sorunların giderilmesinde ve devletin uygulamalarından kaynaklanan olumsuzlukların giderilmesinde tampon rol oynayarak, olumsuzlukların etkilerinin azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Demokratik hakların kazanılmasına ve devletin demokratikleştirilmesine yardımcı olmakta, karar alma süreçlerinin katılımcı ve şeffaf olmasına katkıda bulunmaktadır (Biber, 2006: 31, Yentürk, 2004: 192; Caniklioğlu, 2007: 95). Drucker, hükümetlerin bürokrasiyle boğulmuş olmalarından

---

²⁵ Caniklioğlu sivil toplum kuruluşlarının yoksullara yardım ederek onların yardım verenlere bağımlı kılınmasına yol açtığını, ekonomik sistemin getirdiklerine “çözüm üretmek yerine toplumu ifade eden başlıca örgütsel yapılar biçiminde kurgulanarak, yardım verenlerin ideolojik hegemonyalarının topluma yayılmasına” hizmet ettiklerini ifade etmektedir (Caniklioğlu, 2007: 97) İnsel’e göre (2004: 44) ise STK’lar eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerini verdiklerinde bu hizmetlerin özelleştirilmesinin gayri resmi gerekçesi olabilmektedirler.

²⁶ Cohen’e göre, Antipersonel Mayınların Yasaklanması Konvansiyonu’nun kabul edilmesi ve hayata geçirilmesi sürecinde STK’ların müdahaleleri –kendilerini başarılı olarak niteleseler de- sınırlı olmuştur. Söz konusu müdahale, sadece soruna inanmış ya da bu sorunla ilgili kaybedecek bir şeyleri olmayan devletler üzerinde etkili olmuş ve sınır buna göre belirlenmiştir. Brunel, insani yardım alanında çalışan STK’ların sayıları ve güçleri arasında bir çelişki olduğunu ileri sürmektedir. Brunel’e göre söz konusu STK’lar “suç eylemlerine kurban giden insanları korumak için çok fazla etkili olamamışlardır”. Bardie ve Fareau ise devletlerin güç oyununu ellerinden bırakmayacaklarını ifade etmektedirler (Akt. Ryfman, 2006: 121-122). Öte yandan Erkilet’e göre ise sivil toplum söyleminin en önemli işlevlerinden biri depolitizasyondur. Artık örgütlü parti siyasetleri, kitle grevleri gibi etkili mekanizmalar geriye çekilmiş, insanların ifade edemediği sorunlar STK’lar tarafından ifade edilmiştir. Herkesin kendini ifade ettiği aldatmacasının yaşandığı süreçte emperyal politikaların uygulanmaya devam ettiğini belirten Erkilet, Amerika’daki Irak Savaşı ile ilgili kararlarda STK’ların etkili olamadığını örnek olarak göstermiştir. Erkilet ayrıca sivil toplum kuruluşlarının Batı’daki bu işlevinin yanı sıra Doğu toplumlarında asimilasyon işlevi gördüğünü belirtmiştir. Bu durumu Doğu toplumlarının kendi sorunlarını çözmek veya egemenin iktidarını sınırlamak için kendileri çözüm üretmek ya da tarihsel tecrübelerinden yararlanmak yerine Batı’dan devşirdiği kavramları kullandığını belirterek açıklamıştır. Erkilet’e göre Batı’dan gelen fonlarla hangi konuların çalışılacağı, toplum için ne tür dönüşümler geçirileceği gibi konular fon sağlayanlar tarafından reçeteler halinde verilmektedir (Erkilet, 2008: 79; Caniklioğlu, 2007: 102).

kaynaklı toplumsal hizmetlerin verilmesinde başarısız olduklarını ve dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının toplumun sorunlarını çözmeyi üstlendiklerini belirtmektedir (Akt. Bayhan, 2005: 158). Öte yandan sivil toplum kuruluşları ortak amaca yönelik farklı bireyleri bir araya getirdiği için çoğulculuk kültürünün yerleşmesine ve toplumsal yapının çoğulcu bir nitelik kazanmasına yardımcı olmaktadır (Biber, 2006: 30). Farklı yurttaş kimliklerinin tanınması için çaba sarf etmekte, kamusal tartışma alanının genişlemesini sağlamaktadırlar. Kanun taslağı hazırlayarak ya da yetkili komisyonları etkilemeye çalışarak devleti ve siyasi partileri farklılıklara özgü çeşitli politikalar üretmek konusunda yönlendirmeye çalışmaktadırlar (Yentürk, 2004: 192; Yıldırım, 2004: 81).

• **İşbirliği Rolü / İşbirliği İşlevi:** Sivil toplum kuruluşlarının devletle, bağışçılarla ve özel sektörle işbirliği faaliyetleri²⁷ yürütmesidir. İşbirliği işlevi Avrupa Birliği projeleri, kurumsal sosyal sorumluluk projeleri ve hükümet projelerini kapsamaktadır (Anheier & Toepler, 2010: 1057). Sivil toplum kuruluşları kamu sektörünün yeterli olmadığı alanlarda bazı önemli projeler üreterek kamu hizmetinin aksamasını engellemektedirler (Erdoğan, 2007: 158).

Sayılan işlevlerinin yanı sıra sivil toplum kuruluşları, modern toplumdaki yalıtılmış ve kendilerini güçsüz hisseden bireyleri gruplar içerisinde toplayarak, kendilerini toplumsal varlık olarak gerçekleştirmelerine yardımcı olmakta, rol ve

---

²⁷ Dutta Bergman, neoliberalizm politikalarının, sermayelerin uluslararası dolaşımı için bu tür faaliyetleri desteklediğini ifade etmektedir. Sivil toplum projeleri ile, üçüncü dünya ülkelerinin pazar ekonomisine dâhil olmalarının ve ekonomilerini yabancı yatırımcılara açmalarının sağlandığını açıklamaktadır. Bununla birlikte sivil toplum projeleri ile ekonomideki devlet müdahalelerinin minimize edilmesinin yolunun açıldığını belirtmektedir (Dutta-Bergman, 2005: 280).

sorumluluk almalarını sağlamakta (Bayhan, 2005: 145) dolayısıyla bireysel ve toplumsal yaşamlarına anlam katmaktadırlar (Yıldırım, 2004: 87, Caniklioglu, 2007: 95; Erdoğan Tosun, 2005: 126).

1.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorunları

Ryfman sivil toplum kuruluşlarının yaşadığı dört temel sorundan bahsetmektedir. Bu sorunlar, sivil toplum kuruluşları arasındaki karşıtlık, finansman sorunu, personel ihtiyacı ve proje çevrimi olarak sıralamaktadır. Ryfman'a göre (2006: 52-58) 1980'li yılların sonlarına kadar, özellikle Fransa'da "acil müdahale kuruluşları" ve "gelişme kuruluşları" arasında bir karşıtlık söz konusu olmuştur²⁸. Ryfman'ın tespit ettiği diğer sorun birçok tartışmaya kaynak olan finansman sorunudur. Fonların kamusal ya da özel sektörden karşılanması doğrultusunda söz konusu kuruluşların siyasal iktidar karşısında bağımsızlıklarını yitirecekleri tartışması halen devam etmektedir. Ryfman kaynakların kökeninin yanında bunların istikrara kavuşturulmasındaki zorluğun azımsanmayacak ölçüde olduğunu vurgulamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının bir diğer sorununu 'yetenekli ve bilgili personele ihtiyaç duyulması' olarak ifade etmektedir. Teknik, örgütsel ve yönetsel becerileri hayata geçirebilecek, beklenmedik olayların üstesinden gelebilecek ve

---

²⁸ Sağlık, beslenme gibi alanlarda faaliyet gösteren acil müdahale STK'ları ile eğitim, sağlık, tarım, yerel kapasitelerin güçlendirilmesi gibi alanlarda faaliyet gösteren gelişmeci STK'lar arasındaki karşıtlık 1990'lı yılların ikinci yarısından beri kullanılmamaktadır. Fransa merkezli olan ikilik birçok ülkede anlamsız bulunmaktadır. Bütün STK'ların ülkeler bağlamında farklı tarihsel ve kültürel yapılardan, ülkenin siyasal süreçlerinden etkilendiği ve yetki alanlarının farklı olduğu düşünüldüğünde aciliyet ayrımı yapılmamaktadır (Ryfman, 2006: 52-53). Türkiye de aciliyet ayrımının yaşanmadığı ülkelerden biri konumundadır.

demokratik uygulamalar yapacak personel temini ve personelin maaşının belirlenmesi sorun olmaktadır. Son olarak proje çevrimi olarak da ifade edilen bir programın (projenin) başlatılması, sürdürülmesi ve sona erdirilmesi sorun olabilmektedir.

Post ve Rosenblum tarafından (Akt. Yeğen, vd. 2010: 51) sınır problemi olarak adlandırılan ve sivil toplumun nerede bitip devletin nerede başladığıyla ilgili tartışma Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları için de geçerlidir. Yani Türkiye'deki kuruluşlar etkinliklerinde ve devletle olan ilişkilerinde ne kadar sivil toplum örgütü olabilmekte, siyasal toplumdaki ne kadar uzaklaşabilmektedir. Sivil toplum kavramının muğlâklığının beraberinde getirdiği farklı tanımlar kavramın algılanışı açısından önemli sorun olarak görülmektedir. Çünkü sivil toplum kavramı devlet dışı, devlete karşı, siyasetin taşıyıcısı, militer olanın karşıtı ve hatta devlet iktidarının uzantısı olarak görülebilmektedir (Yeğen, vd. 2010: 51-52).

Sivil toplum kuruluşlarının yaşadığı temel sorunları sıralayacak olursak:

• **Altyapı sorunları;** Ekonomik yetersizlik ve kaynak yaratmakta yaşanan sorunlar, idari eksiklik ve yetersizlik, nitelikli ve yetkin insan kaynağına duyulan ihtiyaç, kurumsallaşma düzeyinin düşüklüğü ve kurumsal kültürün sınırlılığı alt yapı sorunları olarak kendini göstermektedir. Sivil toplum kuruluşlarında etkin iletişim olmaması ve sosyal ağların eksikliği; profesyonelleşme sorunları kuruluşların niteliksel etkinliğinin önünde önemli problemler olarak durmaktadır (Yeğen, vd. 2010: 53; Yıldırım, 2004: 273-276; Çalışkan vd. 2005: 14).

•**Devletle ilişkilerde yaşanan sorunlar:** Devletle kurulacak ilişkinin particilik ve patronaj ağları çerçevesinde şekillenmesi, devletin halen sivil topluma karşı takındığı şüpheci ve önemsizleştirici tavrı ve bu tavrın sivil toplum kuruluşları üzerindeki etkisi, sivil topluma standart bir yaklaşımının (ya da normun) olmaması nedeniyle devletin keyfi uygulamaları devletle ilişkilerdeki temel sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet bir yandan üzerindeki kamusal görevleri kuruluşlara aktarıırken diğer yandan da sivil toplum alanına olan güvensizliğini korumaktadır. Sivil toplum kuruluşları hükümet–yetkili düzeyinde yetersiz muhataplarla karşı karşıya gelmektedirler (Hatun, 1994: 51; Yeğen, vd. 2010: 53-54). Devlet tarafından uygulanan yasal düzenlemeler uygulayıcıların yorumuna göre değişiklik gösterse de uygulamaların bir kısmına gerek olmadığı, yasal prosedürlerin faaliyetleri olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Yıldırım, 2004:266-270; Caniklioğlu, 2007: 143).

•**Örgüt içi sorunlar:** Sivil toplum kuruluşlarında yaşanan kişisel çatışmalar, üyeler arasındaki sosyal ilişkilerin zayıflığı ve güven ortamının kurulamaması, kurum içi iletişim aksaklıkları, politik mücadeleler ve anlaşmazlıklar gibi örgüt içi sorunlar istikrar sorununu da beraberinde getirmektedir (Yeğen, vd. 2010: 54; Yıldırım, 2004: 270-271; Çalışkan vd. 2005: 19-20).

•**Sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkilerde yaşanan sorunlar:** Kuruluşlar arası etkileşimin zayıflığı önemli bir diğer sorun olarak belirtilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının ortaklığı ile kurulacak platformlar, ortaklıklar ve ağların az oluşu büyük bir niteliksel yoksunluğa

işaret etmekte; kuruluşlar arasında oluşabilecek ortak çalışmalarını engelleyecek düzeydeki rekabet ve gerilim önemli sorunların arasında yer almaktadır (Yeğen, vd. 2010: 55; Çalışkan vd. 2005: 23-24). Sivil toplum kuruluşlarının yaşadığı ilişkiler, daha çok kuruluşun kurucusu ve aynı zamanda yöneticisi olan kişilerin geleneksel ya da kişisel ilişkilerine bağlı kalan, kurumsal olmayan, dolayısıyla iletişim ağının oluşmasına katkı sağlayamayan ilişkilerdir (Çalışkan vd. 2005: 17).

• **Hedef kamularla ilişkilerde yaşanan sorunlar:** Sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği; iletişim kanallarının ve mekanizmalarının yokluğu, iletişim araçları geliştirememesi, medyanın etkin kullanılmaması ve dolayısıyla geri bildirim alınmaması kamularla ilişkilerdeki belirgin sorunlardandır. Kuruluşların hiyerarşik örgütsel yapıları, kapsamlı ve uzun vadeli amaçlar yerine dar ve kısa vadeli programlara öncelik vermeleri hedef kamularla kurulacak ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte hedef kamuların ilgisizliği ve önyargıları göz ardı edilmemesi gereken unsurlar arasında yer almaktadır. Medyanın bütün sivil toplum kuruluşlarına eşit mesafede davranmaması, kuruluşların aktivitelerini ikincil ve önemsiz görmeleri bir diğer önemli sorun olarak durmaktadır (Yeğen, vd. 2010: 54-55; Yıldırım, 2004: 276-277).

• **Sivil toplum kuruluşlarının algularıyla ilgili sorunlar:** Sivil Toplum kuruluşlarının sivil toplumu sadece kendilerinden ibaret olarak görmeleri; sivil toplumun dar bir tanıma sahip olmasına, demokrasi içerisindeki yerinin tam olarak kavranmamasına ve örgütsel çıkarların toplum çıkarlarının üstünde tutulmasına yol açmaktadır. Öte yandan kuruluşların lobi

çalışmalarını haksız talepleri haklı çıkarma girişimi olarak algıladıkları ve söz konusu çalışmalara olumsuz yaklaştıkları gözlemlenmektedir (Yeğen, vd. 2010: 55; Çalışkan, 2005: 28). Gümüş (2010) bunların yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının farklı görüşleri dikkate alarak kapsayıcı bir anlayışla çalışmadıklarını ve kendi görüşlerinde katı bir tutum sergilediklerini belirtmektedir. Kuruluşların kendi sorun ve eksikliklerinin farkında olmadıklarını dolayısıyla söz konusu kuruluşların bu durumu sorgulamadıklarını ifade etmektedir. Kuruluş temsilcilerinin her şeyi kendilerinin planlayıp, üretebilecekleri yanılgısına düşerek her zaman yaratıcı fikirler geliştiremedikleri de Gümüş tarafından belirtilen sorunlar arasında yer almaktadır. Bazı kuruluşların devletle işbirliği çalışmalarında, devletle organik bağ kurarak kendilerini devlet kuruluşu gibi görmeleri özerklikleri açısından sorun teşkil etmektedir.

Açıklanan bütün sorunlar çerçevesinde genel olarak tartışılan en belirgin tema sivil toplum kuruluşlarının niceliksel artışlarının yanında niteliksel gelişim gösterememeleridir. Türkiye’de en az rastlanan sivil toplum kuruluşu türünün savunuculuk faaliyetleri yürüten kuruluşların olması, Türkiye’de sivil toplumun politika oluşturma süreçlerine dâhil olmadığına ve karar alma süreçlerinde etkisiz olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan hemşeri, sosyalizasyon ve kulüp gibi, üyelerinin sosyalleşmesi ve sosyal sorunlarını paylaşması amacıyla kurulan ve hayırseverlik faaliyetleri yürüten kuruluşların sayıca çokluğu dikkat çekicidir. Türk toplumu sivil faaliyet olarak ağırlıklı hayır işlemeye, bağış yapmaya, burs vermeye ve çocuk okutmaya itibar etmektedir (Yeğen, vd. 2010: 206-207). Dünya Değerler Araştırması Türkiye verilerine göre; kesinlikle toplu dilekçe imzalamam diyenlerin

oranı 2007 yılında %53 iken 2011 yılında %61'e yükselmiş, "halk dilekçe imzalamak, barışçıl gösterilere katılmak gibi partizan nitelik taşımayan siyasi faaliyetlere katılımını azaltmış, çekimserliğini arttırmıştır". Bunun yanı sıra sivil toplumu ilgilendiren hoşgörü düzeyi bazı grupların komşu olarak istenmemesi üzerinden değerlendirilmiştir. Buna göre, bazı grupların komşu olarak istenmeme oranları; eşcinsellerde %84, AIDS'lilerde %74, nikâhsız yaşayan çiftlerde %68, Tanrıya inanmayanlarda %64 ve şeriat yanlılarında %54 olarak belirlenmiştir²⁹. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları için uygulanacak halkla ilişkiler faaliyetleri, gerek toplumsal algı ve önyargılar gerekse kuruluşlar tarafından yaşanan sorunlar ele alınarak planlanmak ve yürütülmek durumundadır.

---

²⁹ Daha geniş bilgi için bakınız: TUSEV, e-bülten, Eylül 2011, <http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/TUSEV%20E-Bulten%20Sayi%2050.pdf>, (Erişim tarihi, 12.02.2012)

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ve HALKLA İLİŞKİLER

Halkla ilişkiler, özel sektör ve kamu sektöründeki uygulamalarıyla olduğu kadar sivil toplum kuruluşlarında da yer alarak hedef kamularla ilişki kurmaya ve sürdürmeye çalışmaktadır. Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler ve iletişim faaliyetleri son yıllarda gelişme gösterse de gerçek anlamda olması gereken seviyeye ulaştığı söylenemez (Okay, 2008: 125). Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının çoğunda bir halkla ilişkiler bölümü bulunmamakta, halkla ilişkiler çalışmalarının çoğu birkaç üye ya da gönüllü tarafından üstlenilmektedir (Yavuz & Yavuz, 2010: 414). Sivil toplum kuruluşlarının varlıklarını devam ettirebilmeleri açısından halkla ilişkiler uygulamalarına önem vermeleri ve aralarındaki ilişkinin irdelenmesi gerekmektedir.

2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarında Halkla İlişkilerin Yeri ve Önemi

Halkla ilişkiler uzmanları, örgütün iç ve dış çevreleriyle olumlu ilişkiler kurmak, örgütün amaçlarıyla toplumsal beklentiler arasında uyum ve anlayış yaratmak için örgütsel programlar geliştirmekte, uygulamakta ve değerlendirmektedirler (Özdemir, 2009: 115). Şentürk'e göre (2005); "sivil toplum kuruluşlarının yapıları ve ortaya çıkışları aslında bir halkla ilişkiler" sürecidir ve kuruluşların kendisi aslında birer halkla ilişkiler faaliyetidir.

Sivil toplum kuruluşları çevreleriyle iletişim halinde oldukları, faaliyet ve politikalarını anlatabildikleri ve halkın desteğini sağladıkları ölçüde etkili olabilmektedirler. Bu kuruluşlar etkinliklerini medya aracılığı ile dile getirerek taraftar kazanmak, anlam mübadelesini ve buna bağlı müzakere süreçlerini yürütmek, konuyla ilgili mücadelelerini sürdürerek süreklilik kazanmak durumundadırlar (Dursun & Becerikli, 2008: 29). Toplumsal bir harekete dönüşemeyen sivil toplum kuruluşları, gönüllü sıkıntısı ile birlikte maddi sıkıntı yaşamakta ve birkaç şahıs ya da kurumun desteğiyle hayatta kalmaya çalışarak bu kaynaklara bağımlı hale gelebilmektedirler. Fakat sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkileri yeterince önemsememeleri ve halkla ilişkiler faaliyetlerini ihmal etmeleri birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının çoğu halkla ilişkileri; kokteyl ve gezi düzenlemek, basın bülteni hazırlayarak gazetelere, televizyonlara, dergilere göndermek olarak dar bir çerçevede algılamaktadırlar (Şentürk, 2005). Güder (2009: 14), Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının mesajlarını halkla iletme konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını, halkın anlamayacağı bir dille konuştuklarını, iletişim konusunda eğitime gerek duyduklarını ve bir iletişim stratejisine sahip olmadıklarını, kullanılan görsel malzemelere özen gösterilmediğini, insanların beklentilerinin göz önüne alınmadığını, halkla ilişkiler

profyoneliyle çalışmanın ya da destek almanın önemini kavrayamadıklarını ifade etmektedir.

Türkiye’de sivil toplumun yapısı ve kuruluşların işleyişi göz önüne alındığında halkla ilişkilerin önemi belirginleşmektedir. Türkiye’de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının kaynak yaratma ve program oluşturma konusunda kurumsal kapasitelerinin düşüklüğü, örgütsel yaşamın kısıtlı yapısı ve bireysel katılımın düşüklüğü nedeniyle toplumsal destek sağlamada yaşadıkları güçlükler, yönetim konusunda yaşadıkları problemler gibi unsurlar göz önüne alındığında, sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler faaliyetlerinden faydalanmaları gerekliliği kendini göstermektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının çeşitli amaçlar bağlamında halkla ilişkiler faaliyetleri yürütmeleri gerekmektedir. Bunlar;

• **Hedef kamu kategorileriyle ilişki kurmak ve sürdürmek:** Sivil toplum kuruluşlarının varlıklarını devam ettirebilmelerinin ön koşulu, vatandaşlar, diğer sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve özel sektör ile ilişki kurabilmeleridir. İlişkilerin hangi hedef kamu ile yoğunlaşacağı, amaç ve hedeflere göre değişiklik gösterecektir.

• **Gönüllü temini ve gönüllü ilişkileri yönetimi:** Sivil toplum kuruluşları program ve hizmetlerini yürütebilmek için kısıtlı kaynaklarla çalışmakta ve bu yüzden gönüllülere ihtiyaç duymaktadırlar. Gönüllülere ulaşmak ve kuruluşta yer alan gönüllüler ile olumlu ilişkileri sürdürebilmek ve onları eğitmek için halkla ilişkilere ihtiyaç duyulmaktadır.

• **Toplumsal bilinç yaratmak:** Türkiye’de toplumsal sorunlar temelinde, kamuoyunu etkileme ve vatandaşların bilgilendirilmesini sağlama açısından

sivil toplum kuruluşları önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Söz konusu potansiyeli etkin hale getirmek ve toplumsal bilinç yaratmak için halkla ilişkiler uygulamaları önemli bir yerde durmaktadır.

• **Fon bulma kampanyaları yürütmek:** Sivil toplum kuruluşları kâr amacı gütmeseler de idari giderlerini karşılamak ve etkinliklerini yürütebilmek için kaynağa ihtiyaç duymaktadırlar. Bağışçılara ve destekçilere kendilerini iyi ifade edebilmeleri için halkla ilişkiler uygulamalarından yararlanmaları gerekmektedir.

• **İtibar ve güven kazanmak:** Sivil toplum kuruluşlarının önemli sermayelerinden olan itibar ve güven kuruluşların hedeflerine ulaşabilmelerinde ve etkin çalışabilmelerinde destek kazanmaları için önemlidir. Ancak güven ve itibar kazanmak uzun-dönem ilişkileri ve çalışmayı gerektirmekte bu da halkla ilişkiler uygulamaları aracılığıyla yapılmaktadır.

• **Kuruluşun algısını değiştirmek:** Sivil toplum kuruluşlarının toplumdaki ve çevredeki değişikliklere açık olması ve bunlara göre kendilerini değiştirmeleri gerekmektedir. Halkla ilişkiler bu alanda onlara araştırmalarla ve yönetsel karar alma sürecindeki desteğiyle yardımcı olmaktadır.

Kurumsallaşmış ve profesyonel halkla ilişkiler faaliyetleri yürüten sivil toplum kuruluşlarının varlığına rağmen, halkla ilişkiler faaliyetlerini kullanmayan sivil toplum kuruluşları da çok sayıdadır. Sivil toplum kuruluşlarının, ticari kuruluşlar gibi ürün geliştirme ve pazarlama, ürün araştırma ve geliştirme (AR-GE) faaliyetleri ve ürün dağıtımını (lojistik) gibi alanlara kaynak ve zaman ayırmalarına

gerek kalmadığından etkinliklerine ve halkla ilişkiler faaliyetlerine odaklanmaları mümkündür. Morris ve Goldsworhy'e göre (2008: 27-28), sivil toplum kuruluşları aslında iyi bir şey yaptıkları için, toplum tarafından kendilerine güvenilmekte ve dolayısıyla halkla ilişkiler uygulamalarına bir avantajla başlamaktadırlar. Türkiye'de genel olarak sivil toplum kuruluşlarına ilişkin güven eksikliği olmasından (İçduygu vd. 2006: 119) dolayı bu durumun Türkiye için geçerli olduğu söylenemez.

2.2. Sivil Toplum Kuruluşları İçin Bir Halkla İlişkiler Modeli: İlişki Yönetimi Yaklaşımı

Halkla ilişkiler alanında son yıllarda gelişen ilişki yönetimi yaklaşımı, örgütün çıkarlarını merkeze almaktan ziyade örgüt ve kamuları arasındaki ilişkiye önem vermektedir. İlişki yönetimi yaklaşımında halkla ilişkiler, örgüt ve kamuları arasında bir ilişki kurmaya ve bu ilişkiyi sürdürmeye (ilişki süreci yönetimi) (Tench & Yeomans, 2006: 156), başka bir ifadeyle “örgüt ve kamular arasındaki çıkarları örgü-kamu ilişkisi yönetimi aracılığıyla dengelemeye” (Ledingham, 2009: 117) çabalamaktadırlar.

Geleneksel halkla ilişkiler uygulamalarının merkezinde “iletişim” yer almasına rağmen son yıllarda programın başarısı ya da başarısızlığı, üretilen mesajların miktarı ya da medyada yer alan mesaj sayısı yerine örgüt-kamu ilişkilerinin niteliği ile ölçülmektedir³⁰ (Heath, 2005: 740). İlişki yönetimi,

---

³⁰“ Broom ve Dozier ilişkisel yaklaşımın halkla ilişkilerde iletişim çıktısının ölçümüne ilişkin önceliğinin geçerliliğini, davranışsal sonuçlara doğru kaydırıldığını” belirtmektedir (Akt. Ledingham, 2009: 119).

geleneksel yönetim sürecinde yer alan durum analizi, planlama, program uygulaması ve etki araştırmasını da kapsayan değerlendirme aşamalarını içermektedir. İlişkiler, örgüt ve etkileşimde olduğu kamuları açısından uzlaşmayı ve faydayı destekler şekilde tasarlanmakta; karşılıklı anlayış ve faydanın olduğu ilişki yönetimi uzun dönem ilişkileri ve sadakati getirmektedir (Heath, 2005: 740). Bu bağlamda, gönüllü olarak örgütlenen ve kısıtlı kaynaklarla kâr amacı gütmeyen faaliyetlerini yürütmeye çalışan sivil toplum kuruluşlarının yaşam süreçleri ve işlevleri temel alındığında kuruluşlara katkıda bulunabilecek halkla ilişkiler yaklaşımı olarak *ilişki yönetimi yaklaşımı* gösterilebilir.

İlişki yönetimi yaklaşımında halkla ilişkiler, örgüt ve kamular arasında yararlı ilişkiler kuran ve bu ilişkileri sürdüren bir yönetim fonksiyonu olarak işlev görmektedir (Ledingham, 2009: 117). İlişki yönetimi yaklaşımının ortaya çıkışını sağlayan dört önemli gelişme bulunmaktadır. Bunlardan *ilki*; “halkla ilişkilerde ilişkinin merkezi rolünün” tanınmasıdır. Yani örgüt, kamu ya da iletişim yerine ilişkinin öneminin belirtilmesidir. *İkincisi*, örgüt-kamu ilişkisini yönetme fikri ile yönetsel kavram ve süreçlerin halkla ilişkiler uygulamalarına dâhil edilmesiyle, “halkla ilişkilerin bir yönetim fonksiyonu olarak yeniden kavramsallaştırılmasıdır”. *Üçüncüsü*, örgüt-kamu arasındaki ilişkinin bileşenleri ve tiplerinin, kamu tutumları, algıları, tecrübeleri, davranışları ve ilişki ölçüm stratejileriyle bağlantısının tanımlanmasıdır. Örgüt kamu ilişkilerinin esas boyutları, kamu algıları, tutumları ve davranış seçimleri ile bağlantılandırılmış ve tanımlanmıştır (Heath, 2005: 741; Ledingham, 2009: 118-119). *Dördüncü* gelişme ise, “ilişkinin geçmişi, süreci ve sonuçlarını içinde barındıran örgüt-kamu modelinin inşasıdır (Ledingham, 2009: 118-119)”. “Bu gelişmelerle birlikte örgüt-kamu ilişkilerinin geliştirilmesinde halkla

ilişkilerin merkezi önemde olduğu, halkla ilişkilerin temel görevinin bu ilişkilerin geliştirilmesiyle belirlendiği ve örgüt-kamu ilişkilerinin geçmişi ve ilişkilerin sonuçlarıyla birlikte kapsamlı bir şekilde ele alınmasının gerekliliği görüşleri literatürde kendisine yer açmıştır (Özdemir & Aktaş Yamaoğlu, 2010: 9).”

Ferguson’un 1980’lerin ortalarında halkla ilişkiler uygulamalarının odağına ilişki kavramını koymasından sonra ilişki kavramı araştırılmaya ve literatürde tartışılmaya devam edilmiştir (Heath, 2005: 740). Ledingham, Bruning, Broom vd. kişilerarası iletişim, psikoterapi, kişilerarası ilişkiler ve sistem teorisini bir araya getirerek örgüt-kamu ilişkileri için bir çerçeve çizmişlerdir. Buna göre karşılıklı dayanışma ile karakterize olan ilişkilerde, taraflarla olan ilişkinin sürdürülmesine odaklanılmıştır. İlişkiler; bilginin, enerjinin ya da kaynakların değiş tokuşunu temsil etmektedirler. İlişkilerin kalitesinin analizinde ilişki geçmişi ve sonuçları hesaba katılmalıdır (Tench & Yeomans, 2006: 156, Walker, 2009: 8).

Cutlip, Center ve Broom’un merkezine ilişki kavramını koydukları halkla ilişkiler tanımına göre “ halkla ilişkiler örgüt ve çeşitli kamuları arasında yararlı ve karşılıklı ilişkileri kuran, tanımlayan ve devam ettiren bir yönetim fonksiyonudur” (Akt. Bruning vd. 2008: 25, Walker, 2009: 2). Ledingham halkla ilişkiler bağlamında ilişki yönetimi için; “ortak ilgiler ve paylaşılan amaçlar etrafındaki örgüt-kamu ilişkileri etkili bir şekilde yönetmek, zamanla, etkileşimdeki örgüt ve kamular için karşılıklı anlayış ve fayda getirecektir” ifadesini kullanmaktadır (Akt. Tench & Yeomans, 2006: 157) Karmaşık yapıda olan ilişkiler, halkla ilişkiler uygulamaları açısından farklı perspektifleri ele almayı gerektirmektedir. İlişki tarihi, insanların geçmiş deneyimleri, içinde bulunulan ilişki ve sosyal bağlam gibi unsurlar, ilişkileri

etkileyen faktörler olarak halkla ilişkiler uygulamalarında analiz edilmek durumundadır (Tench & Yeomans, 2006: 157).

Örgüt ve kamuların neden ilişki kurduklarını belirlemeyi amaçlayan Broom vd.'nin yaptığı araştırmada “algılar, güdüler, ihtiyaçlar ve davranışlardan oluşan önceller, sosyal ve kültürel normlar, kollektif algılar ve beklentiler, kaynak gereksinimleri, belirsiz çevre algıları ve yasal zorunluluklar veya gönüllü gereksinimleri” ilişki kurma nedenleri olarak belirtilmiştir (Özdemir & Aktaş Yamanoglu, 2010: 10). Örgüt-kamu ilişkileri üzerinden yapılan ve sonuçlarına odaklanan araştırmalara bakıldığında, ilişki kalitesinin belirleyicileri açısından kişilerarası iletişime benzediği görülmektedir (Heath, 2005: 741). Halkla ilişkilerde ilişki boyutları Ledingham vd. tarafından açıklık, güven, ilgi, yatırım ve bağlılık olarak ele alınmış daha sonra yine Ledingham tarafından söz konusu belirleyici boyutlar; güvenilirlik, açıklık, inanırlılık, duygusallık, samimiyet, dolaysızlık, benzerlik, yakınlık, anlaşma, kesinlik, ortak çıkarlar, ilişki geçmişi olarak genişletilmiştir (Heath, 2005: 741; Akar, 2010: 210; Bruning vd. 2008: 26). Benzer bir şekilde Grunig ve Hon stratejik ilişkilerin kalitesini ölçmek için gerekli boyutları; güven, ilişkiyel bağıllık, ilişkiyel tatmin ve karşılıklı kontrol olarak ifade etmişlerdir (Akar, 2010: 210; Bortee & Waters, 2008: 1; Waters; 2009: 144; Bruning vd., 2008: 25)

Güven; dürüstlük, güvenilirlik ve yeterlilik olmak üzere üç boyutta ele alınıp ölçülebilmektedir. Dürüstlük ilişkiyedeki tarafların adil ve açık olmalarını, güvenilirlik tarafların söylediklerini yapma derecelerini, yeterlilik ise tarafların söylediklerini yapma yeteneklerini ifade etmektedir (Bortee & Waters, 2008: 2). Hallahan'a göre kuruluşlar güven ortamı yaratabilmek için sınırlı bilgi vermekten kaçınmalıdırlar

(Akt. Walker, 2009: 25). Sivil toplum kuruluşları ve kamuları (özellikle gönüllüler) arasındaki ilişkide güven, kamuların kararını etkileyen önemli faktörlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. *İlişkisel bağlılık*, tarafların ilişki hakkındaki inanç ve duyguları bağlamında ilişkiyi sürdürmek ve geliştirmek için harcadıkları zamana işaret etmektedir (Walker, 2009: 19). Tarafların “ilişkiyi sürdürmek için istekli olmaları ve ilişkinin emek harcamaya değer görülmesine vurgu yapmaktadır (Özdemir & Aktaş Yamanoglu, 2010: 10)”. *İlişkisel tatmin*, tarafların birbirlerini nasıl gördüklerini belirlemede kullanılacak bir fonksiyondur. İlişkisel tatminde, tarafların ilişkiden beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığı ya da ilişkinin maliyetinden daha fazla fayda elde ettikleri anlaşılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları kaynaklarını ilişkiyi teşvik etmek ve büyütmek için kullandıklarında bireylerin tatmin derecesi artacaktır. *Karşılıklı kontrol*, taraflar arasındaki güç ve kontrol dengesidir. Başka bir deyişle taraflar arasında “olumlu ilişkilerin yaratılabilmesi için her iki tarafın da ilişkide dengeli kontrolünün olması” (Özdemir & Aktaş Yamanoglu, 2010: 10) gerekliliğidir. Özellikle kuruluş-gönüllü ilişkisinde “güç” yanlış yorumlanmaktadır. Genel kabul, gönüllülerin para almadan çalıştıkları ve istedikleri zaman çıkıp gidebilecekleri anlayışından hareketle gücün gönüllülerde olduğu yönündedir. Ancak unutulmaması gereken sivil toplum kuruluşlarının da bir güce sahip olduklarıdır. Birçok gönüllü, ilgilendikleri toplumsal sorunları çözmeye yardımcı olmak istemekte ve bunun için kuruluşlara ihtiyaç duymaktadır. Buna ek olarak kuruluşlar gönüllülerin özgeçmişlerine profesyonel çalışma açısından katkı sağlamaktadır. Sağlıklı bir ilişki için sivil toplum kuruluşları kamuları ile aralarındaki güç dengesini sağlamalıdır (Bortee & Waters, 2008: 3).

Örgüt-kamu ilişkilerinde Hon ve Grunig'in ölçütleri arasında yer almayan beşinci boyut Bortee ve Waters tarafından *itibar*³¹ olarak gösterilmektedir. İtibar, ilişkideki taraflardan birinin diğerine gösterdiği saygı ve itibar derecesidir (Bortee & Waters, 2008: 4). Kişilerarası iletişim literatüründe yer alan bu boyut, bir kuruluşun kamularına ne kadar değer verdiği ve kamuların kuruluşa ne kadar değer verdiği ile ilgili olarak özellikle kuruluş ve kamuları arasındaki ilişkiler açısından önemli bir yerde konumlanmaktadır. Çünkü gönüllüler diğer etmenlerin yanında saygı ve itibar gösterdikleri, değer verdikleri bir kuruluşa çalışmak isteyecekler; bağışçılar ise itibar gösterdikleri kuruluşlara yardımda bulunacaklardır.

İlişkilerin nasıl geliştirilebileceğine ve sürdürebileceğine yönelik olarak Hon ve Grunig (1999) “olumlu ilişki çıktılarının yaratılmasında uygulanabilecek çeşitli ilişki stratejiler” tanımlamışlardır. “Erişebilirlik, olumluluk, açıklık, güvence vermek, ağ oluşturmak ve görev paylaşımı” olarak belirtilen stratejilere göre birbirlerine karşı yapıcı ve pozitif tutum sergilemesi gereken tarafların birbirlerine ulaşabilir olmaları gerekmektedir. Taraflar duygu ve düşüncelerini açık olarak paylaşarak ve karşı tarafın kendisini güvende hissetmesini sağlayacak bir güven ortamı yaratmalıdır. Problem çözümü için tarafların işbirliği ve görev paylaşımı yapmaları gerekmektedir (Özdemir & Aktaş Yamanoğlu, 2010: 10).

Örgüt-kamu ilişkileri, kişilerarası, profesyonel ve topluluk olmak üzere üç ilişki tipi kümelerinin kesişimi olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda kişilerarası ilişki tipi, örgütün temsilcileri ve kamu üyeleri arasındaki kişisel etkileşime gönderme yapmaktadır. Profesyonel ilişki tipi, profesyonel hizmetlerin kamu

---

³¹ “Admiration”, Türkçe’ye yazar tarafından itibar olarak çevrilmiştir. “Beğeni”, “hayranlık” sözcükleri de çeviride anlam karşılığını sağlaması açısından kabul edilebilir.

üyelerine ulaşmasıdır ve topluluğa ait ilişki tipi ise örgütün toplumun ilgilerini desteklemesinin algısına bağlıdır. Ayrıca ilişki tipleri, uzun-dönem, iki taraflı faydalı ilişkilerin geliştirilmesinde -ikisinin de önemi vurgulanarak-; iletişimsel (sembolik) ya da davranışsal olarak görülebilmektedir (Heath, 2005: 741).

Literatürde örgüt-kamu ilişkisi ile ilgili geliştirilen çeşitli modeller bulunmaktadır. Broom vd. (1997) tarafından açıklanan *örgüt-kamu modeli*, örgüt-kamu ilişkisinin öncesini, ilişki sürecini ve sonrasını kapsamaktadır. İlişkinin biçimlendirilme nedenleri olarak algılar, güdüler, ihtiyaçlar ve geçmiş sıralanmaktadır. Bunun yanı sıra, örgütün içinde ve dışındaki çevreyi değiştirme, hedeflere ulaşma, sürdürme ve değiştirme etkisine sahip çıktılar da ilişkinin sonuçları olarak görülmüştür. Daha sonra (2000) yinelenen modelde, “iletişimden kaynaklanan paylaşımların ihtiyaçların giderilmesi sürecinin bir parçası olduğu ve bu paylaşımların ilişkinin tamamlanmasında, sınıflandırılmasında ve niteliğinin değerlendirilmesinde kullanılabileceği ifade edilmiştir (Ledingham, 2009: 124).”

Bruning ve Ledingham tarafından (1999) geliştirilen *ilişki yönetimi süreç modeli* (Ledingham, 2009: 125) olan *SMART* (scan, map, act, rollout, track,) analiz, plan, uygulama ve değerlendirmeden oluşan dört aşamalı yönetim modeline dayanmaktadır. SMART, tarama (çevresel gözlem) , planlama (amaç ve hedefleri belirleme), eylem (ilk adım öncesi test etme ve geliştirme), gözden geçirme, iz sürme (ilişki kalitesini izleme ve sürdürme) basamaklarından oluşmaktadır (Heath, 2005: 741; Ledingham, 2009: 125). Bruning ve Ledingham’ın (2001) geliştirdikleri on adımlı *gelişimsel model* ise, örgüt-kamu ilişkilerinde bir araya gelmeyi ve uzaklaşmayı açıklayan kişilerarası ilişki modeline dayanmaktadır (Heath, 2005: 741).

Örgüt Kamu İlişkileri Boyutları, Tipleri ve Modelleri				
<i>Boyutlar</i>	<i>Tipler</i>	<i>Modeller</i>	<i>İlişkinin Durumu: Göstergeler ve Katılımcılar</i>	<i>Gözlem Stratejileri</i>
-Güven -Açıklık -İnanırlık -Samimiyet - Dolaysızlık -Benzerlik -Yakınlık -Anlaşma -Kesinlik -Ortak çıkarlar -İlişki Geçmişi	-İletişimsel (Sembolik) -Davranışsal -Kişisel -Topluluğa ait	-Örgüt-kamu modeli -Genişletilmiş model -Gelişimci model -Profesyonel model -SMART modeli -Evre modeli	-İletişim -Sıklık -Karmaşıklık -Kullanım -Algılar: ---Kişisel ilişki ---Profesyonel ilişki ---Topluluk ilişkisi ---Sorunda anlaşma ---İhtiyaç giderimi ---Amaç paylaşımı ve karşılıklılık ---İki taraflı meşruluk ---Tatmin ve fayda ---Uzlaşım ---Doğruluk -Sosyal değişim -Etkileşim -İtaatkârlık -Biçimlendirme ve Standartlaştırma -Simetri ve Yoğunluk -Süre, değer ve içerik -Enformasyon kaynağı ve akışı	-Tarama -Gözlem -Eş-yönelimsel -Ölçme/ değerlendirme

Tablo 1: Örgüt Kamu İlişkileri Boyutları, Tipleri ve Modelleri (Heath, 2005: 742; Ledingham, 2009: 127-128)

Ledingham yaptığı literatür taraması sonucunda örgüt kamu ilişkilerine yönelik belirli kurallar sıralamıştır. Buna göre, örgüt-kamu ilişkilerine yönelik ilişki yönetimi yaklaşımında, etkileşimli, dinamik, zaman ve hedef odaklı, geçmişi ve sonuçları bulunan uzun dönem ilişkiler yer almaktadır. İlişkiler ilişkinin

geçmişinden, etkileşimin doğasından, değiş tokuşun sıklığından ve karşılıklılıktan etkilenmektedir. Bu tür ilişkiler iletişimi içermektedir, ancak iletişim, ilişki inşasının tabanı yani tek aracı değildir ve örgütsel davranış desteği olmadan, iletişim tek başına uzun dönem ilişkinin devam ettirilmesini sağlamaz. Söz konusu ilişkiler algılanan ihtiyaçlar ve isteklere göre şekillenmekte ve beklentilerin karşılanma derecelerine göre sürdürölmektedir. Karşılıklı anlayış ve faydayı destekleyen örgüt kamu ilişkisi, ilişkinin algılanmasından bağımsız olarak kişisel, mesleki, toplulukla ilgili, sembolik ve davranışsal olarak çeşitlerine göre tanımlanabilmektedir. İlişki yaklaşımı, halkla ilişkiler süreci boyunca ve bütün halkla ilişkiler teknikleri bakımından uygulanabilmektedir (Tench & Yeomans, 2006: 158; Ledingham, 2009: 135-136; Heath, 2005: 742-743). Bu bağlamda ilişkisel yaklaşım ile yürütölecek bir halkla ilişkiler programının uygulama aşamaları araştırma, planlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve yönetim olarak ifade edilmektedir (Gale, 2007: 26).

2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarında İletişim: Diyalojik İletişim Yaklaşımı

Halkla ilişkiler uygulamalarının gerçekleştirilebileceği alanlar olarak; kontrol edilebilir alan, etkilenebilir alan ve tahmin edilemeyecek alan olmak üzere üç ayrı alandan söz edilmektedir. Söz konusu alanlar STK'ların iletişim stratejileri ile toplumsal ilişkilere yönelik çalışmalarını uyguladıkları alanlardır (Dursun & Becerikli, 2008: 32, Yavuz & Yavuz, 2010: 413). Sivil toplum kuruluşları çevreyle kurdukları ilişkide gönüllöler, üyeler ve yönetim kurulu üyelerinden oluşan kontrol edilebilir alanın dışında da hareket kabiliyetine sahip olmalıdırlar. Örgütün dış

çevresini oluşturan kitleler farklı özellikler göstermekte ve sivil toplum kuruluşları örgüt dışındaki alanlara yönelik halkla ilişkiler faaliyetlerini uygularken çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Başarılı bir halkla ilişkiler faaliyeti uygulamak isteyen kuruluşlar yaşadıkları ve yaşayabilecekleri sorunları tespit etmek durumundadırlar. Bunun için dış çevrelerini sürekli olarak analiz etmeli ve aktif/pasif³² kamularına yönelik iletişimsel eylem alanlarını geliştirmelidirler.

Sivil toplum kuruluşlarında iletişim; bireysel, örgüt içi ve örgüt dışı çevreye yönelik olarak üç farklı boyutta ele alınmaktadır. Kişilerarası ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan biçimsel ya da biçimsel olmayan iletişim şekli *bireysel boyutu* oluşturmaktadır. Örneğin üyelerle yapılan iletişim hem *biçimsel* hem de *biçimsel olmayan* boyutları kapsamaktadır. Üyelerin belirli kurallara göre kuruluşa alınmaları, aidat edinmeleri gibi unsurlar *biçimsel* olarak kabul edilmekte, üyelerin kendi aralarında, kuruluşla ya da diğer çevrelerle gerçekleştirdiği sosyo-demografik ya da ortak çıkarlar gibi konular çerçevesinde bir araya gelmeleri ise *biçimsel olmayan* boyut olarak kabul edilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarında iletişimin ikinci boyutu olan *örgüt içi boyut* daha çok genel kurul, yönetim kurulu, denetim kurulu toplantıları kapsadığından biçimsel boyutta ele alınmaktadır. Ancak örgüt içinde bireysel boyutta iletişimin gerçekleştiği unutulmamalıdır. Kuruluşların *dış çevreye yönelik* iletişimi ise devletin kurum ve kuruluşları, kâr amacı güden kuruluşlar, diğer

---

³² Hallahan kamuları, beşli kamu modeline göre açıklamakta, aktif kamular, pasif kamular, haberdar kamular, uyanmış kamular ve kamu olmayanlar şeklinde sınıflandırmaktadır. Pasif kamular, örgüt hakkında düşük bilgi ve ilgi düzeyine sahip olan ve örgütün faaliyetlerine az katılanlar olarak tanımlanmaktadır. Uyanmış kamular, düşük düzeyde bilgiye sahip ancak sorunu ya da konuyu fark eden bireylerden oluşmaktadır. Haberdar kamular, örgüt hakkında genel bilgiye sahip olan ancak ondan etkilenmeyenler olarak belirtilirken, aktif kamular örgüt hakkında yüksek düzeyde ilgi ve bilgiye sahip olan kamular olarak ifade edilmektedir. Kamu olmayanlar örgüt hakkında hiçbir bilgisi ve ilgisi olmayanlardır. (Hallahan, 2000: 506-508)

sivil toplum kuruluşları gibi dış hedef kamu kategorileriyle gerçekleştirdiği iletişimidir (Özmutaf & Çelikli, 2010: 2843-2845).

Sivil toplum kuruluşları için iletişim kullanımı üç değişik hedefe göre farklılık göstermektedir. *Belirli bir olay üzerinde iletişim*, acil durumlar, halkın tehlikede olması gibi durumlarda kaynak (para) sağlamaya yönelik olmayan, hareket yaratmak için yapılmaktadır. *Kamuoyu eğitimi için yapılan iletişim*, AIDS’le savaşanların yaptığı gibi halkı belli bir konuda eğitmek ve alışkanlıklarını değiştirmek için yapılmaktadır. *Maddi kaynak bulmak için yapılan iletişim* imaj oluşturma kavramını da içeren iletişimidir. Öte yandan farklı sivil toplum kuruluşları farklı iletişim teknikleri kullanabilmektedirler. Örneğin sendikalar grev yaparken klasik bir kuruluş bunu yapmamaktadır. Sosyal hizmetler, gelişme, insani yardım veya çevre üzerinde faaliyet yapan bir sivil toplum kuruluşu, alanında konuşurken sendikalarla aynı dili ve iletişim metotlarını kullanmamaktadır (Van Der Ghinst, 1995: 221-224). Sivil toplum kuruluşlarının ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep temelinde bir araya geldikleri düşünüldüğünde ilişki ve ilişki yönetiminde kullanılacak temel yaklaşımlardan birisi olan diyalog (Özdemir & Aktaş Yamaoğlu, 2010: 11) kavramı önemli bir yerde konumlanmaktadır. İlişki yönetimi yaklaşımı açısından ilişki inşa etmek ve sürdürmek örgütün büyük ölçüde katılımını gerektirmektedir. Söz konusu katılım aynı zamanda içten bir diyalogu içermektedir (Tench & Yeomans, 2006: 156).

Halkla ilişkilerde ilişki yönetimi yaklaşımının geliştirilmesinde ön plana çıkan ‘diyalog’ kavramı (Kent & Taylor, 2002: 22), ilişki geliştirme aracı olarak ilişkilerin kurulmasında ve sürdürülmesinde önemli bir kavram olarak yerini almaktadır (Özdemir & Aktaş Yamaoğlu, 2010: 12). Diyalog kavramının kökeni

felsefe, retorik, psikoloji ve iletişim disiplinlerinde de bulunmakta (Kent & Taylor, 2002: 22) ancak modern işleyişi kişilerarası konuşma ile ilgili olarak saygı ve güvene dayanan bir iletişim yönelimi olarak ifade edilmektedir (Heath, 2005: 250). Modern diyalog kavramının öncüsü olarak kabul edilen Buber'e göre; diyalog diğerinin değerini anlamak için bir çaba içermekte ve kişiye araç ve/ya obje olarak bakmak yerine amaç ve eşiti olarak bakmayı gerektirmektedir. Buber'in çalışması "karşılıklılık", "ortaklık", "katılım" ve "açıklık" ilkelerine dayanmaktadır (Akt. Kent & Taylor, 2002: 22; Kent & Taylor, 1998: 324)". Anderson vd. ise diyalogu iletişim kalitesinin bir boyutu olarak ifade etmişlerdir. Buna göre taraflar kendi ilgilerine odaklanmak yerine karşılıklılığa odaklanmakta, diyalog kurdukları ilişkiyi keşfetmeye çaba göstermekte ve onun üzerinde egemenlik kurmak yerine erişimle ilgilenmektedirler (Akt. Heath, 2005: 250).

Felsefe, siyaset bilimi ve psikoloji gibi farklı alanlarda çalışılan diyalog, halkla ilişkilerde bazen sorunlar üzerinde kamularla iletişim kurmak olarak tanımlanmıştır. Grunig ve White bu tanıma örnek olarak; tütün firmaları, kullanıcıları ve karşıtlarının arasındaki diyalogu göstermişlerdir (Akt. Kent & Taylor, 2002: 22). Kent ve Taylor (2002), fikir ve inançların değiş tokuşunu gerçekleştirmeye gönderme yapan diyalojik iletişim ile diyalogu bir halkla ilişkiler aracı olarak düşünerek diyalogun halkla ilişkiler bilgi birikimine eklemlenmesini sağlamak amacıyla "karşılıklılık", "yakınlık", "empati", "risk" ve "bağlılık" olmak üzere beş ilke geliştirmişlerdir (Heath, 2005: 251; Özdemir & Aktaş Yamanoğlu, 2010: 13; Bruning vd. 2008: 26).

Karşılıklılık örgüt ve kamuların birbirlerine ayrılmaz bağlarla bağlı olduğunu ifade etmektedir (Kent & Taylor, 2002: 25; Bruning vd. 2008: 26). Karşılıklılığın

merkezi özelliklerinden biri; *işbirliksel yönelimdir*. Halkla ilişkiler alanında önemli bir alan haline gelmeye başlayan işbirliği, Grunig'e göre "halkla ilişkilerin profesyonelleşmesine, örgütlerin kendi amaçlarını gerçekleştirmelerine ve toplumun demokratikleşmesine yardımcı olmaktadır" (Özdemir & Aktaş Yamanoğlu, 2010: 13). Karşılıklılığın bir diğer özelliği olan *karşılıklı eşitliğin ruhu*, ilişkide tarafların eşit olarak kalması gerektiğine işaret etmektedir. Diyalogda tarafların nesne olarak değil kişi olarak tanımlanması ve farklı statülerde olan tarafların iktidar mücadelesinden kaçınılması gerekmektedir (Kent & Taylor, 2002: 25).

İkinci ilke olan *yakınlık*, örgütlerin kendilerini etkileyecek durumlarda kamulara danışmalarını ve kamuların da örgütlere yönelik taleplerini açıkça örgüte ifade edebilmelerini ayrıca tarafların buna istekli olmalarını belirtmektedir. Yakınlıkta üç özellik tanımlanmaktadır. *Varlıkların yakınlığı* özelliği, tarafların karşılıklı olarak ortak bir uzamı ve paylaşmalarını ve konuların "karar alındıktan sonra" değil "şimdi" konuşulmasını ifade etmektedir. Yakınlığın *zamansal akış* özelliği, diyalojik iletişimin ilişkisel olma özelliğine işaret etmektedir. Sadece şimdiki zamana dayanmayan diyalogun paylaşılan bir geçmişi, şimdiki ilişkileri ve geleceği bulunmaktadır. Yakınlığın son özelliği olan *yükümlülükte* taraflar katılıma istekli olmalıdırlar (Kent & Taylor, 2002: 26).

Diyalogun başarıya ulaşması için var olması gereken güven ve destek atmosferi olarak ifade edilen (Bruning vd. 2008: 26) *empati*; destekleyicilik, ortak yönelim ve doğrulama özelliklerini içermektedir (Kent & Taylor, 2002: 27). *Destekleyicilik*, toplantıların ulaşılabilir yerde olması, ilgilenen tüm katılımcılara açık olması, toplantılarla ilgili materyallerin katılımcılar için uygun ve ulaşılabilir olması, karşılıklı anlayışı sağlayan çabaların gösterilmesi gibi uygulamalarla tarafların

katılımını kolaylaştırmayı sağlayan bir ortam yaratmayı içermektedir. *Ortak yönelim*, tarafların bağlılıkları nedeniyle ortak yönelimlerinin olduğunu ifade etmektedir. *Doğrulama* ise, tarafların birbirlerine verdikleri değeri göstermektedir. Doğrulama, diyalogda tarafların güven inşa etmelerinin önkoşuludur. Örgütler, kendileri gibi düşünmeyen kamuların varlığını kabul etmelidirler. Kendilerinin önemsenmediğini düşünen kamular ilişki kurmada daha isteksiz olmaktadırlar (Kent & Taylor, 2002: 27-28).

Tahmin edilemeyen ve kontrol edilemeyen çıktıları olabileceği için dördüncü ilke olan *risk* diyaloga içkindir (Bruning vd. 2008: 26). Risk ilkesi, tarafların manipülasyona ve aldatılmaya açık olmasını ve diyalogdaki tarafların değişme olasılığını ifade eden *kırılganlık*, diyalojik iletişimin spontan ve planlanmamış olmasından kaynaklanabilecek tahmin edilemeyen durumları belirten *beklenmeyen sonuçlar* ve eşitsizliğin, ötekiliğin bilincinde olmaya işaret eden *farklılıkların bilinmesi* özelliklerini içermektedir (Kent & Taylor, 2002: 28).

Son ilke olan *bağlılık*, gerçeklik ve dürüstlük, konuşmaya bağlılık, yorumlamaya bağlılık özelliklerine sahiptir. *Gerçeklik*, tarafların çıkarları arasında uzlaşmaya çalıştığına, dürüst ve samimi olduklarına işaret etmektedir. *Karşılıklı konuşma bağlılığı*, tarafların birbirleriyle karşılıklı anlayış ve yarar gerçekleştirmek için konuştuklarını varsaymaktadır. *Yorumlamaya bağlılık* ise, öznelarası olan diyalogda farklı pozisyonlardaki katılımcıların birbirlerini anlamaya çalışmalarını belirtmektedir (Kent & Taylor, 2002: 29).

Her diyalojik iletişim “etik konuşmayı” başarmayla tümleşik yapıdadır. Örneğin, farklı inançlara sahip bireyler ya da gruplar etkileşime girdiğinde, taraflar

diğerlerinin kendilerinden faydalanmayacaklarına inanmak zorundadırlar. Güven olmadan, diyalog geçerli olamaz. Aynı şekilde güven inşa edilmeden önce, muhataplar diğer tarafın dürüst ve açık sözlü olacakları varsayımıyla “bir kere deneyerek” risk almaya istekli olmalıdırlar (Heath, 2005: 250). Geçerli bir diyalog kendiliğindenliği, yüz yüze kişilerarası etkileşimi gerektirmektedir. Taraflar diyalog sürecine ya da konuşmaya kendini adanmış olmalıdır. Gerçek diyalog arada sırada görülen ya da akıcı olmayan etkileşim boyunca gerçekleştirilmez. Güven ve empati kurabilen anlama zamanla, tekrar edilen konuşmalar boyunca ve karşılıklı faydalı hedeflerin arayışı boyunca inşa edilmektedir. Doğru diyalog konuşma sürecine kendini adanmayı gerektirmektedir (Heath, 2005: 250).

Karşılıklı uzlaşma iletişimini gösteren diyalojik iletişimde temel olarak iki prensip bulunmaktadır. Birincisi diyalogu gerçekleştiren bireyler aynı fikirde olmak zorunda değildirlerdir. Hatta genellikle taraflar birbirleriyle aynı fikirde değildirlerdir. Paylaşılan şey karşılıklı tatmin edici ortama ulaşma çabası, bireysel çıkarların uzlaştırılmasıdır. İkincisi diyalog öznelerarasıdır (Heath, 2005: 251; Kent & Taylor, 1998: 325). Diyalogda üstü kapalı olarak birinin diğerlerine karşı iletişimin kalitesini uyum sağlamaya dönük olarak etkilediği inancı vardır. Muhataplar “öteki” olarak görüldüğünde etkili konuşma (risk, güven, empati vb. içeren) daha zor olacaktır (Heath, 2005: 251).

Etik halkla ilişkiler uygulamaları açısından önem taşıyan diyalog, kişilerarası, kitle iletişimsel ve örgütsel açıdan uygulanabilmektedir (Kent & Taylor, 2002: 30). Kişilerarası iletişim açısından ele alındığında örgütsel liderlerin ve üyelerinin diyalog konusunda eğitilmesi gerekmektedir. Gerek kuruluşun iç iletişiminde gerekse dış çevreyle ilişki inşasında yapılan iletişimde dinleme, empati, farklı görüşlerin

bilincinde olma gibi faktörleri göz önünde bulundurma, halkla ilişkilerin ilişki temelinde uygulanmasına yardımcı olacaktır. Örgütler ayrıca kitle iletişim kanallarıyla diyalog kurabilmekte ve kamularıyla etkileşimlerini geliştirebilmektedirler. Elektronik postalar, internet siteleri, forumlar, telefon, reklamlardaki iletişim bilgileri, yazışmalar gibi kanallar örgüte bağlılığı sağlamak için kullanılabilir (Kent & Taylor, 2002: 31). Özellikle internet diyalojik iletişim için, etkileşimli yapısıyla çeşitli olanaklar sunmaktadır. Örgütsel açıdan bakıldığında kamular “diğerleri” olarak düşünülmemelidir. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının uygulamaları düşünüldüğünde, halkla ilişkileri kamu odaklı olmalıdır.

Diyalogun pratikte halkla ilişkiler aracı olarak kullanılmasının önündeki engellerden biri, diyalog teriminin çok çeşitli şekillerde kullanılmış olmasıdır. Siyasi uzmanlara göre, diyalog genelde konuşmadan fazla bir şey değildir. Siyaset bilimcilere göre, diyalog sıklıkla, politik liderlerin düşüncelerini ifade ettikleri kamu oturumlarına gönderme yapmaktadır. Richard L. Johannesen’e göre, diyalog sıklıkla iletişim değiş-tokuşunda katılımcıların tutumlarının onaylandığı etik iletişimdir (Akt. Heath, 2005: 251).

Yakın zamana kadar, diyalog iki yönlü simetrik iletişim ile eş tutulmaktaydı. Diyaloğun iki yönlü simetrik modelle süreç ve çıktı açılarından benzerliklerinin yanı sıra, diyalogla ‘ilişkisel etkileşim’ kastedildiği için diyalog süreçten çok çıktı olmaktadır (Kent & Taylor, 1998: 323). Son zamanlardaki halkla ilişkilerdeki diyalog çalışmaları kullanışlı etkili ve etik örgüt-kamu iletişimi çerçevesi oluşturmaya odaklanmıştır. Halkla ilişkilerdeki diyalog işleyişleri etkili iletişim için süreçle ilgili basit bir yaklaşım değildir. Diyalog örgüt ve kamularının etik iletişimini

ve örgüt ve kamularının karşılıklı ilgilerini eyleme dökmeyi çabalamayı gerektirmektedir (Heath, 2005: 251).

2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Kaynak Oluşturma Yöntemleri

Sivil toplum kuruluşları kâr amacı gütmemelerine rağmen, düzenli giderler olarak ifade edilebilecek işletme masrafları (idari personel gideri, kira, haberleşme masrafları vb.) ve etkinlik-proje maliyetleri nedeniyle kaynağa ihtiyaç duymaktadırlar (Güder, 2004: 126). Sivil toplum kuruluşları varlık ve işlevlerini sürdürebilmek için çeşitli kaynaklardan yararlanabilmektedirler. Söz konusu kaynaklar; üye aidatı, bağışlar, fonlar, sponsorluklar gibi doğrudan para kaynağı ya da malzeme, araç-gereç temini gibi aynî yardım olabileceği gibi bedelsiz alınan hizmetler ya da kullandırma (yer tahsisi gibi) şeklinde olabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları için en önemli unsurun doğrudan parasal kaynaklar olduğu düşünülse de, proje bazında gerçekleştirilen faaliyetlerde aynî yardımlar, mekân tahsisleri gibi unsurlar da maliyetlerin azaltılması açısından önemli olmaktadır (Güder, 2004: 125). Sivil toplum kuruluşlarının kaynaklarını şu şekilde açıklayabiliriz:

2.4.1. Üye Aidatları

Sivil toplum kuruluşlarının düzenli gelirleri olarak düşünülen üye aidatları, üye kayıt ödentisi, aylık ya da yıllık üyelik ödentileri, üyelere yönelik hazırlanan bülten bedeli gibi çeşitli şekillerde alınabilmektedir. Bunların yanı sıra üyeler kimi durumlarda bir projede kullanılmak üzere aynî yardımlarda da bulunabilmektedirler (Güder, 2004: 139). Düzenli giderler için kullanılabilir ya da ‘çekirdek fon’ olarak düşünebilecek üye aidatlarının, tek başına sivil toplum kuruluşunun proje ve etkinlik maliyetlerini karşılamaya yetmeyeceği düşünüldüğünde sivil toplum kuruluşlarının aidat gibi tek bir gelir kaynağına bağımlı olmak yerine, hedefleri ve stratejisi bulunan kaynak oluşturma faaliyetleri gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

2.4.2. Bağışlar– Fonlar

Bağışlar ve fonlar bir sivil toplum kuruluşunun önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Bağışlar hayırseverlik kapsamında yapılan yardımları içermektedir. Fonlar ise, donör olarak adlandırılan, sivil toplum kuruluşları gibi toplumsal hizmet veren kuruluşlara proje bazında parasal destek sağlayan kurum ve kuruluşların bir program çerçevesinde bağışladıkları parasal kaynaklardır. Türkiye’de destek sağlayan donörlere, Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Avrupa Birliği, ABD Uluslararası Kalkınma Yardımı (USAID), British Council, Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı, Goethe Institute, Açık Toplum Enstitüsü, Friedrich Ebert Vakfı ya

da Heinrich Böll Vakfı örnek olarak gösterilebilir. Donör kuruluşlar, uzun vadeli bağış programlarını ve gereksinme önceliklerini kendileri belirlemekte ve kaynak kullanım politikalarında yönlendirici bir rol üstlenmektedirler. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarının donörlerin program ve politikalarını, faaliyet gösterdikleri alanda hangi kuruluşların destek sağladığını, bürokrasisini ve fon sağlama sürecini bilmeleri gerekmektedir (Güder, 2004: 136-137). Proje üretme ve planlamada, donörlere ulaşma konusunda deneyimsiz olan kuruluşlar bu konuda faaliyet yürütmüş, deneyimli sivil toplum kuruluşlarından destek alabilirler.

Bağışlama davranışını etkileyen çeşitli içsel ve dışsal faktörler bulunmaktadır. Yaş, cinsiyet, sosyal sınıf, sosyal normlar ve dini inançlar gibi değişkenler bağışlama davranışı üzerinde etkili olan, sivil toplum kuruluşunu desteklemede ve tercih etmede motive eden faktörler arasındadır (Sergeant vd, 2006: 156). Söz konusu faktörler aynı zamanda empati, sempati ve duyguların göstergeleridir. Sosyal adalet motivasyon teorisinde olduğu gibi, insanlar bir acı yaşadıklarında ya da kötü bir olaya şahit olduklarında adil dünyaya olan inançları tehlikeye girdiğinden tepkisel olarak adil dünyayı kurmaya motive olmaktadır. Bu durum da bağışlama ya da gönüllü olma davranışı üzerinde etkili olmaktadır (Sergeant vd, 2006: 156) .

İlişki yönetimi yaklaşımında belirtilen güven, ilişkisel bağlılık, ilişkisel tatmin ve karşılıklı kontrol bağışlama davranışı üzerinde etkili olmaktadır. Bağışçılar kuruluşa güven duydukları için, ilişkisel bağlılık ve tatmin yaşamaktadırlar (Waters, 2009: 145). Yaşanabilecek ekonomik skandallar bağışçıların ve donörlerin güvenini yıkacaktır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları desteklenmeye degeceklerini kanıtlamak ve güven ortamı oluşturmak durumundadırlar (Waters, 2009: 145; Kinzey, 2000: 13).

Sergeant vd. yaptıkları araştırmada (2006) algısal etmenlerin bağış davranışı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmaya göre algısal yapıların etkisi güven ve ilişkisel bağlılık ile desteklenmek durumundadır. Yüksek güven seviyesi, bağışçıların (ve gönüllülerin) ilişki kurma olasılığını arttırmaktadır. Aynı zamanda var olan bir ilişkide güvenin varlığı, ilişkisel bağlılık seviyesini arttırmaktadır. Güven ve ilişkisel bağlılık seviyesi ile birlikte sadakat de bunlara eklenerek artmaktadır (2006: 156). Güven, bağlılık ve bağışlama davranışı birbirlerine ardışık olarak bağlıdırlar. Güven bağış inancının kapsamına, hayırseverlik davranışının zorluklarını gidermeye, bağlılık ise güvenin bir fonksiyonu gibi ilişkinin devamlılığının arzu edilmesine yardımcı olmaktadır (2000: 156). Bununla birlikte, bağışçılar, yüksek güven duyduklarında ilişkisel bağlılık ve ilişkisel tatmin yaşadıklarında iki tarafın güçlerinin dengeli olduğunu dşunmektedirler (Waters, 2009: 145).

Sosyal mübadele teorisinden bakıldığında, bağışçıları yaptıkları bağışlara karşılık çıkar ya da fayda elde edeceklerini düşündüklerinden bağış yapmaya motive olmaktadır. Söz konusu faydalar *gösterilebilir*, *duygusal* ve *aileden* olarak kategorize edilmektedir. *Gösterilebilir faydalar* ekonomik sistemle bağlantılı ve bağışlama süreciyle ilişkilidir. Buna göre bağışçı destekleyeceği sivil toplum kuruluşundan daha önce fayda görmüştür ya da fayda göreceğini dşunmektedir. Özsaygı ya da tanınma gibi değişkenler, kuruluşlara yapılan bağışlarla sağlanan prestij buradaki motive edici unsurlardır. *Duygusal fayda* yaşanmış deneyimlerden gelmektedir. Bireyin yaşadıkları yüzünden bağış yapma ya da gönüllü olma davranışı sergilemesidir. *Aileden fayda* ise bağışçıların aileleri ve sevdikleri insanlar yüzünden kuruluşları desteklemesini içermektedir. Aileden biri kanser ise ya da bu yüzden acı

çekiyorsa, biri kanserle ilgili faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşunda gönüllü olarak çalışmak isteyecek ya da bağış yapacaktır (Sergeant vd, 2006: 157-158).

Sivil toplum kuruluşları, bağışçılarla ve donörlerle yaşadıkları ilişkilerin durumunu bilmek ve etkili bir ilişki yönetimi programı oluşturmak durumundadırlar (Waters, 2009: 146). Waters (2009) ABD'deki kâr amacı gütmeyen hastane bağışçılarıyla ve fon yaratma bölümü personeli üzerinde yaptığı araştırmada sonuç olarak sivil toplum kuruluşlarının bağışçılarıyla ilişkilerini geliştirmek için daha fazla çaba harcamaları gerektiği sonucuna ulaşmıştır (2009: 146). Sergeant vd. (2006) yaptıkları araştırmada güven, ilişkisel bağlılık ve tatminin bağışlara etkisine bakmışlar ayrıca sivil toplum kuruluşlarının davranışının olumsuz algılanma nedenlerini açıklamışlardır. Bağışlanan paranın nerelere harcandığının açıklanmaması, bir kere bağış yapan bağışçının sürekli aranması ve sadece bağış istemek için bağışçılara ulaşılmaya çalışılması, basit yöntemlerle bağışçının tatmin edilmemesi, bağışlama davranışını olumsuz etkileyen uygulamalar olarak belirtilmiştir (2006: 159).

Bağışlama davranışına yönelik sivil toplum kuruluşlarının gerekli güven ortamını yaratmaları, ilişkisel bağlılık ve tatmin seviyelerini arttırmaları çeşitli şekillerde sağlanabilmektedir. Kuruluşların ilişki sürecini başlatmaları için ulaşılabilir olmaları gerekmektedir. Bağış formları ve bağış yapılabilecek banka hesap formları çeşitli kanallarla bağışçılara ulaştırılabilir. Bağışların bir makbuzla belgelenmesi, toplanan bağış miktarı ve harcama belgelerinin ilan edilmesi, bağışçılara teşekkür edilmesi gerekmektedir. Bir tesis yapımında destekleyen bağışçıların isimlerinin tesiste görünen bir yere konulması, yazılı teşekkür mesajları gönderilmesi, yıllık faaliyet raporlarında, internet sitesinde ya da

bültenlerde bağışçıların isimlerinin geçmesi bağışçıların ilişkisel tatmin yaşamaları için uygulanabilecek yöntemlerden bazılarıdır. İlişkinin sürekliliği açısından, tekrar bağış istenmese bile bağışçılara kuruluşun faaliyetleri ile ilgili olarak haber bültenleri gönderilmesi ve etkinliklere davet edilmesi önemlidir. Bunların yanı sıra yasal mevzuat bilinerek vergi muafiyetinden yararlanma konusunda bağışçılara bilgi verilmesi bağışçıları teşvik edici bir yöntem olarak kullanılabilir (Güder, 2004: 141).

2.4.3. Sponsorluk

Sponsorluk, herhangi bir kuruluşun sorumluluk alanı dışında kalan, spor, kültür-sanat ve sosyal alanlarda planlı bir olay ya da etkinliğe kâr ya da tanıtım amacıyla nakdi ya da aynî destek vermesi olarak tanımlanmaktadır. Gelirlerinin bir bölümünü düzenli olarak bir sivil toplum kuruluşuna ayırabilen kuruluşlar, kurumsal sponsorlar olabilmektedirler. Sponsorluk kâr ya da tanıtım amacı taşıdığından hayırsever bağışlardan ayrılmaktadır. Ayrıca sponsorlukta, sponsor olan kuruluşun adının projede geçmesi gerekmektedir. Bu nedenle sponsorluk, kitle iletişim araçlarına verilen reklamlardan daha ucuza gelmekte ve bazı sponsorlukların vergiden düşülmesiyle kuruma avantaj sağlamaktadır. Sponsorluk tek taraflı değildir ve iki taraflı bir sözleşmeyle tanımlanması gerekmektedir (Kazancı, 2009: 37-380; Güder, 2004: 133; Okay & Okay, 2002: 571).

Genelde kuruluşlar, kurum kimliğinin tanınmasını sağlamak, imajlarını güçlendirmek, halkın gözünde iyi bir kuruluş olarak algılanmak, çalışan personelin motivasyonunu arttırmak, medyada yer almak ve satışları desteklemek gibi amaçlarla sponsorluk faaliyetlerinde yer almaktadırlar (Okay & Okay, 2002: 575; Kazancı, 2009: 380). Sivil toplum kuruluşları, sponsor olabilecek finansal güçteki kuruluşları belirleyerek, onlarla uzun dönem ilişkiler kurmalı ve sponsor olmaları için onları yönlendirmelidirler.

2.4.4. Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Günümüz kapitalist toplumlarında özel şirketler, neden oldukları çevre sorunları, insan hakları ihlalleri, toplumsal ve politik sorunlar nedeniyle yaşadıkları meşruiyet krizinden kurtulmak için (Durna, 2011: 83) kâr amaçlı faaliyetlerinin yanı sıra toplum yararına gerçekleştirdikleri varsayılan faaliyetlere yönelmiş durumdadırlar. ‘Sermayenin sosyal sorumluluğu’, şirketlerin-işletmelerin sosyal sorumluluğu’, ‘kurumsal sosyal sorumluluk’, ‘sosyal girişimcilik’ vb. şekillerde adlandırılan projeler (Bulut, 2009: 113), “kuruluşların ekonomik, sosyal ve politik çevrenin ihtiyaçlarına cevap verme gereksinimlerinden kaynaklanmaktadır (Okay & Okay, 2002: 617)”. Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, “neoliberal ekonomi politikaları, devletin yatırım yapma, yoksullukla ilgilenme, sağlık ve eğitim gibi hayati alanlarda ücretsiz hizmet verme gibi etkinliklerini liberal ekonomi üzerindeki yük olarak gördüğü ve bu alanları ticarileştirme eğilimi içine girdiği için, bir anlamda

devletin yerini şirketlerin hayata geçirdiği ya da hayata geçirmekle sorumlu tuttuğu girişimler ve paydaşları sivil toplum kuruluşları almaya başlamıştır.” Özetle sistemin krizlerini aşmak üzere ortaya çıkan uygulama daha sonra kural haline gelmiştir (Durna, 2011: 83).

Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyeti hayırseverlik ya da sponsorluk faaliyeti değildir. Hayırseverlik faaliyeti verenden alana tek taraflı yapılmakta, hesap sorma ya da sorumluluk yer almamaktadır (Durna, 2011: 87). Sponsorluk faaliyeti tanıtımı esas almasıyla kurumsal sosyal sorumluluktan ayrılmaktadır (Okay & Okay, 2002: 641). Türkiye’de uygulanan gelir vergisi kanununda³³ eğitim alanında özel şirketlerin yapacağı katkılar ve bağışlar karşılığında yapılacak vergi indirimi oranları belirtilmektedir. Bu madde şirketlerin çeşitli projelere katılımını kolaylaştırmaktadır.

---

³³ Gelir vergisi kanunu, madde 89, gelir vergisi indirimi bentleri aşağıdaki gibidir.

5. (Beşinci bent) Genel ve özel bütçeli kamu idarelerine, il özel idarelerine, belediyelere ve köylere bağışlanan okul, sağlık tesisi ve yüz yatak (kalkınmada öncelikli yörelerde elli yatak) kapasitesinden az olmamak üzere öğrenci yurdu ile çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi, bakım ve rehabilitasyon merkezi inşası dolayısıyla yapılan harcamalar veya bu tesislerin inşası için bu kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar ile mevcut tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan her türlü nakdi ve aynı bağış ve yardımların tamamı.

6. Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan (5281 sayılı Kanununun 43/8-d maddesiyle değişen ibare. Geçerlilik; 01.01.2005, Yürürlük; 31.12.2004) gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin(**) maliyet bedelinin tamamı.

7. Genel ve özel bütçeli kamu idareleri, il özel idareleri, belediyeler, köyler, kamu yararına çalışan dernekler, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar ve bilimsel araştırma faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan ya da Kültür ve Turizm Bakanlığınca desteklenen veya desteklenmesi uygun görülen;

a) Kültür ve sanat faaliyetlerine ilişkin ticari olmayan ulusal veya uluslararası organizasyonların gerçekleştirilmesine,

b) Ülkemizin uygarlık birikiminin kültürü, sanatı, tarihi, edebiyatı, mimarisi ve somut olmayan kültürel mirası ile ilgili veya ülke tanıtımına yönelik kitap, katalog, broşür, film, kaset, CD ve DVD gibi manyetik, elektronik ve bilişim teknolojisi yoluyla üretilenler de dahil olmak üzere görsel, işitsel veya basılı materyallerin hazırlanması, bunlarla ilgili derleme ve araştırmaların yayınlanması, yurt içinde ve yurt dışında dağıtımı ve tanıtımının sağlanmasına

j) Kütüphane, müze, sanat galerisi ve kültür merkezi ile sinema, tiyatro, opera, bale ve konser gibi kültürel ve sanatsal etkinliklerin sergilendiği tesislerin yapımı, onarımı veya modernizasyon çalışmalarına,

İlişkin harcamalar ile bu amaçla yapılan her türlü bağış ve yardımların % 100’ü (Bakanlar Kurulu, bölgeler ve faaliyet türleri itibarıyla bu oranı yarısına kadar indirmeye veya kanuni oranına kadar çıkarmaya yetkilidir).

<http://www.gib.gov.tr/index.php?id=1028>, (Erişim tarihi, 05.02.2012)

Sadece kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri değil, sponsorluk ve bağış faaliyetlerini de motive eden bu uygulama ile toplum için yararlı ve önemli görülen sosyal sorumluluk projeleri faaliyetlerinde artış görülmüştür. Türkiye’de eğitim alanında da çeşitli kurumsal sosyal sorumluluk projeleri yürütülmektedir. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Turkcell’in koordineli olarak yürüttüğü Kardelenler³⁴, Milliyet ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği işbirliğiyle yürütülen Baba Beni Okula Gönder³⁵, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) işbirliğiyle yürütülen Haydi Kızlar Okula³⁶ projeleri eğitim alanında yürütülen kurumsal sosyal sorumluluk projelerine örnek olarak gösterilebilmektedir.

Deren Van Het Hof’a göre (2009: 154), Batılı ülkelerde kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri özellikle Enron, Nike, Shell gibi şirketlerde patlak veren skandallar sonrasında toplumsal hareketlerin ve kamuoyunun şirketlere baskı yapması sonucunda özel sektörün gündemine girmiştir. Türkiye’de ise bunun tersine kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri toplumsal baskı olmadan şirketler tarafından uygulanmaya başlamıştır. Bu durumun gerekçesi olarak sivil toplum kuruluşlarının görece zayıflığı nedeniyle şirketlere baskı yap(a)mamaları ve şirketleri kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarına iten uluslararası nedenlerin varlığı gösterilmektedir. Sonuçta Türkiye’de uygulanan kurumsal sosyal sorumluluk, kuruluşların talep ve baskıları karşılığında şirketin sosyal bir paydaş olarak yaptığı faaliyetler yerine reklam ve halkla ilişkiler uygulamalarının bir uzantısı olarak şirket

---

³⁴ Daha geniş bilgi için bkz. <http://www.turkcell.com.tr/site/tr/turkcellhakkında/Sayfalar/sosyal-sorumluluk/egitim/kardelenler/kardelenler.aspx> (Erişim tarihi, 25.03.2012)

³⁵ Daha geniş bilgi için bkz. <http://www.bababeniokulagonder.org/haberler.html>, (Erişim tarihi 08.04.2012)

³⁶ Daha geniş bilgi için bkz http://www.unicef.org/turkey/pr/_ge6.html, (Erişim tarihi 08.04.2012)

öncülüğünde gerçekleştirilen projeler olmaktadır (Deren Van Het Hof, 2009: 155). Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri kuruluşun olumlu imajına ve marka algısına hizmet etmekte, vergi indirim ve reklam maliyetlerinin azalması nedeniyle işletme maliyetlerinin azalmasına neden olmaktadır (Bulut, 2009: 129; Öztürk, 2009:178). Bununla birlikte Çabuk tarafından yapılan araştırmada, daha önce bir kurumsal sosyal sorumluluk projesinde yer almış sivil toplum kuruluşlarıyla yapılan görüşmelerde, çoğu işbirliği teklifinin şirketler tarafından geldiği görülmüştür. Yani olması gerekenin aksine şirketler kurumsal sosyal sorumluluk projelerinde çalışmak için kuruluşlara gitmişlerdir (Akt. Deren Van Het Hof, 2009: 155).

2.4.5. Kültürel Sermaye, Sosyal Sermaye ve Lobicilik

Bourdieu sermaye biçimlerini, ekonomik sermaye (para, mülk), kültürel sermaye (bilgi, beceri, eğitsel nitelikler) ve sosyal sermaye (bağlantı, grup üyeliği) olarak üç kapsamda açıklamaktadır. Belirli bir bilgi yani kültürel sermaye, politik süreçlerin nasıl işlediği ve lobinin nasıl yapılacağına ilişkin olarak kullanılabilir. Karar alıcılara karşı sav üretmek ya da ihtiyaç duyulan uzmanlık, bilgiyi içermektedir (Ihlen, 2009: 227). Bununla birlikte Bourdieu'ya göre sosyal sermayenin iki bileşeni bulunmaktadır. Birincisi sahip olunan ilişkiler ağının büyüklüğü, ikincisi ise ağ aracılığıyla erişim olanağı bulunan ağın diğer bileşenlerinin sahip olduğu sermayenin hacmidir (Akt. Ihlen, 2009: 230).

Aynı zamanda yükümlülükleri ve itibarı da içeren sosyal sermayeye, sivil toplum kuruluşlarının ne kadar yatırım yaptığı önem arz etmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının politikacılarla, medyayla, eğitim kurumlarıyla ve diğer örgütlerle bağlarını güçlendirmekle birlikte kuruluş ağını genişletmek için neler yaptıkları gerek sosyal sermaye açısından gerekse ilişki yönetimi yaklaşımı açısından irdelenmelidir (Ihlen, 2009: 231-232). İyi bir bağlantının politik kararın değiştirilmesine etki edebileceği gerçeği düşünüldüğünde bazı örgütlerin lobicilik konusunda öne çıkmaları için bağlantılara önem vermeleri gerektiği düşünülmektedir. Öte yandan İçduygu vd. göre (2006: 112), Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının büyük çoğunluğu aktif lobicilik ve savunuculuk faaliyetlerinden çok toplumsal ihtiyaçların doğrudan karşılanması alanında çalışmalar yürütmektedirler. Ker Dinçer’e göre ise (2005), kamuoyunun genel menfaatinin korunması ve demokrasinin sürekliliği açısından önemli bir misyona sahip olan lobiciliğin etkisi Türkiye’de tam anlamıyla anlaşılammıştır.

Sosyal sermayenin etkisiyle uygulanan lobicilik, bireylerin, sivil toplum kuruluşlarının, diğer kamu ve özel çıkar gruplarının kararların kendi çıkarları doğrultusunda alınmasını sağlamak için karar alma sürecinde siyasi aktörleri etkileme çabaları olarak tanımlanmaktadır (Okay & Okay, 2002: 477; Kazancı, 2009: 380; Ker Dinçer, 2005). Sivil toplum kuruluşları kısa aralıklı ve bireysel bazlı ziyaretlerin yanı sıra çeşitli lobicilik yöntemleri kullanabilmektedirler. “Diğer sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde hareket etmek, eski dostlukların veya hemşerilik bağlarının kullanılması, bürokrat ve kanun yapıcılara yakın isimlerle bağlantı kurmak, siyasi parti başkanları ile ikili veya çoklu görüşmeler yapmak, açık

hava toplantıları, sessiz yürüyüşler, basın toplantıları düzenlemek” uygulanan yöntemler arasında gösterilmektedir (Ker Dinçer, 2005).

2.4.6. Diğer Yöntemler

Sivil toplum kuruluşları maddi kaynak sağlamak için ticari işletmeler kurabilmekte, bu gibi işletmelere ortak olabilmektedirler. Bu tür uğraşlar sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanı ile ilgili olabileceği gibi faaliyet alanı dışındaki bir alanda da olabilmektedir. Sağlık alanında çalışan bir sivil toplum kuruluşu için hastane tesis etmek ya da eğitim alanında çalışan bir kuruluş için okul tesis etmek ve işletmek sivil toplum kuruluşlarının işletmelerine örnek olarak gösterilebilir. Bunların yanı sıra vakıflar gayrimenkullerini kiralayarak gelir elde edebilmektedirler. (Güder, 2004: 137-138)

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının doğrudan satış yapmaları yasalar tarafından sınırlandırılrsa da, çeşitli ürün, eşya ya da eserin satışından elde edilecek gelirler kuruluşlara bağış olarak aktarılabilir. Bununla birlikte tanınmış, saygın ve taşınabilecek kadar güven oluşturmayı başarabilen kuruluşlar kendi logolarının olduğu ürünlerin (giysi, bardak, aksesuar vb.) satışını yapmaktadırlar (Güder, 2004: 142). Türkiye’de bu uygulamayı gerçekleştiren kuruluşlara örnek olarak eğitim ve sağlık alanında faaliyet yürüten Lösemili Çocuklar Vakfı (LÖSEV) gösterilebilir. Lösev çeşitli ürünlerinin satışını yapmakta ve bu uygulama için

özelleşmiş bir web sitesi kullanmaktadır³⁷. Üzerinde sivil toplum kuruluşu logosu ya da özel bir kampanya sloganı bulunan ürünler gündelik kullanımlarıyla, hem kuruluş ile kullanıcı arasındaki ilişkinin sürekliliğini sağlamaya hem de kuruluşun logosunun ve mesajının başkaları tarafından görülmesine imkân tanıyarak ilişki kurulmasını sağlamaya yardımcı olmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları işletmeler ve satışların yanında gelir elde etmek için bir yemek ya da etkinlik davetiyesi satabilmekte, kermes ya da müzayede düzenleyebilmektedirler. Kermes ya da müzayede satılacak ürünler kuruluşun hizmet götürdüğü bir hedef kamu tarafından üretilen ürünler olabilmektedir (Güder, 2004: 142-144).

2.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Hedef Kamu Kategorileri

Dewey tarafından ortak ilgileri paylaşan ve ortak bir amaç için çalışan gruplar olarak tanımlanan (Akt. Gale, 2007: 17) kamular³⁸ basit bir biçimde sivil toplum kuruluşlarının ilişki kurmak ve sürdürmek istediği aktif-pasif düzleminde değişen gruplar olarak ifade edilebilmektedir (Hallahan, 2000: 501-502). Her kurum ve kuruluşun faaliyet alanına göre hitap edeceği ya da ilişki kuracağı hedef kamuları

---

³⁷ Ayrıntılı bilgi için baknz. <http://www.ispanak.com.tr/TR/Genel/index.html?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE> (Erişim tarihi, 08.04.2012)

³⁸ Çağdaş halkla ilişkiler uygulamalarında kamular farklı şekillerde kullanılmaktadır. Potansiyel ve var olan izlerkitleleri, belirli demografik, psikografik veya jeodemografik özellikleri paylaşan ve örgütün eylemlerine muhtemelen aynı yanıtları verecek insan gruplarını, paylaşılan deneyimler, değerler ve semboller sayesinde bir araya gelen grupları ya da bazen seçmenler gibi bir örgütün hizmet ettiği etik ve kanuni açıdan sorumlu olduğu grupları tarif etmek için kamu kavramı kullanılmaktadır (Hallahan, 2000: 501).

farklı olacaktır. Bununla birlikte hiçbir kurum ya da kuruluş hedef kamularının desteği ve işbirliği olmadan etkin olarak faaliyetlerini yürütemeyecektir (Okay & Okay, 2002: 220). Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarına göre hedef kamularının sayısı ve niteliği değişebilmektedir. Sağlık alanındaki bir sivil toplum kuruluşu için hastaneler hedef kamu olabilirken, eğitim kurumları eğitim alanında faaliyet yürüten bir sivil toplum kuruluşunun hedef kamuları arasında olabilmektedir.

Hedef kamularda zamanla değişiklik olabilmekte ya da her hedef kamu farklı özellikler gösterebilmektedir. Bu bağlamda kurum ve kuruluşlar hedef kamularını belirlemenin yanı sıra değişiklikleri, kamuların nasıl farklılaştıklarını gözlemlemek ve takip etmek durumundadırlar (Okay & Okay, 2002: 221; Okay, 2008: 125; Güder, 2004: 78). Hedef kamunun belirlenmemesi kuruluşun çok fazla kişiye ulaşma çabasında, aynı mesajı farklı özellikteki gruplara iletmesi ile rastgele mali kaynak ve zaman harcanması sonucunu doğuracaktır (Okay & Okay, 2002: 238).

Sivil toplum kuruluşlarının kamularına yönelik çalışmalar planlayıp uygulamak için öncelikle, faaliyetlerinden hangi grupların ve(ya) kurumların etkilendiğini ya da kuruluşun kimler tarafından etkilendiğini belirlemeleri gerekmektedir (Biber, 2006: 79). Çalışkan vd. tarafından yapılan araştırmada (2005) sivil toplum kuruluşlarının hedef kamu kategorileri tespit edilmeye çalışılmış, çoğu sivil toplum kuruluşunun hedef kamularını ‘üyeler, yakın ilişkiler ve ağlar, diğer sivil toplum kuruluşları ve bütün toplum’ olarak tanımladıkları ve bazı sivil toplum kuruluşlarının sınırlı üyeleri dışındaki insan ve gruplara ulaşma niyet ve çabalarının olmadığı görülmüştür. Araştırmada ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının çoğunun hedef kamuların ve kamuoyunun ihtiyaç ve beklentilerini öğrenmeye yönelik faaliyette bulunmadıkları belirtilmiş ve dolayısıyla kuruluşların politika hazırlama ve karar

alma süreçlerinde üyelerinin ve hedef gruplarının görüş ve katılımlarından yararlandıklarının iddia edilemeyeceği ifade edilmiştir (2005: 18-19).

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanına göre değişebilmekle birlikte, hedef kamu kategorileri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

- ***Sivil Toplum Kuruluşunun Çalışanları ve Üyeleri;***

Sivil toplum kuruluşunun iç çevresi olarak da tanımlanabilecek üyeler, yöneticiler ve çalışanların hedef kamu olarak görülmesi ve iç çevreye yönelik çalışma yapılması kuruluşun varlığını devam ettirebilmesi için önemlidir. Çalışanlar, kuruluşun hedef kamuları arasında yer almazsa, mutsuz ve verimsiz çalışacaklar, başka iş tekliflerine olumlu bakacaklardır. Çalışanların kendilerini kuruluş içerisinde güvende hissetmeleri, ilişkisel tatmin yaşamaları ve bağlılık duymaları için yaptıkları hizmetlerin kuruluşa sağladıkları faydalar anlatılmalıdır. Hem çalışanlara hem de üyelere örgütsel amaçlar ve ortak alınan örgütsel kararlar hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının iç kurumsal iletişimlerinin iyi olması, güven, bağlılık ve sahiplenmeyle olduğu kadar dış çevreye de ilişkilidir. Üyeler ve çalışanlar, kuruluş dışında ilişkide buldukları çevreye, olumlu ve olumsuz olarak edindikleri bilgileri ve izlenimleri aktaracaklardır. Bu durumda çalışanlar ve üyeler hem kuruluşun verimliliğini etkilemekte hem de kuruluşun dışarıya tanıtılmasında önemli rol oynayan hedef kamu kategorileri arasında yer almaktadır (Okay & Okay, 2002: 233).

- **Gönüllüler;**

Sivil toplum kuruluşlarında maddi karşılık beklemeden bilgi, deneyim, zaman ve emeklerini harcayan gönüllüler³⁹, insan kaynağı olmalarıyla ve kuruluşa verdikleri destekle önemli kamular arasında yer almaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının en önemli kaynağının insan olması bağlamında, konusunda uzman, eğitilmiş ve deneyimli gönüllüler sivil toplum kuruluşlarındaki çalışmaları, etkiyi ve verimliliği olumlu yönde etkilemektedirler (Göker, 2009: 9, Hovey, 2010: 4). Her ne kadar gönüllüler insan kaynağı olarak emek harcayan kamu olarak tanımlansalar da sivil toplum kuruluşlarının toplumsal örgütlenmelerinin ana öğeleri olduğu, sivil katılım ve kuruluşun sosyal sermayesinde önemli rolleri olduğu unutulmamalı ve karar verme süreçlerinde yer almaları sağlanmalıdır (Akatay, 2008: 122, Hovey, 2010: 4).

Sivil toplum kuruluşlarının gönüllü ilişkilerinde önemli olan unsurlar arasında öncelikle güven ve itibar gelmektedir. Gönüllü saygı duyduğu ve itibar gösterdiği, zamanını ve enerjisini harcamaya degecek sivil toplum kuruluşunda yer almak isteyecektir (Bortee & Waters, 2008: 4). Gönüllülerin sivil toplum kuruluşlarında yer almalarının (zaman ve enerjilerini bağışlamalarının) çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki yeni şeyler öğrenmek olarak ifade edilmektedir. Daha önce iş tecrübesi olsun ya da olmasın, gönüllülük çalışmaları bireye iş birliği yapma, ekip çalışması, sorumluluk alma gibi beceriler kazandıracaktır. İkinci olarak gönüllülük bireye kendini geliştirme imkânı sunmaktadır. Birey kendini geliştirdiği ve kendini yararlı hissettiği ortamda özgüven kazanacaktır. Üçüncü olarak gönüllülük yeni ilgi

---

³⁹ “Gönüllüler, STKnın resmi üyeleri arasından da çıkabilir, ancak her üye (üyelik ödentisi vermek, yönetim kurulu için oy kullanmak gibi) temel üyelik işlevlerini yerine getirmek dışında bir katkıda bulunamayacağı gibi, gönüllülerin de (yasal ehliyet bulunmaması —yaş küçüklüğü, devlet memuriyeti-- gibi nedenlerle) her zaman STK üyesi olmaları gerekmez, ya da ilke olarak üye olmayı tercih etmeyebilirler (Güder, 2004: 49).”

alanlarına yönlendirecek, yeni uzmanlık alanları sağlayacak ve bireye toplumsal konum ile yeni bir sosyal çevreye katılma imkânı sunacaktır (Göker, 2009: 4-5; Bortee & Waters, 2008: 4).

Bortee & Waters'e göre, gönüllü olmayı etkileyen en önemli faktör *alturizmdir*. Alturizm; bireylerin, başkalarını kendilerinden daha az şanslı olduklarını düşünmeleri ve onlara yardım etmek istemeleridir (2008: 4). Bortee ve Waters (2008) yaptıkları araştırmada, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler arasındaki ilişkide ilişki yönetimi yaklaşımında belirtilen boyutları incelemişlerdir. Araştırmada, güvenin gerçekten etkili bir olduğu ancak ilişkiyi kurmaya ve sürdürmeye tek başına yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İlişkiyi sürdürmek için ilişki tatminin önemi vurgulanmış ve sivil toplum kuruluşunun gönüllüleri tatmin edecek yöntemleri (bültende yayınlama, teşekkür etme vb.) kullanmaları gerektiği belirtilmiştir. Güç dengesi açısından gönüllülerin 'kullanıldıkları' algısını yaşamamaları için karar alma süreçlerine aktif katılımlarının sağlanması ve önerilerin dinlenilmesi gerekmektedir (Bortee & Waters, 2008: 12).

Akatay'a göre (2008: 118) Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gönüllü bulmalarının temel zorluklarını oluşturan; gönüllülük bilincinin ve sorunların çözümüne yönelik inisiyatif alma yetisinin azlığı, aile ve toplum içinde gönüllü çalışmanın teşvik edilmemesi, zaman ve maddi kaynak eksiklikleri, "hiçbir şey değişmez" zihniyeti, yapılan faaliyetlerin vaktin boşa harcanması olarak görülmesi, merkezi devlet anlayışının etkisi ve katılımcılığa engel oluşturması, geçmişte yaşanan deneyimler sonucu oluşan çekimserlik ve korkular gibi nedenler bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları ilişki yönetimi sürecinde gönüllülerle sürekli diyalog halinde bulunmalı, örgüt ve gönüllü verilecek destekler hakkında gönüllüler

eksiksiz ve şeffaf olarak bilgilendirilmelidir (Göker, 2009: 16). Öte yandan Kotler'e göre gönüllülere güvenmek kuruluşlar için sorun yaratabilmektedir. Gönüllüler yönetilmesi gereken başka bir kamu olarak ortaya çıkmakta ve sorumsuz davranabilmektedirler (Akt. Dyer, vd. 2002: 17). Bu nedene gönüllü yönetimi bir sivil toplum kuruluşu için önemli olmaktadır. Dyer vd. tarafından yapılan araştırmada (2002), sivil toplum kuruluşlarının gönüllülerin sorumluluklarını yerine getirmelerinde zorluklarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının gönüllü emeğe fazla güvendikleri ancak kuruluşlarında kaç tane gönüllü olduğunu bilmedikleri görülmüştür. Yazarlar halkla ilişkiler alanında gönüllü yönetimiyle ilgili literatürün yeterli olmadığını belirtmektedirler. Kâr amacı gütmeyen örgütlerde faaliyet gösteren gönüllülerin yönetimi için, halkla ilişkiler açısından daha çok çalışma yapılması gerekmektedir (Dyer, vd. 2002: 17).

- ***Düzenleyici ve Denetçi Kuruluşlar – Devlet;***

Sivil toplum kuruluşlarının ilişkide olduğu düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar; hükümet, bakanlar kurulu, dernekler dairesi, vakıflar genel müdürlüğü, emniyet teşkilatı, yerel yönetimler gibi geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının, kuruluş aşamalarında ve faaliyetleri süresince izlemek durumunda oldukları yasal bir süreç bulunmaktadır. Herhangi bir sivil toplum kuruluşu devletin ve resmî kurumların uygulamalarını eleştirebilmekte ya da tersine uygulamalarda danışmanlık yapabilmektedir. Devlet kuruluşları ile işbirliği yaparak ya da onların adına proje yürütebilmektedir (Güder, 2009: 16-17). Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları faaliyet alanları ne olursa olsun, düzenleyici ve denetçi kuruluşları hedef kamu olarak belirlemeli ve amaçlarına göre uygulamalarını yürütmelidirler. Yasal mevzuat hakkında bilgi sahibi olunmalı ve bu konuda çıkabilecek aksaklıklar

önlenmelidir. Devlet ile etkin ilişkiler kurmak, lobi faaliyetlerinde ve işbirliği faaliyetlerinde başarı getirmektedir. Öte yandan sivil toplum kuruluşlarının devlet ile ilişkilerinde, bağımsızlığın azalması, programların dar çerçevede kalması, sivil niteliğin arka planda kalması ve sivil toplum ruhunun zedelenmesi, mevcut toplumsal durumun değiştirilmemesi ve devletin sivil toplum kuruluşlarının başarılarını kendine mâl etmesi gibi riskler bulunmaktadır (Güder, 2009: 17). Bu nedenle kuruluşlar devletle kuracakları ilişkide risklerin farkında olarak hareket etmek durumundadırlar.

- **Medya;**

Sivil toplum kuruluşları misyon ve faaliyetlerini geniş kitlelere ulaştırmak, kamuoyunun desteğini almak ve sürekliliklerini sağlayabilmek için medyanın desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle dergi, gazete gibi kendi yayın organı bulunmayan sivil toplum kuruluşları için medyanın desteği ayrı bir önem taşımaktadır (Biber, 2006: 96; Dursun & Becerikli, 2008: 29).

Medya ile verilecek mesajlarda unutulmaması gereken unsurlardan biri, iletilen mesaj aynı olsa bile kullanılan araca göre mesajda anlam farklılığı oluşmasıdır. Bu bağlamda kuruluşlar yöneleceği medyayı seçerken amaçları doğrultusunda uygun tercih yapmalıdırlar. Gazete, dergi, televizyon, sosyal medya gibi her bir medya türünün, kuruluşların amaçları ve hedefleriyle bağlantılı olarak avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bu nedenle kuruluşların hangi medyaya nasıl ve ne zaman yönelmeleri konusundaki kararları büyük önem taşımaktadır (Dursun & Becerikli, 2008: 35-36).

İçduygu vd. tarafından yapılan analize göre, medya sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerine ilgisiz kalmakta ve kuruluşlar medyaya ulaşmakta zorluklarla karşılaşmaktadırlar (2006: 107). Bu sorunun aşılabilmesi için kuruluşlar tek bir medya mecrasına yönelmek yerine hepsini etkin ve koordineli olarak kullanabilmelidirler. Bunun yanı sıra medya mecralarının harekete geçirilmesinin ilk adımı medyanın teknik özelliklerini, örgütlenme ve işleyiş yapısını bilmekten geçmektedir. Sivil toplum kuruluşunun sosyal sermayesi yani bağlantıları, kolaylaştırıcı birim ve isimlerle ilişki kurmak medyadan etkin olarak yararlanmada yardımcı olmaktadır (Dursun & Becerikli, 2008: 35-36; Güder, 2009: 15).

- ***Diğer Sivil Toplum Kuruluşları;***

Sivil toplum kuruluşları faaliyetlerini yürütürken diğer sivil toplum kuruluşlarıyla ilişki kurmaktadırlar. Bir sivil toplum kuruluşunun hedef kamu olarak ele alınması için aynı alanda faaliyet yürütüyor olması zorunlu değildir. Diğer sivil toplum kuruluşları ile yardım ve eğitim amaçlı olarak da ilişki kurulabilmektedir. Örneğin Türkiye’de, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Sivil toplum Geliştirme Merkezi Derneği gibi dernek ve vakıflar sivil toplum kuruluşlarına eğitim vermekte ve/ya gerekli konularda yayınlar çıkararak uygulamaları desteklemektedir. Kuruluşlar arasında işbirliği yapılması, platformlar ve iletişim ağlarının kurulması; daha etkin olabilmek, yerel ve ulusal ölçekte projeler gerçekleştirebilmek için yardımcı olmaktadır (Güder, 2009: 21). Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının gereklilikleri, ilkeleri ve faaliyet alanları açısından, hangi kuruluşlar ile birlikte çalışabileceklerine karar vermeleri gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının işbirliği yaparak gerçekleştirdikleri projelere en güzel örneklerden biri,

Türkiye’de ilk kez yedi sivil toplum kuruluşunun⁴⁰ okul öncesi eğitim sorunlarına dikkat çekmek ve toplum genelinde farkındalık yaratmak amacıyla bir araya geldikleri “7 Çok Geç” projesidir.

- ***Bilim Kuruluşları;***

Sivil toplum kuruluşları, görüşlerini sağlam temellere dayandırmak ve inandırıcı olmak için üniversiteler başta olmak üzere, akademiler, enstitüler, araştırma merkezleri gibi kurumlarla ilişki ve işbirliği yürütmek durumundadırlar. Bilim kuruluşları sivil toplum kuruluşlarına sorun alanlarının saptanması ve çözüm önerilerinin sunulması, araştırma ve saha çalışması yapılması, proje tasarlanması gibi konularda yardımcı olabilmektedirler (Güder, 2009: 18). Bunların yanı sıra bilim kuruluşlarındaki uzmanlar kanaat önderi olarak farkındalık yaratılmasında etkili olabilmektedirler.

- ***Uluslararası ve Yabancı Kuruluşlar;***

Uluslararası vakıflar, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi teknik ve parasal destek sağlayan kuruluşlar, yabancı devlet temsilcilikleri ve uluslararası bilim kuruluşları ya da uluslararası faaliyet yürütmeseler de Türkiye dışındaki ülkelerdeki sivil toplum kuruluşları uluslararası kuruluşlar kapsamında ele alınabilmektedir (Güder, 2009: 19). Diğer sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekleştirilebilecek ilişkilerde olduğu gibi uluslararası kuruluşlarla da ortak projeler yürütme, sorun tespiti ve çözüm önerileri hazırlama gibi ortak faaliyetler gerçekleştirilebilmektedir. Avrupa Birliği gibi fon sağlayıcı kurumlar burada incelendiğinden, burada yapılacak

---

⁴⁰ Projede yer alan kuruluşlar; Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), Eğitim Reformu Girişimi (ERG), Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı (KEDV), Türk Eğitim Vakfı (TEV), Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) ve Vehbi Koç Vakfıdır (VKV). Ayrıntılı bilgi için bkzn.: <http://www.7cokgec.org/ortaklar.php> (Erişim Tarihi, 25.02.2012)

çalışmalar donörlere yönelik uygulamaları da içerebilmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci boyunca öne çıkan Avrupa Birliği, proje üreten sivil toplum kuruluşlarına destek vermektedir. Bu bağlamda kuruluşların ilişkilerin yanı sıra proje tasarlama ve sürdürme konusunda çalışması gerekmektedir.

- **Özel Sektör;**

Sivil toplum kuruluşlarının özel sektörle ilişkileri, sadece sponsorluk, ya da hayırseverlik açısından maddi kaynak bağlamında düşünülmemelidir. Özel sektör ile kurumsal sosyal sorumluluk projeleri yürütülebileceği gibi, kurulacak uzun dönem ilişki sonrasında, müşterilere ve çalışanlarına yönelik yazışmalarla (yazışmalarda kuruluşun logosunu kullanmak, mesaj ve bağış formlarını eklemek vb.) sivil toplum kuruluşlarına katkı sağlayabilmektedirler. Özel sektörle kurulacak ilişkide, sektörün toplumsal sorumlulukları yerine getirmenin yanı sıra toplumda saygınlık ve itibar kazanacağı, vergi muafiyetiyle mali kazanç sağlayabileceği gibi diğer faydalar bilinerek hareket edilmelidir.

2.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Halkla İlişkiler Alanında Kullandığı Araçlar

Sivil toplum kuruluşları halkla ilişkiler uygulamalarında çeşitli unsurlardan yararlanmaktadırlar. Halkla ilişkiler alanında kullanılan araçlar sivil toplum kuruluşunun misyon ve faaliyetlerinin dış çevreye iletilmesi kadar dış çevre hakkında bilgi sahibi olunmasında ve hedef kamuların kuruluşa ulaşmasında etkili

olmaktadırlar. Söz konusu araçlar, kitle iletişim araçları içerisindeki basılı araçlar (gazete, dergi, broşür, kitap, afiş vd.), işitsel görsel araçlar (radyo, televizyon, film, slayt vd.), sosyal araçlar (festival, konferans, panel vd.), sosyal medya ve kişilerarası iletişim şeklinde sıralanmaktadır (Baykal, 1999: 18-22, Şentürk, 2005; Onat, 2010: 106) Bununla birlikte sosyal sorumluluk⁴¹ veya sosyal pazarlama son yıllarda yeni yeni kullanılan başka unsurlar olarak görülmektedir⁴² (Van Der Ghinst, 1995: 224).

2.6.1. Basılı araçlar

Sivil toplum kuruluşlarının kullanabileceği basılı araçlar; basın bültenleri, dergiler, posterler ve afişler, düzenli faaliyet raporları gibi çeşitli şekillerde olabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları halkla ilişkiler uygulamalarında gazetecilik yapamayacaklarından ya da içeriklerini düzenleyemeyeceklerinden dolayı gazetelerde yer tahsisi sağlamayı amaçlamaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarının yazılı basın hakkında bilmeleri gereken ilke ve kurallar olduğu unutulmamalıdır. Gazetecilerin içinde bulunduğu koşulların dikkate alınması; gazetelerin belirli konulara öncelik verdiğinin ve bu önceliğin kendi ilkelerinden kaynaklandığının ayrıca gazetelerin içeriklerine göre okuyucu görüntüsünün ve özelliklerinin

---

⁴¹ Sosyal sorumluluk kavramı ekonomik, sosyal, etik ve isteğe bağlı olmak üzere dört temel sorumluluk düzeyine sahiptir. Kavram, örgütün topluma karşı bir takım sorumlulukları olduğu düşüncesinden yola çıkarak, örgütlerin sadece ticari olmadıklarını bunun yanı sıra sosyal kurumlar olduklarına işaret etmektedir. Örgütlerin toplumdan elde ettikleri ticari gelirin bir kısmını toplumla paylaşması gerektiği düşüncesi hâkimdir (Özdemir, 2009: 117).

⁴² Bu uygulamalara örnek olarak ÇYDD'nin Turkcell ile birlikte gerçekleştirdiği "Kardelenler Projesi" (<http://www.cydd.org.tr/>), AÇEV'in Vodafone Vakfı ile gerçekleştirdiği "İlk Adım Projesi", (<http://www.ilkadimprojesi.org>), Eti'nin WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) ile gerçekleştirdiği "Türkiye'nin Yarınları İçin İklim Uyum Seferberliği" (<http://www.etietieti.com>) gösterilebilir.

değiştığının unutulmaması gerekmektedir. Diğer önemli nokta haber niteliği taşıyan mesajların zamanlaması olmaktadır. Yazılı ve görüntülü medyaya haber aktarmada kullanılan en yaygın yöntemlerin başında basın toplantısı ve basın bülteni gelmektedir (Kazancı, 2009: 353-355).

Bültenler ve dergiler, düzenli aralıklarla yayımlanan sivil toplum kuruluşunun iç ve dış çevresine dağıtılan basılı malzemelerdir. Bültenler dergiye oranla daha az sayfası olan, kapağı olmayan, basım ve dağıtım maliyeti daha ucuz olan araçlardır. Bülten ve dergilerde olması gereken konu başlıkları; kuruluş hakkında temel bilgiler, üye-gönüllü-bağış formları, yapılan ve planlanan etkinlik haberleri, sivil toplum alanında yaşanan gelişmeler, gönüllülerin gerçekleştirdikleri çalışmalar, yürütülen ya da sona eren projeler, sonuçlanan kampanyalar ve değerlendirmesi (örn. toplanan bağış miktarı, nerede kullanıldığı, kaç kişiye ulaştığı vb.), üye ve gönüllülerden gelenler, kuruluşun çalışma alanıyla ilgili makaleler olarak sıralanmaktadır (Güder, 2009: 24; Kazancı, 2009: 361).

Kinzey'e göre sivil toplum kuruluşları için önemli araçlar arasında yer alan, iyi tasarlanmış bültenler ve dergiler ile çeşitli hedeflere ulaşılmaktadır (Kinzey, 2000: 60). Bunlar;

- Kuruluş ile ilgili haber değeri olan bilgiyi hedef kamulara iletmek,
- Potansiyel bağışçılarla kuruluşu tanıştırmak ve var olan bağışçıların kuruluşu katkıda bulunmalarının devamını sağlamak için onları motive etmek,
- Gönüllüler ve personel tarafından kuruluşu yapılan katkıları takdir etmek,

- Moral seviyesini artırmak,
- Üye sayısını arttırmak,
- Kuruluşun topluma katkılarını anlatarak meşruiyet sağlamak,
- Sivil toplum kuruluşu, gönüllüler ve çalışanlar ile ilgili başarı hikâyelerini paylaşmak, kişisel deneyimleri anlatarak okuyucuların ‘insan tarafına’ seslenmek ve ilgilerini çekmek,
- Kuruluşu etkileyen yerel veya genel yönetmelik düzenlemeleri hakkında toplumu bilinçlendirmek,
- Kuruluşun amaçlarını okuyuculara hatırlatmak, bu amaçlar doğrultusunda yapılanlar hakkında bilgi vermek, sorun alanıyla ilgili farkındalığı arttırmak olarak ifade edilmektedir (Kinzey, 2000: 60-61).

Posterler ve broşürler kısa bilgi vermek dikkat çekmek için kullanılmaktadırlar. Posterlerde ayrıntılı bilgi vermek yerine çarpıcı bir mesaj verilmesi hedeflenmektedir. Tasarım ve sloganları farklı aynı hedef üzerine odaklanan birkaç poster aynı zaman aralığında kullanılacak şekilde tasarlanabilmektedir. Posterlerin kullanımında görsellik ön plana çıktığı için tasarıma özen gösterilmesi, kuruluşun ciddiyeti açısından zamanı geçen konularla ilgili olan posterlerin geri toplatılması önemlidir. Broşürlerin içeriği posterlere göre, hedef kamulara yönelik hazırlanabilmesinden (öğrenciler, kadınlar, engelliler vb.) kaynaklı olarak posterlere göre daha kontrol edilebilir niteliktedirler. Bunun yanı sıra broşürler ele alınan konu hakkında daha fazla bilgi içermektedir (Güder, 2009: 25-26, Kazancı, 2009: 361-362).

Yazışmalar, sivil toplum kuruluşlarının hedef kamularıyla ilişki ve iletişim kurduğu önemli araçlardır. Gelen talep ve soruların zamanında ve tatmin edici bir biçimde yanıtlanması, kuruluşun güvenilirliği ve ciddiyeti açısından önem taşımaktadır. Gerektiği biçimde ya da hiç yanıtlanmayan sorular, güveni zedeleyeceği gibi diyalog kurulmasını ve ilişki inşasını engellemektedir. Bu nedenle elektronik postalar dahil bütün yazışmaların düzenli olarak takip edilmesi, kayıt altında tutularak sınıflandırılması arşivlenmesi önem taşımaktadır (Güder, 2009: 22).

Sivil toplum kuruluşlarının misyonu, etkinlikleri ve temel malî konuları hakkında bilgi veren faaliyet raporları hem kuruluş içine hem de kuruluş dışına yönelik önemli bir araçtır. Kuruluş tarafından yapılan bütün faaliyetleri desteklemek için kullanılan faaliyet raporları ile, kuruluşun dönemlik amaç ve hedeflerine ne derece ulaştığını anlatmak, uygulamadaki aksaklıkları görebilmek, yapılan bağışlara teşekkür etmek, toplanan bağışların nasıl harcandığını anlatmak, potansiyel kamulara ulaşmak gibi hedeflere ulaşılabilir (Kinzey, 2000: 15-18; Güder, 2009: 12).

2.6.2. Görsel - İşitsel Araçlar

Sivil toplum kuruluşlarının kullanabilecekleri, “fotoğraf, slayt, multivizyon sistemleri, dijital fotoğraf, video film, film, ses bandı, dijital ses dosyaları, plak, kaset, CD-ROM, VCD, DVD, elektronik sunuş dosyaları” (Güder, 2009: 26) gibi çeşitli işitsel görsel malzemeler bulunmaktadır. Bilgisayar ve yeni iletişim teknolojileri bu malzemelerin hazırlanmasını ve dağıtılmasını kolaylaştırmaktadır.

Bunlarla birlikte kuruluşların geniş kitlelere ulaşması açısından radyo ve televizyon işlevsel bir rol oynamaktadır.

Halkla ilişkiler uygulamalarında radyo ve televizyonlarda bulunan bütün programlardan yararlanmak mümkündür. Özellikle özel radyo ve televizyonların kurulmasıyla birlikte, devlet kanallarındaki protokollerin ve bürokratik engellerin etkisinin azaldığı söylenebilmektedir. Radyo ve televizyonlarda yapılacak açık oturum gibi programlara katılmak hedef kamularla kurulacak ilişki açısından önem arz etmektedir (Kazancı, 2009: 363-366). Dinleyicilerle konuşma ortamı sağlayabilecek programlar özellikle diyalogun kurulmasına yardımcı olmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının meşruiyetlerinin tanınması ve desteklenmesi daha çok haber programları gibi ciddi içerikli yayınlarla gerçekleşmektedir. Sivil toplum kuruluşları haber programlarında yer alarak, kamuoyunu bilgilendirmenin yanında medya aracılığıyla biçimsel olarak varlıklarına onay almış olmaktadır. Ancak haberciliğin rutin pratikleri nedeniyle kuruluşların haberlerde yer bulabilmelerini zorlaştıran bir yapılanma mevcuttur (Dursun & Becerikli, 2008: 35-37). Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları medyaya ulaşmak için sektörün işleyişini bilmek, haber yapılması için gerekli bilgileri zamanında ulaştırmak, gelecek taleplere karşı hazırlıklı olmak durumundadır (Güder, 2009: 27; Kazancı, 2009: 353-354). Medyaya haber aktarmada kullanılan en yaygın yöntemlerin başında basın toplantısı ve basın bültenleri gelmektedir (Kazancı, 2009: 355).

2.6.3. Sosyal Araçlar

Sivil toplum kuruluşları hedef kamularıyla ilişki kurmak amacıyla çeşitli etkinliklerden faydalanmaktadırlar. Üye ve gönüllülerle yapılan sohbet toplantıları, yemek organizasyonları, piknik ve geziler (Yeğen, vd. 2010: 150) kuruluştaki bağları güçlendirmesi açısından önemli uygulamalardır. Bunların yanı sıra sempozyum, konferans ve seminer gibi etkinliklerin düzenlenmesiyle, bilgi/deneyim paylaşılması, farklı bakışların ve önerilerin dinlenmesi, üye ve gönüllülerin katılımının sağlanması, sorunların tartışılması ve çözüm üretilmesi gibi hedeflere ulaşılabilmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının konferans, seminer gibi etkinliklerde dikkat etmeleri gereken hususlar bulunmaktadır. Özellikle katılımcıların kimlikleri, alanında uzman olup olmadıkları, etkinliğin nasıl duyurulduğu önemli olmaktadır. Daha çok izleyici toplamak maksadıyla medyatik bir kişiyi çağırarak kuruluşlar tarafından sık kullanılan bir yöntem olmasına karşın (Güder, 2009: 33) tartışmada kişinin konunun önüne geçmesi ve haberlerde kişinin sunularak kuruluşun önüne geçmesi gibi riskleri barındırmaktadır.

2.6.4. Sosyal Medya

Medyanın ilgisizliğine alternatif kaynak olarak yeni iletişim teknolojileri ve/veya sosyal medya⁴³ gösterilmektedir. Özellikle yeni iletişim teknolojileri alanındaki gelişmeler ile enformasyon paylaşımında kullanılacak araçlar çeşitlenmiştir. “Yeni iletişim teknolojileri arasında özellikle halkla ilişkiler bağlamında en belirleyici ve etkili olan internetin” (Özdemir: 2009: 146) etkin kullanımı, etkileşim açısından önemli bir yerde durmaktadır (Binark & Löker, 2011: 10). İnternet daha geniş kitleye ulaşmasıyla, bilgi aktarımını hızlandırmasıyla, mekân kavramını, mesafe ve uzaklık duygusunu değiştirmesiyle ve maliyetinin ucuz olmasıyla (Yetkin Cılızoğlu, 2010: 428; Dalyan, 2004: 120; Onat, 2010: 105; Morris & Goldsworthy, 2008: 191) sivil toplum kuruluşlarına yeni bir açılım sağlayabilecek güçte bir araç olarak durmaktadır.

Hallahan ve Hachigan’a göre internet, gazetecilerle halkla ilişkiler uzmanlarının ilişkilerinin doğasını değiştirmiştir. Artık gazeteciler bir kurumla ilgili veriye ulaşmak istediklerinde ilk olarak kurumların internet sayfalarına bakmaktadırlar (Akt. Özdemir, 2009: 146-147). Bununla birlikte internette yer alan enformasyonun kontrolünün tamamen halkla ilişkiler uzmanlarının ve dolayısıyla örgütün elinde olması nedeniyle de internet önemli bir yerde durmaktadır. Çünkü editöryel süreci, yani mesaj üzerindeki eşik bekçileri gibi dış etkenleri dışarıda bırakmaktadır (Özdemir, 2009: 147; Dursun & Becerikli, 2008: 51; Balta Peltekoğlu, 2004: 278; Okay & Okay, 2002: 671; Binark & Löker, 2011: 15). Öte yandan örgütlerle dış çevreleri arasında kurulması beklenen diyalog süreci internetle birlikte daha hızlı ve kolay olmaktadır (Özdemir & Aktaş Ymanoğlu, 2010: 6; Hovey,

---

⁴³ Sosyal medya, kullanıcıların etkileşimine olanak sağlayan çevrimiçi araçlar ve web sitelerini içermektedir. Sosyal medya ortamları, bloglar, çevrimiçi sohbet, sosyal ağ siteleri, sosyal imleme, forum, elektronik posta zincirleri, sanal dünyalar gibi interaktif iletişim ortamlarıdır (Onat, 2010: 105)

2010: 3). Dolayısıyla halkla ilişkiler açısından önemli olan besleyici yankı (feedback) daha hızlı ve kolayla elde edilebilecektir (Kazancı, 2009: 375). Halkla ilişkiler uygulamalarında internetin kullanımı, kuruluş ve kamuları arasındaki enformasyon boşluklarını, eşitlik, zaman ve simetri boşluklarını⁴⁴ gidermede kullanılabilir (Naude, vd. 2004: 88). Dağıtım açısından ele alındığında ise internet ortamı, yayınlanan ana malzemenin yanında ses kaydı, grafikler, belgeler, görseller ve linkler gibi ek uygulamalara olanak sağlamasıyla (Dursun & Becerikli, 2008: 51) yazılı basının avantajlarını ve görsel medyanın etkileyciliğini içermektedir (Kazancı, 2009: 375). Bunların yanı sıra halkla ilişkiler uygulamalarında önemli görülen çevre taraması, elektronik survey, sorun izleme gibi uygulamalar internet aracılığıyla yapılabilmektedir (Naude, vd. 2004: 89).

Potansiyel bağış sahiplerinin her geçen gün artan oranda web sitelerini incelediği bir ortamda, tam olmayan ya da kötü tasarlanmış bir web sitesi kuruluşun profesyonelleşmesi, rekabeti ve imajı açısından olumsuz etkiye neden olabilmektedir (Dalyan, 2004: 122). Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamalarında kullandığı araçlar bakımından internetin önemli olduğu görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları yeni iletişim teknolojilerine, geleneksel medyaya önem verdikleri kadar önem vererek, gereken altyapıyı ve insan kaynağını bu doğrultuda oluşturmalı ve sanal ortamda var olmalıdırlar (Dursun & Becerikli, 2008: 54).

Seo vd. (2009), Amerika Birleşik Devletlerindeki (ABD) uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla sosyal medya kullanımı ile ilgili yaptıkları araştırmada,

---

⁴⁴ Simetri boşluğu, geleneksel medyadaki konuşmacı rollerinin eksikliği olarak ifade edilmektedir. Kamular, sosyal medya aracılığıyla söze ve geri bildirim yapmaya fırsat buldukları için simetri boşluğu giderilmekte ya da daralmaktadır (Naude vd., 2004: 89).

kuruluşlar tarafından yeni medya araçlarından en önemlisinin web siteleri olarak görüldüğü ve ikinci sırada blogların geldiği sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmaya katılan kuruluşlar yeni medyanın gelişiyile iletişim stratejilerini değiştirdiklerini ve geleneksel medyaya daha az bağımlı olduklarını ifade etmişlerdir. Araştırmaya katılan kuruluşlar, imaj oluşumunun en önemli fonksiyonu olarak yeni medyayı göstermişler, fon bulma, gazetecilere bilgi verme, kamularla etkileşim kurmada yeni medyayı kullandıklarını belirtmişlerdir. Araştırmada ayrıca halkla ilişkiler alanında yeni medyanın öneminin belirtilmesinin yanında daha kapsamlı kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. (Seo vd, 123-125). Kang ve Norton'da yaptıkları araştırmada (2004), Amerika'da faaliyet gösteren 100 sivil toplum kuruluşunun internet sitelerini iki yönlü simetrik iletişim ve diyalojik döngü modellerine göre incelemişlerdir. Araştırmada inceledikleri kuruluşların, sitelerinin basit şekilde tasarlandığını, çok az sitede çevrimiçi yardım ve sözlük olduğunu vb. gözlemlemişlerdir. Bu bağlamda Kang ve Norton, sitelerin ziyaretçilerin tekrar gelişini sağlamak amacıyla kolay bir ara yüzle tasarlanması, kamularla ilişki kurabilmek için çevrimiçi forumlar gibi gerekli unsurların sitelerde yer alması, linklerle ve basın bültenleriyle ziyaretçilere yeterli ve zamanında bilgi sağlanması gerektiğini açıklamışlardır (Kang & Norton, 2004: 279-282). Türkiye'de ise yeni teknolojiye yatırım yapmada ve internet kullanımında sivil toplum kuruluşlarının ticari ve kamu organizasyonlarının gerisinde olduğu bilinmektedir. Sermaye ve teknik uzmanlık yoksunluğu ya da internetin taşıdığı potansiyelin anlaşılması olarak sıralanabilecek nedenlerden ötürü (Dalyan, 2004: 121) birçok sivil toplum kuruluşunun internet sitesinin bastırıldığı broşürlerden farklı olmadığı gözlenmektedir (Erdoğan Tosun, 2008b: 213, Şentürk, 2005). Ayrıca Türkiye'deki çoğu sivil toplum

kuruluşunun internet ortamının etkileşimsellik olanağından yararlanmadığı ve sosyal medya uygulamalarına (ICP Internet Crisis Potential; Facebook, Twitter, YouTube, LinkedIn, Friendfeed vb.) katılmadığı bilinmektedir (Binark & Löker, 2011: 41).

İnternet kullanımının olanaklarının bilinmesinin yanında, sivil toplum kuruluşlarının hedef kamuları arasında internet kullanmayan gruplar olacağı bilinmelidir. Türkiye’de kırsal yerlerde⁴⁵ internet kullanımının %25-30’lar arasında olduğu düşünüldüğünde halkla ilişkiler program ve faaliyetlerini sadece internet üzerinden yürütmek yanlış bir uygulama olacaktır. Bunun yanı sıra, sivil toplum kuruluşları gibi güvenin ve diyalogun önemli olduğu örgütlerde elektronik ortam yüz yüze iletişimin yarattığı güveni sağlayamayacaktır (Karlıdağ, 2009: 100). Diğer taraftan Türkiye’de bazı sitelere ve içeriklere erişimin engellenmesi ya da filtre uygulanması gibi uygulamalar, her türlü işlemin dijital olarak kaydedilmesi ve işlenmesi nedeniyle bir tür gözetlemenin⁴⁶ yaşandığı bilinmektedir. Bu nedenle örgütlenmelerin sadece siberuzamla sınırlı kalmaması gerektiği düşünülmektedir (Binark & Löker, 2011: 22).

2.6.5. Kişilerarası İletişim

---

⁴⁵ T.C. Türkiye İstatistik Kurumu’nun 18.08.2011 tarihli raporuna göre; Türkiye genelinde hanelerin %42,9’u internet erişim imkânına sahiptir. Ulaşım imkânı kentsel yerlerde (nüfusu 20,000’den fazla) %51,0 iken kırsal yerlerde (nüfusu 20,000’den az) % 22,7’dir. Bilgisayar ve İnternet kullanım oranları 16-74 yaş grubundaki erkeklerde %56,1 ve %54,9 iken, kadınlarda %36,9 ve %35,3’tür. Bilgisayar ve İnternet kullanım oranlarının en yüksek olduğu yaş grubu 16-24 yaş grubudur. Bu oranlar tüm yaş gruplarında erkeklerde daha yüksektir. Bilgisayar ve İnternet kullanımı kentsel yerlerde %54,7 ve %53,2, kırsal yerlerde ise %26,9 ve %25,7’dir. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=60&ust_id=2 (Erişim tarihi, 05.02.2012)

⁴⁶ De Mul, sanal uzamda yurttaşın coğrafi, mali ve entelektüel etkileşimlerinin gözetlenmesini dijital panoptikon olarak tanımlamaktadır (Akt. Binark & Löker, 2011: 20)

Halkla ilişkiler alanının gelişmesiyle birlikte, kitle iletişim teorilerinin tek başına yeterli olmadığı belirtilmekte ve Grunig'in ifade ettiği gibi, konuyla ilgili düşük bilgi düzeyi olan halkla ilişkiler uygulayıcıları sadece kitle iletişim araçlarıyla aktif kamularla iletişim kurmaya çalışmaktadırlar (Akt. Coombs, 2004: 53). Örgüt-kamu ilişkileri üzerinde yapılan araştırmalarda, ilişki kalitesinin belirleyicileri olan, Grunig ve Hon tarafından belirtilen güven, ilişki bağıllık, ilişki tatmin ve karşılıklı kontrol bileşenlerinin ve/veya Ledingham vd. tarafından açıklanan açıklık, güven, ilgi, yatırım ve bağıllık bileşenlerinin kişilerarası iletişimdeki etkililik bileşenlerine benzediği görülmektedir. Bu bağlamda ilişki yönetimi yaklaşımından ele alındığında ilişkilerin inşası ve sürdürülebilmesi için kişilerarası iletişim, örgüt-kamu ilişkileri için çizilen çerçevede kullanılmasıyla ve uygulamadaki etkileriyle önemli bir yerde konumlanmaktadır.

Kişilerarası iletişim tanımlamalarında ilişki ve gelişimsel yaklaşımlar hâkim konumdadır. İlişki yaklaşım, kişilerarası iletişimi; bireylerin birbirleriyle iletişim ve ilişki kurması şeklinde tanımlamakta dolayısıyla süreç ve bireyler ön plana çıkmaktadır (DeVito, 1998: 1; Tellan, 2012: ?). Gelişimsel yaklaşım, kişilerarası iletişimi “dostluk ve görüşme sıklığı ile gelişen etkileşim kadar, kişisel olmayandan giderek kişisel hale gelmeye başlayan iletişimin olduğu yerdeki gelişimsel süreç olarak tanımlamaktadır (DeVito, 1998: 1).” Bu iki yaklaşım her ne kadar ayrı görülseler de, her ikisi de ilişkilere farklı açılardan bakarak kişilerarası iletişimin ne olduğunu açıklamaya yardımcı olmaktadır. “Bu bağlamda kişilerarası iletişimin, hem ilişki hem de gelişimsel açıdan ele alınması gerekmektedir (Tellan, 2012: ?)”. Cappela kişilerarası iletişimi, “eylemin normal temeline mal edebilmenin ötesinde bir değerinin davranışını etkileme” olarak ifade ettiği esas olan özelliğine

indirgemektedir. Bu bağlamda kişilerarası iletişimin, ilişki fikrinden ayrı düşünülmesi zor olmaktadır (Akt. Coombs, 2004: 53).

Hartley (2010: 44-49), kişilerarası iletişimin her zaman iki yönlü olduğunu, kısmen veya tamamen maksatlı olduğunu, yalnızca mesajların değiş-tokuşunu içermediğini ve anlamın yaratılmasını da kapsadığını, zaman içinde birikerek çoğalan bir süreç olduğunu açıklamaktadır. DeVito (1998: 22), bunlara ilave olarak kişilerarası iletişimin, kaçınılmaz, değiştirilemez, tekrarlanamaz olduğunu, öğelerin birbirlerine bağlı olduğunu belirtmektedir. Kişilerarası iletişimin meydana geldiği toplumsal bağlam anlaşılmadan, iletişim sürecini anlamak pek mümkün değildir. Toplumsal normlar, kurallar, ilişkilerden oluşan toplumsal yapının ve toplumsal çevre ile fiziksel çevrenin birleşiminden meydana gelen toplumsal bağlam davranış biçimini bilinçli ya da bilinçsiz olarak etkilemekte, nasıl davranılacağı konusunda rehber işlevi görmektedir (Hartley, 2010: 132-138; Tellan, 2012: ?).

Kişilerarası iletişimin etkili olabilmesi için farklı beceri düzeyleri tanımlanmıştır. Düşünsellik, esneklik, kültürel duyarlılık ve üst iletişim olarak ifade edilen dört üst beceri daha alt düzeydeki becerileri (spesifik beceriler) düzenlemeye yardımcı olmaktadır. *Düşüncelilik*, bir beceri ya da kuralın öğrenildikten sonra, durumun yeni boyutunu dikkate alarak ya da almayarak yapılan davranışlara işaret etmektedir. Farklı bakış açılarına ya da görüşlere açık olma, ilk izlenime çok fazla dayanıldığı bilincinde olma, sahip olunan enformasyona bağlı olarak sınıflandırma yapıldığının bilincinde olma düşüncelilik becerisinin içerisinde. *Esneklik*, her bir durumun bir öncekinden farklı olduğunun bilinciyle duyarlı ve açık olmaktır. *Kültürel duyarlılık*, insanlararası kültürel farklılıklara duyarlı olmak iken

üst iletişim, bireyin kendi yaptığı iletişim hakkında iletişim kurması (konuşması) olarak ifade edilmektedir (DeVito, 1998: 79-81).

Kişilerarası iletişimdeki etkililiğe insancıl yaklaşımda ise açıklık, empati, destekleme, pozitiflik ve eşitlik olmak üzere beş nitelik dikkate alınmaktadır. *Açıklık*, bireyin açıklama yapmaya, başkalarının mesajlarına dürüstçe tepki vermeye istekli olmaya ve kendi duygu ve düşüncelerin ile birlikte yapılan açıklamaların sorumluluğunu kabul etmeye işaret etmektedir. *Empati*, iletişimin başarılması için tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin duygularını anlaşma ve paylaşma yetenekleri olarak açıklanmaktadır. *Destekleme*, iletişimin değerlendirmeden çok tanımlayıcı olmasıdır. Değerlendirmeci ve yargısal iletişim, bireyi engelleri aşmak için savunmaya götürebilmektedir. *Pozitiflik* (olumluluk), kişilerarası iletişim sürecindeki durumlara olumlu bir kabulü ya da bakışı ifade etmektedir. *Eşitlik* diğer davranışların onayı anlamına gelmemekte, iletişimin çatışma ve anlaşmazlık yerine problem çözmeye odaklı yapılması olmaktadır (DeVito, 1998: 82-88).

Kişilerarası iletişimde etkililik sebep-sonuç ya da davranışsal yaklaşım ile ele alındığında; güven, yakınlık, etkileşim yönetimi, açıklayıcılık ve başkasına uyum nitelikleri söz konusu olmaktadır. *Güven*, kişilerarası iletişimde endişe ve çekinceleri kontrol altına alarak güven ortamı yaratılabilmesidir. *Yakınlık*, birlik ve beraberlik duygusuna, tarafların beraber olduğuna gönderme yapmaktadır. Etkileşim yönetimi tarafların ilişkisel tatmini için etkileşimin kontrol edilmesidir. *Açıklayıcılık*, açıklığa benzemekle birlikte, etkileşimde gerçeği kucaklamayı, teşvik etmeyi ve uygun geri besleme bilgisini vermeyi içermektedir. *Başkasına uyum sağlama*, karşı tarafın geri besleme bilgisine dikkat ederek iletişime yön vermedir (DeVito, 1998: 88-93).

Kişilerarası iletişim genellikle yüz yüze ilişki biçiminde gerçekleşmektedir. Ancak kişilerarası iletişimde fiziksel olarak aynı ortamda bulunma zorunluluğu bulunmamakta, farklı uzamlardaki iki kişi arasında da mektup, telefon gibi araçlarla/kanallarla kişilerarası iletişim gerçekleşebilmektedir (Mutlu, 1995: 208). Farklı araçların, iletişim için farklı anlamlarının, etkilerinin olabileceği bilinmektedir. Örneğin telefonla yapılan iletişimde sözlü olmayan işaretlerin eksik kaldığı, konuşma dili ve yazma dilinin farklı şekillerde gerçekleştiği, elektronik ortamda yapılan iletişimde kimliklerin gizlenebildiği ve dilin konuşma diline daha yakın olduğu söylenebilmektedir (Hartley, 2010: 344-350). Kendiliğinden ve teklifsiz olarak gerçekleşen kişilerarası iletişim (Mutlu, 1995: 209), esnek rolleri ve algılama kolaylığı açısından daha etkili olmakla birlikte (Baykal, 1999: 20), ilişki yönetimi açısından güven, bağlılık, güç dengesi ve tatminin sağlanmasına yönelik olarak sivil toplum kuruluşları için önemli bir uygulama olmaktadır.

2.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının Halkla İlişkiler Alanında Yaşadıkları Sorunlar

Sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamalarında yaşayabilecekleri sorunlar, örgütün kendisinden yani iç çevresinden ve örgütün dış çevresinden kaynaklanmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının yaşayabileceği sorunları sıralamak istersek;

• **Sivil toplum kuruluşlarına ilişkin olumsuz algulamalar:** Olumsuz algulamalar; ülke genelinde toplumun bazı kesimleri tarafından, sivil toplumun askeri olanın karşıtı olarak algılanmasından, bazı vakıf ve derneklerin misyonlarıyla bağdaşmayacak uygulamalar yapmalarından ve döner sermaye işletmeleri gibi çalışmalarından, dış ülkelerden alınan yardımlarla yapılan faaliyetlerin etnik ve dinsel ayrımcılığı körüklediği düşüncesinden ya da uluslararası sivil toplum kuruluşlarının hükümetlerin sosyal-ekonomik-siyasi kararlarını ve eğitim, üretim politikalarını dış ülkelerin kendi çıkarlarına göre yönlendirdiği fikrine sahip olmalarından kaynaklanabilmektedir (Biber, 2006: 42-46). Bu gibi olumsuz algıların önüne geçebilmek için sivil toplum kuruluşlarının kendilerini iyi ifade edebilmeleri ve etkileşimli bir iletişim kurabilmeleri gerekmektedir.

• **Yasal mevzuat:** Dernek ve vakıf kurabilmek için bürokratik engelleri aşmak deyim yerindeyse bir yığın yasal izleği yerine getirmek demektir. Faaliyete başlandığında vergi dairelerinin denetiminden geçilmesi ise gerekli bir uygulama olmasına rağmen bazı faaliyetlerin ticari faaliyet olarak algılanmasına yol açabilmektedir (Biber, 2006: 47-48). Çalışkan vd. tarafından yapılan araştırmada (2005: 15), sivil toplum kuruluşlarının çoğunun zorunlu olan yasal belgeleri hazırlamadıkları ve/ veya arşivlemedikleri görülmüştür. Bunun yanında çoğu sivil toplum kuruluşunun haklarını ve haklarını kullanmak için izlenecek resmî yolları ve prosedürleri bilmedikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda yasal mevzuatın olumsuz yönlerinin yanında sivil toplum kuruluşlarının bu konudaki bilgi ve uygulama eksiklikleri örgüt içi sorun olarak kabul edilebilir.

• ***Toplumun sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına ilgisizliği:***

Herhangi bir dizinin programının izlenme rekorları kırabildiği Türkiye’de, demokratik haklar, sosyal barış, eğitim, adalet gibi konulara toplumun ilgisini çekmek güç olmaktadır. Toplumun büyük kesimi yapılan çalışmaları ve önemini bilmemektedir (Biber, 2006: 49-50). Halkla ilişkiler faaliyetleri tasarlanırken söz konusu ilgisizlik göz önüne alınmalı ve ilgiye yöneltebilecek çözüm yolları araştırılmalıdır.

• ***Medyanın ilgisizliği:*** Medyanın ilgisizliği neredeyse her sivil toplum kuruluşu tarafından belirtilen bir çevresel sorun olarak karşımızda durmaktadır. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı tarafından gerçekleştirilen Sivil Toplum Endeksi Projesi sonuçlarında, medyanın hem haber olarak hem de etkinlikleri duyurma yolu olarak sivil toplum kuruluşlarına çok fazla yer vermediği, medyada yer alanların ise sendikalar ve meslek odaları gibi güçlü kuruluşlar olduğu görülmüştür (İçduygu, vd. 2006). Bazı sivil toplum kuruluşları medyada yer alabilmek için soyunma, tabut taşıma gibi sembolik eylemlere yönelerek eylemi magazinleştirmeye ve medyada yer almasını sağlamaya çalışmaktadırlar (Biber, 2006: 51-52). Dursun ve Becerikli bu durumu şöyle özetlemektedir (2008: 29); “Sivil toplum kuruluşlarına yönelik çalışmalara bakıldığında istisnasız tümünde, kitle medyasının günümüzdeki temel mantığının piyasa merkezli bir mantık olduğu; bu nedenle medyada yer alabilmek için gazetecilere ve medya profesyonellerine vitrinlerine koyabilecekleri bir ürünün yani satabilecekleri bilgilerin ve öykülerin verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır”. Öte yandan bazı sivil toplum kuruluşları duyarlı oldukları konuların medya tarafından sansasyonel hale

getirmek için kullandıkları dilden yakınmaktadırlar. Örneğin kadına yönelik şiddetle mücadele eden kuruluşların vermek istedikleri mesaj, medyanın günlük rutini içerisinde kaybolmakta ve şiddet gören kadınlar yani korunmak istenen kadınlar yüzü gözü mor halde medyada gösterilerek tekrar kurbanlaştırılmaktadır. Bu eğilimden sivil toplum kuruluşları haberdar olmalı ve toplumun medyanın yayınladığı haberi çözümleyebilecek medya okuryazarı bir toplumun olmadığı bilinmelidir (Erdoğan Tosun, 2008b: 210-211; Onat, 2010: 107).

• **Örgütsel amaçların belirsizliği:** Sivil toplum kuruluşları etkinliklerini planlarken ve uygularken örgütsel amaçlar net bir şekilde belirlenmeli ve örgüt üyelerine bilgi verilmelidir (Biber, 2006: 53-64)

• **Örgüt içi kurumsal iletişimin iyi olmaması:** Sivil toplum kuruluşlarının iç kurumsal iletişimleri, farkındalık yaratmakla olduğu kadar sahiplenmeyle de ilgilidir. Gönüllüler, üyeler ya da çalışanlar, kendi yaptıkları projelerin ya da kuruluşun etkinlikleri ve bunların etkileri hakkında bilgi sahibi olduklarında kendilerini kuruluşun bir parçası gibi hissetmektedirler. Kâr amacı gütmeyen ve ortak iyiye yönelik çalışma yapan bir örgüt için bu çok önemli bir durumdur. Öte yandan kurum içi iletişimin düzgün işlemediği durumlar zamanla kamuoyuna da yansiyarak olumsuz sonuçlar üretebilmekte ve dışa yönelik çalışmalar boşa gitmektedir. Başarılı bir kurum içi iletişimle ve ortak alınmış bir kararla, gönüllüler, çalışanlar ve üyeler çevrelerinden gelebilecek aynı sorulara aynı tarz cevaplar verecekler ve dolayısıyla oluşabilecek hataları azaltacaklardır (Dursun & Becerikli, 2008: 33; Şentürk, 2005). Bunların yanı sıra örgüt içi iletişim sürecinde

verilecek mesajlar ve kullanılacak iletişim kanalları ayrı olduğu için farklı bir planlamayı gerektirmektedir (Erdoğan Tosun, 2008b: 205).

• **Otonomi sorunu:** Otonomi sivil toplum kuruluşunun özerkliği ile ilgili bir durumdur. Sivil toplum kuruluşları devletle işbirliği yapıyor olsalar bile devlet dışı bir alanda konumlandıklarını unutmamalıdır. Öte yandan faaliyet alanlarına ve amaçlarına ters düşen kurum ve kuruluşlarla işbirliğine gitmemelidirler. Örneğin, doğal çevrenin korunmasına yönelik faaliyet yürüten bir sivil toplum kuruluşunun, çevreyi kirleten bir kuruluşu kendisine sponsor olarak seçmesi –örnekleri görülse de- kuruluş amaçlarına ters düşen, olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir durumdur (Biber: 2006: 62).

Halkla ilişkiler uygulamalarını yapacak olan bir sivil toplum kuruluşu öncelikle örgüt içinden kaynaklanan problemleri çözmek, hatta hizmet içi eğitimlere yer vermek durumundadır. Kurum içi iletişimi ve yönetsel katılımı sağlayan kuruluş daha sonra dış çevreye yönelmelidir. Sivil toplum kuruluşlarının çevresi bir bütün olarak ele alınmalıdır. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler gibi çevrenin toplumsal değişimi izlenmelidir. Çünkü söz konusu değişim, sivil toplum kuruluşlarını ilgilendiren sorunların, talep ve beklentilerin dolayısıyla çözüm yollarının da değişmesine neden olacaktır (Biber, 2006: 88-90).

Dış çevre ile yapılan iletişimdeki farklı hedef kamular; bağışçılar, gönüllüler, siyasi otoriteler, düzenleyici ve denetleyici kurumlar, medya, özel sektör, eğitim kurumları ve diğer sivil toplum kuruluşları şeklinde sıralanmaktadır. (Van Der Ghinst, 1995: 221-224; Erdoğan Tosun, 2008b: 206) Sivil toplum kuruluşları halkla ilişkiler uygulamalarını etkin biçimde yerine getirmek için hedef kamularını doğru

belirlemeli ve hedef kamulara yönelik uygun iletişim kanalını seçmelidirler (Yetkin Cılızoğlu, 2010: 430)

Sivil toplum kuruluşları halkla ilişkiler faaliyetlerinde öncelikle ulaşılacak istedikleri hedefin ne olduğunu ve bu hedefe yönelik ne tür bir mesaj vermek istediklerini net olarak belirlemek durumundadırlar (Erdoğan Tosun, 2008b: 206). Eğitim politikaları ile ilgili bir kampanyada, çocukları okutmak için bağış istenmesi belirlenen hedefi gölgede bırakabilmektedir. Verilmek istenen mesaj belirlendikten sonra hangi araçla(rla) iletileceği, ne tür bir ortamda ve ne zaman iletileceğine karar verilmelidir.

Sivil toplum kuruluşlarının dış çevreye yönelik yapacakları çalışmalarında, kuruluşun kendini nasıl gördüğü yani kimliği ile başkalarının kuruluşu nasıl gördüğü yani imajı iki temel unsur olarak yer almaktadır (Erdoğan Tosun, 2008b: 207). Kuruluşlar yapacakları tanıtım çalışmalarından önce kendi kimliklerini analiz ederek belirlemeli ve sonrasında toplum tarafından gelebilecek çeşitli sorulara cevap verebilmelidir. Topluma olan yararınız nedir, ben sizin kuruluşunuza neden geleyim, neden varsınız, ne amaçla kuruldunuz, problemlerinizi nasıl çözüyorsunuz, deneyimleriniz nelerdir gibi sıralanan sorulara kuruluş tarafından cevap verilebilmesi gerekmektedir (Dursun & Becerikli, 2008: 29).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMALARI: EĞİTİM ALANI

Türkiye’de eğitim alanındaki yapılanmaların oluşturulması tarihi bir geleneğe sahip (Eraslan & Bertlek, 2011: 1167) olsa da, eğitim uygulamalarının tarihsel kökenlerine bakıldığında Osmanlı dönemindeki eğitim anlayışının günümüz örgün eğitim anlayışından farklı olduğu görülmektedir. Osmanlı dönemindeki vakıfların temel uğraşı alanlarından birinin eğitim olduğu görülmekte; “tekke ve zaviyelerdeki dini içerikli etkinlikler, usta-çırak ilişkisi, Ahi örgütleri ve loncalarda görülen etkinlikler yetişkin eğitimi” olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte eğitim modernleşmenin temel unsuru olarak görülmüş ve eğitim alanındaki boşluk devlet tarafından doldurulmuştur. Osmanlı’dan kalma geleneksel eğitim kurumlarının yerine modern ve tek yapıda eğitim kurumları gelmiştir (Alpaydın, 2005: 82). Bununla birlikte Cumhuriyet’in erken döneminde, yeni ideolojinin yayılması ve toplumsal yaşama aktarılmasında sivil toplum kuruluşları etkin olarak kullanılmışlardır (Eraslan & Bertlek, 2011: 1168).

Küreselleşme ile birlikte ekonomik kaynakların sivil alana kaymasıyla beraber merkeziyetçi devletin eğitim anlayışı değişmeye başlamıştır (Efeler, 2005: 120). 1980’li yıllar sonrasında merkezi devletin küçültülmesi ile birlikte yerel ve

sivil toplumun daha etkili olması söylemiyle devlet, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerden çekilmek istemektedir. İdeolojik nedenlerle temel eğitimi kontrol altında tutmak isteyen yönetim anlayışı, yaygın eğitim alanında sivil toplumu desteklemekte ve yetersiz kaldığı alanlarda sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmaktadır. Sivil toplum kuruluşları sivil eğitimin bir devamı olarak görülmekte ve bu çerçevede çalışmalar yürütmektedirler.

3.1. Türkiye’de Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Konumları ve İşlevleri

Ahmet Yücekök’ün (1998) dernekleri on dört kategoride tanımladığı araştırmasında ilmi dernekler, okutma, okutmaya yardım, kız ve erkek sanat enstitüleri yaptırma, halk eğitim dernekleri gibi kültür dernekleri başlığı altında sözü geçen eğitimle ilgili dernekler nicel açıdan çoğunluktadır (Akt. Alpaydın, 2005: 83-84). Türkiye’de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, okul aile birlikleri, dernekler, vakıflar, öğrenci kolektifleri, sendikalar, kooperatifler olarak sıralanmaktadır.

Sivil toplum kavramının öneminin anlaşılmasıyla birlikte son dönemlerde politikaların hazırlanma süreçlerinde sivil toplum kuruluşları da yer almaya başlamışlardır. 01-05 Kasım 2010 tarihleri arasında Ankara’da yapılan Milli Eğitim Şûrasına⁴⁷ sivil toplum kuruluşlarının da katılması, şura hazırlık aşamalarında yer

---

⁴⁷ Milli Eğitim Şûrası ön hazırlık aşamasında ilk olarak 01-05 Temmuz 2010 tarihleri arasında üniversite, kurum ve kuruluş, sivil toplum örgütleri ile Milli Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra

alması ve şura kararlarında sivil toplum kuruluşlarından destek alınabileceğinin belirtilmesi⁴⁸ bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ancak sivil toplum kuruluşları baskı grubu olma rolleriyle eğitim politikalarında konumlanmaya başlasalar da Güneş ve Güneş'e göre (2001: 1) Türkiye'de 1950'lerden günümüze bakıldığında sivil toplum alanı tarafından öngörülen eğitim politikaları ile devletin eğitim politikaları arasında temel bir farklılık olmadığı hatta politikaların örtüştüğü gözlemlenmektedir.

1960'ların sonlarından itibaren başlayan ve günümüzde hâlâ devam eden, eğitimin sosyal eşitlik ve adalet açısından yasal bir hak olduğu yönündeki mücadele sürecinde, eğitimin paralı hâle getirilmesi dolayısıyla farklı iki tip okul yapısının ortaya çıkması gibi eğitimdeki eşitsizliği artıran unsurlar eleştirilmektedir. Ancak bu konuda mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının bu konuda devletin politikalarını etkilemede çoğu zaman etkili olmadıkları gözlemlenmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak devlet, bu konuda kendine yakın sivil toplum kuruluşlarına kol kanat germiş ve resmî-sivil birlikteliği adı altında eğitimdeki eşitsizlik konusu saptırılmış, devlet açısından *kendini devlet dışında tanımlayan ve kendini devletle birlikte*

---

teşkilatından oluşan toplamda 193 kişinin katılımıyla ön komisyon çalışması yapılmıştır. Ayrıca 26-30 Temmuz 2010 tarihleri arasında 81 ilde, ilde bulunan üniversite temsilcileri, kurum ve kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ile il milli eğitimden gelen yetkililer ile birlikte 6724 kişinin katılımıyla il komisyonları çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Son olarak 04-06 Ağustos 2010 tarihleri arasında da Antalya, Konya, İzmir, Bursa, Samsun, Gaziantep ve Erzurum illerinde, il komisyonlarına katılan üniversite, kurum ve kuruluş, sivil toplum örgütlerinin birer temsilci ile yapıldığı ilden davet edilen 434 davetlinin katılımıyla bölge komisyon çalışması yapılmıştır. http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/18_sura.pdf, (Erişim, 26.11.2011)

⁴⁸ Şûra kararlarından sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili olanlardan ilki "Ulusal ve resmî bayram törenleri ile belirli gün ve haftalarda yapılacak toplantılar ve kutlamalar; toplumda bütünleşme, paylaşma, denetim ve kontrol mekanizmaları olup yönetimlerce bu faaliyetler şenlik ve festival şeklinde kutlanmalı, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının desteği sağlanmalıdır. Bu faaliyetler kültürü etkilemeyi ve yeni değerlerden etkilenmeyi, ortak duygu ve değerlerin devamlılığını sağlayacak, ancak öğrencilerin derslerinden uzun süre ayrı kalmayacakları şekilde düzenlenmelidir." şeklindedir. İkincisi ise "İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında sanat ve beceri amaçlı derslerin daha etkin işlenmesi amacıyla yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları vb. ilgili kurum/kuruluşlardan eleman desteği alınabilmesi ve iş birliği sağlanabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır" şeklindedir. . http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/18_sura.pdf, (Erişim, 26.11.2011)

tanımlayan iki tür sivil toplum kuruluşu belirlemiştir. Yarı resmî yapılanmalar olarak çalışmalarını yürüten ve kendilerini devletle birlikte tanımlayan sivil toplum kuruluşları, eğitimdeki eşitlik sorununu, sınıflar arası yapısal bir sorun olarak değil, bir kalkınma ve çağdaşlaşma sorunu olarak ele almış ve sorumluluğu kitlelerin cahilliğine yüklemişlerdir. Yani metropollerin merkezlerinde bulunan okullardaki ve gecekondu, varoş, kırsal vb. alanlarda bulunan okullardaki eğitim olanaklarının farklılığı, devletle birlikte tanımlanan sivil toplum kuruluşları tarafından çağdaşlık, imkânsızlık ve şanssızlık sorunu olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda kız çocukların okula gönderilmesi, okul-yurt yaptırılması, fakir çocukların çalışma hayatından alınarak okula gönderilmesi gibi faaliyetler yürüten söz konusu sivil toplum kuruluşları, radikal politikaları dillendirmek yerine resmî kamusal alanın yeniden güçlendirilmesine hizmet etmektedirler. “Dolayısıyla, devletin resmî ve askerî politika ve uygulamaları sonucu gerçek sivil toplum kuruluşları, kendilerine ya yaşam alanı bulamamakta ya da politik olarak etkisizleştirilmeye çalışılmaktadır” (İnal, 2004: 44, 47-48). Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının devlet dışında ve devletle birlikte olmak üzere iki şekilde konumlandığı söylenebilmektedir. Bu duruma örnek olarak, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının kamu yararına çalışan dernek ve vergiden muaf vakıf statüsü kazanmaları uygulaması gösterilebilmektedir. Türkiye’de 404 kamu yararına çalışan dernek⁴⁹, 245 vergiden muaf vakıf⁵⁰ bulunmaktadır. Kamu yararı statüsünün verilmesindeki kıstaslar, siyasi iktidarın tasarrufu ve tanımın muğlâklığı statüsünün değerini düşürmekle birlikte, iktidara yakın sivil toplum kuruluşlarının avantaj sağlayacakları algısına yol açmaktadır. Eraslan bu durumu aşağıdaki gibi örneklendirmektedir.

---

⁴⁹ <http://dernekler.icisleri.gov.tr/Dernekler/Kurum/KamuYarariListe.aspx>, (Erişim tarihi, 16.04.2012)

⁵⁰ <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=406> (Erişim tarihi, 16.04.2012)

“Maltepe Camii Yaptırma Derneği 25.01.1951 tarihinde, Türk Ocağı Derneği 15.05.1954 tarihinde, İlim Yayma Cemiyeti 10.02.1953 tarihinde Demokrat Parti iktidarı tarafından, Halkevleri Derneği, 12.04. 1961 tarihinde Millî Birlik Komitesi (MBK) tarafından, Atatürkçü Düşünce Derneği 28.03.1993 tarihinde DYP-SHP hükûmeti tarafından, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, 26.08.1997 tarihinde ANASOL-D hükûmeti tarafından Deniz Feneri Derneği, 20.12.2004 tarihinde AKP iktidarı zamanında Kamu Yararına Çalışan dernek statüsü kazanmıştır (Eraslan, 2008: 241).”

Eğitimin finansmanının kimler tarafından ve ne şekilde karşılanacağı tartışmalarında farklı görüşler⁵¹ (Çınarlı, 2006: 88) olsa da, sivil toplum kuruluşlarının vakıf ayağı ile kurulan üniversiteler, eğitime yönelik hizmetleri paralı hale getirmesiyle (Bıçakçı, 2008: 25), bu tartışmalarda yerlerini almaktadırlar. Vakıflar 1982 Anayasası'nın getirdiği bir hakla, kâr amacı gütmemek, akademik alandaki usul ve esaslara uymak kaydıyla, devletin gözetim ve denetiminde üniversite kurabilmektedirler. Vakıf üniversitelerinin⁵² kurulmasındaki temel amaç, devletin kendi kaynaklarıyla sağlayamadığı yükseköğretim imkânını yaratmaktır (Ak & Bilsel Engin, 2010: 326-327). Türkiye’de 2011 yılı verilerine göre⁵³ 103 devlet üniversitesi, 62 vakıf üniversitesi ve 7 vakıf meslek yüksek okulu bulunmaktadır. Bu sayılar göz önüne alındığında eğitimin paralı hale gelmesi konusundaki tartışmaların

---

⁵¹ Eğitimin finansmanının ne şekilde ve kimler tarafından karşılanacağı tartışmalarında eğitimin kamu veya özel kuruluşlar tarafından yürütülmesine ilişkin görüşler iki ana bakış etrafında değerlendirilmektedir. Eğitim finansmanı konusundaki ilk bakış finansmanın devlet tarafından karşılanması gerektiğidir. Eğitimin devlet eliyle gerçekleştirilmesinin gerekçeleri olarak düşük gelirli kişilerin eğitim maliyetlerini karşılayamayacağı için eşitsizlik yaratacağı, devletin birim maliyetlerinin düşük olacağı şeklinde sıralanmaktadır. Öte yandan eğitimin özel sektör eliyle yürütülmesini savunan görüşlerin en uç noktası devletin eğitim alanından tamamen çekilmesi yönündedir. ABD ve İngiltere’de yaygın olan bu görüşte eğitim kişinin bireysel yatırımı ve kazancı olarak görüldüğü için bu kazancın bedelinin ödenmesi gerekliliği vurgulanmakta, devletin kredi ve yardım programları ile kişilerin kaynak sıkıntısına çözüm bulunabileceği öne sürülmektedir (Çınarlı, 2006: 88).

⁵² Vakıf üniversitelerinin öğretim elemanı istihdam etme ve öğretim üyesi yetiştirme zorunluluğu olmadığından söz konusu üniversiteler daha çok profesör unvanlı öğretim üyelerini kamu üniversitelerinden transfer etme yoluyla karşılamakta ve kamu üniversitelerinin personel bakımından güçsüz duruma düşmesine sebep olmaktadır. Yüksek harç ücretleri nedeniyle düşük puanla vakıf üniversitelerine giren öğrencilerin kamu üniversitelerine yatay geçiş yapabilmeleri nedeniyle hem öğrenci kalitesinde düşüş yaşanmakta hem de yüksek puan alan öğrenciye hakkı yenmektedir (Çınarlı, 2006: 99).

⁵³ <http://www.yok.gov.tr/content/view/527/222/lang,tr/> (Erişim tarihi, 20.03.2012)

yanı sıra Çınarlı'ya göre (2006: 87-88) imkân ve fırsat eşitsizliği de yaşanmaktadır. Devlet üniversitelerinin idari ve özellikle mali özerkliğe sahip olmamalarının aksine vakıf üniversitelerinin mali ve kısmen de idari özerkliğe sahip olmaları, vakıf üniversitelerinin devlet üniversitelerine nazaran sınırlı sayıda öğrenciye, seçilmiş öğretici kadrosuyla ve geniş fiziki olanaklarla eğitim vermeleri imkân ve fırsat eşitsizliklerini derinleştirmektedir.

Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının çoğu doğrudan eğitim hizmeti vererek ya da eğitim hizmetine katkıda bulunarak eğitim alanında işlevsel olmaktadır. Okul, yurt binası inşa etmek, eğitim evleri açmak, kütüphane yapmak ya da kitap temin etmek, öğrenciye ayni ya da nakdi yardım yapmak, kitap ve dergi gibi yayınlar çıkarmak, eğitim için seminer, konferans ve panel düzenlemek gibi birçok unsur sivil toplum kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Engellilere yönelik eğitim, yetişkin eğitimi alanlarda da sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri arasında yer almaktadır. Diğer yandan sivil toplum kuruluşları yerel ya da uluslararası boyutlarda projeler üreterek eğitime katkıda bulunmaktadırlar. Avrupa Birliği eğitim programları çerçevesinde hazırlanan birçok proje sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmekte ya da sivil toplum kuruluşları proje ortağı olarak çalışmaktadırlar. Bununla birlikte devlet tarafından hazırlanan projelerde yürütücü olarak görev alan sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır.

Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının işlevsel oldukları unsurlar incelendiğinde, baskı grubu olma, savunuculuk gibi sivil toplumun içerisinde yer alan bazı özelliklerin geri planda kaldığı görülmektedir. Hayırseverlik bağlamında kurulan birçok sivil toplum kuruluşu, yardım yaptığı kişilerin öğrenci, öğretmen olması sıfatıyla eğitim alanına bağlanmaktadırlar. Kurulan vakıf

üniversiteleri de eğitim alanına doğrudan katkı yapmalarına rağmen baskı grubu olma ya da savunuculuk alanlarında aktif rol üstlen(e)memektedirler. Şirin (2009: 173) eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerindeki etkilerini incelediği araştırmada; “kuruluşların eğitim ile ilgili konularda karar süreçlerine zaman zaman kısmen katıldıkları ancak bu katılımın istenilen düzeyde olmadığı ve kararlara daha fazla katılmak istedikleri” tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca, 2001 yılından sonra Avrupa Birliği süreci ile birlikte karar alma süreçlerine kuruluşların taraf olarak çağrıldığı ve görüş alındığı ancak çok etkili olmadıkları ve karar alıcıların kendi düşünceleri doğrultusunda karar verdikleri belirtilmiştir. Diğer taraftan, piyasa koşulları ve nitelikli eğitilmiş işgücü ihtiyacı nedeniyle, karar alma süreçlerinde en etkili sonuçlara mesleki eğitim⁵⁴ alanındaki sivil toplum kuruluşlarının ulaştığı ifade edilmiştir (Şirin, 2009: 176).

3.2. Türkiye’de Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Sorunları

Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları da diğer sivil toplum kuruluşlarının yaşadığı sorunların tümünü yaşamaktadırlar. Sivil toplum

---

⁵⁴ “Yasal sınırlar içinde örneğin 3308 sayılı Meslek Eğitimi Kanunu gereği mesleki eğitim ve öğretim konusunda sağlananların yerel iş piyasası ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığının değerlendirilmesi ve Mesleki Eğitim ve Öğretim programlarının uygulamalarına yönelik olarak Milli Eğitim Bakanlığı’na önerilerde bulunmak üzere İl Mesleki Eğitim Kurulları kurulmuştur. Bu kuruluşun başkanlığını İl Milli Eğitim Müdürü yapmaktadır. Bu kurullar öğretim kurumlarının, işletmelerinin planlanması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesine ilişkin kararlar alarak Valiliğe tavsiyelerde bulunurlar. Bu kurulların üyeleri ildeki kamu ve STK’ların temsilcileridir. Ancak elde edilen bulgular çerçevesinde Türkiye pratiğinde bu sürecin aslında yasal bir zorunluluk olarak işletildiği, STK’ların görüşlerine göre nitelik olarak çok da işlevsel olarak değerlendirilmediği belirlenmektedir (Şirin, 2009: 176).”

kuruluşlarına ilişkin olumsuz algılamaların ve yasal mevzuattan kaynaklanan sorunların yanı sıra toplumun ve medyanın ilgisizliği dış sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu kuruluşların örgütsel yapılarından kaynaklanan altyapı eksikliği, iç iletişim eksikliği gibi sorunlarla birlikte, yaşanan finansal sıkıntılar kuruluşların faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir.

Eraslan ve Bertlek (2011: 1174-1177), Türkiye'deki eğitim derneklerinin sorun alanlarını belirlemeye yönelik yaptıkları araştırmada, ekonomik sorunlar, katılımcı sayısı yetersizliği, toplumsal duyarsızlık, mevzuat bilgisi eksikliği, iletişimsizlik, devlet desteği algısı, sistemsizlik, proje üretememe, tanınırlık ve zaman yetmezliği derneklerin başlıca sorun alanları olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan dernekler, gerçekleştirmek istedikleri projeleri maddi imkânsızlıklardan dolayı yapamadıklarını, sürekli personel çalıştıramadıklarını, üye aidatlarının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Sivil toplum kuruluşları arasındaki iletişim düzeyinin düşük oluşu ve aynı ya da farklı alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının birbirinden habersiz olmaları, sınırlı işbirliği faaliyetleri yapılması sonucunu doğurmakla birlikte bir diğer sorun olarak araştırmada gösterilmektedir. Akşit vd. (2002) tarafından eğitim alanındaki sivil toplum kuruluşlarının sorunlarına yönelik olarak yapılan araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmış ve ekonomik sorunlar ön plana çıkmıştır (Akt. Eraslan & Bertlek, 2011: 1177).

3.3. Türkiye’de Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Halkla İlişkiler Uygulamalarına ve Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma

Türkiye’de eğitim alanında faaliyet gösteren eğitim kuruluşları hakla ilişkiler uygulamalarında çeşitli araçlar kullanmaktadırlar. Gazete, dergi, broşür, kitap, afiş gibi basılı araçlar, radyo, televizyon, film gibi işitsel görsel araçlar, seminer, konferans gibi sosyal araçlar, internet ve sosyal sorumluluk kapsamında yapılan kampanyalar uygulamalarda kullanılanlar arasında sıralanmaktadır.

Eğitim alanında faaliyet gösteren bazı sivil toplum kuruluşlarının planlı ve geniş kapsamlı çalışmaları⁵⁵ olsa da genel anlamda kuruluşların çeşitli sorunlar yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Kuruluşun kendi yapısından kaynaklanan sorunlar, finansman sıkıntısı, alt yapı sorunları, toplum algısından kaynaklanan sorunlar ve medya yapısından kaynaklanan sorunlar halkla ilişkiler uygulamalarında yaşanmakta olan sorunlar arasındadır. Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye’de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile halkla ilişkiler arasındaki ilişki; söz konusu kuruluşlar tarafından halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetlerinin kullanımı ve uygulamalardaki olumlu ve olumsuz yönler araştırılmaktadır.

Araştırma kapsamında örneklem olarak kabul edilen, Türkiye’deki yasal mevzuata göre kurulmuş, eğitim alanında faaliyet gösteren sendikalar,

---

⁵⁵ Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği-Turkcell “Kardelenler” (<http://www.turkcell.com.tr/site/tr/turkcellhakkinda/Sayfalar/sosyal-sorumluluk/egitim/kardelenler/kardelenler.aspx>) , Anne Çocuk Eğitim Vakfı “7 Çok Geç” (<http://www.7cokgec.org/>), Lösemili Çocuklar Vakfı “Biz De Okullu Oluyoruz” (<http://www.losev.org.tr/v2/tr/content.asp?ctID=835>) kampanyaları geniş kapsamlı çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

konfederasyonlar ve meslek odaları haricindeki 150 sivil toplum kuruluşu analiz edilmiştir. Araştırmada örneklem dâhilindeki kuruluşların Türkiye genelini kapsamı nedeniyle anket soruları 29.09.2011, 17.10.2011 ve 22.03.2012 tarihlerinde elektronik posta ile gönderilmiştir. Ayrıca 21-23.11.2011 tarihleri arasında sivil toplum kuruluşlarına telefon yoluyla ulaşılmaya ve anket sorularına cevap alınmaya çalışılmıştır. Elektronik posta ve telefon yolu ile toplam 24 kuruluştan cevap alınabilmiştir. Bununla birlikte betimleyici bir çalışma hedeflendiğinden ve anketlere geri dönüş az olduğundan 18 sivil toplum kuruluşuyla anket soruları temel alınarak yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Son olarak örneklem kapsamındaki sivil toplum kuruluşlarının web siteleri, anketin yirmi altıncı sorusu temelinde incelenmiştir.

Elektronik posta yoluyla ulaşılmaya çalışılan sivil toplum kuruluşlarının 19'una⁵⁶ elektronik posta adresi güncel-geçerli olmadığından, posta kutuları dolu olduğundan ya da sunucu hatası nedeniyle gönderilen elektronik postaların ulaşmadığı gözlenmiştir. Kuruluşlara telefon yoluyla ulaşılmaya çalışıldığında, veri tabanlarından alınan telefon numaralarının beş tanesinin güncel-geçerli olmadığı görülmüştür⁵⁷. Öte yandan birçok sivil toplum kuruluşunda telefonlara bakan olmamış ya da anket yapılacak yetkililere ulaşamamıştır.

---

⁵⁶ Elektronik posta yoluyla anket soruları ulaştırılmayan sivil toplum kuruluşları; Akademisyenler Birliği Derneği, Ankara Kültür ve Eğitim Vakfı, Antalya Çağdaş Eğitim ve Kültür Vakfı, Bezirci Hacı Veli Ağa Vakfı, Dost Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği, Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği, Gümüşhaneli Araştırma, Yardımlaşma ve Eğitim Vakfı, Hayatboyu Eğitim ve Kişisel Gelişim Merkezi Derneği, İstanbul Eğitim ve Kültür Vakfı, İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı, İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı, Kadir Has Vakfı, Kaleseramik Eğitim Vakfı, Karadeniz Eğitim, Kültür ve Çevre Koruma Vakfı, Köksal Eğitim Vakfı, Küçükalioğlu Vakfı, Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı, Türkiye Can Çocuklar Eğitim Koruma ve Yaşam Vakfı, Türkiye Eğitim ve Sevgi Derneği.

⁵⁷ Telefon numaraları güncel olmayan sivil toplum kuruluşları; Bağımsızlıkçı Aydınlanma Halkçı Eğitim Derneği, Çağdaş Toplum Platformu Derneği, Eğitimde Paylaşım Derneği, Ali Ekinci Vakfı, Atatürkçü Düşünce ve Laik Eğitim Vakfı.

Sivil toplum kuruluşları arasında, faaliyete yeni başlamaları, faaliyetlerine ara vermeleri, yönetim kurulu kararı, eğitim alanı dışında faaliyet yürütme gibi çeşitli nedenlerle araştırmaya katılmayanlar olmuştur.

Son iki yıldır faaliyet gerçekleştiremiyoruz. Başka bir oluşum içinde okul yaptırmaya çalışıyoruz. Bu yüzden yardımcı olamayacağım (Alternatif Eğitim Derneği, Telefon görüşmesi, 24 Kasım 2011).

Vakfımız yeni kuruldu, bu yüzden henüz bir faaliyetimiz yok. Yardımcı olamayacağız. Bir dahaki sefere diyelim (Kalyoncu Vakfı, Telefon Görüşmesi, 25 Kasım 2011).

Vakıf olarak telefonla ya da mail ile anket yapmıyoruz. Sadece yüz yüze anket yapıyoruz (Akçadağ-Elbistan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı, Telefon Görüşmesi, 21 Kasım 2011).

Sayın ilgili, ekli e-postada belirtmiş olduğunuz anket çalışmasının doldurulması talebinize yönetim kurulumuzun kararı gereği olumsuz cevap verdiğimizizi üzülerek bildiriyorum. Çalışmalarınızda başarılar dilerim (Adana Eğitim Gönüllüleri Derneği, Elektronik Posta, 18 Kasım 2011).

Web sayfamızda gerekli açıklamalar bulunmaktadır. Bunun dışında size verebileceğimiz bilgi bulunmamaktadır. Bilginize (Ayhan Şahenk Vakfı Yönetici Asistanı, Elektronik Posta, 22 Mart 2012).

Öncelikle, Vakfımıza göstermiş olduğunuz ilgi için teşekkür ediyoruz. Ancak, Vakfımız uygulamaları içerisinde bu ve buna benzer bireysel taleplere olumlu yanıt veremeyeceğimizi üzülerek iletmek istiyoruz. Ayrıca Vakfımızın web sitesi olan www.sabancivakfi.org adresinden sorularınıza yanıt bulabileceğinize inanıyoruz. Bilginizi rica eder, başarılarınızın devamını dileriz (Sabancı Vakfı, Vakıf Yönetimi Destek Sorumlusu, Elektronik Posta, 25 Kasım 2011).

Derneğimiz araştırma alanınıza giren bir faaliyet yürütmemektedir. Bu nedenle anketinizi dolduramıyorum. Çalışmalarınızda kolaylıklar dilerim (Hacettepe Eğitim, Araştırma ve Hizmet Vakfı, Elektronik Posta, 03 Ekim 2011).

Sayın Pınar Hanım, Yaratıcı Çocuklar Derneği İzmir Temsilciliği olarak faaliyetimize son vermiş bulunuyoruz. Çalışmalarınızda başarılar dilerim (Yaratıcı Çocuklar Derneği İzmir Şube, Elektronik Posta, 17 Kasım 2011).

Direk olarak eğitim alanında faaliyet göstermiyoruz. Birlikte çalıştığımız Sivil Toplum Kuruluşları var sadece. Yardımcı olamayacağım (Açık Toplum Vakfı, Telefon Görüşmesi, 18 Kasım 2011).

Hüsnü Özyeğin Vakfı tarafından gönderilen elektronik posta, adı geçen vakıf tarafından elektronik postaların içeriğinin okunmadığına ve otomatik yanıt sistemi tarafından cevaplandırıldığına işaret etmektedir.

Vakfımız 2011-2012 eğitim öğretim yılı için yeni bursiyer başvurusu kabul etmemektedir. Burs arayışınızda başarılar dileriz (Hüsnü Özyeğin Vakfı, Elektronik Posta, 03 Ekim 2011).

Gönüllü yönetimi süreci ve gönüllü iletişimi halkla ilişkiler uygulamaları dâhilinde yapılmaktadır. Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı tarafından gönderilen elektronik posta nedeniyle, Vakfın halkla ilişkiler alanının kapsamı ya da tanımı ile ilgili farklı algısı olduğu değerlendirilmektedir.

TEGV olarak, üzülecek yapmış olduğunuz araştırmaya faaliyet alanımız doğrultusunda katkı sağlayacağımızı düşünmediğimizi belirtmek isterim. TEGV'in yapısı gereği Halkla İlişkiler olarak farklı bir çalışma alanımız yok. 7-16 yaş grubu çocuklarla çalışma ve gönüllü yönetimi süreçleri ile ilgili araştırmalarınızda her zaman destek vermeye hazır olduğumuzu bilmenizi isteriz (Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı Eğitim ve Gönüllü Departmanı, Gönüllü Sorumlusu, Elektronik Posta, 26 Aralık 2011).

Elektronik posta ve telefon yoluyla cevaplanan anketlerde ve özellikle telefon görüşmelerinde isim kullanımıyla ilgili olumsuz düşünceler olması nedeniyle, bulguların verilmesi aşamasında sivil toplum kuruluşlarının ismi anket yapılan kişilerin yerine kullanılmıştır.

S.N.	ANKET SORULARINI CEVAPLAYAN STK	TARİH	
1	Adnan Menderes Üniversitesi Vakfı	21.11.2011	Telefon
2	Altı Nokta Körler Vakfı	21.11.2011	Telefon
3	Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı	22.11.2011	Elektronik Posta
4	Ankara Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı	17.11.2011	Elektronik Posta
5	Anne Çocuk Eğitim Vakfı	23.11.2011	Telefon
6	Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı	23.11.2011	Telefon
7	Boğaziçi Vakfı	22.03.2012	Elektronik Posta
8	Coşkunöz Eğitim Vakfı	03.10.211	Elektronik Posta
9	Çelikel Vakfı	17.11.2011	Elektronik Posta
10	Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği	01.10.2011	Elektronik Posta
11	Elginkan Vakfı	23.11.2011	Elektronik Posta
12	Enderun Eğitim Vakfı Konya Şubesi	23.03.2012	Elektronik Posta
13	Hayat Boyu Eğitim ve Kişisel Gelişim Derneği	23.03.2012	Elektronik Posta
14	İstanbul Çocukları Vakfı	24.11.2011	Elektronik Posta
15	İstanbul İlim ve Kültür Vakfı	26.11.2011	Elektronik Posta
16	Kadıköy Sağlık Eğitim Merkezi Vakfı	22.11.2011	Elektronik Posta
17	Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı	22.03.2012	Elektronik Posta
18	Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı	17.11.2011	Elektronik Posta
19	Mehmet Emin Horoz Eğitim Vakfı	27.03.2012	Elektronik Posta
20	Türkiye Özel Okullar Birliği Derneği	17.10.2011	Elektronik Posta
21	Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı	18.10.2011	Elektronik Posta
22	Uluslararası Eğitim Yöneticileri Derneği	22.03.2012	Elektronik Posta
23	Umut Onurlu Önderler Yetiştirme Vakfı	26.03.2012	Elektronik Posta
24	Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı	21.10.211	Elektronik Posta

Tablo.2. Telefon veya Elektronik Posta İle Anket Sorularını Cevaplayan Sivil Toplum Kuruluşları

Araştırmada 18 sivil toplum kuruluşuyla yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar sivil toplum kuruluşlarının kendi adreslerinde gerçekleştirilmiş; 30-70 dakika arası sürmüştür. Mülakatlarda, isim talebine olumlu ve olumsuz tepkiler alındığı için araştırma bulguları verilirken isim kullanılmamıştır. Anket sonuçlarında olduğu gibi, bulgularda kullanılan sivil toplum kuruluşlarının isimleri görüşleri alınan kişileri temsil etmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarına randevu ya da mülakat için gidildiğinde, bazı sivil toplum kuruluşlarının adreslerinin güncel/geçerli olmadığı, bazılarının başka kurum ve kuruluşlarla ortak adres kullandıkları ve bazılarında da düzenli çalışan personelin olmadığı tespit edilmiştir.

Batıkent Kültür ve Eğitim Vakfı faaliyet yürütmüyor. Eskiden burs falan veriyordu ama şimdi maddi sıkıntıdan dolayı faaliyet yürütemiyor. Kayıtları bir muhasebeciye verdik, evrak işlerini o takip ediyor. Adres olarak Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği'nin (Kent-Koop) yerini kullanıyor ama etkinlik yok (Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği, Yüz Yüze Görüşme, 23 Mart 2012).

Kırıkkaleliler Vakfı bu adresi kullanıyor. Evrak gelince arıyorum onlar gelip alıyorlar. Başka bir faaliyet yürütmüyorlar. Eskiden yemek düzenliyorlardı, iftar yapıyorlardı. Başkan'ın Kırıkkale'de fabrikası var, burada duramıyor (Kırıkkaleliler Eğitim Kültür Sağlık Ve Sosyal Yardım Vakfı Adresinde Bulunan Sancak Bilgisayar Şirketi Yetkilisi, Yüz Yüze Görüşme, 23 Mart 2012).

Dünya Eğitim Çevre ve Sağlık Vakfı'yla aynı adresi kullanıyoruz ama onlar çok sık gelmiyorlar. Çok fazla faaliyet yürütmüyorlar zaten. Arada bir gelip gidiyorlar (Anayurt Gazetesi Çalışanı, Yüz Yüze Görüşme, 05 Nisan 2012).

Burası bizim evimiz. Öyle bir vakıf var mı bilmiyorum. Belki anneler biliyordur ama onlar da işte (Yerel Yönetimler Kültürel Sosyal Dayanışma ve Eğitim Vakfı Adresinde Yapılan Yüz Yüze Görüşme, 16 Yaş, Erkek, 13.04.2012).

Evet kızım burada o vakıf var. Kızım kurdu vakfı. Ama kendisi şehir dışında, vakıfla ilgili neler yapıyor ben de bilmiyorum (Samiye Naim Eğitim Vakfı Adresinde Yapılan Yüz Yüze Görüşme, 75 Yaş, Kadın, 10.04.2012).

S.N	GÖRÜŞME YAPILAN STK	YAŞ	CİNSİYET	EĞİTİM	UNVAN	TARİH / SAAT
1	Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı	68	KADIN	Üniversite	Yönetim Kurulu Üyesi	24.11.2011 / 14.10-15.20
2	Bilimsel ve Teknik Araştırma Vakfı	56	ERKEK	Üniversite	Proje Koordinatörü	25.11.2011 / 11.00-12.10
3	Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı	65	KADIN	Yüksek Lisans	Yönetim Kurulu Üyesi ve Genel Müdür	05.04.2012 / 15.00-15.40
4	Eğitimciler Derneği	54	KADIN	Üniversite	Yönetim Kurulu Üyesi	25.11.2011 / 13.40-14.10
5	Fevzi Demirkol Müzik Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı	81	ERKEK	Üniversite	Vakıf Kurucusu ve Başkanı	30.03.2012 / 13.30-14.10
6	Günün Yardımlaşma Hizmet ve Eğitim Vakfı	40	ERKEK	Üniversite Öğrencisi	Gençlik Kolları Bşk. Ve Yönetim Kurulu Üyesi	12.04.2012 / 13.40-14.15
7	İbrahim Çeçen Vakfı	39	KADIN	Üniversite	Vakıf Sekreteri	20.03.2012 / 15.00-15.30
8	Kahramanmaraşlılar Eğitim Vakfı	60	ERKEK	Yüksek Lisans	Genel Sekreter	12.04.2012 / 14.45-15.10
9	Kırşehirli Kùltür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı	54	ERKEK	Üniversite	Vakıf Başkanı	30.03.2012 / 15.00-15.50
10	Konya Eğitim ve Kültür Vakfı	36	ERKEK	Lise	Vakıf Çalışanı	31.03.2012 / 14.10-14.40
11	Lösemili Çocuklar Vakfı	28	KADIN	Üniversite	Halkla İlişkiler ve Gönüllü İletişimleri Birimi Personeli	06.10.2011 / 11.00-11.40
12	Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı	36	KADIN	Üniversite	Proje Koordinatörü	04.04.2012 / 13.30-14.00
13	Teknik Eğitim Vakfı	39	ERKEK	Üniversite	Genel Sekreter	28.11.2011 / 14.30-15.10
14	Tuna Kültür ve Eğitim Vakfı	41	ERKEK	Yüksek Lisans	Vakıf Müdürü	05.04.2012 / 13.50-14.30
15	Türk Çocukları Eğitim Vakfı	59	ERKEK	Üniversite	Yönetim Kurulu Üyesi	20.03.2012 / 13.30-14.10
16	Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı	70	ERKEK	Üniversite	Başkan	12.04.2012 / 16.00-16.30
17	Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği	55	ERKEK	Üniversite	Yönetim Kurulu Üyesi	20.03.2012 / 10.30-12.00
18	Türkiye Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı	50	ERKEK	Üniversite	Başkan	03.04.2012 / 14.30-15.10

Tablo.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yapılan Sivil Toplum Kuruluşları

Birleşik Kafkasya Konseyi Kültür Sanat Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı, Giresun, Sağlık, Eğitim ve Sosyal Dayanışma Vakfı, Türkiye Öğretmenler Dayanışma ve Eğitim Vakfı Ankara Kültür ve Eğitim Vakfı, Özyurt Sağlık Eğitim ve Sosyal Yardım Vakfı, Sağlık Eğitim ve Dayanışma Vakfı, Dünya Alevi Bektaşî Kültür Eğitim Vakfı, Eğitim Dünyası Araştırma ve Geliştirme Derneği adreslerinde vakıf veya dernek tabelası görülmüştür ancak 10.00-12.00 ve 13.30-16.30 saatleri arasında ve hafta içi günlerde yapılan ziyaretlerde adreste kimse olmadığı tespit edilmiştir.

Eğitimciler Birliği Vakfı, Türkiye Eğitim Kültür ve Sosyal Hizmet Vakfı, Türkiye Kültür Sağlık ve Eğitim Vakfı, Kooperatifçi Bilim Uzmanları Eğitim Vakfı, Doç. Dr. Olcay Birgül Eğitim Vakfı, Arz Kültür ve Eğitim Vakfı, Bilim Teknoloji ve Eğitim Vakfı, Eğitim ve Kalkınma Vakfı adreslerinde ise adı geçen dernek ve vakıfların olmadığı ve/veya taşındıkları görülmüştür. Bununla birlikte Abdulkadir Özkan Eğitim Vakfı'nda araştırmacı içeri alınmamıştır.

Üzgünüm ama içeri bayanlar giremiyor. Bu yüzden sizi içeri alamam. Yardımcı olamayacağım (Abdülkadir Özkan Eğitim Vakfı, Yüz Yüze Görüşme, 23 Mart 2012).

Araştırmanın bu aşamasında elde edilen bulgular, her vakıf ve derneğin etkin bir şekilde faaliyet yürütmedikleri ya da yürütemedikleri şeklinde değerlendirilmiştir. Kısıtlı kaynaklar nedeniyle sürekli personel çalıştıramayan kuruluşların olduğu, vakıf kurmak için kendi evlerini gayrimenkul olarak gösteren kurucular olduğu, faaliyetlerine ara ya da son veren sivil toplum kuruluşları olduğuna işaret eden bu bulgular, kuruluşların niceliksel çoğunluklarının yanında niteliksel olarak gelişemedikleri yönündeki savları destekler niteliktedir.

Araştırma süreci genel olarak ele alındığında, eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları arasında, sınırları kesin olmamakla birlikte, üçlü bir ayırım göze çarpmaktadır. *Birinci grupta*, kurumsal yapıya ulaşmış, ulusal ve/ya uluslararası düzlemde faaliyet gösteren Lösemili Çocuklar Vakfı, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Türk Eğitim Derneği gibi kuruluşlar yer almaktadır. Birinci gruptaki vakıflarda, halkla ilişkiler uygulamaları daha profesyonel yürütülmekte, halkla ilişkiler ajansı ile çalışılmakta ya da halkla ilişkiler uzmanı istihdam edilmektedir. *İkinci grupta*, özel şirketlerin kurduğu ve mali kaynak sağladıkları Asım Kocabıyık Kültür ve Eğitim Vakfı, İbrahim Çeçen Vakfı, Hacı Ömer Sabancı gibi vakıflar yer almaktadır. İkinci gruptaki vakıflarda halkla ilişkiler alanında yapılan çalışmalarda ya halkla ilişkiler ajansı ile çalışılmakta ya da şirketin halkla ilişkiler birimi tarafından faaliyetler yürütülmektedir. *Üçüncü grup*, hemşeri dernekleri, inanç temelli dernekler ya da daha küçük vakıfların yer aldığı geniş bir yelpazeden oluşmaktadır. Üçüncü grupta, kurumsallaşma düzeyi düşük olmasına rağmen, kurumsallaşmaya çalışan, bu konuda faaliyet yürüten Kırşehirli Kültür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı, Konya Eğitim ve Kültür Vakfı gibi kuruluşlar bulunmasının yanı sıra, Dünya Alevi Bektaşî Kültür Eğitim Vakfı, Eğitim Dünyası Araştırma ve Geliştirme Derneği gibi sürekli personel çalıştıramayan kuruluşlar da yer almaktadır. Üçüncü gruptaki kuruluşlarda halkla ilişkiler uygulamalarına ihtiyaç duyulduğu ancak kaynak sıkıntısı nedeniyle uygulama yürütülemediği belirtilmektedir. İletişim stratejileri ve ilişkiler açısından gruplar arasında farklılıklar bulunmaktadır. İlk iki gruptaki sivil toplum kuruluşları daha çok kitle iletişimine ve medyaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Üçüncü gruptaki sivil toplum

kuruluşlarının ilişkileri kişilerarası iletişim ve çoğunlukla yüz yüze iletişim ile yürütülmektedir.

Öte yandan, Anadolu Vakfı ve Asım Kocabıyık Kültür ve Eğitim Vakfı ile yapılan telefon görüşmelerinde, kuruluşların halkla ilişkiler uygulamaları yürütmedikleri, faaliyetlerin şirket bünyesinde yapıldığı belirtilmiştir. Bu durum şirketlerin kendi halkla ilişkiler uygulamaları kapsamında vakıf kurdukları şeklinde değerlendirilmiştir. Özel şirketlerin vakıf kurarak eğitim alanında çalışmalar yürütmelerinin, kurumsal sosyal sorumluluk projelerinde olduğu gibi, gerçekleştirilen faaliyetlerin kuruluşun olumlu imajına katkısı ve vergi indrimi gibi avantajları nedeniyle yapıldığı değerlendirilmiştir. Başka bir ifadeyle vakıfların halkla ilişkiler faaliyetlerinin olması yerine, kendileri halkla ilişkiler faaliyeti olmuşlardır. Asım Kocabıyık Kültür ve Eğitim Vakfı ile ilgili olarak Borusan Holding'in ana sayfasında⁵⁸ “topluma katkı” başlığı altında vakıf bilgilerine ve faaliyetlerine ulaşılabildiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde Kale Grubu⁵⁹ ve Yaşar Holding⁶⁰ web sitelerinde “sosyal sorumluluk” altında açılan bağlantı ile Kaleseramik Eğitim Vakfı ve Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Bilgilerine ulaşılabilmektedir. Koç Holding web sitesinde⁶¹, “toplumsal sorumluluk anlayışı ile gösterdiği çabaları kurumsallaştırma hedefiyle” vakfin kurulduğu belirtilmektedir.

Faaliyetlerimiz Anadolu Grup tarafından yürütülmektedir. Özel bir halkla ilişkilerimiz yok. Şirket yürütüyor (Anadolu Vakfı, Telefon Görüşmesi, 24 Kasım 2011).

---

⁵⁸ <http://www.borusan.com/tr/ToplumaKatki/ToplumaKatkiAnlayisimiz.aspx> (Erişim tarihi, 17.04.2012)

⁵⁹ <http://www.kale.com.tr/tr-tr/kale-grubu/sosyal-sorumluluk> (Erişim tarihi, 16.04.2012)

⁶⁰ <http://www.yasar.com.tr/SosyalSorumlulukFaaliyetleri.aspx> (Erişim tarihi, 16.04.2012)

⁶¹ http://www.koc.com.tr/tr-tr/Kurumsal_Sosyal_Sorumluluk/VehbiKocVakfi/Pages/VehbiKocVakfi.aspx, (Erişim tarihi, 16.04.2012)

Faaliyetlerimiz Borusan Holding tarafından yürütülüyor. Zaten okul yaptırıyoruz. Bir halkla ilişkiler birimimiz veya o alanda bir çalışmamız yok (Asım Kocabıyık Kültür ve Eğitim Vakfı, Telefon Görüşmesi, 23 Kasım 2011).

Araştırma kapsamında analiz edilen sivil toplum kuruluşları burada geliştirdiğimiz üçlü ayırım içine yerleştirilerek tasniflenilmemiştir. Bu şekilde yapılan ayırım, incelenen kuruluşların halkla ilişkiler uygulamalarıyla ilgili bir analizi kolaylaştırmak ve elde edilen sonuçları işlevselleştirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırma bulgularının tasnifinde kullanılacak bu ayırım doğrudan sivil toplum kuruluşlarının genelini kapsayacak bir tasnif şablonu olarak kullanılmamaktadır. Çünkü bu süreçte bir kuruluşun kendine bakış açısı, kendini değerlendirme biçimi, kendini nerede gördüğü gibi kriterler de devreye girmektedir. Bazı sivil toplum kuruluşları her iki tasnif biçiminin içine girecek özellikler de gösterebilmektedirler. Ayrıca kuruluşların web sitelerindeki bilgilerin de yetersiz olması ya da bazı kuruluşlarla anket yapılamamış olması gibi sınırlılıklar nedeniyle sivil toplum kuruluşlarını bu şekilde sınıflandırmak yerine kuruluşların gerçekleştirdikleri halkla ilişkiler faaliyetlerini yapılan bu normatif ayırımla ilişkilendirme yoluna gidilmiştir.

Araştırmada gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatlar ve yanıtlanan anketler sonucunda; eğitim alanında faaliyet gösteren kuruluşların gerçekleştirdikleri faaliyetler, halkla ilişkiler alanına ilişkin uygulama ve sorunları ile ilgili elde edilen bulgular alt başlıklar halinde verilerek değerlendirilmiştir. Elektronik posta ile alınan cevapların bulguları verilirken, yazım hataları düzeltilmemiş, orijinal metne sadık kalınmıştır.

Eğitim Alanında Gerçekleştirilen Faaliyetler

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanında yurttukleri faaliyetler çeşitlilik gostermektedir. Faaliyetler arasında en çok belirtilenler aşağıda sıralanmıştır.

- Eğitim bursu vermek,
- Okul ve yurt yaptırmak,
- Eğitim evleri, ocuk yuvası yaptırmak,
- Konferans, seminer vb. dzenlemek,
- Kitap, dergi gibi yayınlar çıkarmak,
- Yetişkinlere ynelik eğitim programları hazırlamak ve yurttmek,
- Engellilere ynelik eğitim programları hazırlamak ve yurttmek.

Eğitim alanında yapılan faaliyetler, sivil toplum kuruluşları açısından irdelendiğinde; ilk iki gruptaki kuruluşların faaliyetlerinin okul-yurt yaptırmak, sreklı yayınlar çıkarmak, eğitim evleri ve ocuk yuvası yaptırmak gibi daha fazla maddi kaynak gerektiren uygulamalar olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu gruplarda eğitim bursu verilen oğrenci sayısının daha fazla olduğu gızlenmektedir. Orneğin Hacı Omer Sabancı Vakfı⁶² tarafından 39 eğitim kurumu, 19 oğrenci yurdu, 17 oğretmenevi, 7 sağlık kurumu, 4 kuttüphane, 5 spor tesisi ve 1 universite yaptırılmıştır. Vehbi Koç Vakfı⁶³ tarafından bugune kadar 40 bin oğrenciye burs verilmiştir. Losemili ocuklar Vakfı⁶⁴ tarafından eğitim alan çocukların her ihtiyacının karşılandığı okul ve Losev İkoğretim okulu ve Losev koğu yaptırılmıştır.

⁶² <http://www.sabancivakfi.org/sayfa/kalici-eserler>, (Erişim tarihi, 17.04.2012)

⁶³ http://www.vkv.org.tr/egitim_egitim_burslari.aspx (Erişim tarihi 17.04.2012)

⁶⁴ <http://www.losev.org.tr/v2/tr/content.asp?ctID=407> (Erişim tarihi, 17.04.2012)

Üçüncü gruptaki sivil toplum kuruluşlarının sayısal olarak daha az olmasına rağmen yine okul-yurt yaptırdıkları ve eğitim bursu verdikleri ancak daha çok diğer faaliyetlere yöneldikleri görülmektedir. Konferans, seminer, panel, çalıştay düzenlemek, çeşitli yayınlar çıkarmak gibi faaliyetlerin yanı sıra çeşitli alanlarda (İngilizce, halk oyunları, müzik, resim, sınavlara hazırlık, din vb.) eğitim verdikleri gözlenmektedir. Diğer taraftan her üç gruptaki kuruluşların çeşitli boyutlarda projeler yürüttüğü tespit edilmiştir.

Eğitim alanında yürütülen faaliyetlere genel olarak bakıldığında, faaliyetlerin ortak bir yarar amacıyla yapıldığı ve yaşanan eksiklikleri gidermeye yönelik faaliyetler olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda söz konusu kuruluşların; Gellner'in ifade ettiği birey ve devlet arasında yaşanan boşluğu doldurma işlevini yürüten aracı kurum olarak (Akt. Bayhan, 2005: 156) ekonomiden ya da devletin uygulamalarından kaynaklanan olumsuzlukların etkilerinin azaltılması yönünde işlev gerçekleştirdikleri söylenebilmektedir.

Karar vericileri etkileme yönünde yapılan savunuculuk⁶⁵ veya lobi faaliyetlerinin sivil toplum kuruluşları tarafından daha az yapıldığı ve/veya dile getirilmediği görülmüştür. Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı lobi faaliyetlerinin anlamsız olduğunu belirtmiştir.

Biz bu katsayı uygulamasının değişmesi için çok etkili olduk. Yükseköğretim Kurulu ile görüştük sürekli, meslek liseleri için. Bizim sayemizde bir şeyler değişti (Teknik Eğitim Vakfı).

---

⁶⁵ “Savunuculuk, STK’ların ortak bir çıkar için herhangi bir kamu politikasını etkileme girişimidir. Karar vericileri etkileyerek, yasaları ve politikaları toplumdan dışlanmış kesimler lehine değiştirmek için, bilgiyi stratejik olarak kullanma süreci olarak da tanımlanabilir. Savunuculuk, politika ve yasa değişiklikleri talep etmeyi veya yapılan değişikliklere katkıda bulunmayı amaçlar (Dursun & Becerikli, 2008: 100).”

Engelli hakları ile ilgili yeni yasaların çıkması, yasaların uygulanması vb. konularda her platformda mücadele etmek faaliyetlerimiz arasındadır (Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı).

Biz ne dersek diyelim kendi bildiklerini yapacaklardır. Türkiye’de her zaman bu böyle olmuştur. İktidardaki kendi bildiğini okumuştur. Şimdi Anayasa çalışmaları yapılıyor. Biz öneri sunsak ne olacak dinleyecekler mi? Bak bir örnek vereyim. Vakıf meclisi temsilcisi seçimine gittik. Bir kişi tam 81 vakfın vekâletini almış gelmiş. Normalde bir kişinin bir vekâlet alması gerekir. Hepsi yerine oy kullandı ve istedikleri liste seçildi. Ben orada ne yapsam boş (Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı).

Türk Eğitim Derneği⁶⁶ Bilim Kurulu tarafından çeşitli konularda araştırmalar yapılarak yayınlar çıkarılmıştır. Lösemili Çocuklar Vakfı tarafından çıkarılan Lösemili Çocukların Sesi gazetesinin Ağustos 2011 sayısında, sivil toplum kuruluşlarının vergiden muaf olmaları ve kuruluşlara bağış yapılması ile ilgili kanun teklifi yer almaktadır. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Anne Çocuk Eğitim Vakfı⁶⁷ web sitelerinde 5/1/1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına dair kanun teklifinin olumsuz yönlerini ele alan yazılar yer almaktadır. Akçadağ-Elbistan Eğitim Kültür ve Sağlık Vakfı, Uluslararası Eğitim Yöneticileri Derneği, Ankara Özel Özel Eğitim Kurumları

---

⁶⁶ Türk Eğitim Derneği Bilim Kurulu tarafından hazırlanan Yükseköğretime Giriş Sorunlar, Ulusal Eğitim Politikamız, Çocuk ve Eğitim, Temel Eğitim ve Sorunları, Atatürk ve Eğitim, Türkiye’de Meslek Eğitimi ve Sorunları, Okulöncesi Eğitim ve Sorunları, Bugünden Yarına Ortaöğretimimiz, Eğitimde Psikolojik Hizmetler ve Sorunları konularının yanında daha bir çok alanda araştırma ve yayın yapmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. <http://www.ted.org.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF3FB36B5C02E7607F>

⁶⁷ Anne Çocuk Eğitim Vakfı tarafından yürütülen ‘7 Çok Geç’ kampanyasının lobi faaliyetleri aşamasında; “Güç ortakları ile birlikte yapılan toplantılarında; kampanyanın en önemli hedeflerinden birinin okul öncesi eğitimin (60-72 ay döneminde) zorunlu hale getirilmesi olduğuna karar verilmiştir. Bunu gerçekleştirmek için her kesimden destek oluşturmak, politika önerileri geliştirmek ve devlete baskı oluşturmak amacıyla lobi faaliyetleri yürütülmesine karar verilmiştir. Bu amaçla, ERG ve AÇEV tarafından hazırlanan raporlar, TÜSİAD’ın “Doğru Başlangıç: Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim” raporu ve çeşitli makalelerden derlenen ve politika önerileri de içeren bir rapor hazırlanmıştır. Seçim öncesi dönemde, okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi konusundaki politika önerimizi siyasi parti yetkililerine, bağımsız adaylara ve kamuoyuna iletmek amacıyla, güç ortaklarımızın da yer aldığı bir gazete ilanı hazırlanarak ulusal gazetede yayınlanmıştır. Hem siyasi partilere hem de basın mensuplarına politika önerilerini içeren rapor gönderilerek bürokratlardan bu çalışma içinde yer almaları ve destek vermeleri konusunda talepte bulunulmuştur. 2009 yılında da TBMM’nde bir grup kadın milletvekiline bu konuda sunum yapılarak destek istenmiştir.” http://www.7cokgec.org/yedi_cok_gec_kampanyasi.php (Erişim tarihi, 02.04.2012)

Derneği gibi sivil toplum kuruluşları da yine internet sitelerinde çalışma alanlarıyla ilgili görüş bildirmişlerdir. Ancak gerek yapılan görüşmelerde gerekse web sitelerinde yapılan incelemelerde bu gibi lobi faaliyetlerinin az yapıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra her gruptaki sivil toplum kuruluşunun, kendi sosyal sermayelerinin genişliğiyle bağlantılı olarak politikacılarla ikili ilişkiler kurdukları, makam ziyaretleri gerçekleştirdikleri görülmüştür.

Özetle lobi faaliyetlerinin Türkiye’de bazı sivil toplum kuruluşu tarafından yapıldığı ve yeterli olmadığı görülmüştür. Bu durumun sivil toplum kuruluşları etrafında gerçekleşen tartışmalardan; devletin politikalarını uygulamaya devam ettiği ve sivil toplum kuruluşlarının bu konuda yeterli etkiye sahip olamadığı (Erkilet, 2008: 79) düşüncesine ve/veya sivil toplum alanı tarafından öngörülen eğitim politikaları ile devletin eğitim politikaları arasında temel bir farklılık olmadığı hatta örtüştüğü (Güneş & Güneş, 2001: 1) yönündeki düşünceleri kanıtlar nitelikte olduğu değerlendirilmektedir. Diğer taraftan Caniklioğlu’nun ifade ettiği (2007: 97) sivil toplum kuruluşlarının ihtiyaç duyanlara yardım ederek onları yardıma muhtaç kıldıkları ancak siyasi ve ekonomik sisteme çözüm üretmedikleri hatta sisteme hizmet ettikleri yönündeki tartışma açısından bakıldığında, eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının çok azının çözüm üretme çabası içerisinde olduğu öngörülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin eğitim alanında olmasının, diğer sivil toplum kuruluşları ile karşılaştırıldığında farklı etkileri olduğu gözlenmiştir. Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının bazıları eğitim alanında faaliyet göstermelerinin uygulamada bir fark yarattığını belirtmişlerdir.

Bir kere hibe programındaki projelere ulaşmada avantajımız oluyor. Projelerde danışmanlık ve eğitim faaliyetlerinin ağırlığı daha fazla. Kamuda 15000 kişi eğittik (Bilimsel ve Teknik Araştırma Vakfı).

E tabi fark var. Biz Kanarya Sevenler Derneği değiliz. Bir proje yaptığımızda ilgilenen daha fazla oluyor. Daha çok gönüllü geliyor, daha çok bağış veren oluyor (Teknik Eğitim Vakfı).

Farkımız var tabii. Üniversite kurmayı düşünüyoruz. Bu bile fark yaratıyor (Kırşehirliiler Kültür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı).

Pozitif bakılıyor, daha çok gönüllü geliyor (Eğitimciler Derneği).

Tabi eğitim önemli, bu yüzden ulaştığımız kişi sayısı da artıyor (Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği).

HOROZ LOJİSTİK olarak Eğitim alanında faaliyet göstermemiz bizi diğer rakiplerimizden bir adım öne çıkarıyor ve Vakfımızın mensubu olduğu Horoz Grubu'nun asıl sektörü olan lojistik eğitimi veren ve sektöre ara eleman yetiştiren Türkiye'nin ilk meslek Lisesini 2005 senesinde Mehmet Emin Horoz Anadolu Lojistik Meslek Lisesi'nı kurmuştur ,HOROZ Grubu 70.yılımı kutladığı bu sene Eylül ayındada Mehmet Nurettin Horoz Teknik ve Endüstri Meslek Lisesinide Gaziantep'te açarak 70. Kuruluş yıldönümünü taçlandıracaktır (Mehmet Emin Horoz Eğitim Vakfı).

Birçok sorunun kaynağı eğitimsizlik olduğu için, eğitimlerimiz ile Türkiye de bir çok konuda bilinçlendirme sağlamış oluyoruz (Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı).

Eğitim alanında faaliyet göstermenin eskisi kadar anlamlı olmadığını, Altı Nokta Körler Vakfı kuruluş sayısıyla ilişkilendirilerek açıklamıştır. Diğer sivil toplum kuruluşlarıyla bir fark olmadığını belirten kuruluşlar da olmuştur.

Bundan yirmi yıl kadar öncesinde bir anlamımız vardı. Şimdi o kadar çok dernek ve vakıf var ki anlatamam. Herkes ideolojik temelde sivil toplum kuruluşu açıyor ya da cemaatler var. Kişiler de düşüncelerine göre gidip bağış yapıyor. Yani yirmi yıl öncesine göre bağışlar çok azaldı, çünkü bizim siyasi bir yanımız yok, tarafsızız. Şimdi faaliyetin yerini düşünce aldı. Ne yaptığın değil, kimle yaptığın önemli (Altı Nokta Körler Vakfı).

Hiç fark yok. Biz de onlar gibi faaliyetlerimizi yürütüyoruz (Anadolu Eğitim, Kültür ve Bilim Vakfı).

Hayır fark yok (Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı).

Fark yok, aynı (Kahramanmaraşlılar Eğitim Vakfı).

Diğer sivil toplum kuruluşları ile arasında fark yaratmamaktadır (Boğaziçi Vakfı).

Fark yaratmıyor (Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı).

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin eğitim alanında olmasının fark yaratmadığını belirten sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra olumlu yönde etkilerini ifade eden kuruluşlar da olmuştur. Her üç grupta da farklı görüşler belirtilmesine rağmen sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanında yürüttükleri faaliyetlerin olumlu etkilerini, halkla ilişkiler uygulamalarında bir avantaja dönüştürebilecekleri düşünülmektedir. Diğer taraftan Tosun'un (2008a: 131-132), sivil toplum kuruluşlarının güç ve inisiyatiflerini parçalamalarına yönelik kullandığı *Balkanlaşma eğilimi* ifadesinin eğitim alanında faaliyet gösteren kuruluşlar için de geçerli olduğu söylenebilmektedir. Aynı alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının niceliksel artışının, niteliksel gelişimin önünde bir engel olarak görüldüğü bu durumun eğitim alanında faaliyet gösteren kuruluşları da etkilediği saptanmaktadır.

Mevcut Yasal Mevzuat İle İlgili Düşünceler ve İşbirliği Çalışmaları

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının çoğu yasal mevzuatın faaliyetlerini etkilemediklerini belirtmişlerdir. Yasal mevzuatın faaliyetleri etkilemese bile prosedürlerinin çok fazla olduğunu belirten sivil toplum kuruluşları olmuştur. Her üç gruptaki genel eğilim mevcut yasal mevzuatın faaliyetleri etkilemediği yönündedir.

Yasal mevzuat faaliyetlerimizi etkilemiyor. Başarılı bir hukuk büromuz var ve yasal mevzuatla ilgili bütün faaliyetleri yürütüyorlar (Lösemili Çocuklar Vakfı).

Yasal mevzuat faaliyetlerimizi etkilemiyor ama sıkıntıya düştüğümüz anlar oluyor. Çünkü çok fazla yapılması gereken şey var. Örneğin bir Avrupa Birliği projesi alıyorsun. Ben bu parayı alıp şu projede kullanacağım diye Vakıflar Genel

Müdürlüğüne bildiriyorsun. Ama ne alakası varsa Dernekler Dairesine de bildiriyorsun. Geçen sene bir projeyi bildirmeyi unutmuşuz. Bin lira para cezası geldi. Gittim sordum size niye bildiriyoruz, ne yapıyorsunuz diye. Sadece ilde neler yapıldığı konusunda valiliğin haberinin olması gerekiyor, yoksa bir şey yapmıyoruz dediler (Bilimsel ve Teknik Araştırma Vakfı).

Hem kolaylaştırıyor hem de sınırlıyor. Mesela eğitim evlerinden para almayacaksın diyerek sınırlıyor. Ama halk eğitim merkezlerinden hoca alabilirsin diyerek kolaylaştırıyor da (Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı).

Etkilemiyor, ama son yasa değişikliğiyle birlikte tüzük değişikliğine gittik. Üniversite kurabilmek ve üye kabul edebilmek için. Onay bekliyoruz (Kahramanmaraşlılar Eğitim Vakfı).

Mevcut yasal mevzuat faaliyetlerimizi kolaylaştırmaktadır (Elginkan Vakfı).

Atık daha kolay oldu bazı şeyler. Yeni Vakıflar Kanunu işleri kolaylaştırdı. Vakıflar Meclisi var. Üye alabiliyoruz (Kırşehirli Kùltür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı).

Mevcut yasal mevzuat faaliyetlerimizi etkilememektedir (Kadıköy Sağlık Eğitim Merkezi Vakfı, Türk Çocukları Eğitim Vakfı, Türkiye Kùltür Sanat ve Eğitim Vakfı, Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı, Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği, İbrahim Çeçen Vakfı, Eğitimciler Derneği).

Mevcut yasal mevzuatlar çalışmalar açısından her hangi bir zorlama veya sıkıntı oluşturmamaktadır (Enderun Eğitim Vakfı Konya Şubesi).

Mevcut Yasal mevzuat faaliyetlerimizi sınırlamaktadır (Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği, Umut Onurlu Önderler Yetiştirme Vakfı, Çelikel Vakfı).

Sivil toplum kuruluşları arasında mevcut yasal mevzuatın faaliyetlerini sınırlandırdığını belirten sivil toplum kuruluşları olsa da her üç gruptaki genel eğilim etkilemediği ya da kolaylaştırdığı yönündedir. Sivil toplum kuruluşlarının yaşadığı sorunlar arasında belirtilen, yetkili düzeyinde yetersiz muhataplarla karşı karşıya kalınması, devlet tarafından uygulanan yasal düzenlemelerin bir kısmına gerek olmaması ve yasal prosedürlerin faaliyetleri olumsuz yönde etkilemesi (Hatun, 1994: 51; Yeğen, vd. 2010: 53-54; Yıldırım, 2004: 266-270; Caniklioğlu, 2007: 143) şeklindeki sorunların uygulamada düşünùlenden daha az yaşandığı veya olumsuz etkilerinin daha az olduğu gör÷lmektedir. Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşları arasında yasal mevzuatın faaliyetlerini olumsuz yönde etkilediğini

belirten sivil toplum kuruluşları olsa da, mevcut yasal mevzuata göre faaliyetlerini yürütebilen ve etkilenmediklerini belirten sivil toplum kuruluşları temel alındığında, yasal mevzuatın getirdiği sürecin giderilmesi zor olan bir sorun olmadığı değerlendirilmektedir.

Araştırmada sivil toplum kuruluşlarının çoğunluğunun diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaptığı görülmüştür. İşbirliği yapılan kurumlar arasında özel şirket, devlet kurumları ve diğer sivil toplum kuruluşları zikredilmiştir. Özellikle ilk grupta yer alan kurumsal boyuttaki kuruluşların işbirliği faaliyetlerinin daha geniş kapsamlı olduğu tespit edilmiştir. En çok üçüncü grupta ele alınabilecek kuruluşların işbirliği faaliyetlerine yönelmediği görülmüştür. Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, Anadolu Eğitim, Kültür ve Bilim Vakfı, Çelikel Eğitim Vakfı, Enderun Eğitim Vakfı Konya Şubesi, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Mehmet Emin Horoz Eğitim Vakfı, Tuna Kültür ve Eğitim Vakfı gibi işbirliği yapılmadığını belirten kuruluşlar da olmuştur.

İşbirliği çalışmalarımız sadece devlet kurumlarıyla sınırlı değil. Üniversitelerle işbirliği yapıyoruz. Diğer sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapıyoruz. Özel şirketler, eğitim alan çocuklarımıza istihdam sağlayabilecekse onlarla yapıyoruz (Lösemili Çocuklar Vakfı).

Projelere göre devlet kurumları, özel kuruluşlar ya da diğer sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapıyoruz (Kırşehirli Kültür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı).

Eğitim derneğiyiz. Diğer sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerle işbirliği yapıyoruz (Eğitimciler Derneği).

Genellikle devlete bağlı kurum ve üniversiteler ile işbirliği yapılmaktadır (Elginkan Vakfı).

Kültür bakanlığıyla işbirliği yapıyoruz. Dil Tarih Coğrafya Fakültesiyle işbirliği yapıyoruz. Sosyal alan araştırmalarımız var (Türkiye Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı).

Öte yandan işbirliği yapılan kurum ve kuruluşlar belirlenirken politik duruş, şirket profili gibi kriterlere bazı sivil toplum kuruluşları tarafından bakıldığı ancak işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşların en çok faaliyet alanına göre belirlendiği tespit edilmiştir.

Mal ya da hizmete ilişkin destek verebilmeli. Projecilik kavramına yakın olmalı. Teknik destek verebilmeli. Yayın alanıyla ilgili çalıştığımız yer 12 yıldır aynı. Sürekliliğe de bakıyoruz (Bilimsel ve Teknik Araştırma Vakfı).

Ciddi bir kuruluş olması önemli. Daha önceki yaptığı çalışmalar önemli. Projeyi taşıyabilmesi açısından maddi bakımdan güçlü olması gerekir (Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı).

Teknik eğitimle ilgili olmalı, faaliyet alanı önemli (Teknik Eğitim Vakfı).

Faaliyet alanı (Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı, Ankara Atatürk Lisesi Vakfı, Türkiye Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı, Kadıköy Sağlık Eğitim Merkezi Vakfı).

Siyasi olarak tarafsız olmasına derneğimiz dikkat etmektedir (Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği).

Körlere istihdam sağlayabilecek ya da eğitim verebilecek olması (Altı Nokta Körler Vakfı).

Faaliyet alanı, politik duruş, şirket profili (Anne Çocuk Eğitim Vakfı).

Faaliyet alanı, şirket profili (Boğaziçi Vakfı).

Faaliyet alanı önemli. Çalışma alanı içerisinde olmalı. Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olmalı. Cumhuriyete bağlı olmalı (Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı).

Çok fazla işbirliği faaliyetimiz var. Faaliyet alanı önemli (Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı).

Yapılan işbirliği faaliyetlerinde; finansal destekte bulunma, konferans, seminer vd. için eğitimci akademisyen sağlama, teknik destek sağlama, projeleri yürütme gibi uygulamaların işbirliği yapılan örgüt tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşları arasında üç grupta işbirliği faaliyetinin boyutları farklı olsa da etkilerinin önemli olduğu belirtilmiştir. Özellikle üçüncü gruptaki kuruluşların yürüttükleri projelerde halkla ilişkiler

alanındaki uygulamaların işbirliği yapılan kurum ve kuruluşlar tarafından karşılandığı ifade edilmiştir. Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının çoğu farklı boyutlarda da olsa devletle işbirliği içerisinde olduklarını belirtmişlerdir.

İşbirliği yapılarak gerçekleştirilen projelere örnek olarak Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı; ‘ilk yardıma ilk adım’, ‘yarının izleri’, ‘temiziz’, ‘evimdeyim’, ‘parlak gülüşler parlak gelecekler’, ‘iyi beslenmek iyi gelecek’, ‘kütüphaneler’ projelerini; Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı; ‘yeniden Bitlis’, ‘Bitlis Eren Üniversitesi’, ‘BETAV Ormanı’, ‘Van Gölü Havzası Projesi’ projelerini, Coşkunöz Eğitim Vakfı; ‘özürlülere meslek edindirme’, ‘AB kadınların ve gençlerin mesleki eğitimi’ projelerini, Elginkan Vakfı; ‘yeni fikirler yeni işler’, ‘yeni düşler yenilikçi düşünceler’, ‘arı çekirdek’ projelerini göstermişlerdir.

Halkla İlişkiler Uygulamalarının Amacına ve Algısına Yönelik Açıklamalar

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler faaliyetlerinin amacı çoğunlukla hedef kitleye yani çoğunlukla eğitim desteği alan yararlanıcılara ulaşmak olarak belirtilmiştir. Halkla ilişkilerin ikinci kullanım amacı faaliyetler ile ilgili kamuoyuna bilgi vermek olarak ifade edilmiştir. Üçüncü olarak en çok kuruluşun olumlu imajının oluşturulması dile getirilmiştir. Halkla ilişkiler uygulamalarını önemli gören ancak, yapamadıklarını belirten kuruluşların yanı sıra ihtiyaç duymadığını belirten kuruluşlar da olmuştur. Halkla ilişkiler uygulamalarının önemini bilen ve yürüten kuruluşlar daha çok kurumsallaşmış ya da kurumsallaşmaya çalışan sivil toplum kuruluşları arasında yer almaktadırlar. İkinci grupta yer alan özel şirketler tarafından kurulmuş sivil toplum kuruluşlarının

uygulamaları ajanslar tarafından yürütülmekte ve bu durumun avantajlı olduğu dile getirilmektedir.

Bizim bağış toplamak gibi bir amacımız yok. Üniversiteler ve diğer sivil toplum kuruluşlarıyla yaptığımız çalışmalar var. O çalışmalarda kime eğitim vereceksek onlara ulaşmak için halkla ilişkiler yapıyoruz (Teknik eğitim Vakfı).

Hedef kitleye ulaşmak ve kamuoyuna bilgi vermek. İşe odaklıyız daha çok. Nasıl katma değer sağlarız ona bakıyoruz. En çok kamuoyuna bilgi vermek ve eğitim yararlanıcılarına ulaşmak için halkla ilişkiler yapıyoruz (Bilimsel Teknik Araştırma Vakfı).

Şu an temel amacımız her ay dergimizi çıkarabilmek. Onun sürekliliğini korumaya çalışıyoruz. Kamuoyuna bilgi vermeye çalışıyoruz (Eğitimciler Derneği).

İnsanlara ulaşmanın yanında kurumsal kimlik oluşturmaya çalışıyoruz (Kırşehirli Kiltür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı).

Halkla ilişkiler bizim için sadece kendi hemşerilerimize ulaşmaktır (Kahramanmaraşlılar Eğitim Vakfı).

Hedef kitleye ulaşmak (Adnan Menderes Üniversitesi Vakfı).

Kitle iletişim araçlarında yer almak, kamuoyuna bilgi vermek (Uluslararası Eğitim Yöneticileri Derneği).

Hedef kitleye ulaşmak, gönüllülere ulaşmak, kuruluşun olumlu imajının oluşturulması (Ankara Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı).

Hedef kitleye ulaşmak ve kamuoyuna bilgi vermek (Anadolu Eğitim Kiltür ve Bilim Vakfı).

Hedef kitleye ulaşmak, kuruluşun olumlu imajının oluşturulması ve benimsetilmesi, kamuoyuna bilgi vermek (Çelikel Eğitim Vakfı).

Hedef kitleye ulaşmak, kuruluşun olumlu imajının oluşturulması ve benimsetilmesi, kamuoyuna bilgi vermek (Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı).

Halkla ilişkiler bence halkın beklentilerine cevap verecek projeleri oluşturabilmektir. Vakfi daha iyi tanıtılabilmektir. Ama ekonomik nedenler önemli, yapamıyoruz (Türk Kiltür Sanat ve Eğitim Vakfı).

Halkla ilişkiler çok önemli. Kitleye ulaşmak, yayılmak önemli. Reklam yönünde çalışmalar yapmak lazım. Önemli görüyorum ama külfet olarak görüyorum (Günün Yardımlaşma Hizmet ve Eğitim Vakfı).

Televizyona falan çıkabilsek iyi olur. 12 senedir buradayım. Bir tanıtım falan yapamadık. Hocalarımız dergilerde çıktı ama somut bir şey yok. Hepsi lafta kaldı (Türk Çocukları Eğitim Vakfı).

Korolarda solo alanlar beni biliyorlar. Öyle insanlara ulaşmak gibi bir derdim yok. Müzikle ilgili herkes beni biliyor (Fevzi Demirkol Müzik Kiltür Sanat ve Eğitim Vakfı).

Her şey ajans tarafından yapılıyor. Zaman kaybımız olmuyor. Ne yapacağız diye düşünmüyoruz. O zamanı öğrencilerimizle geçiriyoruz (İbrahim Çeçen Vakfı).

Özellikle ilk iki grupta yer alan, halkla ilişkiler ajansı ya da uzmanıyla çalışan sivil toplum kuruluşları halkla ilişkilerin, gönüllülere ulaşmak, kuruluşun olumlu imajının oluşturulması ve benimsetilmesi, tanıtma, kamuoyuna bilgi verme gibi amaçları ve hedefleri olduğundan söz edilmiştir. Birçok kuruluş tarafından kriz yönetimi ile ilgili herhangi bir faaliyet yürütmedikleri açıklanmıştır. Kriz yönetimi Kırşehirli Kùltür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı, Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı, Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı ve Umut Onurlu Önderler Yetiştirme Vakfı tarafından dile getirilmiştir.

Biz hiç kriz yaşamadık ki, kriz yönetimi yapalım (Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı).

Krizle karşılaşmadık (Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı).

Kriz olmadı (Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği).

Kriz yönetimi yok (Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı).

Araştırmaya katılan ve üçüncü grupta yer alan çoğu sivil toplum kuruluşu kriz yönetimine ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Beklenmeyen ve önceden sezilemeyen durumlar olarak tanımlanabilecek krizlerin kapsamına; ekonomik kriz, hedef kitlenin şikâyetleri, hukukî sorunlar gibi konular girmektedir (Kazancı, 2009: 388). Ancak sivil toplum kuruluşlarının belirttiği gibi krizle ilgili bir uygulama yapılması için kriz anının gelmesi beklenmemelidir. Sivil toplum kuruluşları krizle karşı karşıya gelmeden krize karşı hazırlıklı hale gelmelidirler. Krizlerde, kişiler ve kurumlar sivil toplum kuruluşlarının meşruiyetini sorgulamaktadırlar. Sorgulama

süreci sonucunda oluşan kanaatlerin etkisi uzun süreli olmaktadır. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları bu durumun bilincinde olarak, proaktif halkla ilişkiler uygulamaları kapsamında kriz senaryoları üreterek, kriz durumlarında kimin nerede görev alacağı, medya ile nasıl iletişime geçileceği gibi konularda karara varmalıdırlar (Dursun & Becerikli, 2008: 94-95).

Hedef Kamulara Yönelik Açıklamalar

Araştırmada her üç grupta yer alan sivil toplum kuruluşlarının çoğunun hedef kitlesinin yararlanıcılar olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise bağışçılar ya da gönüllüler yer almaktadır. Ancak faaliyet alanına göre, kamular çeşitlilik göstermektedir. Özelleşmiş (yaşlılar, 18-35 yaş arası körler gibi) kamuları olduğunu belirten sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Daha çok halkla ilişkiler uzmanıyla/ajansıya çalışan sivil toplum kuruluşları ve faaliyetlerinin toplumun tümünü ilgilendirdiğini belirten sivil toplum kuruluşları bağışçılar, eğitim desteğine ihtiyaç duyanları ve gönüllüleri birlikte hedef kamu olarak belirtmişlerdir.

Bizim hedefi kitemiz aslında sadece 18-35 yaş arasındaki körler. Onlara ulaşmaya ve onları eğitmeye dolayısıyla yaşamlarını kolaylaştırmaya çalışıyoruz (Altı Nokta Körler Vakfı).

Bu ülkede fakir insanlar olduğunu düşünen ve yardım etmek isteyen insanlara ulaşmak istiyoruz (Günün Yardımlaşma Hizmet ve Eğitim Vakfı).

Bağış yapanlar (Adnan Menderes Üniversitesi Vakfı).

Bağış yapanlar ve gönüllüler (Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı).

Gönüllüler, eğitim desteğine ihtiyaç duyan kişiler, kütüphaneler, okullar, öğrenciler, eğitim kurumları (Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı).

Eğitim desteğine ihtiyaç duyan kişiler, yararlanıcılar (Çelikel Eğitim Vakfı, Mehmet Emin Horoz Eğitim Vakfı, Uluslararası Eğitim Yöneticileri Derneği, Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı, Tuna Kültür ve Eğitim Vakfı,

Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği, Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı).

Gönüllüler, eğitim desteğine ihtiyaç duyan kişiler, öğretmenler, yöneticiler, örgün eğitim öğrencileri ile eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitim yapan öğrenciler (Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği).

Bağış yapanlar, gönüllüler, eğitim desteğine ihtiyaç duyan kişiler (Kadıköy Sağlık Eğitim Merkezi Vakfı, Anne Çocuk eğitim Vakfı, Ankara Atatürk Lisesi Vakfı).

Yedin Yetmiş cinsiyet farkı gözetmeksizin bütün vatandaşlarımız hedef kitlemizdir. Her kesime ve yaş gurubuna yönelik seminerlerimiz vardır (Enderun Eğitim Vakfı Konya Şubesi).

Bağış yapanlar, gönüllüler, eğitim desteğine ihtiyaç duyan kişiler ve kuruluşların sosyal sorumluluk programlarında yer almak (Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı).

Şu an için Konyalılar. Ama kamuya yararlı vakıf olmaya çalışıyoruz (Konya Eğitim ve Kültür Vakfı).

Sadece hemşerilerimiz ama Maraş dışındakilere Maraş'ı tanıtmak istersek herkes oluyor (Kahramanmaraşlılar Eğitim Vakfı).

Anadolu'daki eğitim desteğine ihtiyaç duyanlar ve bilimsel yöntemlerin yararlanıcılara ulaşması için Tübitak (Bilimsel Teknik Araştırma Vakfı).

Tüm yurttaşlar. Mesela Van depremi oldu, yardım yaptık (Türkiye Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı).

Yaşlılar öncelikli hedef kitlemiz (Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı).

Hedef kitlemiz sadece eğitim alanlar, bağışçılar ve gönüllüler değil. Üniversiteler, diğer sivil toplum kuruluşları hedef kitlemiz arasındadır. Milli Eğitim Bakanlığı gibi devlet kurumları hatta tıp alanında çalışanlar hem hedef kitlemiz hem de ortak çalıştıklarımız arasındadır (Lösemili Çocuklar Vakfı).

Öte yandan örgüt içini hedef kitle olarak gösteren sadece bir sivil toplum kuruluşu olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının herhangi bir konuda kamuoyunu harekete geçirmesi amacı temel alındığında; kamuoyunun etkilenmesi, sorunun çözülmesi, devletin yetkili organlarının harekete geçmesi, medyanın konuya yer vermesi beklenmektedir (Dursun & Becerikli, 2008: 33). Sadece yararlanıcılara ya da bağış yapacak olanlara yönelik yapılan halkla ilişkiler faaliyetlerinin kuruluşlarının anlaşılması açısından eksik kalacağı düşüncesi sivil toplum kuruluşları tarafından

fark edilmesi gereken bir durumdur. Herhangi bir konuda kamuoyunu harekete geçirmeyi amaçlayan sivil toplum kuruluşlarının; sözü edilen amacı gerçekleştirebilmek için iç ve dış çevrelerin hepsini kapsayarak hareket etmesi gerekmektedir.

Halkla İlişkiler Uygulamalarının Yürütücüsü

İlk grupta yer alan kurumsallaşmış sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler biriminin ya da uzmanının olduğu görülmektedir. Şirket kuruluşlarının ise ajansla çalıştıkları ya da halkla ilişkiler faaliyetlerinin şirketin tarafından yürütüldüğü belirtilmektedir. Daha çok üçüncü grupta yer alan sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler faaliyetlerini yürütecek kişi ya da kişileri içerden sağladığı ya da sponsorlar aracılığıyla yürüttüğü gözlenmektedir.

Kuruluşumuz maddi sıkıntılar nedeniyle etkinlik yürütmüyor. Dolayısıyla halkla ilişkiler faaliyeti de yapamıyoruz (Adnan Menderes Üniversitesi Vakfı).

Halkla ilişkilerin öneminin farkındayız. Bir uzman gerekiyor ama biz sadece bağışlarla ayakta durmaya çalışan bir derneğiz. Halkla ilişkiler uzmanı istihdam edecek paramız yok ki, faaliyetlerimizi bile yapamıyoruz (Eğitmciler Derneği).

Vakıf personelince yürütülüyor (Ankara Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı).

Kuruluşumuzda herkes bir hakla ilişkiler uzmanı gibi gönüllülük esasına göre çalışmaktadır (Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı, Çelikel Eğitim Vakfı, Kadıköy Sağlık Eğitim Merkezi Vakfı, Elginkan Vakfı, Boğaziçi Vakfı, Tuna Kültür ve Eğitim Vakfı, İstanbul İlim ve Kültür Vakfı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı, Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı).

Vakfımızın halkla ilişkiler bölümü yoktur. Halkla ilişkilerle ilgili görevler vakfımızda istihdam edilen psikologlar marifetiyle yürütülmektedir (İstanbul Çocukları Vakfı).

Bu sene bir ajans gönüllü olarak bizimle çalışmaya başlamıştır (Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı).

Halkla ilişkiler uzmanı ve ajansı ile çalışmadık hiç. Yönetimde kimse maaşlı ücretli değil. 1000 kadar gönüllü üye, 150-200 civarında aidat üyesi var. Halkla ilişkileri biz

yapıyoruz. Arkamızda halk var. Allah'a bağlıyız (Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği).

Şimdilik herkes. Gönüllü bir organizatörümüz var. Kızımız çok şey değiştirdi. Genel kuruldan sonra bakıcaz. Bir halkla ilişkiler profesyoneliyle çalışmak istiyoruz (Kırşehirli Kùltür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı).

Öyle bir düşüncemiz var. Derdimizi anlatmak için bir profesyonelle çalışmak istiyoruz (Türkiye Kùltür Sanat ve Eğitim Vakfı).

Çok şanslıyız ki vakıf yöneticimiz bir halkla ilişkiler uzmanı. Mesleği uzun yıllar yapmış. O olmasa biz hiçbir şey yapamazdık (Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı).

Kuruluşumuzda istihdam ettiğimiz bir halkla ilişkiler uzmanı vardır (Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, Altı Nokta Körler Vakfı, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Coşkunöz Eğitim Vakfı).

Kamuoyu bilinçlendirme olarak ücretli görev yapan iki kişi vardır (Umut Onurlu Önderler Yetiştirme Vakfı).

Kurumumuzun Reklam-Tanıtım Sponsoru ve ilgili idarecimiz tarafından halkla ilişkiler hizmeti sürdürölmektedir (Enderun Eğitim Vakfı Konya Şubesi).

Kurumsal bir yapımız ve halkla ilişkiler birimimiz var. Aynı zamanda gönüllü çalışmaları var. Halkla ilişkiler uzmanı var ama aynı zamanda gönüllü (Lösemili Çocuklar Vakfı).

Biz vakıf olarak halkla ilişkiler faaliyeti yürütmüyoruz. Şirkette bir müdürlük gibi çalışıyoruz. Zaten genelde okul yurt falan yaptırıyoruz. Onların faaliyetlerini de şirket yapıyor (Hüsnü Özyeğin Vakfı).

Bir ajansla çalışıyoruz. Holdingle birlikte. Zaten holdingi tanıyan vakfi biliyor (İbrahim Çeçen Vakfı).

Genel olarak bakıldığında halkla ilişkiler birimi olan ve düzenli olarak bir ajansla çalışan sivil toplum kuruluşu sayısının daha az olduğu gözlenmektedir. Halkla ilişkiler uygulamaları çoğunlukla gönüllüler ve/ya işbirliği yapılan kuruluşlar tarafından yürütölmektedir. Bu durum Yavuz & Yavuz'un, ölkemizdeki sivil toplum kuruluşlarının çoğunun bir halkla ilişkiler bölümünün bulunmadığı ve halkla ilişkiler çalışmalarının çoğunun birkaç üye ya da gönüllü tarafından üstlenildiği yönündeki açıklamalarını kanıtlar niteliktedir (Yavuz & Yavuz, 2010: 414). Diğer taraftan Türkiye'de bulunan birçok sivil toplum kuruluşu gibi eğitim

alanındaki sivil toplum kuruluşlarının çoğunun küçük yardım kurumu olarak çalıştığı, finansal sıkıntılar yaşadığı bilinmektedir. Birkaç üye ile faaliyetlerini yürütmeye çalışan, ofis kiralarını ödemekte sıkıntı yaşayan (Çalışkan, 2005: 15) kuruluşların halkla ilişkiler biriminin olması beklenmemektedir.

Halkla İlişkiler Uygulamalarında Şubelerin Faaliyetleri

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının (olanlar arasında) şubelerinin halkla ilişkiler faaliyetlerini nasıl yürüttüğü sorulduğunda çoğunlukla merkeze bağlı olarak yürütüldüğü ifade edilmiştir. Faaliyetlerin bağımsız olarak ta yapılabileceğini söyleyen kuruluşlar daha azdır.

Tabii ki merkeze bağlı şekilde yapacaklar. Yoksa çok başlılık olur. Uyum bozulur (Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı).

Merkeze bağlı ve onun yol gösterdiği biçimde (Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı).

Merkeze bağlı ve onun yol gösterdiği biçimde (Anne Çocuk Eğitim Vakfı).

Merkeze bağlı ve onun yol gösterdiği biçimde (Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı).

Merkeze bağlı ama kendi fikirlerini de dile getirebiliyorlar (Lösemili Çocuklar Vakfı).

Faaliyetleri merkeze bağlı olarak yürütmek zorunda değiller. Yani biz şu fikri bulduk ya da şunu yapacağız dediklerinde yapabilirler. Ama yine de bize yani merkeze sormaları lazım (Eğitimciler Derneği).

Bağımsız olarak (Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı).

Bağımsız olarak (Enderun Eğitim Vakfı Konya Şubesi).

Halkla ilişkiler faaliyetleri açısından ele alındığında iki farklı durum söz konusu olabilmektedir. Şubelerin merkeze bağımlı şekilde yürüttükleri halkla ilişkiler faaliyetlerinin özellikle kriz anlarında önemli olduğu düşünülmektedir.

Çevreleriyle sürekli iletişimde olması gereken kuruluşların şubelerinin, merkezle söz birliği yapması, anlayış birliği içerisinde olması kuruluşun algısı açısından önemli olabilmektedir. Öte yandan şubelerin bağımsız hareket edebilmeleri, özgür ve özerk yapıda olduğu belirtilen sivil toplum ruhuna uygun olmakla beraber, gereken durumlarda yaratıcılığı ortaya çıkarmak için gerekli olabilmektedir. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının iç çevreyle iletişim halinde olmaları, her iki bakış açısının bilinciyle hareket etmeleri gerektiği değerlendirilmektedir. Yani bazı durumlarda şubelerin merkezle birlikte hareket etmeleri ve söz birliğinde olmaları, bazı durumlarda da özgürce hareket edebilmeleri sağlanmalıdır.

Faaliyetlerde Gönüllülerin Yer Alması

Sivil toplum kuruluşlarının hepsinde gönüllü bulunmamaktadır. Ankara Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı, Elginkan Vakfı, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, Umut Onurlu Önderler Yetiştirme Vakfı, Tuna Kültür ve Eğitim Vakfı, Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı, İstanbul Çocukları Vakfı, Coşkunöz Eğitim Vakfı faaliyetlerinde gönüllülerin yer almadığını belirtmişlerdir. Faaliyetlerinde gönüllülere yer veren kuruluşların, etkinliklerine göre farklı algıları bulunmaktadır. Gönüllülerin desteğini yeterli bulmayan kuruluşlar olduğu gibi, gönüllüler için çalışma yapan veya gönüllü desteğini yeterli bulan kuruluşlar da bulunmaktadır. Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı, Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği, Kadıköy Sağlık Eğitim Merkezi Vakfı, İstanbul İlim ve Kültür Vakfı, Uluslararası Eğitim Yöneticileri Derneği, Boğaziçi Vakfı, Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı, Eğitimciler Derneği, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, faaliyetlerinde

gönüllülerin yer aldığını ancak yeterli görmediklerini belirtmişlerdir. Çelikel Eğitim Vakfı, Altı Nokta Körler Vakfı, Anne Çocuk Eğitim Vakfı kuruluşlarında bulunan gönüllü insan kaynağını yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir.

Gönüllülerin yardımlarına yeterli demek çok iddialı bir söz olur (Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı).

Bizim 40.000 üyemiz var. İstesek daha da arttırabiliriz. Hepsi gönüllü olarak faaliyetlerimize katılıyorlar. Neye ihtiyacımız olursa içerden karşılayabiliyoruz. Biri tasarım yapıyor, biri baskı. Uzman olanlarımız da var aramızda. Onlar da halkla ilişkiler faaliyetlerini yönlendiriyor ve değerlendiriyorlar (Teknik Eğitim Vakfı).

Burada herkes gönüllü. Bir tane çalışmamız dışında herkes gönüllü olarak çalışıyor. Genel Sekreter bile gönüllü. İster ki tüm Maraşlılar gönüllü olsun. Gelmiyorlar ki. Türkiye'nin durumu ilginç. Anıtkabir'e gidiyoruz, arkamıza bakıyoruz 50-60 kişi var. Mevlüt okutuyoruz, gelenlere bakıyoruz 50-60 kişi var. Bedava yemek dağıtacağız diyoruz 300-400 kişi geliyor. Senede bir defa üyelere yemek düzenliyoruz. Güzel bir otel ayarlamışız, 75 lira bilet fiyatı var. Aslında daha çok ama aradaki farkı bir bağışçı ödüyor. Yemeğe gelemiyorlar. Birlik olmak zor (Kahramanmaraşlılar Eğitim Vakfı).

Mesaj trafiği önemli. Telefon parası çok geliyor. Kapıya biri geldiğinde kapıyı açıyorsanız, telefon geldiğinde cevap veriyorsanız işinizi yapıyorsunuz demektir. Tabela derneği değiliz, hizmet ve proje derneğiyiz. Pazar günü, hafta içi bir program yapınca salonlara sığmıyoruz. Bizi tanımayan yeni katılanlar da oluyor. Siyasete, partiye, holdinge yaklaşan dernekler var. Parti karşılıyor masrafları. Her dernekte rant vardır. Burada da manevi rant var. On lira aidatla çark döndürüyoruz. Burs veriyoruz ama burs veren doğrudan öğrencinin hesabına yatırıyor, verdiği paranın nereye gittiğini biliyor. Devlet kurumu gibi çalışıyoruz, resmi kurum gibi. Gelen giden evrak, yazışmalar hepsi arşivli (Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği).

Kimsesiz kız çocuklarına bakan evlerimiz var. Onları okutup yetiştiriyoruz. Gönüllü hocalar ders veriyorlar. Halkla ilişkiler faaliyetlerinde çok yer almıyorlar (Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı).

Üye gönüllü kazanmak için şehirlerde temsilcilik kurmaya çalışıyoruz. Şube daha zor iş. 444 0 957 telefon numarasını aldık. Bizce çok anlamı var. Plaka, tekrar doğuşu ifade ediyor. Deneyimlerimizi paylaşmak için Kırşehir Evi'ne ayın konuğu daveti yapıyoruz (Kırşehirli Kültür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı).

Gönüllüler bizde çok önemli. Pasta börek yapıyorlar, onları satarak gelir getiriyorlar. Aynı zamanda öğrencilere yemek yapıyorlar. Gönüllü bazında iyi bir potansiyelimiz var Ama her şey güvene bağlı. Şimdi siz buraya geldiniz, bir diyalog kuruldu. Eğer bana güvenirseniz yarın iki kilo pirinçle gelirsiniz. İnsanlar çok kötü istismar edilmiş, onlara da kızamıyorum. Gönüllülerin yaptıkları yemekleri dağıtırken gelmelerini sağlıyorum. Hem ne yapıldığını görüyorlar hem de karşı tarafın sevincini görüp haz duyuyorlar. Bağışçılar da öyle. Aracı gibi çalışıyorum. Şirkete bana 100 çuval şeker getir demiyorum. Şu kadar kişiye dağıtacağız, şu gün gel diyorum. Dağıtımda mutlaka şirketten birinin burada olmasını sağlıyorum. Onlar da güveniyor ve bir daha gönderiyorlar (Günün Yardımlaşma Hizmet ve Eğitim Vakfı).

Projelerde çok fazla gönüllü çalışıyor. Van, Muş, Bitlis projesinde 10 kişi ücretli çalıştı. Hocalar gönüllü çalıştılar. Yeterli gönüllü çalışmamız var (Bilimsel Teknik Araştırma Vakfı).

Üyelere gönüllülere yönelik teşekkür mektupları gönderiyoruz. Plaket veriyoruz. Bağış yapan kişilere, bağış verilen öğrenci listesini gönderiyoruz. Güven konusunda çalışıyoruz. Ama birlik beraberlik konusunda başarılı olunamıyor. Vakıfların üye kaydetmesiyle ilgili küsen-kırılan oluyor. Her elini kolunu sallayan üye olamaz. Faydalı olabilecek kişiyi üye yaparsın. Biz dernekler gibi insan topluluğu değiliz (Kahramanmaraşlılar Eğitim Vakfı).

Gönüllü desteği Vakıf açısından yeterli ama Türkiye nüfusuna oranladığımızda az. Bir milyon gönüllü projemiz var onu gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Gönüllü buluşmaları yapıyoruz, bağışçılarımıza ve gönüllü çalışanlarımıza bültenlerimizde, gazetemizde yer veriyoruz, teşekkür ediyoruz (Lösemili Çocuklar Vakfı).

Çalışma alanımıza göre yeterli. Çok büyük vakıf değiliz (Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı).

Kimseye bağış yaptın mı diye sormam. Verenden alırım. Giden üç ay sonra gelir, niye ayrıldın, niye geldin demem. Onlara bir şey öğretmenin mutluluğu yetiyor (Fevzi Demirkol Müzik Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı).

Buraya çalışmak için üye ve gönüllü lazım. Allah rızası için çalışacak ama gelmiyorlar. Üyelerimiz bile çalışmıyorlar ki gönüllü gelsin (Türk Çocukları Eğitim Vakfı).

Gönüllü çalışan çok yok. Bazen ufak tefek işler yapanlar oluyor (Türkiye Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı).

Sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamalarının yürütülmesi ve gönüllülerin desteğinin sağlanmasının birbiriyle eşanlı şekilde gerçekleştiği düşünüldüğünde halkla ilişkiler faaliyetlerini etkin ve verimli şekilde uygulayan, kendini ve amaçlarını doğru şekilde ifade edebilen sivil toplum kuruluşlarının gönüllülere ulaşmasının daha kolay olacağı dolayısıyla gönüllülerin desteğinin de yeterli olabileceği değerlendirilmektedir. İlişkisel yaklaşım modelinde belirtildiği gibi, üye ve gönüllülere yönelik faaliyetlerde güven, ilişkisel tatmin, ilişkisel bağlılık ve karşılıklı kontrolün sağlanması üye ve gönüllü ilişkilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Araştırmaya katılan ve etkin olarak faaliyetlerini yürüten kuruluşlar arasında üye ve gönüllülere yönelik çalışmalarda; güven ortamı yaratılmaya

çalışılması için faaliyetlere dahil etme, ilişkisel tatmine yönelik teşekkür etme ve kuruluşun ulaşılabilir olması olmak üzere üç uygulama öne çıkmaktadır. Bu uygulamaları gerçekleştiren sivil toplum kuruluşlarının gönüllü ihtiyaçlarında çok sıkıntı yaşamadıkları gözlenmektedir. Üye ve gönüllü katılımına ilişkin dile getirilen en büyük sorun, toplumun kuruluşlara güven duymaması ve sivil toplum alanına olan toplumsal ilgilinin azlığıdır. Potansiyel üye ve gönüllülere ulaşabilmek için kuruluşların gerekirse işbirliği yoluna giderek toplumsal ilgi oluşturmaya yönelik çalışmalar yapmaları gerekmektedir.

Halkla İlişkiler Uygulamalarının Finansmanı

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının ikinci grupta olan şirket kuruluşları hariç hepsinin finansman sıkıntısı yaşadığı gözlenmektedir. Her gruptaki kuruluşun en temel gelir kaynağı bağış ve üye aidatıdır. Bunun yanı sıra derneklerden farklı olarak vakıfların gayrimenkul gelirleri ve iktisadi işletme gelirleri göze çarpmaktadır.

Kantin geliri (Adnan Menderes Üniversitesi Vakfı).

Bağış yapanlar ve gayrimenkul gelirleri (Ankara Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı).

Bağış, üye aidatı (Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı).

Bağış, faiz ve kira gelirleri (Bilimsel ve Teknik Araştırma Vakfı).

Bağış (Çelikel Eğitim Vakfı).

Bağış (Kadıköy Sağlık Eğitim Merkezi Vakfı).

HOROZ LOJİSTİK Faaliyet Alanlarının hepsinden aylık Fonlar alıyoruz ve Gönüllü Bağışları (Mehmet Emin Horoz Eğitim Vakfı).

Bağış, üye aidatı (Uluslararası Eğitim Yöneticileri Derneği).

Vakıf gelirleri ve devlet yardımı (Altı Nokta Körler Vakfı).

Bağış, özel şirket Avrupa Birliği fonları (Anne Çocuk Eğitim Vakfı).

Bağış, üye aidatı, Avrupa Birliği fonları (Hayat Boyu Eğitim ve Kişisel Gelişim Derneği).

Özel şirket (Elginkan Vakfı).

Kira geliri (Umut Onurlu Önderler Yetiştirme Vakfı).

Bağış, aidat (Enderun Eğitim Vakfı Konya Şubesi).

Merkezi idare, özel şirket, yayın gelirleri (İstanbul Çocukları Vakfı).

Bağış ve işletme gelirleri. Bundan önceki başkan çok etkiliydi. Geniş bir çevresi vardı Maraş'ta. Bağış toplayacağımız zaman önüne çek defterini koyuyorlardı (Kahramanmaraşlılar Eğitim Vakfı).

Avrupa Birliği fonları, yayın gelirleri ve Tübitak (Bilimsel Teknik Araştırma Vakfı).

Bağış, aidat ve Avrupa Birliği fonları (Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği).

Bağışlar var, üye aidatı var. Merkezi idare yakıt ve onarım işlerinde yardımcı oluyor. Avrupa Birliği fonlarından bir kere yararlandık. Sürekli değil (Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı).

Bağışlar ve iktisadi işletme gelirleri (Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı).

Bağış, üye aidatı, kira geliri, Avrupa Birliği fonları, proje üretiyoruz (Kırşehirli Kiltür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı).

Kendi maaşım ile çevirmeye çalışıyorum (Fevzi Demirkol Müzik Kiltür Sanat ve Eğitim Vakfı).

Mali gelir yok. Mali sıkıntı var. 50000 lira kuruluştaki konulmuş. 20 senede para bitti, şimdi bağışlarla ayakta durmaya çalışıyoruz (Türk Kiltür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı).

Bağış (Günün Yardımlaşma Hizmet ve Eğitim Vakfı).

Sivil toplum kuruluşlarının çoğu halkla ilişkiler faaliyetlerinin yürütülmesinde finansman sıkıntısı çektiklerini belirtmişlerdir. Halkla ilişkiler uygulamalarının finansmanı konusunda sıkıntı çekmediklerini belirten az sayıda kuruluş çoğunlukla ilk iki grupta yer almaktadır. Bununla birlikte finansman sıkıntısı çekmediğini söyleyenler de dâhil olmak üzere bütün sivil toplum kuruluşları

faaliyetlerinde kullanacakları araçları maliyetine göre belirlediklerini ifade etmişlerdir.

Kuruluşumuz halkla ilişkiler uygulamalarını finanse etmekte sıkıntı yaşamaktadır (Uluslararası Eğitim Yöneticileri Derneği, Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı, Türkiye Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı).

Kuruluşumuz halkla ilişkiler uygulamalarını finanse edemediği için, giderler işbirliği yapılan kuruluş tarafından karşılanmaktadır (Çelikel Eğitim Vakfı, Kadıköy Sağlık Eğitim Merkezi Vakfı).

Kuruluşumuz halkla ilişkiler uygulamalarını finanse edemediği için, giderler işbirliği yapılan kuruluş tarafından karşılanmaktadır ve kuruluşumuz ekonomik sınırlılıkları nedeniyle kullanacağı halkla ilişkiler araçlarını maliyetlerine göre belirlemektedir (Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği).

Kuruluşumuz ekonomik sınırlılıkları nedeniyle kullanacağı halkla ilişkiler araçlarını maliyetlerine göre belirlemektedir (İstanbul İlim ve Kültür Vakfı, Anne Çocuk Eğitim Vakfı) .

Sponsorlar aracılığıyla (Altı Nokta Körler Vakfı).

Tercihimiz bağışları amaca yönelik harcamak; bu nedenle ofis çalışanlarımız, bağışçılarımız, gönüllü ajansımız ile el ele vererek tanıtımlarımızı bila-bedel yaptırmaya çalışıyoruz. Zorlandığımız kalemleri maliyetine yaptırıyoruz. Kurumlarla yürüttüğümüz projelerdeki tüm tanıtım çalışmalarını ise proje ortaklarımızın ajansları yapıyor (Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı).

Kurumumuzun Bu faaliyetleri sponsorları aracılığı ile yürütmektedir. (Enderun Eğitim Vakfı Konya Şubesi)

Sıkıntı yaşıyoruz. Bu yüzden ne yapacağımıza maliyetine göre karar veriyoruz (Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı).

Tamam, paramız var dediysek te öyle kafamıza göre her şeyi yapamıyoruz. Öncelikle maliyetlerine bakıyoruz. Sonra hangisini kullanacağımıza karar veriyoruz (Teknik Eğitim Vakfı).

Kuruluşumuz halkla ilişkiler uygulamalarını finanse etmekte sıkıntı yaşamamaktadır. (Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı, Mehmet Emin Horoz Eğitim Vakfı, Bilimsel Teknik Araştırma Vakfı).

Kuruluşumuz halkla ilişkiler uygulamalarını finanse etmekte sıkıntı yaşamamaktadır. Kuruluşumuz ekonomik sınırlılıkları nedeniyle kullanacağı halkla ilişkiler araçlarını maliyetlerine göre belirlemektedir (İstanbul Çocukları Vakfı).

Müsvette bile değerli. Kurumlardan gelen kâğıtları kullanıyoruz. Savurganlık yapmıyoruz. Olanaklar kısıtlı ama halkla ilişkiler uygulamalarını etkilemiyor. Gönüllüler destekliyor ama duyarsızlar olabiliyor (Lösemili Çocuklar Vakfı).

Öte yandan bazı sivil toplum kuruluşları halkla ilişkiler faaliyetlerinin işbirliği yapılan kurum ve kuruluşlar tarafından karşılandığını belirtmişlerdir. Türkiye’de bazı devlet ya da özel şirket destekli sivil toplum kuruluşları dışındaki bütün kuruluşların finansal sıkıntı çektiği bilinen bir gerçektir. Faaliyetlerini yürütebilmeyi ve sürdürülebilirliği sağlamayı düşünen sivil toplum kuruluşlarının ekonomik kaynaklara ulaşmak için çalışmalar yapması gerekmektedir. Kuruluşlar ekonomik kaynak olarak sadece aidat ve bağışları düşünmekten bir adım öteye gidebilmeli ve alternatif kaynaklara yönelebilmelidirler. Kuruluşlar faaliyetlerine sponsor bulmak için çalışmalar yapmalı ya da kurumsal sosyal sorumluluk kapsamında projelerine şirketleri dâhil edebilmelidirler. İnternet gibi ucuz ve hızlı bir aracın kullanımıyla ulaşabilecekleri kişi ve kaynağın artırılması yönünde çalışmalar yapmalıdırlar.

Halkla İlişkiler Uygulamalarında Kanaat Önderlerinin Kullanımı

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan, okuma yazma oranının düşük olduğu ülkelerde kanaat önderlerinin etkisinin daha fazla olduğu bilinmektedir. Coombs (2004: 58) bireylerin bir soruna ya da konuya kişisel merakı anlamında duyduğu ilginin, halkla ilişkiler araştırmalarında en çok kullanılan kişilerarası değişkenlerden biri olduğunu belirtmektedir. İlgi düzeyinin yüksekliği beraberinde bilgilenme düzeyinde de bir artışı sağlamakta ve ilgisi ve bilgisi yüksek olan insanlar faal olarak daha çok bilgi aramakta ve kendilerine gönderilen mesajların kaynaklarından daha çok mesajların içeriğine odaklanmaktadır. Böylelikle mesajların içeriklerini bilgi haznelerinde bulunan diğer yaklaşımlarla karşılaştırma,

bu mesajlarla değerlendirme ve analiz etmeye daha yakın durmaktadırlar. Oysa ilgi ve bilgi düzeyi düşük bireyler mesajın içeriğinden daha çok mesajı gönderen kaynağın özelliklerini dikkate almaktadırlar. Burada da ortaya çıkan en önemli kriter kaynağın güvenilirlik düzeyi olmaktadır. Kısaca kanaat önderlerinin en etkili olduğu durumlar aslında bireylerin ilgi ve bilgi düzeylerinin en düşük olduğu ortamlara denk düşmektedir.

Günümüzde bireyler yeni iletişim teknolojilerinden özellikle de internet üzerinden yayınlanan bilgi düzeyine, kaynağın çoğu zaman belirsiz oluşu, yer alan bilgilerin sabitlenemeyişi ve sürekli değişmesi vs. gibi nedenlerle çok fazla güvenmemektedirler. En azından buradan elde ettikleri bilgiyi başka kaynaklardan doğrulama ihtiyacı duymaktadırlar. En eski kitle iletişim aracı olması nedeniyle gazeteler aracılığıyla aktarılan bilgiye duyulan güven ise hem internet üzerinden gelen bilgiye hem de görsel-işitsel araçlardan gelen bilgiye nazaran daha güvenilir bulunmaktadır. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşlarının uyguladığı stratejiler arasında kanaat önderleri kullanımı halkla ilişkilerde ilişki yönetimi sürecinde, hedef kitlelerin konuya ilişkin ilgi ve bilgi düzeyi de göz önünde bulundurulduğunda, özellikle güven oluşturma aşamasında önemli görülmektedir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarının kanaat önderi kullanımı analize dâhil edilmiştir.

Üç grupta yer alan sivil toplum kuruluşlarının çoğunun faaliyetlerinde kanaat önderi niteliğindeki kişileri kullandıkları görülmüştür. Kuruluşların hepsi eğitim amaçlı faaliyet yürüttüklerinden kanaat önderi seçiminde dikkatli davrandıklarını belirtmişlerdir. Kanaat önderi kullanmayan kuruluşlar; Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı, Çelikel Eğitim Vakfı, Mehmet Emin Horoz Eğitim Vakfı, Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı, Elginkan Vakfı, Coşkunöz Eğitim

Vakfı, Uluslararası Eğitim Yöneticileri Derneği, Umut Onurlu Önderler Yetiştirme Vakfı olarak sıralanmaktadır. Bunların dışında yer alan kuruluşların hepsi kanaat önderi kullandıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte en çok kullanılan kanaat önderi niteliğindeki kişilerin eğitimci ya da akademisyen olduğu belirtilmiştir. Sivil toplum kuruluşları eğitim alanında faaliyet gösterdiklerini, bu yüzden de kanaat önderlerinin faaliyetlere daha istekli katıldıklarını belirtmişlerdir. Kanaat önderi niteliğindeki kişileri faaliyetlerinde kullanan sivil toplum kuruluşları kanaat önderlerinin çalışmalarda çok etkili olduklarını belirtmişlerdir. Öte yandan kanaat önderinin kim olduğuna göre değişmekle birlikte basının ilgisini çekebildiği de açıklanmıştır.

Gelen kişinin topluma örnek olması gerekiyor. Bu bir sporcu da olabilir, politikacı da. Eğitimi alacak olan çocuklara örnek olmalı. Kesinlikle daha istekli katılıyorlar. Eğitimciler zaten katkı sunabilmek için katılıyorlar. Diğerleri ise bir yandan da kendi reklamlarını yaptıkları için katılıyorlar (Lösemili Çocuklar Vakfı).

Çok duyarlılar, konudan çok birlikte anılacakları sivil toplum kuruluşu, kurum ve projenin içeriği ile ilgileniyorlar (Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı).

Hangi etkinlik tek yönlü menfaat sağlar? Adımızdan belli, ticari, siyasi kuruluş değiliz. Eğitim amaçlı bir kuruluş olduğumuz için etkinlikler kanaat önderlerini de etkiliyor (Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı)

Kanaat önderi olarak kimin geldiği önemli. Şimdi biz Amerika'dan profesör getiriyoruz. Kimsenin ilgisini çekmiyor. Ama Mustafa Sandal gelseydi bütün basın orada olurdu. (Bilimsel Teknik Araştırma Vakfı)

Genel olarak kanaat önderlerinin hedef kitleye ulaşımı kolaylaştırdığı, daha etkili ve ikna edici olduğu, kitlelere güven verdiği yönünde olumlu algılar mevcuttur. Kanaat önderleriyle ilgili olarak olumsuz görüş bildiren olmamıştır. Halkla ilişkiler uygulamalarında kanaat önderinin kullanımının bireyleri tek tek aydınlatmaktan daha kolay ve kitlelere ulaşmada daha hızlı olduğu (Kazancı, 2009: 112) bilinmektedir. Ancak sivil toplum kuruluşları kanaat önderi kullanımının avantajlarının yanında

dezavantajlarını bilmek ve ona göre seçim yapmak durumundadırlar. Önderlerin mesajları kendi süzgeçlerinden geçirerek verebilecekleri bilinmelidir. Toplumsal amaçlı bir etkinlik yürüten sivil toplum kuruluşu, etkinliğe ünlü bir sinema sanatçısını davet ettiğinde, televizyonda etkinliğin içeriği yerine ünlüyle ilgili bir haberin yapılabileceğini göze almış demektir (Dursun & Becerikli, 2008: 35). Dolayısıyla özellikle medyanın ilgisini çekebilmek için kullanılan önderlerin, mesajın önüne geçebileceği ve/veya özel ve iş yaşamında yaşadığı olumsuzlukların kuruluşu negatif etkide bulunabileceği göz önünde bulundurularak seçim yapılmalıdır.

Halkla İlişkiler Uygulamalarının ya da Projelerin Başarısının Değerlendirilmesi

Sivil toplum kuruluşları etkinliklerini yürütürlerken çeşitli aşamalarda planlama yapmaktadırlar. Her etkinliğin büyüklüğüne göre değişen planlama aşaması daha çok kurumsallaşmış ya da kurumsallaşmaya çalışan sivil toplum kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Bununla birlikte Avrupa Birliği projeleri gibi büyük projelerde araştırma, planlama ve uygulama aşamalarına dikkat edildiği görülmektedir. Ancak küçük çaplı, konferans, yemek organizasyonu gibi faaliyetlerde sürece çok dikkat edilmediği gözlenmektedir.

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının çoğu halkla ilişkiler faaliyetlerinin başarısını ulaştıkları yararlanıcı yani eğitim desteği alan kişi sayısına göre değerlendirmektedirler. Örneğin 100 öğrenciye burs verebilmenin çok büyük başarı olduğunu ifade eden kuruluşlar bulunmaktadır. İkinci grupta yer alan özel

şirketlerin kurduğu kuruluşlar medyada çıkan haber sayısını daha çok dile getirmişlerdir. Bunun yanında faaliyete göre değişiklik göstermekle birlikte faaliyetin gerçekleşmesi de başarı sayılmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği fonları ile projeler yürüten ya da işbirliği çalışmalarıyla büyük projeler yürüten sivil toplum kuruluşlarının, projeleri daha profesyonelce değerlendirdikleri görülmüştür. Ancak bunu yapabilen sivil toplum kuruluşunun sayısının çok az olduğu saptanmıştır.

Bizim için önemli olan bir şeyler başarabilmektir. Mesela birinin eline yardımın ulaşması başarı olarak görülmektedir. Okul yaptırmak istiyoruz diyelim. Kaç kişiye ulaştığımız önemli değil, eğer o okulu yaptırabildiysek başarılıyız demektir (Lösemili Çocuklar Vakfı).

Ulaşılan gönüllü sayısı ve toplanan bağış miktarı (Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı).

Ulaşılan gönüllü sayısı ve eğitim desteği alan kişi sayısı (Eğitim Yöneticileri Uzmanları Derneği, Çelikel Eğitim Vakfı, İstanbul İlim ve Kültür Vakfı).

Ulaşılan bağışçı, gönüllü sayısı ve eğitim desteği alan kişi sayısı, medyada çıkan haber sayısı, toplanan bağış miktarı (Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı, Kadıköy Sağlık Eğitim Merkezi Vakfı, Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı).

Medyada çıkan haber sayısı (Mehmet Emin Horoz Eğitim Vakfı).

Eğitim desteği alan kişi sayısı (Umut Onurlu Önderler Yetiştirme Vakfı, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, Eğitimciler Derneği, Enderun Eğitim Vakfı Konya Şubesi).

Ulaşılan bağışçı, gönüllü ve eğitim desteği alan kişi sayısı (Altı Nokta Körler Vakfı).

Bağışçı sayısı, para miktarı, eğitim desteği alan kişi sayısı (Boğaziçi Vakfı).

Ulaşılan eğitim desteği alan kişi sayısı ve medyada çıkan haber sayısı (Hayat Boyu Eğitim ve Kişisel Gelişim Derneği).

Ulaşılan eğitim desteği alan kişi sayısı ve medyada çıkan haber sayısı (Coşkunöz Eğitim Vakfı).

Konferans düzenliyoruz. %75 katılım sağlanmışsa başarılı diyoruz (Konya Eğitim ve Kültür Vakfı).

Topluma ne kadar faydalı olabildiğimize bakıyoruz (Tuna Kültür ve Eğitim Vakfı).

Son üç yıldır faaliyet yok. Sadece laf yapıyoruz (Türk Çocukları Eğitim Vakfı).

Başarı neye göre. Yararlanıcı sayısı önemli. Uluslararası Ermeni sorunu sempozyumu yaptım. Amerika'dan Justin McCarthy geldi. Ülkenin uluslararası arenada başını ağrıtan konularda yapalım dedik. Amerika'da Fransa'da yapalım dedik, devletten katkı alamadık (Türk Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı).

Projelerimiz bittikten sonra üç aşamalı değerlendirme yapıyoruz. İlk olarak projenin gerçekleştirildiği yerde memnuniyet anketi yapıyoruz. Hedef kitleye ya da yararlanıcılara soruyoruz. Sonra teknik ve mali otoritelerden değerlendirme raporları alıyoruz. En sonunda ise hazırladığımız proje sonuç raporunu, proje kapanış toplantısında tartışmaya açıyoruz. Neler yaptık, neleri daha iyi yapabildik diye tartışıyoruz. Tabii ki uzun soluklu projelerin devamlılığına bakıyoruz. Devam edebiliyor mu? Yoksa orada kalmış mı? (Bilimsel Teknik Araştırma Vakfı).

Proje bittiği zaman baktığımız kriterlerimiz var. Şu kadar insana ulaşmış olacağı diye mesela. Değerlendirme anketleri yapıyoruz (Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı).

Faaliyetlerin başarısının çoğunlukla eğitim desteği alan kişi sayısı ile ilişkilendirilmesi kuruluşların temel amacının hayırseverlik olduğu düşüncesini beraberinde getirmektedir. Toplumsal iyiyi amaç edinen bir kuruluşun, toplumun istek ve beklentilerini öğrenebileceği geri bildirim yollarını proje değerlendirmede kullanmamasının, hem halkla ilişkiler çalışmalarının eksik kalmasına sebep olduğu hem de sivil toplum ruhuna ters düştüğü değerlendirilmektedir. Halkla ilişkiler uygulamaları, projeler veya kampanyaların değerlendirilmesi uygulamaya göre değişiklik gösterse de genellikle ortak özellikler bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları projeleri değerlendirirken nitel ve nicel yöntemleri bir arada kullanmalıdırlar. Medyada projeden bahsedilme oranı, haberlerin olumlu, olumsuz ya da nötr verilip verilmediği, hazırlanan materyallerin kaç kişiye ulaştığı, internet sitesinden kaç kişinin proje ile ilgili bilgi aldığı, konferans ve seminer gibi etkinliklere kaç kişinin katıldığı sorularına yanıt aranarak nicel bir değerlendirme yapılabilir. Bununla birlikte odak grup çalışmaları, medyadaki haberlere ilişkin söylem analizinin yapılması, hedef kamular tarafından gelen bildirimlerin analizi ile de nitel analiz gerçekleştirilebilir (Dursun & Becerikli, 2008: 120-121).

Halkla İlişkiler Uygulamalarında Kullanılan Araçlar

Araştırmada sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkilerde kullanılan araçlardan en çok basılı araçları ve interneti kullandıkları görülmektedir. Kendilerinden kullandıkları araçları kullanım derecesine göre sıralamaları istendiğinde yerleri değişmekle birlikte ilk iki sırada afiş, el ilanı, broşür, bülten, kitap gibi basılı araçlar ya da internet yer almaktadır. Araştırmada yer alan ilk iki gruptaki sivil toplum kuruluşlarının kitle iletişim araçlarını ve yeni iletişim teknolojilerini koordineli olarak birlikte kullandıkları gözlenmektedir. Özellikle şirket vakıflarında yüz yüze iletişim daha az yapılmakta ya da hiç yapılmamaktadır. Üçüncü grupta yer alan kuruluşların kişilerarası iletişime daha çok önem verdikleri görülmektedir. Araştırmanın anket ve görüşme sürecinde de bu eğilimler gözlenmiştir. İlk iki grupta yer alan sivil toplum kuruluşlarına gidildiğinde, görüşülecek kişilere daha zor ulaşılmış, yönetim kurulu kararı gereği görüşülmemiş, araştırmacının araştırması ile ilgili açıklama yapması istenmiştir. Üçüncü grupta yer alan kuruluşların çoğunda araştırmacı bir şey sorulmadan içeri alınmış ve yetkili kişiler yaptıkları işleri bırakıp araştırmaya katılmışlardır.

Özetle sivil toplum kuruluşlarının kullandığı araçlar arasında öne çıkanlar yeni iletişim teknolojileri (özellikle web sitesi) ve basılı araçlar olmuştur. Üçüncü grupta yer alan kuruluşlar seminer ve konferans gibi faaliyetleri gerçekleştirdiklerini belirtirken, sergi, festival gibi uygulamaları daha az dile getirmişlerdir.

Öncelikle internet, sonra basılı araçlar var. Seminer, konferans sonra geliyor (Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı).

Hepsi kullanılıyor. Ajansın çıkardığı aylık dergiler var, bültenler falan var. Sanat galerimiz çok önemli. Hem tanıtım açısından yararlı hem de satışlarla gelir de sağlanıyor. Yüz yüze iletişim sık değil (İbrahim Çeçen Vakfı).

Armoni Mecmuasını iki kere çıkarabildik. İnternet yok (Fevzi Demirkol Müzik Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı).

Telefonla duyuruyoruz. Kartopu gibi, bir arkadaşla söylüyoruz, sen diğerlerine söyle diyoruz. Türk Halk Müziği korumuz var. Konser düzenliyoruz. İnternet yok (Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı).

Yerel basına basın bildirimleri falan gönderiyoruz. İnternet var. İş yeri ziyaretleri yapıyoruz. ANK ajansla çalışıyoruz. Bir haber oldu mu onlara haber veriyoruz. Melih Gökçek'in kanalından aradılar şimdi (Kırşehirli Kültür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı).

Basın bildirisi kullanmıyoruz. Yayın araçlarını kullanamıyoruz. Kitle iletişim araçlarında yer almak kolay değil (Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı).

Hepsini kullanmaya çalışıyoruz. Çok fazla ev ziyareti yapıyoruz. 100'den fazla öğrencimiz var. Onlara gidiyoruz. Web sayfamızı bir engelli arkadaşımız yapıyor. Sadece iki parmağını hareket ettiriyor ve geçimini ondan sağlıyor (Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği).

Bütün araçları kullanıyoruz, farklı bloglarda yayılmayı amaçlıyoruz (Lösemili Çocuklar Vakfı).

Projeye göre değişiyor. Yeni iletişim teknolojileri ve basılı araçlar en çok kullanılan (Bilimsel Teknik Araştırma Vakfı).

Yüz yüze iletişim, basın bildirisi, basılı araçlar öncelikli olanlar (Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı).

Basın bildirisi, basılı araçlar, yayın araçları ve yüz yüze iletişim (Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı).

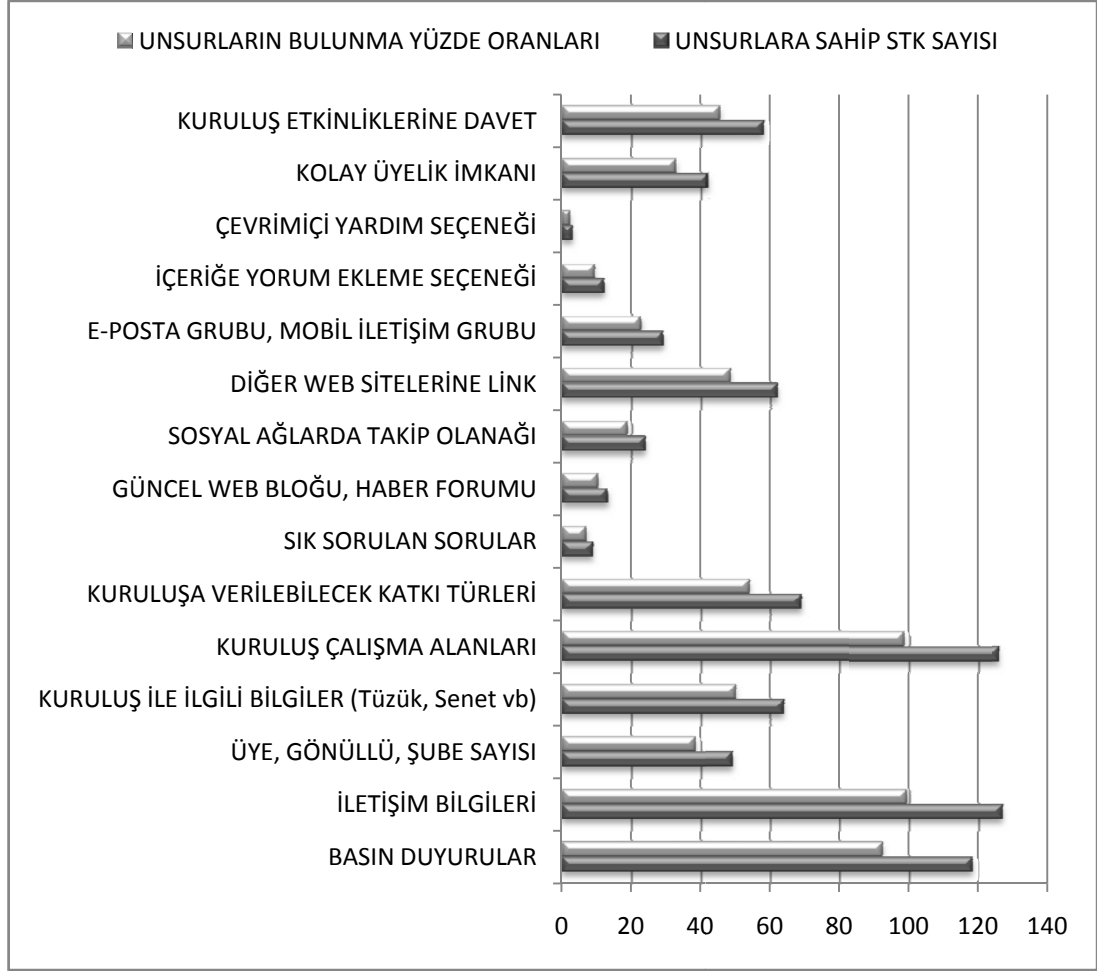
Basılı araçlar, yeni iletişim teknolojileri, seminer konferans, yüz yüze iletişim (Boğaziçi Vakfı).

Sivil toplum kuruluşlarının çoğu tarafından dile getirilmesine rağmen yeni iletişim teknolojilerinin etkin ve verimli kullanılmadığı görülmüştür. Araştırmada yer alan 150 sivil toplum kuruluşunun 128'inin web sitesi olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan elektronik postaların bazı sivil toplum kuruluşlarına ulaştırılamaması, birçok sivil toplum kuruluşundan olumlu ya da olumsuz bir cevap gelmemesi internetin yeterince kullanılmadığına ya da yeterince önemsenmediğine işaret olarak kabul edilmiştir. Sivil toplum kuruluşları arasında araştırmaya ilgi göstermeyenler de olmuş olabilir. Ancak bazı sivil toplum kuruluşlarının gönderdikleri elektronik

postalarla anketi cevaplamayacaklarını belirtmiş olmaları araştırmaya katılmasalar da interneti verimli kullandıklarına yorulmuştur. Fakat bunu yapan sivil toplum kuruluşları parmakla gösterilebilecek kadar azdır. Son olarak elektronik posta ile gönderilen anket formuna “burs kayıtlarımız dolmuştur, ilginiz için teşekkür ederiz” cevabının verilmesi elektronik posta içeriklerine her zaman ve/ya her kuruluş tarafından bakılmadığına işaret etmektedir. Bu durum da internetin verimli kullanılmadığına yönelik bir diğer bulgu olarak kabul edilmiştir.

Web sitelerinin bu kadar kullanıldığı bir ortamda ankete katılan ya da görüşme yapılan sivil toplum kuruluşlarının web sitelerinin çok azının interaktif yani etkileşimli olduğu görülmüştür. Bu bağlamda araştırma biraz daha genişletilerek, araştırma kapsamındaki sivil toplum kuruluşlarının web sitelerinin aktif olan 128 tanesi anketin yirmi altıncı sorusu temel alınarak taranmıştır.

Araştırma kapsamında 128 sivil toplum kuruluşunun web sitelerinin taranması sonucunda şekil 1’de kolaylıkla görülebileceği üzere web sitelerinde olması gereken birçok unsurun her sitede yer almadığı tespit edilmiştir. Hedef kitlelerin sivil toplum kuruluşlarına ulaşmalarını sağlayacak iletişim bilgileri %92,2 (127 STK) oranında web sitelerinde yer almaktadır. Bütün web sitelerinde olması beklenen iletişim bilgileri arasında, araştırmanın önceki aşaması olan anket sürecinde güncel olmayanlarının olduğu görülmüştür.

Şekil.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Web Sitelerinin İçeriği

Hedef kitlelerin sivil toplum kuruluşlarının kuruluş amaçları hakkında bilgi edinebilmelerine olanak sağlayacak olan *dernek tüzüğü* ya da *vakıf senedi* sivil toplum kuruluşlarının % 50,0'sinin (64 STK) web sitesinde yer aldığı görülmüştür. Yine aynı şekilde kuruluşun etkinliklerine katılımı sağlayabilecek olan *kuruluş etkinliklerine davet* unsurunun % 45,3'te (58 STK) kaldığı görülmektedir. Bağış yapmak isteyen ya da etkinliklere gönüllü olmak isteyen birinin nasıl katkı yapabileceğini anlatacak olan *kuruluşa katkı türleri* sivil toplum kuruluşlarının % 53,9'unda (69 STK) web sitesinde yer almaktadır. Kuruluşların faaliyetlerin hakkında hedef kitleleri aydınlatacak olan *üye, gönüllü, şube sayısı* gibi bilgilerin

%38,3 (49 STK) oranında olduğu, *kuruluş çalışma alanlarının* ise %98,4 oranında (126 STK) olduğu tespit edilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarıyla ilgilenen ve faaliyetlere katılmak isteyen hedef kitlelerin üyeliğine internet üzerinden olanak sağlayan *kolay üyelik imkânının* %32,8 oranıyla sadece 42 kuruluşta olduğu görülmüştür.

Yeni iletişim teknolojileri sonrasında gazetecilerin kuruluşlarla ilgili verileri internette sağlamaya başladıklarının bilindiği bir ortamda (Özdemir, 2009: 147; Dursun & Becerikli, 2008: 51), sivil toplum kuruluşlarının internet sitelerinde kendileri ve faaliyet alanları ile ilgili bilgilere yeteri kadar yer vermemelerinin yanı sıra basın odası, basın bültenleri ya da duyurulara ulaşabilecekleri alana % 92,2 oranında (118 STK) yer verdikleri tespit edilmiştir. Diğer taraftan basın duyuruları olarak belirtilen kısımda daha çok geçmişe yönelik yapılan faaliyetlerin yer aldığı ya da gerçekleştirilen faaliyetlerin basında çıkan görüntülerinin yer aldığı görülmüştür. Basına yönelik enformasyon niteliğinde kullanılacak haberlerin daha az olduğu ya da güncel olmadığı belirlenmiştir.

Web sitelerinin etkileşimini sağlayacak olan *sosyal ağlarda takip olanağı* (% 18,7 - 24 STK), *elektronik posta grubu ve mobil iletişim grubu* (% 22,6 – 29 STK), *içeriğe yorum ekleme seçeneği* (%9,4 – 12 STK), *çevrimiçi yardım seçeneği* (% 2,3 – 3 STK), *güncel web bloğu ve haber forumu* (% 10,2 – 13 STK), *sık sorulan sorular* (%7 – 9 STK) gibi unsurların çoğu sivil toplum kuruluşunun sitesinde olmadığı tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra diğer kurum ve kuruluşlarla etkileşimi arttıracak ve başka uygulamalara olanak sağlayacak *diğer web sitelerine link* unsurunun oranının % 48,4 (62 STK) olduğu tespit edilmiştir.

McLuhan'ın belirttiği gibi (Akt. Dursun & Becerikli, 2008: 35), “ileti bizzat aracın kendisidir” savıyla kullanılan aracın özelliklerinin, araçla gönderilen mesajların niteliğini belirlediği bilinmektedir. Yani gönderilen mesaj aynı olduğunda bile, kullanılan araç değiştikçe aynı mesajda anlam farklılığı oluşmaktadır. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları, amaçları doğrultusunda uygun araçlar seçmelidirler. Halkla ilişkiler faaliyetlerini yürütmeye finansman sıkıntısının yaşandığını belirten sivil toplum kuruluşlarının, maliyeti ucuz olan, daha geniş kitleye ulaşımı sağlayan (Yetkin Cılızoğlu, 2010:428; Dalyan, 2004: 120), enformasyonun kontrolünün tamamen halkla ilişkiler uzmanlarının ve dolayısıyla örgütün elinde olmasını sağlayan ve dolayısıyla editöryel süreci, yani mesaj üzerindeki eşik bekçileri gibi dış etkenleri dışarıda bırakan (Özdemir, 2009: 147; Dursun & Becerikli, 2008: 51), dış çevreleriyle kurulması beklenen diyalog sürecinin daha hızlı ve kolay olmasını sağlayan (Özdemir & Aktaş Yamanoglu, 2010: 6) internet olanaklarını verimli kullanmadıkları görülmektedir. Hatta araştırma aynı zamanda birçok kuruluşun internet sitesinin bastırıldığı broşürlerden farklı olmadığı ve interaktif olmadığı yönündeki (Erdoğan Tosun, 2008b: 213, Şentürk, 2005) savların doğrulunu kanıtlar niteliktedir.

Sivil toplum kuruluşlarının ilişki yönetimi inşasında kullanabileceği ve diyalog kurmaya olanak sağlayan internetin verimli ve etkin şekilde kullanılmaması olumsuz olarak değerlendirilmiştir.

Medya Hakkındaki Düşünceler

Anket kapsamındaki açık uçlu sorularda medya ile ilgili düşünceler belirtilmiştir. Halkla ilişkiler uzmanı ya da ajansı ile çalışmayan, çoğunlukla üçüncü grupta yer alan sivil toplum kuruluşları medyanın ilgisizliğinden şikâyet etmişlerdir. Ancak çalışmalarında halkla ilişkiler uzmanı ya da ajansı kullanan ya da önemli projeler yaptıklarını belirten sivil toplum kuruluşları medyanın ilgisizliğinden şikâyet etmemiş, aksine medyanın onlara ulaşmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Daha çok il bazlı olan sivil toplum kuruluşları yerel medyanın kendileriyle daha çok ilgilendiğini açıklamışlardır. Medyanın haber yapma konusundaki yaklaşımının olumsuz yönde olduğunu belirten sivil toplum kuruluşları olmuştur.

Her gün defalarca basın bildirisi ya da bülteni gönderiyoruz. Hiçbiri yayınlamıyor. İkinci, üçüncü sayfanın altında küçücük bile çıkmıyor söylediklerimiz. İlgilenmiyorlar söylediklerimizle (Eğitimciler Derneği).

Halkla ilişkilerde medyayı kullanmak istiyoruz ama onlar bize bakmıyorlar ki. Bir iki haber çıksa seviniyoruz. Ama biz onlara ters geliyoruz. Yaptıklarımız, ideolojimiz. Magazin yapmıyoruz, onlar da bizimle ilgilenmiyorlar (Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı).

Dağıtım yaparken isim vermeyim bir televizyon kanalını çağırdık. Yemek veriliyor ve insanlar giderken yardım kolisi veriliyor. Saat 10.30'da insanlar geldiler. 12.30'da yemek bitmişti ve dağıtım yapmıştık. 500 aileye yardım paketi verdik ve bu kadar zaman çok normal. Televizyon kanalı bunu insanlara eziyet edildi, saatlerce bekletildiler diye haber yaptı ve verilen 500 yardım paketi hiç söylenmedi bile. Medya felaket tellallığı yapıyor (Günün Yardımlaşma Hizmet ve Eğitim Vakfı).

Maraş'ın kurtuluşu gecesi düzenledik. Anadolu Ajansına falan hepsine davetiye gönderdik ama ilgi duymuyorlar. Yerel basında çıkıyor sadece (Kahramanmaraşlılar Eğitim Vakfı).

Medya haberleri konusunda zaman zaman içeriğe uygun olmayan popüler yaklaşımla hazırlanmış başlıklar görülüyor (Anne Çocuk Eğitim Vakfı).

Her etkinliği bir gün öncesinden basına gönderiyoruz. Mail atıyoruz. Yazılı, görsel, radyo basın yayın kuruluşlarıyla birebir çalışıyoruz. Bize geliyorlar. Bizim de gittiğimiz oluyor. Basın araç ve gereçlerinden istifade ediyoruz. Çok fazla haber var. Arşivini tutamıyoruz. Yılın en'leri ödülünde sadece 100'den fazla haber çıktı (Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği).

Yaşlılarla ilgi bir proje yaptık, Ankara Valiliğiyle bu konuda bir sözleşme imzaladık. Güzel proje olduğu için medya üstüne düştü (Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı).

Van'da yürüttüğümüz bir projede yerel basın için belli bir miktar para ayırmıştık. İlginçtir ki, yerel gazetelerde yetmişin üzerinde haber çıkmış. Hem de biz başvurmadan. Röportaj yapmak istediler ve hiç para harcamadık. Haa ulusal medyada çıktı mı yok. Projenin değerini bilen yer verdi (Bilimsel Teknik Araştırma Vakfı).

Biz faaliyet alanında teknik alanda çalışan tek kuruluşuz. Çalışmalarımız da çok etkili. Çok kalabalığız, 40.000 üyemiz, 81 ilde temsilcimiz var. 150.000 teknik öğretmenimiz var gönüllü olarak çalışabilecek. Bu katsayıların düşürülmesinde bizim çok payımız var. Biz basına gitmiyoruz onlar bize geliyorlar. Peşimizde koşuyorlar. Ama biz ilgilenmiyoruz. Bizce çok ortalıkta olmak, çok paramızın olması faaliyetlerimizi olumsuz etkiler. Görsellik amaç değil bizde. İnsanlar bizi tanımasın, vitrin olmayalım, çalışalım. Web sayfası yapıp, bir grup oluşturup sivil toplum kuruluşu olduğunu iddia eden gruplar var. Biz onlardan değiliz (Teknik Eğitim Vakfı).

Çok büyük Vakıf değiliz. Anlamlı hizmet veriyoruz. Çocuklarımızı teşhir etmek istemediğimiz için basından uzak tutuyoruz. Basından çok teklif geliyor. Evleri haber yapalım, çocuklarla röportaj yapalım diye. Çocukların böyle evlerde yetiştirildiğini televizyonlarda göstermek istemiyoruz. Bu yüzden de fazla haber olamıyoruz. Sadece anlam iyiliği için kapalı kalmayı tercih ediyoruz. Bunları tanıtım ve bağış için kullanabiliriz ama biz diğerini tercih ediyoruz (Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı).

KON TV bütün organizasyonlarımıza gelir ve gösterir (Konya Eğitim ve Kültür Vakfı).

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının medya ile ilgili genel düşüncelerine bakıldığında büyük çoğunluğun algısının olumsuz yönde olduğu görülmektedir. Olumsuz düşüncelere sahip sivil toplum kuruluşlarının doğru medyanın amaca uygun harekete geçirilebilmesinin önemini bilmeleri ve ona uygun uygulamalar yapmaları gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşları medyada ne olursa olsun görünelim düşüncesiyle hareket ettiklerinde, bu durumun kendi varoluş nedenleri ve amaçları açısından bir takım olumsuz sonuçları olabileceğini bilerek medyaya yönelmelidirler. Sivil toplum kuruluşları uygulamalarında sadece tek bir medya mecrasına yönelmek yerine; elektronik bültenlerden sanal tartışma platformlarına, televizyon ve radyo yayınlarından web sitesi çalışmalarına kadar her

türlü medya mecrasını koordineli olarak kullanabilmelidir (Dursun & Becerikli, 2008: 34-36).

Halkla İlişkiler Alanında Yaşanan Sorunlar

Araştırmaya katılan sivil toplum kuruluşlarına genel olarak halkla ilişkiler alanında yaşadıkları sorunlar sorulduğunda aşağıdaki yanıtlar verilmiştir. Soruya cevap vermeyen kuruluşlar bulunmaktadır.

Daha yaygın ve geniş bir kitleye ulaşmak için yazılı ve görsel basında eğitim yöneticilerinin sorunlarını dile getirebilmek çok zor. Çünkü her faaliyetin ucu paraya dayanmaktadır. Sponsor bulamıyoruz. Ayrıca merkez ankarada olmasına rağmen üyelerimizin hiç biri ankarada görev yapmamaktadır. Derneğimizin üyelerinin geneli taşrada görev yapmaktadır. Çoğu yöneticiler unutulduklarını düşünmektedirler. Asıl uygulayıcılar olan yöneticiler eğitimde yapılacak ve yapılması planlanan değişikliklerin ne derecede gerçekleştirilebileceğine ilişkin görüşleri alınmamıştır. Sendikaları yoktur. Her zaman siyasetçilerin ve mülki amirin elindedir (Uluslararası Eğitim Yöneticileri Derneği).

Demokratik Kitle Örgütlerine gerekli maddi desteğin yapılmamasıdır (Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı).

Ulaşılan kesimlerde bağışçı desteklerinin yetersiz olması (Ankara Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı).

Tanıtım malzemeleri için kısıtlı bütçeler. Yerel duyurular için yerel medyada yaygınlaşma zorlukları. Medya haberleri konusunda zaman zaman içeriğe uygun olmayan popüler yaklaşımla hazırlanmış başlıklar (Anne Çocuk Eğitim Vakfı).

Halkla ilişkiler ve tanıtım konusunda gönüllülerle çalışıyor. Profesyonellere ihtiyaç duyuluyor (Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı).

Henüz ciddi bir sorun yaşamadık (Çelikel Eğitim Vakfı).

Sivil toplum kuruluşların halkla ilişkiler konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları için yapılan tanıtım ve organizasyonlarda kurum yöneticileri ve gönüllülerin yapılan çalışmaları gereksiz görmeleri. Bu anlayışın değişmesi için zamana ihtiyaç duyulması temel problem (Enderun Eğitim Vakfı Konya Şubesi).

Kuruluşumuz eğitim alanında hizmet verdiğinden ve ülkemizin henüz sivil toplum kuruluşlarına bakış açısı çok gelişmediğinden ilgili kitle ile etkileşime geçmesi zor olmaktadır. Ayrıca siyasi ve ideolojik olarak bir kuruma ya da kuruluşa yakın olmaması ve bunu amaç edinmesi de karşılaştığımız zorluklardan biridir. Çünkü ilgili kitlemiz taraf olmaya alışmış yada alıştırılmıştır maalesef (Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği).

Finansman (Hayat Boyu Eğitim ve Kişisel Gelişim Derneği).

Kaynak yetersizliği ve profesyonel destek sağlanmasında karşılaşılan zorluklar (İstanbul Çocukları Vakfı).

İnsanlarla veya kurumlarla kurduğumuz iletişimlerde verilen vaatlerde durulmaması (Kadıköy Sağlık Eğitim Merkezi Vakfı).

Halkla ilişkiler yeni yeni tanınmaya başlamış olup, kurum ve kuruluşların ekonomik güçlerinin yeterli düzeyde olmamasından dolayı sadece bu alana odaklanamama ve diğer sıkışık birimlerde yardımcı olmakta buda verimliliği azaltmaktadır (Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı).

Mali sorunlar nedeniyle halkla ilişkiler uygulamalarımız yetersiz kalmaktadır. (Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı)

Gönüllülük esaslı çalışıldığından tam profesyonel bir tanıtım veya halkla ilişkiler birimimiz olmamıştır. Dolayısı gerçekleştirdiğimiz çok önemli faaliyetlerimiz bile bazen bir çok ulaşması gereken insana ulaşmıyor (İstanbul İlim ve Kültür Vakfı).

Halkımızın sorunlarına çözüm noktasında yardımcı olamamak sorun. Burs başvurusu için gelen öğrencileri çevirmek istemiyoruz ama çok geliyorlar (Tuna Kültür ve Eğitim Vakfı).

Halkla ilişkiler uygulanabilmesi için derdi olan halk olması lazım. Bilinçli olmayan halkın talebi de olmaz (Eğitmciler Derneği).

En büyük sıkıntı tanınmama, yeteri kadar yer almama. Eğitim Gönüllüleri ile adımız karışıyor. Genelde sıkıntımız şu, halkımız dernekleri bilmiyor. Yardımlaşma ve dayanışma amacıyla kurulurlar, insanlara hizmet etmek için kurulurlar. İnsanlar gelip bana niye dernekçilik yapıyorsun diye soruyorlar, peygamberimizin hadisiyle cevap veriyorum. Batı'da bir kişi 3-5 derneğe üyedir. Bizde bir tane derneğe üye olmayan adam var. Derneğe hep yardım istemek için geliyorlar. Kimse ben yardım etmek için geldim demiyor. Adam kahvehane kuracak, vergisi çok olacak diye hemen bir dernek kuruyor, lokal açıyor, kağıt oynuyor. Batı'da her şeyi sivil toplum kuruluşları yapıyor. Biz bu yeri kiralarla zorlandık. İçki, kağıt olacak sandılar. Halk bizi anlamıyor, buraya bir şekilde gelince anlayabiliyorlar sadece (Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği).

Medya ilgisiz. Konumuza genel duyarlılığın az oluşu. Eğitime genel duyarlılık az (Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı).

Günümüzde inanç ve güven açısından sorun yaşanıyor. Sorun genelde yani. Eskiden Osmanlıda Vakıflar vardı. Vakıf bizim kültürümüz. Sorunların çözülmesi için insanların birbirlerine inanmaları ve güvenmeleri gerekiyor. Öncelikle güven önemli. Yaşam felsefem de bu. İnsanların paylaşma duygusunu benimsemesi gerektiğine inanıyorum. Şükür paylaşmayla olur (Günün Yardımlaşma Hizmet ve Eğitim Vakfı).

Siyaset her yere sirayet etmiş. Vakfın yönetimini ele geçirmeye çalışan siyasi kanallar var (Türk Çocukları Eğitim Vakfı).

Halka ulaşmakta sıkıntı çekiyoruz. Yaptıklarımızı anlatamıyoruz. İnançlar konusunda bir çalışma yaptık. Bin sayfalık kitap çıkardık. Tüm dünyadaki inançlarla ilgili bir yayın. İlgilenmedi kimse. Yayınları satamıyoruz. Satamayınca da gelir kaynağımız yok. Üyelerden toplayacağımız ve gecelerden elde edeceğimiz bağışlarla

ayakta kalmaya çalışıyoruz. Ekonomik ve siyasi şeylerden dolayı yapmak istediklerimiz askıya alınıyor. Türkiye'deki seçim sistemiyle ilgili bir çalışmamız var. Alevi – Bektaşilerle ilgili bir Avrupa Birliği projemiz var ama bakalım (Türk Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı)

Güvenle ilgili bir problem var. Bir de insanlar yeniliklere kapalılar. En önemli sıkıntı o. İnsanlar dolandırılıyorum, kandırılıyorum diye korkuyorlar. Direk geri çevriliyorsunuz, derdinizi anlatmanıza bile fırsat vermiyorlar (Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı).

Sorunlara özetlendiğinde, finansman sıkıntısı çekildiği, toplumun ilgisizliği, güvensizliğinin katılımı olumsuz etkilediği görülmektedir. Halkla ilişkiler alanında yaşanan uzman personel ihtiyacı belirtilmekle birlikte, uygulamalara kaynak ayrılmadığı ve gerçekleştirilen uygulamaların gereksiz gibi görülmesi yaşanan sorunlar arasındadır.

SONUÇ

Sivil toplum kavramı yaşadığı gelişim süreci içerisinde ilk olarak siyasal toplumla birlikte anılmış daha sonra devletten ayrılmıştır. Günümüzde kazandığı modern anlamıyla devletten ayrı, devleti sınırlayan ve demokrasi ile birlikte anılan bir kavram haline gelmiş ve gönüllü birlikteliklerin alanı olarak sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte anılmaya başlamıştır. Türkiye’de özellikle 1980’lerden sonra konuşulmaya başlanan sivil toplum kuruluşları arasında yer alan ve eğitim alanında faaliyet gösteren kuruluşların baskı grubu niteliğinde olma özelliğini göster(e)medikleri, ve devlet politikalarına alternatif politikalar üret(e)medikleri görülmektedir. Türkiye tarihine bakıldığında bu durumun sebepleri anlaşılır olmaktadır. Cumhuriyet ile başlayan ulus-devlet kurma politikaları, tek parti dönemindeki homojenleştirme ve tek tipleştirme çalışmaları, devlet merkezci örgütsel yaşam, yaşanan askeri darbeler sivil toplum kuruluşlarının gelişme sürecinde etkili olmuşlardır. 1980’ler sonrasında, ekonomik gelişmeler ve küreselleşmenin etkisiyle sivil toplum alanı büyük kazanımlar sağlasa da Türk modernitesinin dönüşümünün demokrasiyle sonuçlanamaması, Türk toplumunun her şeyi devletten bekleme kültürünün devam etmesi gibi nedenlerle sivil toplum kuruluşları niteliksel açıdan gelişmemişlerdir. Türkiye’deki eğitim alanındaki sivil toplum kuruluşlarının devletle olan ilişkilerinde ne kadar sivil toplum kuruluşu olduğu tartışmalı bir durumdur. Araştırmada incelenen sivil toplum kuruluşlarının çoğunun devletin politikalarını etkilemeye yönelik faaliyette bulunmadığı görülmüştür. Eğitim alanında yürütülen faaliyetlerin daha çok hayırseverlik

kapsamına alınabilecek, burs vermek, okul, yurt vb. yaptırmak, konferans, seminer düzenlemek, kitap, dergi gibi yayınlar çıkarmak gibi faaliyetler olduğu tespit edilmiştir. Devletin eğitim politikalarına karşı karar vericileri etkileme yönünde yapılan savunuculuk faaliyetlerinin çok az yapılmasının, eğitim alanında faaliyet gösteren kuruluşların kendi kurulma amaçlarından ve devlet algılarından kaynaklandığı öngörülmektedir. Öte yandan sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin eğitim alanında olmasının, diğer sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarıyla kıyaslandığında olumlu yönde etkileri olduğu belirlenmiştir. Bu durumun halkla ilişkiler uygulamalarında bir avantaja dönüştürülebileceği düşünülmektedir.

Araştırma sürecinde sivil toplum kuruluşları arasında, yönetim kurulu kararı nedeniyle araştırmaya katılmayanlar olmuş; bazı sivil toplum kuruluşlarının adreslerinin güncel/geçerli olmadığı, bazılarının başka kurum ve kuruluşlarla ortak adres kullandıkları ve bazılarında da düzenli çalışan personelin olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum bazı kuruluşların etkin bir şekilde faaliyetlerini yürüt(e)mediklerine, kısıtlı kaynaklar nedeniyle sürekli personel çalıştıramadıklarına işaret etmektedir. Bununla birlikte araştırma sürecince, ulaşılabilen kuruluşlar arasında, kesin sınırları belli olmayan üçlü bir ayrışma gözlenmiştir. *Birinci grupta*, kurumsal yapıya ulaşmış, ulusal ve/ya uluslararası düzlemde faaliyet gösteren kuruluşlar, *ikinci grupta*, özel şirketlerin kurduğu ve mali kaynak sağladıkları kuruluşlar ve son olarak *üçüncü* grupta hemşeri dernekleri, inanç temelli dernekler ya da daha küçük kuruluşlar yer almaktadır.

Araştırmada sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerini yürütmelerinde sorun olarak belirtilen yasal mevzuatın (Hatun, 1994: 51; Yeğen, vd. 2010: 53-54;

Yıldırım, 2004: 266-270; Caniklioğlu, 2007: 143), belirtilen üç gruptaki kuruluşların faaliyetlerini olumsuz anlamda çok fazla etkilemediği tespit edilmiştir. Yasal mevzuat ile ilgili sorunlar yaşayan kuruluşların varlığına rağmen, sorunların uygulamada düşünülenden daha az yaşandığı veya olumsuz etkilerinin daha az olduğu saptanmıştır.

İncelenen sivil toplum kuruluşlarının çoğu, özel şirket, devlet kurumları ve diğer sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmaktadırlar. İşbirliği faaliyetlerinin boyutları kuruluşlara göre değişiklik göstermekle birlikte özellikle ilk grupta yer alan kurumsallaşmış sivil toplum kuruluşları daha geniş kapsamlı işbirliği faaliyetleri yürütmektedirler. Diğer taraftan sivil toplum kuruluşları işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşları belirlerken, çoğunlukla faaliyet alanı olmak üzere, şirket profili ve politik duruş gibi kriterlere bakmaktadırlar. İşbirliği faaliyetleri, finansal destekte bulunma, projelerin yürütülmesi, insan kaynağı sağlama, teknik destek sağlama gibi çeşitli şekil ve boyutlarda gerçekleştirilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin yürütülebilmesi açısından işbirliği faaliyetlerinin önemi bilinmekle birlikte işbirliği yapmayan kuruluşların olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılan kuruluşlar arasında halkla ilişkiler uygulamalarına önem verdiklerini belirtmelerine rağmen kaynak sıkıntısı nedeniyle yapamadıklarını belirten kuruluşlar özellikle üçüncü grupta yer almaktadırlar. Özel şirketler tarafından kurulan sivil toplum kuruluşlarının kaynak sıkıntısını daha az yaşadıkları, uygulamaların ajanslar tarafından yürütüldüğu ve bu durumun avantajlı olduğunun dile getirildiği görülmüştür. Halkla ilişkiler uygulamalarının önemini bilen ve yürüten kuruluşlar daha çok kurumsallaşmış ya da kurumsallaşmaya çalışan ikinci gruptaki kuruluşlardır. Halkla ilişkilerin önemini bilen ve profesyonel olarak yürüten

kuruluşlar, halkla ilişkileri geniş kapsamda ele almakta; hedef kamulara ulaşmanın yanı sıra gönüllü yönetimi ve kuruluşun olumlu imajının oluşturulması gibi uygulamalar gerçekleştirmektedirler. Ayrıca kriz yönetimi de çoğunlukla söz konusu kuruluşlar tarafından dile getirilmiştir. Bunun dışındaki kuruluşlar halkla ilişkiler faaliyetlerinin amacını, hedef kamuya yani çoğunlukla eğitim desteği alan yararlanıcılara ulaşmak olarak belirtilmiş; kriz yaşamadıkları için kriz yönetimine ihtiyaç duymadıklarını açıklamışlardır. Halkla ilişkilerin ikinci kullanım amacı faaliyetler ile ilgili kamuoyuna bilgi vermek olarak ifade edilmiştir. Üçüncü olarak en çok kuruluşun olumlu imajının oluşturulması dile getirilmiştir. Kuruluşların çoğunun halkla ilişkiler çalışmalarında hedef kamular olarak yararlanıcıları göstermesi, uygulama açısından bir eksiklik olarak görülmektedir. Bununla birlikte halkla ilişkilerin en çok kullanılma amacının hedef kamuya ulaşılması olarak gösterilmesi, halkla ilişkilerin temel olarak yararlanıcılara yönelik yapıldığı sonucunu ortaya çıkarmakla birlikte hem kurum içi iletişimi hem de bağışçılar, gönüllüler ve diğer dış çevreyle yapılan iletişimi dışarıda bırakmaktadır. Dolayısıyla bu durum halkla ilişkiler faaliyetini sınırlamakta ve kuruluşların anlaşılması eksik olmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının amaçlarını gerçekleştirebilmek için iç ve dış çevreye yönelik halkla ilişkiler uygulamaları yapmaları gerekmektedir. Diğer taraftan halkla ilişkiler uygulamalarının ikinci en çok kullanılma amacının kamuoyuna bilgi vermek olarak gösterilmesi bir diğer olumsuzluk olarak görülmektedir. Kamuoyuna bilgi verilmesi amacının güdülmesi sivil toplum kuruluşlarının tek yönlü iletişim yaptıklarının ve Grunig'in⁶⁸ *Kamuoyunu Bilgilendirme Modeline* yönelik halkla ilişkiler faaliyeti yürüttükleri düşüncesine uygun görünmektedir. Özellikle üçüncü

---

⁶⁸ Grunig halkla ilişkiler yaklaşımlarının dört ayrı model altında incelenebileceğini belirtmiştir. Bunlar; Basın Ajansı ve Tanıtım Modeli, Kamuyu Bilgilendirme Modeli, İki Yönlü Asimetrik Model ve İki Yönlü Simetrik Model olarak sıralanabilir. (Balta Peltekoğlu, 2004: 68-69)

grupta yer alan sivil toplum kuruluşlarının Çalışkan'ın araştırmasını (2005) da destekler nitelikte, halkla ilişkiler faaliyetlerinde profesyonel desteğe ihtiyaç duydukları ve faaliyetlerin finansmanında sıkıntı yaşadıkları görülmüştür. Yine aynı şekilde Yeğen vd. yaptıkları araştırmada (2010: 168) kuruluşların en büyük problemlerinin maddi sorunlar olduğu belirtilmektedir.

Araştırmada halkla ilişkiler birimi olan ya da bir ajansla çalışan kuruluş sayısının özellikle ilk iki grupta yoğunlaştığı, üçüncü grupta halkla ilişkiler faaliyetlerinin Yavuz & Yavuz'un (2010: 414) dediği gibi kuruluş üye ya da gönüllüleri tarafından üstlenildiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde kuruluşların çoğunun halkla ilişkiler ve diğer faaliyetlerinde gönüllü desteğini yeterli bulmadıkları görülmüştür. Türkiye'de halkın %10'dan az kısmının bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğu ve bireylerin % 10'dan az kısmının yılda en az bir kez düzenli olarak gönüllü faaliyetlerde bulunduğu (İçduygu, vd. 2006: 138) düşünüldüğünde kuruluşların gönüllü sıkıntısı çekmesi normal olarak görülmektedir. Çalışmada uygun olarak belirtilen ilişki yönetimi modelinin kullanılabilirliği, kuruluşların gönüllü ilişkileriyle bağlantılıdır. Güven ortamı yaratabilen, gönüllülere yönelik ilişkisel tatmin, karşılıklı kontrol ve ilişkisel bağlılık unsurlarına yönelik çalışmalar yürüten kuruluşların gönüllü sıkıntısı yaşamadıkları görülmektedir. Bu yöndeki uygulamalara bakıldığında, etkinliklere dahil etme, çeşitli yöntemlerle teşekkür etme ve kuruluşun ulaşılabilir olması öne çıkan uygulamalar arasındadır. Üye, gönüllü katılımına ilişkin dile getirilen en büyük sorun toplumun ilgisizliği ve güven eksikliğidir. Bu bağlamda ilişki yönetimi modelinde olduğu gibi gönüllülerle ilişki kurabilen ve sürdürülebilirlik açısından güven sağlayabilen sivil toplum

kuruluşlarının gönüllü sıkıntısı çekmedikleri ve dolayısıyla bu sorundan daha az etkilendikleri söylenebilmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının kullandıkları halkla ilişkiler araçları farklılıklar göstermektedir. Özellikle ilk iki grupta yer alan kuruluşların, daha çok kitle iletişimine yönelik faaliyet yürüttükleri ve bu konudaki araçları koordineli olarak kullanabildikleri saptanmıştır. Öte yandan üçüncü grupta ele alınan kuruluşların, kişilerarası ilişkilere ve kişilerarası iletişime daha yakın oldukları, kitle iletişimi konusunda sıkıntı yaşadıkları tespit edilmiştir. İletişimin bir bütün olduğu ve ayrılmasının doğru olmadığı düşünüldüğünde kuruluşların iletişim stratejilerini daha bütünleşik kullanmaları gerekmektedir. Kurumsallaşmış sivil toplum kuruluşlarının kişilerarası iletişimin önemini fark ederek diğer uygulamalarla birlikte kullanmaları, diğer kuruluşların ise kitle iletişimine yönelik faaliyetler yürütmeleri uygun görülmektedir.

Araştırmaya katılan kuruluşların çoğunun kullandığı araçların başında basılı araçlar ve internet gelmektedir. Diğer taraftan en çok kullanıldığı söylenen internetin ise etkin bir şekilde kullanılmadığı, iletilerin tek yönlü olarak gönderildiği, diyaloga ve etkileşime izin vermediği gözlenmiştir. Kuruluşların web sitelerinin tek yönlü iletişime ve kamulara bilgi aktarmaya yönelik tasarlanması, Özdemir & Aktaş Yamanoglu'nun (2010: 27) savunma yönelimli sivil toplum kuruluşlarını inceledikleri araştırmanın ve Onat'ın (2010) STK'larda sosyal medyanın kullanımını incelediği araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Kitlelerle en kolay ve ucuz iletişim yolu olan internetin etkin olarak kullanılmaması halkla ilişkilerin uygulanması açısından önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Akgül'ün broşür web'i olarak nitelediği, bir gönüllüye ellerindeki bir broşürü vererek bir web

sitesi yaptırma ve sonrasında siteyle ilgilenmeme durumunun yaşanmaması, sitelerin iletişim ortamı olduğunun, kurumun aynası olduğunun ve canlı olduğunun bilincine varılıp ona göre işlevsel biçimde tasarlanması (Akgül, 2004: 116) gerekmektedir.

İlişki yönetimi sürecinde önemli görülen kanaat önderlerinin her üç grupta yer alan sivil toplum kuruluşları tarafından kullanıldığı ve çoğunlukla faaliyet alanı dolayısıyla eğitimci – akademisyen oldukları saptanmıştır. Hedef kamulara güven veren ve daha ikna edici olduğu bilinen kanaat önderlerinin kullanımında kuruluşlar, özellikle Türkiye’deki medya yapısından kaynaklı olarak etkinlik yerine ünlünün haber yapılabileceği gibi bir durumun bilincinde olarak hareket etmelidirler. Özellikle üçüncü grupta yer alan ve medyanın ilgisizliğinden şikâyet eden sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra medyanın haber yapış tarzına olumsuz yaklaşan kuruluşlar bulunmaktadır. Türkiye’deki medya yapısının ihmallerine ve ilgisizliğine rağmen sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamalarıyla basınla olumlu ilişkiler kurmayı başarabilecekleri düşünülmektedir.

Sonuç olarak eğitim alanında faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilirliği sağlamış ve köklü olanları dışında planlı ve programlı halkla ilişkiler uygulamaları yürütmedikleri görülmüştür. Sürdürülebilirliği sağlamış, halkla ilişkilerin önemini bilerek ve profesyonel olarak faaliyet yürüten kuruluşların sayısının azlığı görülmüştür. Toplumsal faydayı sağlamaya yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşları öncelikle varlıklarını devam ettirebilmelerinin ön koşulu olarak çevreleriyle ilişki kurmaları gerekliliğinin bilincinde olarak halkla ilişkiler faaliyetleri yürütmelidirler. Bunun için de öncelikle gerek kurum içinden kaynaklanan gerekse dış çevrelerden kaynaklanan sorunları tespit etmeli ve çözüm yolları üretmelidirler. Araştırmada kuruluşlar tarafından belirtilen sorunlar,

finansman sıkıntısı, medyanın ilgisizliği, toplumun ilgisizliği ve güven eksikliği, halkla ilişkiler profesyoneli eksikliği, halkla ilişkiler uygulamalarının gerekliliğinin yönetici ve gönüllüler tarafından anlaşılamaması şeklinde sıralanmaktadır. Aşağıda kuruluşlara yardımcı olabilecek öneriler sıralanmaktadır.

- Öncelikle sivil toplum kuruluşları için tanımlanmış bir halkla ilişkiler anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır. İlk olarak eğitim programları, seminerler vb. aracılığıyla halkla ilişkiler uygulamalarının önemi, etkileri hakkında yönetici, üye ve gönüllüleri eğitilebilirler.
- Sivil toplum kuruluşları etkin olabilmek ve etkileşim yaratabilmek için sadece bilgilendirme amaçlı halkla ilişkiler yapmaktan öteye gidebilmeli, kamularıyla ilişki inşa edebilmeli ve diyalog kurabilmelidirler. Sivil toplum kuruluşları halkla ilişkilerin kullanım amaçları arasına kriz yönetimini dâhil ederek proaktif halkla ilişkiler yapabilmelidirler.
- Özellikle yasal mevzuat konusunda sıkıntı yaşadıklarını belirten sivil toplum kuruluşları bu konuda sorun yaşamayan kuruluşlarla işbirliği yapabilir ya da destek veren Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Üçüncü Sektör Vakfı, Helsinki Yurttaşlar Derneği gibi kuruluşlardan yardım alabilirler.
- Birkaç üye ile faaliyetlerini yürütmeye çalışan, ofis kiralarnı ödemekte sıkıntı yaşayan kuruluşların, faaliyetlerini yürütebilmek ve sürdürülebilirliği sağlamak için aidat ve bağışların yanında alternatif finansal kaynaklara yönelmesi gerekmektedir. Söz konusu kuruluşlar, kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları ve sponsorluk için özel

şirketlere görüşebilirler, devletle ve/veya diğer sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği faaliyetleri yapabilir ve kaynakların dengesiz kullanılmasının önüne geçerek etkin kullanımını sağlayabilirler. Bununla birlikte internetin olanaklarından yararlanabilirler.

- Halkla ilişkiler alanında ihtiyaç duyulan profesyonel desteğin, bir ajansla çalışılmasa bile danışmanlar tarafından sağlanabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının gönüllü olarak destek verebilecek diğer sivil toplum kuruluşlarıyla ve eğitim alanında faaliyet göstermeleri nedeniyle eğitimci-akademisyenlerle iletişime geçmeleri ilk başlarda bu soruna çözüm önerisi olarak sunulmaktadır.
- Sivil toplum kuruluşları tarafından sadece basın bülteni ya da duyurusu gönderilmesinin tek başına halkla ilişkiler olmadığını anlaşılması ve her türlü kitle iletişim aracının koordineli olarak kullanılabilmesi gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının ulusal ve yerel medyayı bir arada hedeflemeleri gerekmektedir. Ulusal medyaya ulaşmak için eğitim alanında çalışan muhabirlerin listesini oluşturabilir ve onlarla bağlantıya geçebilirler. Aynı şekilde yerel medyanın haber müdürleri, editörleri ve muhabirlerinin bir listesi oluşturulabilir.
- Kuruluşlar kendi aralarında toplumu sivil toplum kuruluşlarına katılım konusunda bilinçlendirmeye yönelik işbirliği yaparak, projeler gerçekleştirebilir böylece toplumun ilgisizliğine yönelik sorunun çözümüne katkı sağlayabilirler.

- Sivil toplum kuruluşları medyanın haber yapma pratikleri hakkında bilgi edinmeli ve kendileriyle ilgili farkındalık oluşturmak ya da haber değeri taşıyan herhangi bir olay/durumu medya aracılığıyla gündeme getirmek için internet sitelerinin bir bölümünü kendileriyle ilgili güncel haber ve duyurulara ayırmalıdır. Böylelikle medya çalışanları haber metnini oluştururken ilk elden bilgi niteliği taşıyan internet sitelerini kaynak gösterebilirler ya da gerek duyduklarında buraya başvurabilirler.
- Sivil toplum kuruluşları finansman sıkıntısını çözenin yollarından biri olarak, internet sitesi üzerinden bağışların ya da diğer yardımların nasıl yapılabileceğine ilişkin bilgiyi detaylı olarak aktarabilme imkânına sahiptirler.
- Sivil toplum kuruluşları toplum nezdinde güvenilirliklerini sağlamaları için, internet sitesi üzerinden şeffaflığa dayalı bir yönetim ilkesini işleterek mali kayıtlarını düzenli olarak açıklayabilirler.

KAYNAKÇA

- Alpaydın, Yusuf, (2005). **Türkiye’de STK’ların Yetişkin Eğitime Katkısı**, Sivil Toplum, C.3, S.12, s.81-90
- Ak, Aysel ve Bilsel Engin, Hande, (2010) “Vakıf Üniversitelerinin Kurumsal Reklamları İle Kurum Kimlikleri Arasındaki İlişki: Bu Üniversiteler Ne Diyor? Ne Vadediyor?” **Uluslararası Halkla İlişkiler Sempozyumu**, 2010, Antalya, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay. Cilt II, s. 325-339
- Akar, Hüsamettin, (2010), **Halkla İlişkilere Farklı Bir Yaklaşım: İlişki Yönetimi**, Selçuk İletişim, C.6, S.3, s.206-215
- Akatay, Ayten, (2008), **Gönüllü Kuruluşların İnsan Kaynakları Sorunlarına Eğitsel Bir Çözüm**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, C.3, S.1, s.115-137
- Akbulut, Eyyup, (2011), **Sivil Toplum Kuruluşlarının Kurumsal İtibar Yönetimi Sürecinde Halkla İlişkiler Uygulamalarının Rolü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Akgül, Mustafa, (2004), “Yeni Katılım İmkânları ve Ortamları: STK’lar ve İletişim Araçları Oturum Konuşması”, “**İki Sempozyum, Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları**”, (Ed. Nihal Boztekin), İstanbul, 2005, Tarih Vakfı Yay. s. 114-117
- Aktay, Yasin, (2005), “Sivil Toplum ve Sıkıntıları: Oryantalizm, Şiddet, Vesaire”, **Sivil Toplum: Farklı Bakışlar**, (Ed. Lütfi Sunar), İstanbul, 2005, Kaknüs Yay. s. 9-28
- Anheier, Helmut K. & Toepler, Stefan, (2010), “Non-Governmental Organizations”, **International Encyclopedia Of Civil Society**, USA, Springer Science+Business Media

- Anđ, Tüten, (2003), “Birey-Sivil Toplum-Sivil Toplum Kuruluşu İlişkisi Oturum Konuşması”, **Düşünen Sivil Toplum: Felsefi Yaklaşımlar-Açılımlar**, (Ed. Ali Çakmak), İstanbul, 2003, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay. s.30-38
- Balta Peltekoğlu, Filiz (2004), **Halkla İlişkiler Nedir**, İstanbul, Beta Yay.
- Bayhan, Vehbi, (2005), “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, **Sivil Toplum ve Demokrasi**, (Ed. Lütfi Sunar), İstanbul, Kaknüs Yay. s. 145-170
- Baykal, Hülya, (1999), **Halkla İlişkiler ve Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yay.
- Bıçakçı, İlker, (2008), **Corporate Social Responsibility Projects For Education In Turkey Within The Context Of Relationship Between Private Sector And NGOs**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S.31, s.25-38
- Biber, Ayhan, (2002), **Halkla İlişkilerde Sosyal Sorumluluğun Oluşumu ve Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Ankara, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Biber, Ayhan, (2006), **Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler**, Ankara, Nobel Yay.
- Bulut, Selda, (2009), “Sosyal Devlet’ten Neo-Liberalizmin Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerine Yönelim: Medya Üzerine Bir Değerlendirme”, **Halkla İlişkiler: Teori ve Uygulama**, (Der. Derya Tellan), 2009, Ankara, Ütopya Yay. s. 113-130
- Bruning, Stephen D. vd. (2008), **Using Dialogue To Build Organization-Public Relationships, Engage Publics And Positively Affect Organizational Outcomes**, Public Relations Review, S.34, s.25-31

- Caniklioğlu, Meltem Dikmen, (2007), **Sivil Toplum ve Türkiye Demokrasisindeki İzdüşümleri**, Ankara, Seçkin Yay.
- Cengiz, Kurtuluş, vd. (2005), “Türkiye ve Ortadoğu’da Sivil Toplum Tartışmaları”, **Sivil Toplum ve Demokrasi**, (Der. Lütfi Sunar), İstanbul, Kaknüs Yay. s. 213-258
- Cılızoğlu, Gamze, (2004), **Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal Tepki Refleksini Oluşturma Sürecinde Kullandıkları İletişim Yöntemleri Üzerine Bir Model Denemesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Coombs, W. Timothy, (2004), “Kişilerarası İletişim ve Halkla İlişkiler”, **Halkla İlişkilerde Seçme Yazılar: Alana İlişkin Bir Derleme**, (Der. Hanife Güz – Sema Yıldırım Becerikli), Ankara, Alban Yay. s.53-78
- Çabuk, Didem, (2009), **Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Sivil Toplum Kuruluşları Yöneticilerinin Tutumları Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi
- Çaha, Ömer, (2000), **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, İstanbul, Gendaş Kültür Yay.
- Çaha, Ömer, (2005), “Sivil Toplum Üstüne”, **Sivil Toplum ve Demokrasi** (Ed. Lütfi Sunar), İstanbul, Kaknüs Yay. s. 9-22
- Çelebi, Engin, (2005), **Türkiye’de Çevre İle İlgili Sivil Toplum Kuruluşlarının Halkla İlişkiler Çalışmalarının Çevre Sorunları Üzerindeki Etkisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çınarlı, Serkan, (2006), **Vakıfların Eğitimde Üstlendikleri Roller ve Vakıf Üniversiteleri**, Sivil Toplum, C.4, S.15, s.87-101

- Dalyan, Figen, (2004), **İnternetin Kar amacı Gütmeyen Organizasyonlar İçin Taşıdığı Potansiyel ve Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nda Bir Uygulama**, SBF Dergisi, C.59, S.1, s. 119-139
- Darity, William A. (2008), "Non-Governmental Organizations", **International Encyclopedia Of Social Sciences**, 2nd Edition, Macmillan Reference USA
- Deren Van Het Hof, Seçil, (2009), **Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Şirketlerin ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Anlayışları**, Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Bahar, S.28, s. 153-183
- DeVito, Joseph A. (1998), "The Interpersonal Communication Book," **Kişilerarası İletişim**, (Der. Sacide Vural), Bişkek, 2002, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv. Yay. s. 1-106
- Doğan, İlyas, (2002), **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, İstanbul, Alfa Yay.
- Drucker, Peter F., (1992), **Yeni Gerçekler**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Durna, Tezcan, (2011), "Neoliberalizmin Bir Hegemonya Aracı Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) Ve Çokuluslu Şirketlerin 'Hayat'tan Eksilttikleri", **Halkla İlişkiler ve Reklamın Anatomisi Eleştirel Bir Kavrayış**, (Der. Sema Yıldırım Becerikli) Ankara, 2011, Ütopya Yay. s.76-102
- Dursun, Çiler- Becerikli Sema, (2008), **Kadın Odaklı Sivil Toplum Kuruluşları ve Medya: Olanaklar, Sorunlar ve Çözümler**, Ankara, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
- Dutta-Bergman, Mohan J. , (2005), **Civil Society And Public Relations: Not So Civil After All**, Journal of Public Relations Research, C.17, S. 3, s.267-289
- Dyer, Sam, vd. (2002), **Managing Public Relations In Nonprofit Organizations**, Public Relations Quartely, Bahar, C. 47, S.4, s. 13-17

- Efeler, Kadir, (2005), “God-Father Devlet Anlayışı ve Küresel Sivil Toplum ” **Sivil Toplum: Farklı Bakışlar**, (Ed. Lütfi Sunar), İstanbul, 2005, Kaknüs Yay. s.101-129
- Eraslan, Levent, (2008), **Türkiye’de Sivil Toplum Sorunsalı ve Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Değerlendirilmesi: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Türk-Eğitim-Sen Örneği**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi,
- Eraslan, Levent, & Bartlek, Seydi Battal, (2011), **Türkiye’de Eğitim Derneklerinin Sorun Alanlarının Değerlendirmesi**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.10, S.3, s. 1161-1181
- Erdoğan, İlker, (2007), **Türk Ulusal Gazetelerinde STK’ların Temsili: Radikal, Cumhuriyet, Yeni Şafak ve Zaman Gazetelerinde Yayımlanan Haberlerin Karşılaştırmalı Analizi**, Sivil Toplum Dergisi, C.5, S. 17-18 s. 155-170
- Erdoğan Tosun, Gülgün, (2000), **Demokratikleşme-Sivil Toplum Tartışmasının Görünmeyen Boyutu: Sivil Toplum Örgütleri İçinde Katılım ve Örgüt İçi Demokrasi**, Birikim Dergisi, S. 130, s.52-60
- Erdoğan Tosun, Gülgün, (2001), **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi**, İstanbul, Alfa Yay.
- Erdoğan Tosun, Gülgün, (2005), “Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engeller”, **Sivil Toplum ve Demokrasi**, (Ed. Lütfi Sunar), İstanbul, Kaknüs Yay. s.123-143
- Erdoğan Tosun, Gülgün, (2008a), “Sivillik, Karşılıklılık ve Diğerkâmlık Eğilimlerinin Gözlenebildiği Sivil Toplum Demokratikleşme Sürecinin Tamamlayıcısı Olacaktır”, **Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları** (Ed. Murat Şentürk, Aynur Erdoğan), İstanbul, Kaknüs Yay. s.123-139

- Erdoğan Tosun, Gülgün, (2008b), “STK’ların Nasıl Görünmek İstediklerine Karar Vermeleri, Onların Toplumsal Kimliği Açısından Yaşamsal Öneme Sahiptir”, **Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları** (Ed. Murat Şentürk, Aynur Erdoğan), İstanbul, Kaknüs Yay. s.201-215
- Erkilet, Alev, (2008), “Sivil Toplum Söyleminin Kapitalist Dünya-sistemi açısından En Önemli İşlevlerinden Biri Depolitizasyondur”, **Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları**, (Ed. Murat Şentürk-Aynur Erdoğan), İstanbul, Kaknüs Yay. s.73-86)
- Gale, Megan Kate, (2007), **Public Relations In Nonprofit Organizations: A Guide To Establishing Public Relations Programs In Nonprofit Settings**, The University of Montana, Communication Studies, Organizational Communication, Master of Arts Thesis
- Gönel, Aydın, (1998), **Önde Gelen Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul Tarih Vakfı Yay.
- Göze Orhon, Hatice, (2007), **Türk Basınında Sivil Toplum: Sürekli Aydınlik İçin Bir Dakika Karanlık Eylemleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Güneş, Muharrem & Güneş, Hasan (2003), **Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum**, Ankara, Anı Yay.
- Hallahan, Kirk, (2000), **Inactive Publics: The Forgotten Publics In Public Relations**, Public Relations Review, S. 26(4), s.499-515
- Hartley, Peter, (2010), **Kişilerarası İletişim**, Ankara, İmge Yay.
- Hatun, Şükrü, (1994), “STK’ların Devlet, Yerel Yönetimler ve Özel Sektörle İlişkileri Oturum Konuşması”, **Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları**, (Ed. Osman Köker), İstanbul, 1998, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay. s. 47-52

Heath, Robert L. (2005), **Encyclopedia Of Public Relations**, SAGE Publications

Ihlen, Oyvind, (2009), “Bourdieu’yü Temel Almak: Halkla İlişkilerin Sosyolojik Kavranışı”, **Halkla İlişkiler Üzerine Disiplinlerarası Bir Alanın Yönelimleri**, (Der. Fatih Keskin, B. Pınar Özdemir), 2009, Ankara, Dipnot Yay. s.225-237

İçduygu, Ahmet, vd. (2006), **Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu**, İstanbul, TÜSEV Yay.

İnal, Kemal, (2005), **Türkiye’de Devlet Destekli Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitimde Eşitsizliğe Yaklaşımları**, Sivil Toplum, C.3, S. 12, s. 39-50

İnsel, Ahmet, (2004), “Katılımcı Demokrasi ve Türkiye Deneyimi Oturum Konuşması”, **İki Sempozyum, Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları**, Ed. Nihal Boztekin), İstanbul, 2005, Tarih Vakfı Yay. s. 38-44

Kang, Seok & Norton, Hanna E. (2004), **Nonprofit Organizations’ Use of the World Wide Web: Are They Sufficiently Fulfilling Organizational Goals**, Public Relations Review, S. 30, s. 279-284

Karlıdağ, Serpil, (2009), “Kurumsal İletişimde Sayısal Dönüşüm ve İnternet Hizmetleri”, **Halkla İlişkiler: Teori ve Uygulama**, (Der. Derya Tellan), 2009, Ankara, Ütopya Yay. s. 77-112

Kazancı, Metin (2009), **Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler**, Ankara, Turhan Yay.

Keane, John, (1988), **Sivil Toplum ve Devlet**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları,

Kent, Michael L. & Taylor, Maureen (1998), **Building Dialogic Relationships Through The World Wide Web**, Public Relations Review, S. 24(3), s.321-334

Kent, Michael L. & Taylor, Maureen (2002), **Toward A Dialogic Theory Of Public Relations**, Public Relations Review, S. 28, s.21-37

Keyman, Fuat, (2006), **Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha**, Ankara, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yay.

Kinzey, Ruth Ellen, (2000), **Using Public Relations Strategies To Promote Your Nonprofit Organization**, The Hawurth Press, New York

Köker, Levent, (2008), “Yurттаş Özgürlüğünün Politik Kullanımı Olmadan Sivil Toplumun Varlığından Söz Edemeyiz”, **Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları**, (Ed. Murat Şentürk, Aynur Erdoğan), 2008, İstanbul, Kaknüs Yay.

Kuçuradi, Ioanna, (1998), “Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar Oturum Konuşması”, **Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları** (Ed. Osman Köker), 1998, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay. s. 24-31

Kuçuradi, Ioanna, (2003), “Düşünen Sivil Toplum: Felsefi Yaklaşımlar-Açılımlar Sempozyumu Açılış Konuşması”, **Düşünen Sivil Toplum: Felsefi Yaklaşımlar-Açılımlar**, (Ed. Ali Çakmak), İstanbul, 2003, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay. s. 5-10

Ledingham, John. A. (2009), “Genel Bir Halkla İlişkiler Teorisi Olarak İlişki Yönetimini Açımlamak”, **Halkla İlişkiler Üzerine Disiplinlerarası Bir Alanın Yönelimleri**, (Der. Fatih Keskin, B. Pınar Özdemir), 2009, Ankara, Dipnot Yay. s.117-140

Mutlu, Erol, (1995), **İletişim Sözlüğü**, İstanbul, Ark Yay.

Morris, Trevor & Goldsworthy, Simon, (2008), **Public Relations For Asia**, New York, Palgrave Macmillan

- Naude, Annelie M.E., vd. (2004), **The Use Of Internet By Ten South African Non-Governmental Organizations-A Public Relations Perspective**, Public Relations Review, S.30, s. 87-94
- Nurluoğlu, Ebru, (2005), **Halkla İlişkiler ve Reklam Faaliyetlerinin Sivil Toplum Kuruluşlarının Tanıtımındaki Rolü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Okay, Ayla & Okay, Aydemir, (2002), **Halkla İlişkiler Kavram, Strateji ve Uygulamaları**, İstanbul, Der Yay.
- Okay, Ayla, (2008), **How Do Non-Governmental Organizations In Turkey Make Use Of Public Relations In Shaping The Public Sphere? Example: The Field Of Education**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S.33, s. 121-139
- Onat, Ferah, (2010), **Bir Halkla İlişkiler Uygulama Alanı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir İnceleme**, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Güz 2010, S. 31, s.103-121
- Özdemir, B. Pınar, (2009), **Küreselleşme, Yönetişim ve Halkla İlişkiler**, Ankara, İmaj Yay.
- Özdemir, B. Pınar & Aktaş Yamaoğlu, Melike, (2010), **Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Web Sitelerinin Diyalojik İletişim Kapasiteleri Üzerine Bir İnceleme**, Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1, S.2, s. 3-36
- Özmutaf, Nezhin Metin & Çelikli, Semra, (2010), **Sivil Toplum Kuruluşlarında İletişim Kalitesini Etkileyen Boyutlar: Ampirik Bir Yaklaşım**, Journal of Yaşar University, C.17, S.5, s.2842-2858
- Öztürk, Şule Yüksel, (2009), "Halkla İlişkilerin Çevreye Katkısı Bir Yanılsama Mı?", **Halkla İlişkiler: Teori ve Uygulama**, (Der. Derya Tellan), 2009, Ankara, Ütopya Yay. s.167-191

- Özüerman, Tülay, (1998), **Türkiye'nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı**, İzmir, Dokuz Eylül Yay.
- Pehlivan, Serra, (2002), **Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları: 17/8/1999 Depreminde AKUT ve Basındaki Haberlerin İçerik Çözümlemesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ryfman, Philippe, (2006), **Sivil Toplum Kuruluşları**, İstanbul, İletişim Yay.
- Salmanoğlu, Başak, (2004), **Türkiye'de Kadın Sivil Toplum Örgütlerinin İletişim Örüntüleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Sarıbay, Ali Yaşar, (1994), **Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam**, İstanbul, İletişim Yay.
- Seo, Hyunjin, vd. (2009), **Global Activizm And New Media: A Study of Transnational NGO's Online Public Relations**, Public Relations Review, S. 35, s.123-126
- Sergeant, Adrian, vd. (2006), **Perceptual Determinants Of Nonprofit Giving Behavior**, Journal of Business Research, S.59, s.155-165
- Sülüs, Tamer, (2009), **Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
- Şirin, Hüseyin, (2009), **Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitime İlişkin Karar Alma Süreçlerine Katılımları Üzerine Bir Araştırma**, Eğitim ve Bilim, C. 34, S. 153, s. 169-182
- Tellan, Derya, (2012), **Kişilerarası İletişim**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi AÖF Yay.
- Tench, Ralph & Yeomans, Liz, (2006), **Exploring Public Relations**, Pearson Education Limited

- Terkan, Remziye, (2010), “Stratejik Planlamanın Bir Parçası Olarak Halkla İlişkiler: Ortaöğretimdeki Yeri ve Önemi”, **Uluslararası Halkla İlişkiler Sempozyumu**, 2010, Antalya, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay. Cilt II, s. 294-298
- Texier, Jacques, (1982), **Gramsci ve Sivil Toplum**, Ankara, Savaş Yayınları,
- Tunçay, Mete, (2003), **Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar**, Sivil Toplum, C.1, S.1, s.9-13
- Turan, İter, (1994), “Dünyada ve Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi Oturum Konuşması”, **Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları**, (Ed. Osman Köker), 1998, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., s. 8-17
- Ustaoglu, Nurgül, (2002) **Türkiye’de Kamuoyu Oluşturmada Sivil Toplum Kuruluşlarının Televizyonda Yayınlanan Kamu Yararı Spotlarından Yararlanma Tutumları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Van Der Ghinst, Jill, (1995), “ABD ve Avrupa’da STK Arası İletişimin Dünü ve Bugünü Oturum Konuşması”, **Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları** (Ed. Osman Köker), İstanbul, 1998, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay. s. 220-227
- Walker, Jennifer, (2009), **Nonprofit Public Relationships In Cyberspace**, California State University, Fullerton, Masters of Arts Thesis,
- Waters, Richard D. (2009), **Comparing The Two Sides of The Nonprofit Organization-Donor Relationship: Applying Coorientation Methodology To Relationship Management**, **Public Relations Review**, S.35, s.144-146
- Yavuz, Cavit & Yavuz, Halise, (2010), “Sivil Toplum Kuruluşlarında Halkla İlişkiler Sorumluluğu”, **Uluslararası Halkla İlişkiler Sempozyumu**, 2010, Antalya, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay. Cilt II, s. 405-417

- Yavuz, Cevit, (1996), **Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesinde Halkla İlişkiler ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yel, Ali Murat, (2008), “Sivil Toplum ve Demokrasi”, **Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları**, (Ed. Murat Şentürk, Aynur Erdoğan), 2008, İstanbul, Kaknüs Yay. s.141-158
- Yentürk, Nurhan, (2004), “Türkiye Gözlemleri Oturum Konuşması”, **İki Sempozyum: Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları**, (Ed. Nihal Boztekin), 2005, İstanbul, Tarih Vakfı Yay. s.190-200
- Yetiş, Mehmet, (2003), **Marx ve Sivil Toplum**, Praksis, S.10, s. 35-12
- Yetkin Cılızoğlu, Gamze, (2010), “Sivil Toplum Örgütlerinin Halkla İlişkiler Faaliyetlerinde İnternet Kullanımı”, **Uluslararası Halkla İlişkiler Sempozyumu**, 2010, Antalya, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay. Cilt II, s. 427-438
- Yıldırım, İbrahim, (2004), **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Ankara, Seçkin Yay.
- Zabcı, Filiz Çulha, (2000), **Devlet Dışı Örgütler: Tanımlayıcı Bir Çerçeve**, Kültür ve İletişim, C.3, S.2, s. 99-126

İnternet Kaynakları

- Aslan, Seyfettin, (2010), **Türkiye’de Sivil Toplum**, Elektronik Sosyal Bilimler, C.9, S.31, s.260-283, www.esoder.org (28.07.2011)
- Binark, Mutlu & Löker, Koray, (2011), **Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi**, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi,

<http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/b/i/bilisimkitapweb.pdf>, (Erişim, 05.03.2012)

Bortee, Denise & Waters, Richard, (2008), **Admiring The Organization: A Study Of The Nonprofit Organization-Volunteer Relationship**, Public Relations Journal C.2, S.3, www.prsa.org/SearchResults/download/6D-020302/Admiring-the-organization-A-Study-of-the-Relationa (Erişim tarihi, 10 Şubat 2012)

Çalışkan, Mehmet Ali, vd. (2005), **Sivil Toplum Kuruluşları: İhtiyaçlar ve Sınırlılıklar**, Araştırma Nihai Raporu, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/ihtiyac-analizi-ve-haritalama-calismasi> (Erişim tarihi, 18.08.2011)

Göker, Gamze, (2009), **Sivil Toplum Örgütleri İçin Gönüllülük ve Gönüllü Yönetimi Rehberi**, Özel Sektör Gönüllüler Derneği, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/g/o/gonulluluk2.pdf>, (Erişim, 05.03.2012)

Güder, Nafiz, (2004), **Sivil Toplumcunun El Kitabı**, Sivil Toplum Geliştirme Programı, Yerel Sivil Girişimciler Projesi Yay. <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/s/i/sivil-toplumcunun-el-kitabi-2.pdf>, (Erişim, 05.03.2012)

Güder, Nafiz, (2009), **Sivil Toplum Örgütleri İçin İletişim, İşbirliği ve Kampanya Yürütme Kılavuzu**, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/i/l/iletisim2.pdf>, (Erişim, 05.03.2012)

Gümüş, Korhan, (2004), **Yakın Tarihimize STK Hareketinin Gelişimi ve Kamu STK İlişkisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, STK Eğitim ve Araştırma Birimi, Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Yazıları no. 3, <http://stk.bilgi.edu.tr/docs/gumus.pdf>, (12.11.2011)

Gümüş, Korhan, (2010), **Türkiye’de Sivil Topluma İlişkin Genel Sorunlar ve Öneriler**, <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/turkiye-de-sivil-topluma-iliskin-genel-sorunlar-ve-oneriler> (12.11.2011)

Hovey, Windy L. (2010), **Examining The Role Of Social Media in Organization-Volunteer Relationships**, Public Relations Journal, C.4, S.2, http://www.prsa.org/SearchResults/download/6D-040205/Examining_the_Role_of_Social_Media_in_Organization (Erişim tarihi, 15. 02.2012)

Ker Dinçer, Müjde, (2005), **Devlet ve Sivil Toplum Kuruluşları (3) “Ülkemizdeki STK’lar Kolektif ve Halka Dayalı Lobcilik Yapmalı**, Sivil Toplum Dergisi C.3, S.10, <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&icerik=104&id=411>, (Erişim, 28.11.2011)

Keyman, Fuat, (2004a), **Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No 3, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_3.pdf, (12.11.2011)

Keyman, Fuat, (2004b), **Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No 4, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_4.pdf, (12.11.2011)

Scholte, Jan Aart & Keyman, Fuat, (2005), **Küreselleşme ve Sivil Toplum**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, STK Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no. 10, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/scholte_keyman_std_10.pdf, (12.11.2011)

Şentürk, Murat, (2005), **Sivil Toplum Kuruluşlarında Halkla İlişkiler Uygulamaları**, Sivil Toplum, C.3, S.9,

<http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=iceriklist&tur=makale&order=&icerik=91&mm=400> (Erişim, 09.10.2011)

Yeğen, Mesut, vd. (2010), **Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü**, Yaşama Dair Vakfı Tarafından Hazırlanan Araştırma, <http://www.yasamadair.org/Yayinlar/1.pdf> (20.06.2011)

Sivil Toplum Kuruluşlarının Web Adresleri

www.1884vakfi.org (Erişim tarihi 18.11.2011)

www.6nokta.org.tr/ (Erişim tarihi 16.04.2012)

www.acev.org (Erişim tarihi 18.11.2011)

www.aciktoplumvakfi.org.tr (Erişim tarihi 18.11.2011)

www.adanaegd.org.tr.tc (Erişim tarihi 18.11.2011)

www.adlev.org.tr (Erişim tarihi 19.11.2011)

www.advak.org.tr (Erişim tarihi 18.11.2011)

www.akademisyenler.org.tr/ (Erişim tarihi 18.11.2011)

www.akelvakfi.org (Erişim tarihi 20.11.2011)

www.alev.ataturklisesi.k12.tr (Erişim tarihi 18.11.2011)

www.alternatifegitimderneği.org.tr (Erişim tarihi 19.11.2011)

www.anacev.org.tr (Erişim tarihi 19.11.2011)

www.anadoluvakfi.com (Erişim tarihi 18.11.2011)

www.anadoluvakfi.org (Erişim tarihi 19.11.2011)

www.ankaratucev.tr.gg/ (Erişim tarihi 16.04.2012)

www.antcev.org (Erişim tarihi 20.11.2011)

www.aralik.net (Erişim tarihi 20.11.2011)

www.ayhansahenkvakfi.org.tr (Erişim tarihi 20.11.2011)

www.betav.org.tr (Erişim tarihi 20.11.2011)

www.beyazay.org.tr (Erişim tarihi 20.11.2011)

www.bezirci.org.tr (Erişim tarihi 20.11.2011)
www.bingolbinmarifetvakfi.org (Erişim tarihi 22.11.2011)
www.bitav.org.tr (Erişim tarihi 20.11.2011)
www.bkv.org.tr (Erişim tarihi 17.04.2012)
www.bucosev.com (Erişim tarihi 20.11.2011)
www.buvak.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.buyukselcukluvakfi.com (Erişim tarihi 21.11.2011)
www.canev.org.tr (Erişim tarihi 20.11.2011)
www.celikelvakfi.org (Erişim tarihi 21.11.2011)
www.cesav.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.cocukvakfi.org.tr (Erişim tarihi 21.11.2011)
www.csavakfi.org.tr (Erişim tarihi 21.11.2011)
www.cydd.org.tr (Erişim tarihi 21.11.2011)
www.degider.com (Erişim tarihi 21.11.2011)
www.dostder.org.tr (Erişim tarihi 21.11.2011)
www.dtev.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.ebfmd.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.ecev.org.tr (Erişim tarihi 22.11.2011)
www.egitder.org.tr (Erişim tarihi 22.11.2011)
www.egitim2023.org (Erişim tarihi 22.11.2011)
www.egitimder.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.elginkanvakfi.org.tr (Erişim tarihi 22.11.2011)
www.empati.org.tr (Erişim tarihi 22.11.2011)
www.enderunegitimvakfi.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.eram.gen.tr (Erişim tarihi 22.11.2011)
www.eskisehirvakfi.org (Erişim tarihi 22.11.2011)
www.eyuder.org (Erişim tarihi 22.11.2011)
www.gayevakfi.org (Erişim tarihi 22.11.2011)

www.girsev.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.gonulluegitimciler.org (Erişim tarihi 23.11.2011)
www.gorsed.org (Erişim tarihi 23.11.2011)
www.guneyegitimvakfi.org (Erişim tarihi 23.11.2011)
www.gununvakfi.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.hacettepevakfi.org (Erişim tarihi 23.11.2011)
www.hazargrubu.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.hegem.org (Erişim tarihi 23.11.2011)
www.horev.org.tr (Erişim tarihi 23.11.2011)
www.hucgem.org (Erişim tarihi 24.11.2011)
www.hudayivakfi.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.husnuozyeginvakfi.org.tr (Erişim tarihi 24.11.2011)
www.icev.org.tr (Erişim tarihi 24.11.2011)
www.icvakfi.org.tr (Erişim tarihi 24.11.2011)
www.ihlasvakfi.com (Erişim tarihi 24.11.2011)
www.iikv.org (Erişim tarihi 24.11.2011)
www.iksev.org (Erişim tarihi 24.11.2011)
www.insev.org.tr (Erişim tarihi 24.11.2011)
www.istanbulcocuklari.org.tr (Erişim tarihi 24.11.2011)
www.istek.org.tr (Erişim tarihi 25.11.2011)
www.istev.org (Erişim tarihi 24.11.2011)
www.ituvakif.org.tr (Erişim tarihi 24.11.2011)
www.iyc.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.izalev.com (Erişim tarihi 25.11.2011)
www.kadirhasvakfi.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.kale.com.tr/tr-tr/kale-grubu/sosyal-sorumluluk/ksv (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.kalyoncuvakfi.org (Erişim tarihi 25.11.2011)
www.karacasuvakfi.org (Erişim tarihi 25.11.2011)

www.karadenizvakfi.org (Erişim tarihi 25.11.2011)
www.kasev.org (Erişim tarihi 25.11.2011)
www.kent-koop.org.tr/batikentkev/batikentkev.htm (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.kev.org.tr/ (Erişim tarihi 25.11.2011)
www.kirsehirlilervakfi.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.konev.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.korleriegitimvekindirma.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.koyenstitulerivakfi.org.tr (Erişim tarihi 25.11.2011)
www.ktev.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.kucukaliogluvakfi.org (Erişim tarihi 25.11.2011)
www.losev.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.malatyaegitimvakfi.org.tr (Erişim tarihi 25.11.2011)
www.marev.org.tr (Erişim tarihi 25.11.2011)
www.meksa.org.tr/ (Erişim tarihi 25.11.2011)
www.mtso.org.tr/jtr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=45&Itemid=98 (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.musvakfi.org (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.mzv.org.tr (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.nesinvakfi.org (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.ozelegitim.org.tr (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.ozelokullardernegi.org.tr (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.ozgurder.org (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.paylasim.org.tr (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.rumeliegitimvakfi.org (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.sabancivakfi.org (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.sabev.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.samiyenaimiegitimvakfi.com (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.sankovakif.com (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.sedav.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)

www.site.adu.edu.tr/advak.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.tareksav.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.ted.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.teged.org (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.tegv.org (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.tekev.org (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.tesed.org.tr (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.tipegitimi.org.tr (Erişim tarihi 26.11.2011)
www.tocev.org.tr (Erişim tarihi 27.11.2011)
www.tog.org.tr (Erişim tarihi 27.11.2011)
www.toogd.org (Erişim tarihi 27.11.2011)
www.tudev.com.tr (Erişim tarihi 27.11.2011)
www.tuksev.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.tuncelivakfi.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.tzv.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.ueyder.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.umut.org.tr (Erişim tarihi 27.11.2011)
www.umutcocuklari.org.tr (Erişim tarihi 27.11.2011)
www.vakif46.org (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.vkv.org.tr (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.yaraticicocuklardernegi.org (Erişim tarihi 27.11.2011)
www.yasar.com.tr/vakif/ (Erişim tarihi 16.04.2012)
www.yekuv.org (Erişim tarihi 27.11.2011)
www.zicev.org.tr (Erişim tarihi 27.11.2011)

EKLER

EK.1. Sivil Toplum Kuruluşları Halkla İlişkiler Uygulamaları Anketi

Değerli Katılımcı,

Bu anket Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı yüksek lisans programı kapsamında gerçekleştirilen “Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının Halkla İlişkiler Uygulamaları” başlıklı tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Araştırma soruları, vakıf senedinde ve dernek tüzüğünde eğitim uygulamalarını içeren ve/veya hizmetlerinde eğitime destek veren dernekler ve vakıflar için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma sonucunda elde edilen bilgiler sadece bilimsel araştırma amacıyla kullanılacak olup, başka amaçlarla üçüncü kişi veya kurumlarla paylaşılmayacaktır. Anket kapsamında isim ve soy isim bilgileri talep edilmemektedir. Anket 28 soru ve 6 sayfadan oluşmaktadır.

Sorulara cevap vererek çalışmaya katkıda bulunduğunuz için teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Teşekkürler...

Nilüfer Pınar KILIÇ

- 1.) Kuruluşunuzun adı nedir?
- 2.) Kuruluşunuzun eğitim alanında hangi faaliyetleri yürütmektedir? (Birden fazla şık işaretlenebilir)
  - a. Eğitim bursu vermek ( )
  - b. Okul, yurt vb. yaptırmak ( )
  - c. Konferans, seminer vb. düzenlemek ( )
  - d. Kitap, dergi vb. yayımlar çıkarmak ( )
  - e. Yetişkinlere yönelik eğitim programları hazırlamak ve/ya yürütmek ( )
  - f. Diğer (Lütfen belirtiniz)
- 3.) Kuruluşunuz kimleri hedef kitlesi olarak görmektedir? (Birden fazla şık işaretlenebilir)
  - a. Bağış yapanlar ( )
  - b. Gönüllüler ( )
  - c. Eğitim desteğine ihtiyaç duyan kişiler (Yararlanıcılar) ( )
  - d. Diğer (Lütfen belirtiniz)

- 4.) Mevcut yasal mevzuat kuruluşunuz faaliyetlerini nasıl etkilemektedir?
a. Mevcut yasal mevzuat faaliyetlerimizi sınırlamaktadır. ( )
b. Mevcut yasal mevzuat faaliyetlerimizi etkilememektedir. ( )
c. Mevcut yasal mevzuat faaliyetlerimizi kolaylaştırmaktadır. ( )
d. Diğer (Lütfen belirtiniz)
- 5.) Kuruluşunuz faaliyetlerini finanse eden en temel ekonomik kaynaklarınız nelerdir?
(Birden fazla şık işaretlenebilir)
- a. Bağış ( )
b. Üye aidatı ( )
c. Merkezi İdare (Valilik, Kaymakamlık vb.) ( )
d. Yerel İdare (Belediye vb.) ( )
e. Özel Şirket ( )
f. Avrupa Birliği Fonları ( )
g. Yayın gelirleri ( )
h. Diğer (Lütfen belirtiniz)
- 6.) Kuruluşunuzun diğer kurum ve kuruluşlarla birlikte yürüttüğü projeler var mıdır?
Varsa proje adlarını belirtiniz. (Cevabınız evetse 7 numaralı sorudan devam ediniz,
cevabınız hayırsa 9 numaralı sorudan devam ediniz.)
Evet ( ) Hayır ( )
Proje adları:
- 7.) Kuruluşunuzun yürüttüğü projelerde hangi kurum ve kuruluşlarla işbirliği
içerisindez? (Birden fazla şık işaretlenebilir)
- a. Özel Kuruluşlar ( )
b. Devlete Bağlı Kurum ve Kuruluşlar ( )
c. Diğer Sivil Toplum Kuruluşları ( )
d. Diğer (Lütfen belirtiniz)
- 8.) Kuruluşunuzun yürüttüğü projelerde işbirliği yapacağınız kurum ve kuruluşları
seçerken belirli kriterler kullanıyor musunuz? Kullanıyorsanız bunlar nelerdir?
(Birden fazla şık işaretlenebilir.)
- a. Şirket Profili ( )
b. Politik Duruş ( )
c. Faaliyet Alanı ( )
d. Diğer

9.) Kuruluşunuzda aşağıda belirtilen halkla ilişkiler faaliyetlerinden hangileri uygulanmaktadır? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)

- a. Hedef Kitleye Ulaşmak ( )
- b. Gönüllülere Ulaşmak (İnsan Kaynağı Sağlamak) ( )
- c. Kuruluşun Olumlu İmajının Oluşturulması ve/veya Benimsetilmesi ( )
- d. Kitle İletişim Araçlarında Yer Almak (Tanıtma) ( )
- e. Kamuoyuna Bilgi Vermek ( )
- f. Kriz Yönetimi ( )

10.) Kuruluşunuz halkla ilişkiler hizmetini nasıl sağlamaktadır? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)

- a. Kuruluşumuzda istihdam ettiğimiz bir halkla ilişkiler uzmanı vardır. ( )
- b. Kuruluşumuz bağımsız bir halkla ilişkiler ajansından hizmet almaktadır. ( )
- c. Kuruluşumuzda herkes bir halkla ilişkiler uzmanı gibi gönüllülük esasına göre çalışmaktadır. ( )
- d. Diğer (Lütfen belirtiniz)

11.) Kuruluşunuzun diğer il ve ilçelerde faaliyet gösteren şubeleri var mıdır? (Cevabınız evet ise 12 numaralı sorudan devam ediniz, cevabınız hayır ise 13 numaralı sorudan devam ediniz. Eğer “şube” iseniz lütfen belirtiniz.)

Evet ( ) Hayır ( ) Şubeyim ( )

12.) Kuruluşunuzun şubeleri halkla ilişkiler faaliyetlerini tasarlar ve yürütürlerken nasıl bir strateji izlemektedirler? (Birden fazla şık işaretlenebilir)

- a. Merkeze bağlı ve onun yol gösterdiği biçimde ( )
- b. Bağımsız olarak ( )
- c. Diğer (Lütfen belirtiniz)

13.) Kuruluşunuz kapsamında gönüllü çalışanlar var mıdır? (Cevabınız evet ise 14 numaralı sorudan devam ediniz, cevabınız hayır ise 16 numaralı sorudan devam ediniz.)

Evet ( ) Hayır ( )

14.) Halkla ilişkiler faaliyetlerinde gönüllüler yer almakta mıdır?

Evet ( ) Hayır ( )

15.) Halkla ilişkiler çalışmalarında gönüllülerin desteğini yeterli buluyor musunuz?

Evet ( ) Hayır ( )

16.)Sizce kuruluşunuzun eğitim alanında faaliyet göstermesi projelerinizi nasıl etkilemektedir?

- a.) Eğitim önemli görüldüğünden ulaşılan kişi sayısı artmaktadır.
- b.) Diğer sivil toplum kuruluşları ile arasında fark yaratmamaktadır.
- c.) Toplanan bağış miktarı artmaktadır.
- d.) Katılan gönüllü sayısı artmaktadır.
- e.) Diğer (lütfen belirtiniz)

17.) Kuruluşunuzun ekonomik olanakları/sınırlılıkları halkla ilişkiler uygulamalarınızı nasıl etkilemektedir? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)

- a.) Kuruluşumuz halkla ilişkiler uygulamalarını finanse etmekte sıkıntı yaşamaktadır.
- b.) Kuruluşumuz halkla ilişkiler uygulamalarını finanse etmekte sıkıntı yaşamamaktadır.
- c.) Kuruluşumuz halkla ilişkiler uygulamalarını finanse edemediği için, giderler işbirliği yapılan kuruluş tarafından karşılanmaktadır.
- d.) Kuruluşumuz ekonomik sınırlılıkları nedeniyle kullanacağı halkla ilişkiler araçlarını maliyetlerine göre belirlemektedir.
- e.) Diğer (Lütfen belirtiniz)

18.)Kuruluşunuzun yürüttüğü projelerin halkla ilişkiler uygulamalarında kamuoyunun tanıdığı ve güvendiği kanaat önderi niteliğindeki kişilere (Sanatçı, iş adamı, yazar vb.) yer veriyor musunuz? (Cevabınız evet ise 19 numaralı sorudan devam ediniz, cevabınız hayır ise 22 numaralı sorudan devam ediniz.)

Evet ( ) Hayır ( )

19.)Kuruluşunuzun yürüttüğü halkla ilişkiler faaliyetlerinde en çok faydalandığınız kanaat önderleri hangileridir?

- a. Politikacı ( )
- b. Sanatçı ( )
- c. Eğitimci-Akademisyen ( )
- d. Gazeteci-Yazar ( )
- e. Mahalli İdareciler (Kaymakam, Muhtar vb.) ( )
- f. İmam ( )
- g. İş Adamı ( )
- h. Diğer (Lütfen belirtiniz)

20.)Kuruluşunuzun yürüttüğü halkla ilişkiler uygulamalarında kanaat önderlerinin kullanımını sizce projeleri nasıl etkilemektedir? (Birden fazla şık işaretlenebilir)

- a. Hedef kitleye ulaşımı kolaylaştırıyor, ( )
- b. Tabana ulaşımı sağlıyor/artırıyor, ( )
- c. Basının ilgisini daha çok çekiyor, ( )
- d. Daha ikna edici oluyor, ( )
- e. Diğer (Lütfen belirtiniz)

21.)Sizce eğitim alanında faaliyet göstermeniz kanaat önderlerinin projelerinize katılımını nasıl etkilemektedir?

- a. Kanaat önderleri projelere daha istekli olarak katılmaktadır. ( )
- b. Kanaat önderlerinin projelere katılımını etkilememektedir. ( )
- c. Kanaat önderlerinin projelere katılımını zorlaştırmaktadır. ( )
- d. Diğer (Lütfen belirtiniz)

22.)Kuruluşunuz yürüttüğü projelerin başarısını hangi kıstaslara göre değerlendirmektedir? (Birden fazla şık işaretlenebilir.)

- a. Ulaşılan bağışçı sayısı ( )
- b. Ulaşılan gönüllü sayısı ( )
- c. Ulaşılan yararlanıcı/egitim desteği alan kişi sayısı ( )
- d. Medyada çıkan haber sayısı ( )
- e. Toplanan bağış miktarı ( )
- f. Diğer (Lütfen belirtiniz)

23.)Kuruluşunuzda yürüttüğünüz halkla ilişkiler çalışmaları en çok hangi işlevleri gerçekleştirmek için uygulanmaktadır? (Önem derecesine göre 1'den 7'ye kadar sıralayınız; 1 en önemli, 7 en az önemli)

- a. Hedef Kitleye Ulaşmak ( )
- b. Gönüllülere Ulaşmak (İnsan Kaynağı Sağlamak) ( )
- c. Kuruluşun Olumlu İmajının Oluşturulması ve/veya Benimsetilmesi ( )
- d. Kitle İletişim Araçlarında Yer Almak (Tanıtma) ( )
- e. Kamuoyuna Bilgi Vermek ( )
- f. Kriz Yönetimi ( )
- g. Diğer (Lütfen Belirtiniz)

24.)Kuruluşunuzda yürüttüğünüz halkla ilişkiler çalışmalarında en çok hangi araçları kullanıyorsunuz? (Kullanım derecesine göre 1'den 7'ye kadar sıralayınız; 1 en çok kullanılan, 7 en az kullanılan)

- a. Basın bildirisi ( )
- b. Basılı araçlar (Afiş, el ilanı, bülten, kitap, dergi broşür vb.) ( )
- c. Yayın araçları (Radyo, televizyon, film vb.) ( )
- d. Yeni iletişim teknolojileri (web sitesi, facebook vb.) ( )
- e. Sergi, toplantı, festival vb ( )
- f. Seminer, konferans, münazara vb. ( )
- g. Yüz yüze iletişim (ev ziyaretleri, iş yeri ziyaretleri ( )

25.)Kuruluşunuzun sahip olduğu bir web sayfası var mıdır? (Cevabınız evet ise 26 numaralı sorudan devam ediniz, cevabınız hayır ise 27 numaralı sorudan devam ediniz.)

Evet ( ) Hayır( )

26.)Eğer varsa web sitenizde aşağıdakilerden hangisi yer almaktadır?

- a. Basın bültenleri / basın duyuruları ( )
- b. İletişim bilgileri ( )
- c. Üye, gönüllü ve şube sayısı ( )
- d. Kuruluş ile ilgili bilgiler (amaç, dernek tüzüğü, vakıf senedi vb.) ( )
- e. Kuruluş çalışma alanları ( )
- f. Kuruluşa verilebilecek katkı türleri ( )
- g. Sık sorulan sorular ( )
- h. Güncel web blogu/haber forumu ( )
- i. Sosyal ağlarda takip olanağı (facebook, twitter vb.) ( )
- j. Diğer web sitelerine link ( )
- k. e-mail grubu/mobil iletişim grubu ( )
- l. İçeriğe yorum ekleme seçeneği ( )
- m. Çevirim içi yardım/destek seçeneği ( )
- n. Kolay üyelik imkânı ( )
- o. Kuruluş etkinliklerine davet ( )

27.)Kuruluşunuzun halkla ilişkiler uygulamaları kapsamında yaşadığı temel sorunlar nelerdir?

28.)Anket soruları ile ilgili görüş, önerileriniz ve eklemek istedikleriniz varsa belirtiniz.

EK.2. Araştırma Kapsamında İncelenen Sivil Toplum Kuruluşları

1. 1884 Eğitim, Kültür Ve Dayanışma Vakfı
2. 21.Yüzyıl Eğitim Ve Kültür Vakfı
3. Abdülkadir Özkan Eğitim Vakfı
4. Açık Toplum Vakfı
5. Adana Eğitim Gönüllüleri Derneği
6. Adıyaman İl ve İlçeleri Eğitim Vakfı
7. Adnan Menderes Üniversitesi Vakfı
8. Akademisyenler Birliği Derneği
9. Akçadağ-Elbistan Eğitim, Kültür ve Sağlık Vakfı
10. Ali Ekinci Vakfı,
11. Alternatif Eğitim Derneği
12. Altı Nokta Körler Vakfı
13. Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı
14. Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı
15. Anadolu Vakfı
16. Ankara Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı
17. Ankara Kültür ve Eğitim Vakfı,
18. Ankara Özel Özel Öğretim Kurumları Derneği
19. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Mezunları Derneği
20. Anne Çocuk Eğitim Vakfı
21. Antalya Çağdaş Eğitim ve Kültür Vakfı,
22. Aralık Derneği
23. Arz Kültür ve Eğitim Vakfı,
24. Asım Kocabıyık Kültür ve Eğitim Vakfı
25. Atatürkçü Düşünce ve Laik Eğitim Vakfı
26. Ayhan Şahenk Vakfı
27. Aziz Mahmud Hudayi Vakfı
28. Bağımsızlıkçı Aydınlanma Halkçı Eğitim Derneği,
29. Balıkesir Çağdaş Eğitim Vakfı
30. Batıkent Kültür ve Eğitim Vakfı
31. Beyazay Derneği

32. Bezirci Hacı Veli Ağa Vakfı,
33. Bilim Teknoloji ve Eğitim Vakfı,
34. Bilimsel ve Teknik Araştırma Vakfı
35. Bingöl Bin Marifet Vakfı
36. Birleşik Kafkasya Konseyi Kültür Sanat Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı,
37. Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı
38. Boğaziçi Vakfı
39. Büyük Selçuklu Kültür ve Eğitim Vakfı
40. Cafer Sadık Abalıoğlu Eğitim Ve Kültür Vakfı
41. Coşkunöz Eğitim Vakfı
42. Çağdaş Toplum Platformu Derneği
43. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
44. Çelikel Eğitim Vakfı
45. Çevre Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı
46. Çocuk Gelişimi ve Eğitimciler Derneği
47. Çocuk Vakfı
48. Diyarbakır Eğitimciler Derneği
49. Doç. Dr. Olcay Birgül Eğitim Vakfı,
50. Dost Eğitim, Kültür Ve Sosyal Yardımlaşma Derneği
51. Dünya Alevi Bektaşî Kültür Eğitim Vakfı,
52. Dünya Eğitim Çevre ve Sağlık Vakfı
53. Dünya Türkmenleri Eğitim Vakfı
54. Ege Çağdaş Eğitim Vakfı
55. Eğitim Dünyası Araştırma Ve Geliştirme Derneği
56. Eğitimciler Derneği
57. Eğitim ve Kalkınma Vakfı
58. Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği
59. Eğitimciler Birliği Vakfı
60. Eğitimde Paylaşım Derneği
61. El Sanatları Ve Eğitim Vakfı
62. Elginkan Vakfı
63. Empati Sosyal Sorumluluk Ve Eğitim Derneği

64. Enderun Eğitim Vakfı Konya Şubesi
65. Eskişehir Öğretim Ve Eğitim Vakfı
66. Fevzi Demirkol Müzik Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı
67. Giresun, Sağlık, Eğitim ve Sosyal Dayanışma Vakfı,
68. Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği
69. Gümüşhaneli Araştırma, Yardımlaşma ve Eğitim Vakfı,
70. Güney Eğitim Vakfı
71. Günün Yardımlaşma Hizmet ve Eğitim Vakfı
72. Hacettepe Eğitim, Araştırma ve Hizmet Vakfı
73. Hacı Ömer Sabancı Vakfı
74. Hayat Boyu Eğitim ve Kişisel Gelişim Derneği
75. Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği
76. Hüsnu Özyeğin Vakfı
77. İbrahim Çeçen Vakfı
78. İhlas Vakfı
79. İlim Yayma Cemiyeti
80. İnsan Sağlığı Ve Eğitim Vakfı
81. İstanbul Çocukları Vakfı
82. İstanbul Eğitim Vakfı
83. İstanbul Eğitim ve Kültür Vakfı,
84. İstanbul İlim ve Kültür Vakfı
85. İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı,
86. İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı,
87. İzmir Kültür, Sanat Ve Eğitim Vakfı
88. Kadıköy Sağlık Eğitim Merkezi Vakfı
89. Kadir Has Vakfı,
90. Kahramanmaraşlılar Eğitim Vakfı
91. Kaleseramik Eğitim Vakfı,
92. Kalyoncu Vakfı
93. Karacasu Geliştirme ve Eğitim Vakfı
94. Karadeniz Eğitim, Kültür ve Çevre Koruma Vakfı,
95. Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı

96. Kırıkkaleliler Eğitim Kültür Sağlık Ve Sosyal Yardım Vakfı
97. Kırşehirliiler Kültür Eğitim Araştırma ve Sosyal Dayanışma Vakfı
98. Konya Eğitim ve Kültür Vakfı
99. Kooperatifçi Bilim Uzmanları Eğitim Vakfı,
100. Köksal Eğitim Vakfı,
101. Körleri Eğitim Ve Kalkındırma Derneği
102. Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı
103. Küçükaliolu Vakfı,
104. Lösemili Çocuklar Vakfı
105. Malatya Eğitim Vakfı
106. Mardinliler Eğitim Ve Dayanışma Vakfı
107. Marmara Eğitimciler Derneği
108. Mehmet Emin Horoz Eğitim Vakfı
109. Mehmet Zorlu Vakfı
110. Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı,
111. Muş Eğitim Ve Kalkınma Vakfı
112. Nesin Vakfı
113. Özel Eğitime Muhtaç Çocuklara Yardım Derneği
114. Özgür Düşünce Ve Eğitim Hakları Derneği
115. Özyurt Sağlık Eğitim ve Sosyal Yardım Vakfı,
116. Rumeli Eğitim Vakfı
117. Sağlık Eğitim ve Dayanışma Vakfı,
118. Samiye Naim Eğitim Vakfı
119. Sani Konukoğlu Vakfı
120. Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı
121. Teknik Eğitim Vakfı
122. Tıp Eğitimini Geliştirme Derneği
123. Toplum Gönüllüleri Vakfı
124. Tuna Kültür ve Eğitim Vakfı
125. Tunceli Eğitim ve Sağlık Vakfı
126. Türk Çocukları Eğitim Vakfı
127. Türk Deniz Eğitim Vakfı

128. Türk Eğitim Derneği
129. Türk Kùltür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı
130. Türk Tıp Eğitimi Derneği
131. Türkiye Can Çocuklar Eğitim Koruma ve Yaşam Vakfı,
132. Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
133. Türkiye Eğitim Kùltür ve Sosyal Hizmet Vakfı,
134. Türkiye Eğitim ve Sevgi Derneği
135. Türkiye Gönüllü Eğitimciler Derneği
136. Türkiye Kùltür Sağlık ve Eğitim Vakfı,
137. Tareksav Eğitim Kùltür ve Sağlık Vakfı
138. Türkiye Okul Öncesi Eğitimini Geliştirme Derneği
139. Türkiye Öğretmenler Dayanışma ve Eğitim Vakfı
140. Türkiye Özel Okullar Birliği Derneği
141. Türkiye Zeka Vakfı
142. Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı
143. Uluslararası Eğitim Yöneticileri Derneği
144. Umut Çocukları Derneği
145. Umut Onurlu Önderler Yetiştirme Vakfı
146. Vehbi Koç Vakfı
147. Yaratıcı Çocuklar Derneği İzmir Şube
148. Yaşar Eğitim ve Kùltür Vakfı
149. Yerel Yönetimler Kùltürel Sosyal Dayanışma ve Eğitim Vakfı
150. Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı

EK. 3. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi'ne Yapılan Bilgi Edinme Taleplerine Verilen Cevaplar

Sayın Nilüfer Pınar Kılıç

12.09.2011 tarihinde Dernekler Dairesi Başkanlığı birimine Bilgi Edinme Kanunu kapsamında yapmış olduğunuz müracaatınızın cevabı aşağıdadır.

Bilgi talepleri belli bir ili ve belli bir faaliyet konusunu içermelidir. Türkiye genelini kapsayan bilgi talepleri Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 7 inci maddesinin 2 inci fıkrası ve mevzuatımız gereği verilememektedir. Bilginize.

İçişleri Bakanlığı

Dernekler Dairesi Başkanlığı

Sayın Nilüfer Pınar Kılıç

15.09.2011 tarihinde Dernekler Dairesi Başkanlığı birimine Bilgi Edinme Kanunu kapsamında yapmış olduğunuz müracaatınızın cevabı aşağıdadır.

Bilgi talepleri belli bir ili ve belli bir faaliyet konusunu içermelidir. Türkiye genelini kapsayan bilgi talepleri Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 7 inci maddesinin 2 inci fıkrası ve mevzuatımız gereği verilememektedir. Buna rağmen aynı konuda farklı illeri kapsayan birden fazla bilgi edinme talebiniz olduğu tespit edilmiştir. İstedığınız bilgiler ayrı ve özel bir çalışma gerektirdiğinden Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 7. maddesi gereği verilememektedir. Bu bilgi taleplerinden ikamet adresiniz dikkate alınarak Ankara ilini kapsayan eğitim alanında faaliyet gösteren derneklerin listesi ve iletişim bilgileri mevcut bilgisayar kayıtlarımızdan çıkartılarak ekte gönderilmiştir. Bilginize.

İçişleri Bakanlığı

Dernekler Dairesi Başkanlığı

ÖZET

Toplumsal yaşamdaki sorunlara çözüm üretmek için, devlet ve piyasa alanı dışında, özerk bir yapıda ve gönüllü olarak örgütlenen sivil toplum kuruluşları çeşitli faaliyetlerle talep ve beklentilerini hedef kitlelere iletmektedirler. Ülke genelinde mevcut bulunan ve sayıları her geçen gün artan binlerce sivil toplum kuruluşundan ne kadarının etkin olduğu ve ne kadarının toplum tarafından bilindiği ise tartışma konusudur. Bu bağlamda bu kuruluşların halkla ilişkiler uygulamaları önem arz etmektedir. Türkiye’de eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamaları başlıklı tez çalışması, bu fikirden yola çıkarak Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamalarını betimleyici tarzda incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları analiz edilmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde sivil toplum kavramı tanımlanarak Türkiye’de sivil toplumun geçirdiği aşamalar belirtilmiş; sivil toplum kuruluşlarının çeşitleri, özellikleri, işlevleri ve sorunları açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, sivil toplum kuruluşları ile halkla ilişkiler alanındaki bağ anlatılarak, kuruluşlar için ilişki yönetimi modeli ve diyalogik iletişim modelinin uygunluğu belirtilmiştir. Üçüncü bölümde ise, ülkemizde eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının halkla ilişkiler uygulamaları anket, derinlemesine görüşme ve web sitelerinin taranması yollarıyla incelenmiş; bu bağlamda yapılan araştırma bulguları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Non-governmental organizations (NGOs), which are structured voluntarily and autonomously and which exclude government-economic areas in order to provide solutions to social problems, have been pronouncing their demands and expectations to the target groups through various activities. Though there are thousands of them and they are growing rapidly; how commonly they are known and how active they are is open to debate. In this sense; the public relations practices of these organizations bear a great importance. This thesis, *Public Relations Practices of the Education-Centered NGOs in Turkey*, aims at analyzing the public relations practices of such organizations in Turkey in a descriptive manner. To achieve this goal, this thesis provides an analysis of education-centered NGOs.

This work consists of three chapters. The first chapter describes the term “civil society”, explains the phases the NGOs have been through in Turkey and focuses on the types, characteristics, functions and problems of them. The second chapter explains the relation between the NGOs and public relations and it defines the relationship management model and dialogic relationship model as suitable and applicable for organizations. The final chapter analyzes the public relations practices of education-centered NGOs through surveys, in-depth interviews and website surveys and tries to evaluate the results.